

CUMHURİYETİN 100. YILI ANISINA ÇANAKKALE KIRSALINDA TASARIM VE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Editörler

Prof.Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI
Berivan EREN

ÇANAKKALE 2024

CUMHURİYETİN 100. YILI ANISINA
ÇANAKKALE KIRSALINDA TASARIM VE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları

No: 175

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölemleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan Elektronik, optik, mekanik ya da diğeryollarla basılamaz, çoğaltılmaz ve dağıtılmaz.

Copyright 2024 by Çanakkale Onsekiz Mart University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Çanakkale Onsekiz Mart University.

Kapak Düzeni: Prof.Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI, Berivan EREN

Tasarım-Dizgi: Prof.Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI, Berivan EREN

e- ISBN: 978-625-8278-41-5

1.Basım

Çanakkale, 2024

SUNUŞ

Sayın Okuyucular,

Cumhuriyetimizin 100. yıl dönümünü büyük bir coşkuyla kutladığımız bu dönemde, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin kıymetli akademisyenleri tarafından hazırlanan "Cumhuriyetin 100. Yılı Anısına Çanakkale Kırsalında Tasarım ve Planlama Yaklaşımları" adlı bu eser, ülkemizin önemli bir coğrafyası olan Çanakkale'nin kırsal alanlarının tasarımı ve planlanması konusunda değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

Çanakkale, sadece kahramanlık destanlarının yazıldığı bir toprak parçası olmanın ötesinde, doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile de öne çıkan bir bölgemizdir. Bu bağlamda, kırsal alanların planlanması ve geliştirilmesi, bölgenin sürdürülebilir

kalkınması ve gelecek nesiller için korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu eserde, Çanakkale'nin kırsal alanlarının farklı yönleri ele alınarak, tasarım ve planlamaya ilişkin güncel yaklaşımlar incelenmektedir. Eserin içeriğinde yer alan çalışmalar, bölgenin doğal ve kültürel mirasının korunması, tarımsal kalkınma, kırsal turizmin geliştirilmesi ve yerel halkın yaşam kalitesinin artırılması gibi konularda önemli öneriler sunmaktadır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi olarak, bu eserin hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlere teşekkürlerimizi sunuyoruz. İnanıyoruz ki bu eser, Çanakkale'nin kırsal alanlarının planlanması ve geliştirilmesi için önemli bir rehber olacaktır.

Cumhuriyetimizin 100. yılında, Çanakkale'nin kırsal alanlarının da kalkınmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak hepimizin görevidir. Bu eserin bu konudaki çabalara önemli bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Saygılarımla,

Prof. Dr. R. Cüneyt ERENOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü

ÖNSÖZ

Kırsal alanlar, tarihi, kültürü, doğal alanları, verimli toprakları, yerel ekonomisi, kendine ait özgün dokusu, toplumsal ve mekânsal belleği ile buldukları bölgenin özelliklerini yansıtan ve koruyan kentsel alan dışında kalan kendine ait bir yaşam tarzı ve özgün dokusu olan nüfusu az alanlardır. Son yıllarda afet, pandemi, turizm, ekonomi, ulaşım gibi nedenlerden dolayı kentten kıra doğru göç eğiliminin artmasıyla bu alanlarda çeşitli kararlar alınmakta ve planlar uygulanmaktadır. Bu uygulamalardan kırsal alanların olumsuz etkilenmemesi için alınacak kararların mimarlık, peyzaj mimarlığı ve şehir bölge planlama gibi multidisipliner yaklaşımlarla uyumlu olması gerekmektedir. Kırsal alanların planlanması ve tasarlanması, ekolojik envanterleri peyzajın süreçleri ile analiz ederek kırsal alanın kalkınmasını hedefleyen yaklaşımlar sunmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çok yönlü bir şekilde ele alınan kırsal kalkınma çalışmaları son yıllarda da önemini korumaya devam etmektedir. Çanakkale Kenti de sahip olduğu doğal ve kültürel miras değerleri ile Türkiye'nin önemli noktalarından birisidir. Kent verimli toprakları, jeopolitik konumu ile tarihe ev sahipliği yapmış olması ve turizm merkezleri ile önemli kalkınma potansiyellerine sahiptir.

Bu bağlamda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi tarafından hayata geçirilen "Cumhuriyetin 100. Yılı Anısına Çanakkale Kırsalında Tasarım ve Planlama Yaklaşımları" isimli bu kitapta Çanakkale kırsalı peyzaj mimarlığı, mimarlık ve şehir ve bölge planlama bilim dallarında multidisipliner bir çerçeveden ele alınmıştır. Eserde kırsal koruma, kültürel miras, kırsal politikalar, kırsal morfoloji, kırsal turizm, kırsal soylulaştırma, kırsal mimari ve kırsalda katılımcı yaklaşım kavramları irdelenerek yörede meydana gelen tasarım ve planlama çalışmalarının değerlendirilmesine akademik ve bilimsel bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında ortaya çıkardığımız bu eserin gelecek nesillere Çanakkale kırsalı ve kırsal alan çalışmaları için bir rehber olmasını temenni ediyoruz. Bu kitabın hazırlanmasına katkıda bulunan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencilerine, kitabın yayınlanmasında yardımlarını esirgemeyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayın Komisyonu'na, Bilimsel Yayın ve Dergiler Koordinatörlüğü'ne teşekkür eder; genç meslektaşlarımızı ve akademisyenlerimizi bilimsel çalışmalara teşvik ederek desteklerini sağlayan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü'ne şükranlarımızı sunarım.

Bu eser Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı anısına ithaf edilmiştir.

Prof.Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanı

İÇİNDEKİLER

Depremler ve Kırsal Morfolojiye Etkileri; Çanakkale İli Ayvacı İlçesi Depremleri Örneği	1
<i>(Prof. Dr. Tülay Cengiz Taşlı, Berivan Eren, Deniz Pıyan)</i>	

1. Kırsal Morfoloji	1
2. Çanakkale İli Ayvacı İlçesi.....	1
3. Ayvacı İlçesi Kırsal Morfolojisi	5
4. Ayvacı İlçesi'nde Kırsal Morfolojiyi Etkileyen Eşikler.....	8
5. Ayvacı İlçesi'nde Kırsal Morfolojinin Değişimi.....	14
6. Sonuç	16

Kuzey Ege Kırsalında Süregelen Bir Konut Geleneği: Çamkalabak Köyü Nene Evleri	25
<i>(Dr. Öğr. Üyesi Erdem Salcan)</i>	

1. Çamkalabak Köyü ve Nene Evleri	26
2. Nene Evleri Kullanım Özellikleri.....	40
3. Özgün Kullanım Sonrası Süreç	50
4. Sonuç	53

Kırsal Soylulaştırma ve Turizmin Kırsal Yerleşimlere Etkileri: Adatepe ve Yeşilyurt Köyleri	57
<i>(Prof. Dr. Arzu Başaran Uysal, Dr. Öğr. Üyesi İpek Sakarya)</i>	

1. Giriş.....	57
2. Yöntem.....	58
3. Kırsal Soylulaştırma Kavramına Kısa Bir Bakış.....	59
4. Kırsal (Alanlarda) Turizm	60
5. Kırsal Soylulaştırma ve Turizmin Etkileri: Adatepe ve Yeşilyurt Köyleri.....	62
6. Sonuçlar ve Tartışma.....	71

Ekosistem Hizmetleri - Kırsal Turizm İlişkisi Üzerine Yenice (Çanakkale) İlçesi Örneğinde Bir Değerlendirme	76
<i>(Doç. Dr. Çiğdem Kaptan Ayhan, Ayşe İlsay, Ümmühangül Karaca)</i>	

1. Ekosistem Hizmetleri	76
2. Kırsal Turizm	79
3. Ekosistem Hizmetleri - Kırsal Turizm İlişkisi.....	82
4. Yenice İlçesi ve Kırsal Turizm.....	85
5. Sonuç ve Öneriler	88

Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi ve Çanakkale Kırsalı İçin Bir Değerlendirme..... 94
(Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur Albayrak)

1. Kırsal Kalkınma.....94
2. Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye 95
3. Çanakkale Kırsalı İçin Değerlendirmeler.....99

Kırsal Planlamanın Kültürel Mirasa Yansımaları: Gelibolu Bolayır Örneği..108
(Dr. Öğr. Üyesi Aylin Çelik Turan, Prof. Dr. Tülay Cengiz Taşlı, Berivan Eren)

1. Giriş 108
2. Araştırma Alanının Genel Özellikleri.....109
3. Swot Analizi 117
4. Sonuç ve Öneriler 118

Koruma Koridorlarının Planlanması ve Uygulanmasında Katılımcı Yaklaşım.....124
(Dr. Öğr. Üyesi Tutku Ak Erken)

1. Biyolojik Çeşitliliğin Korunması 124
2. Koruma Koridorları.....125
3. Planlama ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar 126
4. Planlama ve Uygulamada Katılımcı Yaklaşım.....129
5. Sonuç 131

Kırsal Mekânda Kullanım Değeri mi Değişim Değeri mi? Çanakkale Karacaören’de Mülkiyet Değişimi 136
(Dr. Öğr. Üyesi İpek Sakarya)

1. Giriş.....136
2. Yöntem.....136
3. Kavramsal Tartışma.....137
4. Kentsel Gelişme Alanı Olarak Karacaören 138
5. Değişim Değeriyle Dönüşen Karacaören Kırsalı 140
6. Sonuç 143

1915 Çanakkale Köprüsü’nün Kırsal Gayrimenkul Piyasasına Etkisi 146
(Prof.Dr. Arzu Başaran Uysal, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur Albayrak)

1. Giriş.....146
2. Yöntem ve Veri.....148

3. 1915 Çanakkale Köprüsü'nün Bölgesel Gelişmede Beklenen Rolü	149
4. 1915 Çanakkale Köprüsü'nün Lapseki Gayrimenkul Piyasasına Etkisi.....	158
5. Sonuçlar ve Tartışma.....	167

DEPREMLER VE KIRSAL MORFOLOJİYE ETKİLERİ; ÇANAKKALE İLİ AYVACIK İLÇESİ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

Tülay Cengiz Taşlı¹, Berivan Eren², Deniz Puyan³

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Çanakkale, Türkiye.

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Çanakkale, Türkiye.

³Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı
Çanakkale, Türkiye.

1. KIRSAL MORFOLOJİ

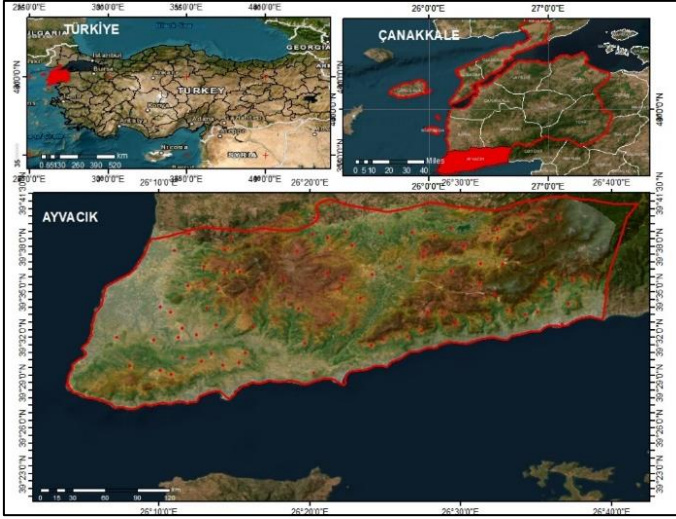
Kırsal yerleşimler, buldukları coğrafyanın yerel farklılıklarına özgü olarak şekillenen mimari dokusu olan, doğal ve kültürel peyzaj karakteri, tarihsel yerleşimi, sosyo kültürel yapısı ile kendi içerisinde bir kimliğe sahip düşük nüfuslu ve küçük ölçekli, kentin dışında kalan küçük yerleşimlere sahip alanlardır (Erkal ve Tekkanat, 2019; Kösa ve Beyazlı, 2023; Liu et al., 2023). Kırsal alanlarda üretim türleri üzerinde etkili olan yerel yaşam tarzı bu bağlamdaki yönleri ile kırsal morfolojinin kentsel morfolojiden farklı olmasını sağlamaktadır (Demircioğlu, Eroğlu ve Semerci, 2020). Kent morfolojisinde kentin biçimsel olarak yaşadığı değişim mevcut dokunun analiziyle çözülmektedir. Kırsal morfolojide mevcut mimari dokunun yanı sıra, coğrafi şartlar, ekonomik koşullar, insan faaliyetleri, doğal ve kültürel miras, turizm, kentsel gelişimin kırsala ulaşım bağlantısı göç gibi etkileri kırsal morfolojiyi etkileyen unsurlardandır (Akgün vd., 2018; Olgun vd., 2018; Tanrıverdi Kaya, 2019; Koç, 2023).

2. ÇANAKKALE İLİ AYVACIK İLÇESİ

Araştırma alanı Çanakkale İli Ayvacık İlçesi, Çanakkale İlinin güneybatısında, Kazdağı eteklerinde yer almaktadır (Şekil 1). Kuzeyde Ezine ve Bayramiç (Çanakkale) ilçeleri, doğuda Edremit (Balıkesir) ilçesi ile Mıhlı Çayı, güneyde ve batıda ise, Edremit Körfezi ile Ege Denizi ilçeyi sınırlandırmaktadır (Alyakut ve Gençer, 2018; Çiftçisertbaşı, 2022). Anadolu'nun en uç noktası olan Bababurnu ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Çanakkale'nin en uzun sahil şeritlerinden biri olan Ayvacık (Özer, 2020; Çiftçisertbaşı, 2022) kıyılarında yapılan arkeolojik araştırmalarda, bölgenin tarih öncesi Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağlarında yerleşim yeri olarak kullanıldığı bilinmektedir (Akbaş Örs, Sahil ve Akın, 2020). Coğrafi özelliklerinden dolayı tarihte farklı kültür ve toplumlara ev sahipliği yapan yerleşim alanı aynı zamanda Antik Troias Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Gümüş ve Polatoğlu, 2020; Kocabıçak ve Kara Pilehvarian, 2017; Çeliker ve Güler, 2022). İlçe yerleşiminin M.Ö. 7. yüzyılda Lidya egemenliği, M.Ö. 547 yıllarında Perslerin hükmü, Roma ve Bizans İmparatorluğu, M.S. 1330-1335

yıllarında Kızılcatuğlu köyü olarak bilinen ilçe, 1. Murat döneminde (1362-1389) Osmanlı topraklarına dahil olmuştur. 1514 Çaldıran Savaşı sonrası eski adıyla Ayvalıoba'ya yerleşen Ümmühan Hatun'un çevredeki obaları birleştirerek kasabaya çeşme ve cami yaptırmıştır (Yallagöz, 2010). Zamanla gelişen kasaba 1868 yılında Biga Sancağı'na bağlanmış 1843-1873 yılları arası iskan düzenlemeleri ile konar göçer topluluklar (Balıkesir, Bursa, Çanakkale Yörükleri) yerleşik düzene geçmiştir (Özdemir, 2008; Çeliker, 2021).

Şekil 1. Ayvacık İlçesi Konumu

Kaynak: Google Earth, 2023'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

2.1. Ayvacık İlçesi Planlama ve Kentsel Gelişim Süreci

Ayvacık'ın sınırları içinde yer aldığı Çanakkale İli'nin ilk planları 1949 yılında yapılmaya başlanmıştır (Koç ve Sakarya, 2022). 1955-1956 yıllarında ilk halihazır haritaları oluşturulan kentin ancak 1963, 1974, 1980, ve 1990'lı yıllarda planları yapılmıştır (Erginal ve Erginal, 2003). 1978 yılında Çanakkale kentinin 2.derece deprem bölgesinde yer alması sebebiyle şehrin deprem yönetmeliği esaslarına uygun olarak planlanması tavsiye edilmiştir. Kent, üniversitenin kurulmasıyla beraber kültür, nüfus ve ekonomik alanlarda hareketlilik yaşamasıyla şehrsel fonksiyonlarında gelişim kazanmıştır (Ayvacık Ahmetçe Köyü Ekoturizm Amaçlı NİP ve UİP Raporu, 2021). Bu gelişmelere paralel olarak 1990 yılından önce köy olarak anılan Ayvacık 1990 yılında Keskinoğlu Köyü ile birleştirilerek ilçe belediyesi statüsünü kazanmıştır (Ayvacık Ahmetçe Köyü Ekoturizm Amaçlı NİP ve UİP Raporu, 2021).

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne bağlı Ayvacık Meslek Yüksekokulu' nun 1994 -1995 yılında kurulmasıyla öğrenci ve üniversite personeli için ilçe merkezinin kuzeyinde yeni yerleşim alanları kurulmaya başlamıştır. 2015

yılında açılan Ayvıcık Fen Lisesi'nin ihtiyaçları sebebiyle barınma ihtiyaçları artmıştır. İlçe merkezinin kuzey kesimlerinde şehir dışından gelen nüfusun taleplerini karşılamaya yönelik yeni konut birimleri oluşmaya başlamıştır (İpek, Yücesan ve Öksüz, 2017). Nüfusa bağlı demografik değişimlerin yanı sıra ilçede bulunan arkeolojik kalıntılar toplumsal ve kültürel değişimi hızlandırmıştır. Assos Ören Yeri'nin 2017 yılında Unesco Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilmesi ile beraber özellikle Assos-Behramkale bölgesine uluslararası turistlerin ilgisi ve mekânsal tanınırlığı gelişmiştir (Başaran ve Somuncu, 2021). Bölgedeki yöreye özgü yapılar, işletmeler, satış mekanları ve butik oteller için kullanılması yaygın hale gelmiştir. Bölgenin uluslararası tanınırlığının artması ile birlikte ilçeye zamanla yatırımlar artmıştır. Yatırım alanlarının başında turizm sektörü gelmiştir. Assos-Kadırga Koyu'nun turizm merkezi olması, Çanakkale'nin en uzun kıyı bandına sahip olması gibi faktörler (Çanakkale Valiliği, 2019) kıyı alan kullanımlarında turizm merkezlerinin rolünü arttırmış, hoteller, bungalov tarzı konaklama birimler, çadır kamp alanları kurulmuştur.

Sahip olduğu coğrafya ve topoğrafyanın ulaşım açısından neden olduğu olumsuz şartlara karşı 2022 yılında açılan (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) Troya ve Assos tünelleri ile Ayvıcık Küçükkuşu bağlantı yolu kısaltılmıştır. Aynı zamanda tünellerin 1915 Çanakkale Köprüsü ile bağlantısının olması bölgenin ulaşım altyapısını güçlendirmiştir (Çağlar, 2022).

Ayvıcık İlçesi'nin mevcut imar planları İller Bankası A.Ş tarafından hazırlanarak 4 Mayıs 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çanakkale Ayvıcık Ümmühan Mahallesi 231 Ada İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu Çanakkale Belediyesi, 2020).

2.2. Ayvıcık İlçesi'ndeki Korunan Alanlar

Ayvıcık gibi çok yönlü kırsal peyzajların morfolojisini anlayabilmek için doğal ve kültürel mirasların koruma süreçlerine katılımı önemlidir (Koç, 2023). Doğal, ve kültürel mirasa sahip ilçedeki Behramkale Köyü, İskele Mevkii, Assos Akropolü ve köy yerleşimi Gayrimenkul, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 10.07.1982 tarih ve 13956 sayılı kararı ile "Arkeolojik Sit Alanı" olarak koruma altına alınmış ve Edirne Koruma Kurulu'nun 06.04.1990 tarih ve 623 sayılı kararı ile "1. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak derecelendirilmiştir. 1992 yılında Behramkale Asos Antik Kenti ve Kadırga Alanları Doğal Sit ilan edilmiştir (Çanakkale İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu, 2022).

Çanakkale İli Ayvıcık İlçesi Behramkale Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Açıklama Raporu (2023)'na göre köy yerleşimi arkeolojik alan iç içe olması göz önüne alınarak Edirne Koruma Kurulu'nun 25.02.2000 tarih ve 5961 sayılı kararı ile "Kentsel Arkeolojik Sit Alanı" ilan edilmiştir. Bu karar ile Behramkale köy yerleşimini tamamının korunması ve yapılaşmaya dair birtakım standartlar belirlenmiştir. Ayrıca Behramkale Köyü'nde bulunan ve Osmanlı Dönemi'ne ait olan Murat Hüdavendigar Köprüsü ve Camisi anıtsal yapı olarak koruma altına alınmıştır (Çeliker, 2021).

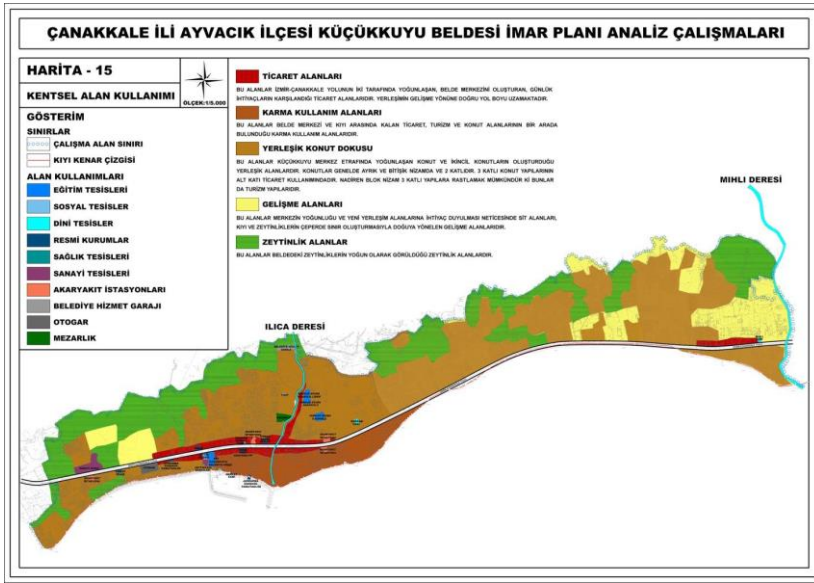
Tarihi yerleşimi, özgün mimari dokusunun korunmuş olması gerekçesiyle Adatepe Köyü 1989 yılında “Kentsel Sit Alanı” ilan edilmiştir (Ayvacık Kaymakamlığı, 2023). Mitolojide konu edinmiş Zeus Altarı’nın bulunduğu bölge ise yine 1992 yılında 2900 sayılı koruma kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak koruma statüsü kazandırılmıştır (Alyakut ve Gençler, 2018). İlçede tescil edilen diğer başlıca kültür varlıkları Adatepe’deki tarihi çınar ağaçları “tabiat varlığı”, Adatepe Köyü’nün yakın çevresi “Doğal Sit Alanı” Behramkale-Küçükkuuyu sahil doğal sit alanlarıdır (Çeliker, 2021). Ayrıca Behramkale’deki Antik Liman, Behramkale Köprüsü, Palamut Depoları, Athena Tapınağı, Agora, Bouleuteiron (Meclis), Gymnasium, Tiyatro, Felsefi Stoa Okulu, Nekropol, Hüdavendigâr Camii, önemli kültür varlıklarıdır (Tiryaki vd., 2008).

2. 3. Küçükkuuyu Beldesi’nde Kent Gelişimi:

Küçükkuuyu yerleşimi, 1990’da ilçe olan Ayvacık İlçesine bağlı bir beldedir. Ayvacık Küçükkuuyu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu (2021)’ ndan elde edilen bilgilere göre; İzmir-.

Küçükkuuyu Beldesi’nde gelişme alanları kıyı boyunca Çanakkale Yolu Ege Denizi arasında doğu yönünde Altınoluk beldesine doğru gelişme göstermiştir. Kuzey yönünde doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları ve jeolojik açıdan riskli alanlar ilçe gelişmesini sınırlamıştır (Şekil 2). Lineer yayılım halinde gelişen belde yerleşik alanlar, kıyıya dik doğu ve kuzey yönlü gelişme göstermiştir. Kıyı boyunca yerleşim alanları arasındaki bağlantıyı sağlayan I. Derece yol, Assos ve Troya Tünelleri ile bağlanarak İzmir Çanakkale karayolu ulaşımı kolaylaştırmaktadır (Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, 2014).

Küçükkuuyu beldesi’nin konut dokusu 2-3 katlı betonarme yapılar ağırlıklı olsa da aynı zamanda, geleneksel taş mimari ile inşa edilmiş tescilli yapılar da bulunmaktadır. Küçükkuuyu da son yıllarda turizmin gelişmesiyle artan taleplere bağlı olarak yeni gelişme alanlarına ihtiyaç duymaktadır (Ayvacık Küçükkuuyu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2021). Yerleşim planlarında farklı kullanımların bir arada olması ve merkezin yoğunluğu, kent planlamalarında öngörülemediği için birtakım sorunları meydana getirmektedir. Yol genişlikleri ve otoparklar, özellikle, belde yazın nüfusun yerli nüfusun yerli nüfusun üstüne çıkması iletrafik yoğunluğu yaşanmaktadır Tek ada tek parsel düzeninde siteleşmenin yoğunlaştığı Küçükkuuyu Beldesi mevcut planlarda öngörülemeyen bu yoğunlaşma sebebiyle teknik altyapı yetersizliği sorunu yaşanmaktadır (Ayvacık Küçükkuuyu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2021).

Şekil 2. Küçükkuşu Beldesi Kentsel Alan Kullanımları

Kaynak: Ayvacık Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Planı, 2021.

3. AYVACIK İLÇESİ KIRSAL MORFOLOJİSİ

Ayvacık kıyı ve güney kesimleri Akdeniz iklimi, kuzeyinde bulunan Kaz Dağları'na doğru gidildikçe karasal iklim etkisini arttırmaktadır (Karatepe Çetinkaya, 2018; Tükenmez, 2019). Bu doğrultuda, güneyde zeytin ağaçları gibi bodur maki topluluklarından oluşan bitki örtüsü yer alırken, kuzeyde sırasıyla otlaklara ve ormanlık alanlar bulunmaktadır (Tükenmez, 2019).

Volkanik bir plato üzerinde kurulu olan ilçe dağlık ve engebeli bir topografyaya sahiptir. Volkanik arazi olması önemli jeotermal kaynakları kaplıcaların kullanımı yaygınlaştırmıştır. Tuzla Köyü, Küçükçetmi Köyü, Küçükkuşu İnciraltı kaplıcaları bunlardan birkaçıdır (Yüksel ve Ekinci, 2008; Ahmetçe Köyü Ekoturizm Amaçlı NİP ve UİP Raporu, 2021; Çeliker ve Güler, 2022; Çanakkale Valiliği, 2023).

Ayvacık ilçesi kırsal gelişme alanında yerleşim yerleri merkez etrafında kompakt şekilde konumlanmış, kuzey bölgesinde ağaçlık alanlar ve ağaçlandırılacak alanlar ile sınırlandırılmıştır. Yerleşik alanlar üniversitenin kurulmasının etkisiyle kuzey ve kuzey doğu yönünde gelişme göstermekte merkezi iş alanı ise güneydoğu yönünde gelişme göstermiştir. Belediyeye hizmet edecek ulaşım bağlantısı olan II. Derece kentsel yol ilçenin doğusunda ilçe sınırından geçen I. Derece Yola bağlantı sağlamaktadır. İlçe de ulaşım akslarının tümü merkezde birleşmektedir (Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, 2014).

Sosyal Doku

Ayvacık sosyal dokusu, konum ve ekonomik geçim kaynaklarına göre 3 farklı sosyal gruba ayrılmıştır (Kocacıbağ ve Kara Pilehvarian, 2017; Akbaş Örs, 2022; Sahil ve Akın, 2020; Çeliker ve Güler, 2022): “Dere Kolu” Köyleri, Kaz Dağları’na yakın bir konumda yer alan, geçimlerini ormancılık ve orman ürünleri ile sağlayan, “Kıran Kolu” Köyleri, tarıma elverişsiz kayalık taşlık alanlarda geçimlerini hayvancılık, halıcılık ve dokumacılıkla sağlayan, (Kocacıbağ ve Kara Pilehvarian, 2017), “Yalı Kolu” Köyleri de kıyı kesimlerde yoğunlaşan zeytincilik ile geçimlerini sağlayan yerleşimleri kapsamaktadır (Özcan, 2020).

Nüfus

Yerleşim, kış aylarında yerel nüfusun baskın olduğu sakin bir kırsal yaşam modeli iken, yaz aylarında turizm açısından cazibe noktalarının olması sebebiyle demografik yapının çeşitlendiği kimlik değişimi yaşamaktadır (Çeliker ve Güler, 2022). Turistlerin ve tersine göç ile dönemlik olarak yerleşen kentli nüfusun daha çok yaz aylarında yoğunlaşması, yerleşimde mevsimler arasında büyük bir nüfus farkı oluşmasına neden olmaktadır.

TÜİK nüfus verilerine Ayvacık İlçesi nüfusu, 2010-2020 yılları arasında genel olarak artış göstermiştir. İstisnai olarak 2015-2016 ve 2019-2020 yılları arasında bir azalma olduğu görülmektedir (Tablo 1). En fazla artış ise yıllık %4,72’lik bir değerle 2014-2015 yılları arasındadır (Ayvacık-Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2017).

Tablo 1. Ayvacık İlçesi Nüfus Değişimi

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Değişimi (Kişi)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
2010	30.027		
2011	30.285	+258	+0,86
2012	20.448	+163	+0,54
2013	30.735	+287	+0,94
2014	32.187	+1.452	+4,72
2015	31.423	-764	-2,37
2016	31.683	+260	+0,83
2017	32.136	+453	+1,43
2018	33.568	+1.432	+4,46
2019	33.356	-212	-0,63
2020	33.751	+395	+1,18

Kaynak: Ayvacık-Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2017; TÜİK Adrese dayalı nüfus sayımı, 2021.

Turizm

Ayvacık'ta dağların denize doğru dik olarak uzanmalarının bir sonucu olarak sahil hattı boyunca pek çok doğal koy oluşmuştur (Çanak kale Valiliği, 2023). Geçmişte deniz ticareti için kullanılan bu koylar günümüzde deniz turizminin yapıldığı önemli doğal alanlardır. Son yıllarda bölgede artan turizm faaliyetleri doğrultusunda özellikle yaz aylarında pek çok yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgi odağı haline gelmiştir (Aksoy ve Keleş, 2008). Turistlerin ve tersine göç ile dönemlik olarak yerleşen kentli nüfusun daha çok yaz aylarında yoğunlaşması, yerleşimde mevsimler arasında büyük bir nüfus farkı oluşmasına neden olmaktadır (Çeliker ve Güler, 2022).

Assos'ta bulunan Kadırga Koyu, Antik Liman, Yeşil Liman, Sivrice ve Kuruoba sahili kıyı turizminin bölgede en yoğun olduğu alanlardır. Bunun dışında Assos Babakale güzergâhında bulunan Sokakağzı Koyu ve Plajı, Assos'un dışında kalan Akliman Koyu ve Küçükuyu Beldesi'nde yer alan plajlar da kıyı turizminin sıklıkla yapıldığı alanlardır (Çanak kale Turizm Envanteri ve Strateji Çalışması Çanak kale Destinasyonu, 2019; Çeliker, 2021).

Ayvacık Yöresi'nde bulunan Kazdağları Millî Parkı ve Assos/Behramkale, kırsal turizm için oldukça uygundur (Karatepe Çetinkaya, 2018). Küçükuyu, Yeşilyurt Köyü, Adatepe Köyü, Behram Köyü ve Gülpınar tarihi/antik yerleşimleri ve kıyı turizmden dolayı turizm yatırımlarının arttığı yerleşimlendendir. İlçe sınırları içinde Hüdevandigar Camii, Ümmühan Hatun Camii, Babakale, Assos, Gülpınar, Apollon Smintheus Tapınağı, Gargara, Lamponia, Zeus Altarı, Afrodite Kaplıcaları, Behramkale Köprüsü gibi tarihi ve turistik yerler bulunmaktadır (Abay ve Şimşek, 2008). Yeşilyurt ve Adatepe köyü, Kaz Dağları eteklerinde bulunması dolayısıyla ile eko-turizm merkezidir (Aksoy ve Keleş, 2008).

Mimari Doku

Vernaküler olarak adlandırılan yerel malzemeyle inşa edilen, başka yapının doğal hava, ışık ve manzarasını engellemeyecek şekilde kademelenen (Bayraktar ve Özen Yavuz, 2022; Karacalı, 2022) Ayvacık köyleri mimari doku açısından birbirine benzer özellikleri sergiler. Yapılar konum olarak Ege Denizi manzarasına yönelmiş, Kaz Dağları'ndan gelen hâkim rüzgâra karşı sağır cephelerini kullanmışlardır (Kocacıbağ ve Kara Pilehvarian, 2017; Çamuşoğlu, 2023). İlçe Ege Denizi'nden Kaz Dağları'na gidildikçe artan bir eğime sahip olduğu için geleneksel yerleşimde kullanılan vernaküler mimari topoğrafyaya uyumludur.

İlçe köylerinde yol ağları yerleşim dokusu gibi yerel malzeme ve topoğrafya özellikleri doğrultusunda şekillenmiştir (Asan, 2019). Köyler genellikle taş ve toprak yollar ile dar sokaklardan oluşmaktadır. Geleneksel yapılar avlu görevi görmekte avlu ve bahçeler halkın sosyalleştiği kamusal alanları oluşturmaktadır. Bölgeye özgü geleneksel yapılar, kırsal ve kültürel yaşama dair davranış ve alışkanlıklara referans vermektedirler (Kocacıbağ ve Kara Pilehvarian, 2017; Karahan vd., 2021; Çeliker ve Güler, 2022).

4. AYVACIK İLÇESİ'NDE KIRSAL MORFOLOJİYİ ETKİLEYEN EŞİKLER

4.1. Doğal Eşikler

Ayvacık İlçesi, Kuzey Ege Havzası'nda Orta Kuzey Ege Alt Havzasında yer havzanın önemli yükseltilerinden Kazdağı ve Madra Dağını barındırmaktadır. Bunlar dışındaki kesimleri ise genel olarak ovalıktır. En önemli akarsuları Zeytinli, Kızılkeçili, Tuzla, Edremit, Havran ve Madra Çayları ile Karınca Dere'dir (Çanakkale İli-Ayvacık İlçesi Küçükkuşu Beldesi Sahil Şeridi 1/1000 Ölçekli Revizyon Uygulama İmar Planı, 2024). Ayvacık ilçe merkezini sınırlayan doğal eşikler, Kaz Dağlarından doğan ve Büyükhüsün idari sınırlarından geçerek Ege Denizi'ne dökülen Tuzla Çayı'dır (Tağul, 2007). Tuzla gölünde ilçenin içme suyu ve sulama ihtiyacını karşılamak için 1997-2007 yılında Ayvacık Barajı inşa edilmiştir (Yılmaz, 2016).

Kayalar Göleti, Arıklı Göleti, Babadere Göleti, Baharlar Göleti, Kulfat Göleti, Çamköy Göleti, Kisacık Göleti Kuzey Ege Havzası'nda bulunan Ayvacık İlçesi'nde yer alan göletler (Kuzey Ege Nehir Havzası Yönetim Planı Taslak Raporu, 2020), ilçenin gelişimini sınırlayan doğal eşikleri oluşturmaktadır. Kazdağları'ndan doğup Küçükkuşu'dan denize dökülen Mıhlı Çayı (Yıldız, 2016) ve orman dokusu biyoçeşitlilik açısından zengin alanlar olması sebebiyle yapılaşmaya izin vermemektedir (Özcanlı, 2014). Ayvacık'ta dağların denize doğru dik olarak uzanmalarının bir sonucu olarak sahil hattı boyunca pek çok doğal koy oluşmuştur. Topoğrafyanın bu özelliği ilçenin mekânsal gelişimini sınırlamada belirleyici bir faktör olmaktadır. Ayrıca doğal koylar ve plajlar deniz ve doğa turizmi açısından bölgenin gelişimi için önemli eşik noktalarıdır.

Tuzla Deltası Azmakları su ve kıyı kuşları için ilçenin önemli sulak alanlarından. Çanakkale Merkez İlçenin 95 km kadar güney-güney batısında bulunan Tuzla Çayı Deltası ve Azmakları, Ayvacık İlçesi Gülpınar Beldesinin 5 km. kadar kuzeyinde, Kumbağlar Mevkiinde bulunmaktadır (Çanakkale İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu, 2022).

4.2. Sınırlayıcı Eşikler

Ayvacık ilçe planını sınırlayan ve kırsal morfolojisini şekillendiren sınırlayıcı eşiklerin başında doğal sit, arkeolojik sit ve kentsel sit alanları gibi koruma statüleri gelmektedir. Ayvacık İlçesi I. Derece Doğal Sit, II. Derece Doğal Sit, III. Derece Doğal Sit, I. Derece Arkeolojik Sit, III. Derece Arkeolojik Sit, Kentsel Arkeolojik Sit olmak üzere pek çok farklı koruma statüsüne sahip alanlardan oluşmaktadır (Behramkale Köyü Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2023). Ayvacık'ta mevcut sınırlayıcı eşiklerden olan kırsal peyzaj değerleri arkeolojik değerler ve korunan bölgeler" ile "kırsal mimarlık mirası" niteliğindedir.

İlçe merkezindeki parseller klasik parsel düzeni olarak planlanmış ortalama büyüklükleri 150-300 m² iken merkezde 75 m²'ye doğru düşmektedir (Ayvacık-Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2021). Bu durum yapılaşmayı sınırlandıran eşik haline gelmektedir. İlçenin geleneksel yol ağı da yerleşim, yerel malzeme ve topoğrafya

özellikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Arazinin eğimli olması nedeniyle yerleşimin, yol ağında karmaşık ve dar sokaklardan oluşan doku kırsal yerleşimin yol yapısının gelişmesini sınırlayarak özgün morfolojiyi korumaktadır (Çeliker ve Güler, 2022).

4.3. Bölgenin Depremselliği

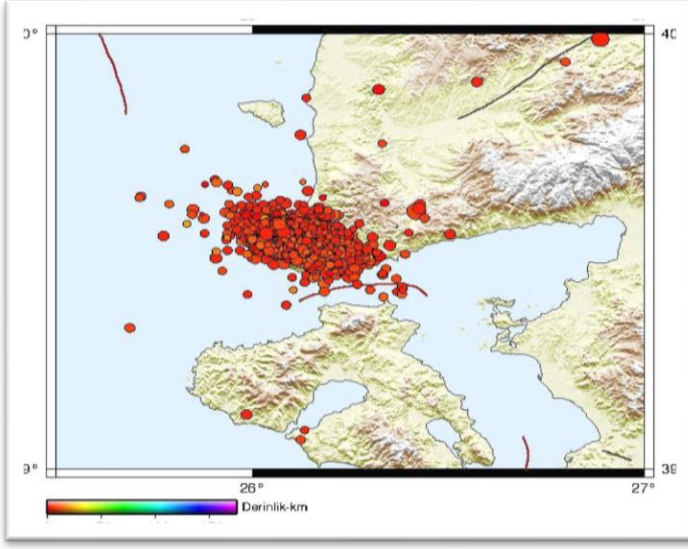
Ayvacık, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı nedeniyle, volkanik bir arazide yer alır bundan dolayı tarih boyunca birçok depreme uğramıştır. Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda yer alan Çanakkale kenti (Erginal ve Erginal, 2003) sınırlarında Saros – Gaziköy Fayı, Etili Fayı, Çan – Biga Fayı, Sarıköy ve Yenice – Gönen Fayları uzanmaktadır (Gezer, 2021). Bugün bile kalıntıları bulunan Truva (Troia, Troy) Antik kenti M.Ö. 2500 yılında büyük bir depremlerle yıkılmış ve bölge uzun yıllar Lidya'lılarca yönetilmiştir (Çanakkale İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu, 2021).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) İl Afet Risk Azaltma Planı (2021)'ye göre 1. Derece deprem bölgesinde bulunan Çanakkale'nin büyük kısmı depreme karşı risk faktörü olan alüvyon zemin üzerinde yayılmaktadır. Çanakkale bölgesi ve Biga yarımadası diri fay zonlarının etkisinde aktif özellik taşımaktadır. Aktif fay hattında yer alan kentte 1900–2002 yılları arasında 236 adet deprem meydana gelmiştir. (Erginal ve Erginal, 2003; DAUM, 2018; Gezer, 2021). 18. ve 19. Yüzyılda bölgede meydana gelen şiddetli depremler özellikle ilçenin kırsal alanlarında tahribatlara neden olmuştur (Çapan, 2018; Çeliker, 2021; Kenar, 2021). 6 Ekim 1944 Edremit Körfezi'nde meydana gelen Ayvacık'ın da etkilendiği 6.8 büyüklüğündeki deprem geniş çapta bir alanda hissedilmiştir. (Çapan, 2018).

1944 depreminden sonra Yeşilyurt ve Adatepe nüfusunun bir kısmı Küçükkuşu iskele bölgesine taşınmıştır. Kıyı bölgesine göç eden halk bu bölgenin ekonomik alt yapısını geliştirmiş ve sosyal dokusunda değişim yaşamasını sağlamıştır (Ayvacık-Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu, 2017).

1.derece deprem bölgesinde yer alan ve son yüzyılda büyük depremler yaşayan (DAUM, 2018; Alpkoçak vd., 2019) ilçede 14 Ocak 2017 ve 26 Mart 2017 tarihleri arasında bölgede meydana gelen depremler silsilesi (Şekil 3) ve 6 Şubat 2017 tarihli 5,4 büyüklüğündeki depremde Yukarıköy, Gülpınar, Babakale, Tuzla, Taşağıl, Bademli, Babakale ve Kocaköy ve Tuzla yöresi orta ve düşük derecelerde hasar almıştır (Özözen Kahraman vd., 2017; Özden vd., 2017; Utkucu vd., 2017; Sözbilir vd., 2018; Gezer, 2021; AFAD İl Afet Risk Azaltma Raporu, 2021).

Şekil 3. 1 Ocak-1 Mayıs 2017 tarihleri arasında oluşan depremler

Kaynak: Çapan, 2018.

AFAD İl Afet Risk Azaltma Raporu (2021)'na göre 6 Şubat 2017 tarihindeki depremde Gülpınar Köyü'nde bulunan Apollon Smintheion Antik Kenti'nde hasarlar oluşmasından dolayı riskli bölgelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Rapora göre Ayvacık İlçesinde 1071 yapı ağır hasarlı sınıflandırılmış ve 575 kişi hak sahibi kabul edilmiştir (Özden vd., 2017).

Özden vd. (2017), değerlendirmelerine göre yaşanan depremlerin yüzeye yakın olması, yerleşim noktalarında yaşanması, sık aralıklı meydana gelmesi ve kırsal yapılaşmanın deprem yönetmeliğine uygun olmayan tekniklerle inşa edilmesi nedeniyle etkileri yüksek hissedilmiştir. Morfolojik değişim faktörü olan deprem afeti ile bölgede birtakım değişimler gözlemlenmiştir neden olmuştur (Erginal ve Erginal, 2003). Dokuz Eylül Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi 2017 Yılı Faaliyet Raporu (2018)'na göre Tuzla Jeotermal A.Ş. Tuzla jeotermal alanı çevresinde Çanakkale-Ayvacık depremleri öncesinde ve sonrasında yeni sıcak su çıkışlarının oluştuğunu saptamıştır. Depremin etkilediği alanda bölgedeki deformasyon ile ilgili arazi gözlemleri ve 1/25.000 ölçekli diri fay haritalama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda özellikle Tuzla Köyü batısında kılcal çatlaklar şeklinde yüzey deformasyonlarının oluştuğu gözlemlenmiştir.

4.4. Deprem Sonrası Plan ve Uygulamalar

Ayvacık'ta meydana gelen depremler sonrası çeşitli planlarda deprem risklerini azaltmaya yönelik yeni kararlar alınmıştır. Bunlardan bazıları:

- 1996 yılında yürürlüğe giren Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası, AFAD Deprem Dairesi Başkanlığı tarafından yenilenmiş, 18 Mart 2018 tarih ve 30364

sayılı Resmî Gazete' de yayımlanmıştır. Yeni harita "Türkiye Deprem Tehlike Haritası" tanımı ile Çanakkale bölgenin deprem tehlikesinin göreceli olarak çok yüksek olduğu bir sınıra girmektedir (AFAD İl Afet Risk Azaltma Planı, 2021).

- Ayvacık Belediyesi İlave-Kısmi Revizyon Nazım İmar Planı (2020)'ye göre bölgenin depremselliği gözetilerek yapılarda deprem kuvvetlerinin etkisini indirgeyecek temel ve yapı tasarım önlemleri alınması planlanmıştır. Bu önlemler; Sahada yapılacak olan bütün yapılaşma çalışmaları için ayrıntılı jeoteknik çalışmalara dayandırılarak, özellikle şev stabilite çalışmaları yapılması, Analiz sonuçlarına göre kazı İKSA tedbirleri (istinat, perde duvar, kazık v.b) alınması, yapılacak yapıların ana kayaya oturtulması gereklilikleri eklenmiştir.
- Ayvacık İlçesi için 2040 yılı plan projeksiyon döneminde mekânsal kullanımlar açısından; meri imar planları ile öngörülmüş mekânsal kullanımlar dışında yerleşik alan etrafında doğal, yapay ve yasal eşikler açısından uygun alanlarda gelişme alanları önerilmiştir (Tabaklar Köyü Turizm Alanı Amaçlı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı).
- Hamdibey Mahallesinde yeni imara açılan ve Çataltaş mevki denen bölgenin kuzeyinde kalan kamu hizmet alanları ve eğitim tesisi alanları ise yine kamu yararı kararı alınarak mera vasfından dönüştürülmüş alanlarda konumlandırılmıştır. Ayrıca aynı bölgede Toplu Konut İdaresi'nce (TOKİ) imar uygulama yapılan alanlar bulunmaktadır (Ayvacık Belediyesi İlave-Kısmi Revizyon Nazım İmar Planı, 2020).
- AFAD tarafından 1071 ağır hasarlı yapı tespit edilmiştir. Depremi ardından ortaya çıkan konut ihtiyacına yönelik olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ Tarım Köy projesindeki yapı tipolojisini örnek alarak kalıcı konutlar inşa etmeye başlamıştır (Açmaz Özden ve Özden, 2019). İlk aşamada TOKİ tarafından 205 konuttan 116'sı Yukarıköy'e (Şekil 4-5-6), 20'si Bektaş'a, 28'i Çamkalabak'ın (Şekil 7) Çamtepe mahallesine, 25'i ise Çamkabalak'ın Çamiçi mahallesine, 16'sı Gülpınar'ın (Şekil 8) Kızılkıçlı mahallesine yapılması planlanmıştır. Yapılan kalıcı konutlar tek katlı dayanıklı ve yöresel mimariye uygun standart yapı malzemeleri ile inşa edilmiştir (Özözen Kahraman vd., 2017).

Şekil 4. Yukarıköy Köyü 2016 yılı uydu görüntüsü

Kaynak: Google Earth, 2016

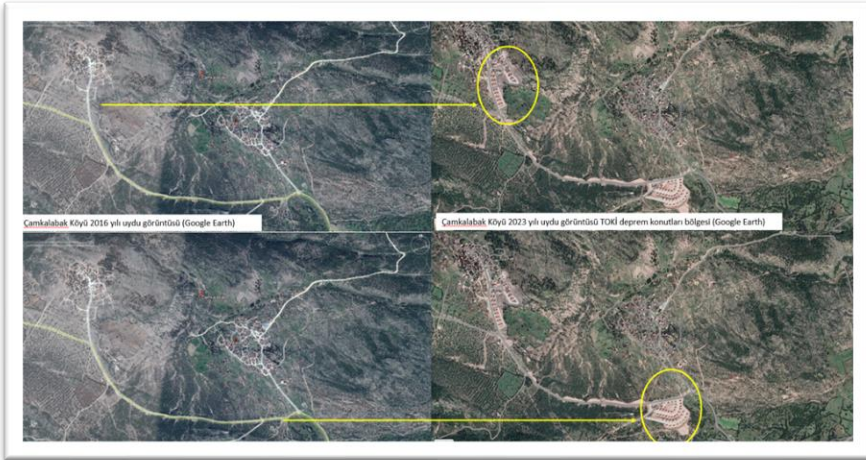
Şekil 5. Yukarıköy Köyü 2019 yılı uydu görüntüsü

Kaynak: Google Earth, 2019

Şekil 6. Yukarıköy Köyü'nde kurulan 116 adet deprem konutu

Kaynak: Ayvacık Kaymakamlığı, 2017

Şekil 7. Deprem Sonrası Çamkalabak Köyü'nde Kurulan Deprem Konutları

Kaynak: Google Earth,2023'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 8. Deprem Sonrası Gülpınar Köyü'nde Kurulan Deprem Konutları

Kaynak: Google Earth,2023'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

5. AYVACIK İLÇESİ'NDE KIRSAL MORFOLOJİNİN DEĞİŞİMİ

Ayvacık Assos liman bölgesinde yer alan tescilli sivil mimarlık örneği yapıların özgün işlevi, limana hizmet vermek için gümrük ve depo olarak üretilmiş yapılardır. Ancak süreç içerisinde turizm alanında yerleşmeye olan ilgi ile artan kullanıcı sayısındaki artış konut kullanımındaki yapıların işlev değişikliğine neden olmuştur. Antik limanda yer alan yapıların tamamına yakın kısmı turizm amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Köy merkezindeki yapıların büyük bir kısmı da turizm faaliyetleri için kullanılmaya başlanmış, bir kısmı ise sahip ve kullanıcı değişikliği ile ikinci konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bölgede yer alan Jandarma Karakol binası dışındaki tüm yapıları konaklama amaçlı kullanılan yapılar ile yeme içme faaliyeti için kullanılan yapılar olmak üzere gruplandırılmıştır (Behramkale Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı, 2023).

Çeşitli nedenlere bağlı olarak kırsal alanlara eğilim gösteren turizm ve dönemlik ziyaretler zamanla kalıcı yerleşmeye ve sonradan bölgede demografik baskı yaratarak kırsal alanı dönüştürerek kırsal morfolojinin değişimine sebep olmaktadır (Çeliker ve Güler, 2022). Kentsel arkeolojik sit sınırları içerisinde yer alan köy merkezinde geçmişten gelen geleneksel konut alanları yer alırken, zaman içerisinde alandaki turizm baskısı nedeniyle konut kullanımlarının büyük bir kısmı turizm faaliyetine konu olmaya başlamıştır (Behramkale Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı, 2019). Çevredeki köylerin geleneksel konut yapılarından farklı olarak modern bir mimariyle inşa edilen B2 Evi (Şekil 9), yerel malzeme ve yapım tekniklerini kullanarak Ayvacık Büyükşehir Köyü'nün tarihi kırsal dokusuna uyum sağlamaktadır.

Şekil 9. B2 Evi

Kaynak: arkiv.com, 2013.

Ayvacak İlçesi Tuzla mevkiinde bir jeotermal enerji santrali faaliyet göstermeye başlamıştır (TR22 Güney Marmara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı).

Araştırma alanı, yaşanan afetlerden önemli derece etkilense de özgün dokuyla uyumsuz yapıların sayıca az olması ve özgün malzeme/tekniklerin devamının sağlanmasından kaynaklı günümüze bütünlüğünü koruyarak ulaşabilmiştir. Araştırma alanının kentsel nitelikteki merkezi alanlara ve ana ulaşım bağlantılarına olan mesafesi, doğal ve sınırlayıcı eşikleri sayesinde alandaki yapılaşma baskısı azalmıştır. Bundan dolayı, Ayvacık'ın tarihi köylerinin kırsal dokuları sürdürülebilirliğini devam ettirmiştir. Behramkale Köyü'nün geleneksel köy dokusu ve Antik Liman bölgesi yerleşimi birtakım değişimler yaşamış olsa da genel olarak doku ve bütünlük korunmuştur (Behramkale Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı, 2023).

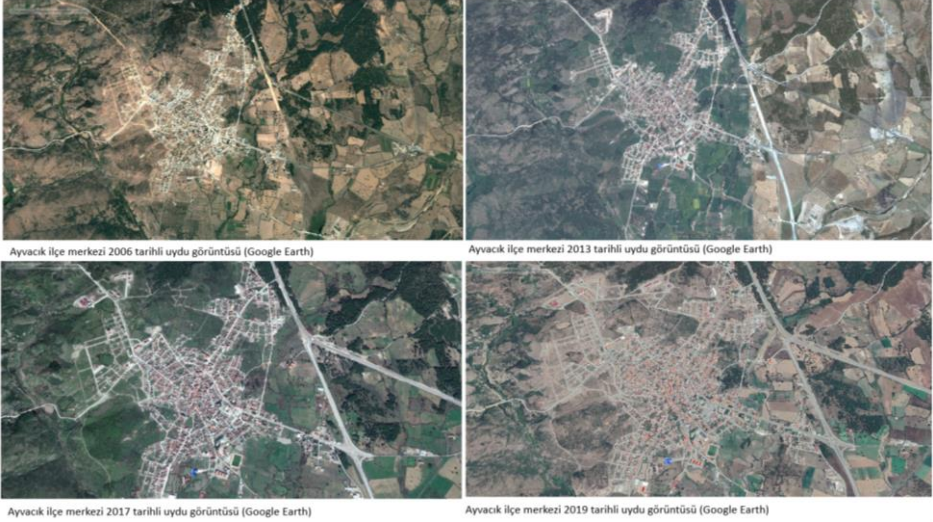
Başta antik liman bölgesinde yapılar ile geleneksel yapılarda meydana gelen değişim bölgenin özgün dokusunu Liman bölgesindeki yapılar başta olmak üzere köydeki geleneksel yapılarda meydana gelen bu değişimler özgün dokuyu tehdit eden unsurların başında gelmektedir. Köyün morfolojik yapısını oluşturan geleneksel kullanım, işlevselliği, bakım ve onarımlarının yapılması için alınan planlama kararları tarihi peyzajın ve yerel bağlamın korunması açısından birincil önem taşımaktadır. Bu nedenle koruma planlama sürecinde yapılar ile yapılara ait avlu ve bahçelerin bakımı, onarımı ve işlevlerini kapsayan planlama kararları geliştirilmiştir. Geleneksel dokunun özgün niteliklerinin plan kararlarıyla korunması hedeflenmiş, bu özelliklerin yitirilmesine neden olacak kararlardan kaçınılmıştır. Plan kararları ile dokuya aykırı yapılaşmalar önlenmiştir (Behramkale Köyü Koruma Amaçlı İmar Planı, 2023).

6. SONUÇ

Kırsal morfoloji, kırsal bir yerleşimin biçimini olması planlanan ve büyüme üzerinden yeniden tanımlanan, yerleşim desenleri, yerleşim sınırları ve yerleşimi çevresinden ayıran genel hatları ifade etmektedir. Bulunduğu coğrafyaya, fiziksel ve sosyo-ekonomik şartlara göre Ayvacık İlçesi kırsal morfolojisi incelendiğinde birçok çelişkiyi de yansıttığı görülmektedir. Volkanik bir ova olması, 1. derece deprem bölgesinde yer alması, antik yerleşimlere sahip tarihi bir yerleşim alanı olması, kentsel sit, doğal sit ve arkeolojik sit gibi koruma alanlarının bulunması, göçebe kültürün etkisinde olan çok kültürlü demografik yapıya sahip olması, doğal koylara ve topoğrafik yapıya sahip olması gibi özellikleri kenti sınırlayan eşiklerdendir. İlçe'nin gelişim alanları eğitim yapıları, kamusal yapıları, kuzey yönünde gelişim göstermiştir. İlçeye jeotermal ve güneş enerji santral alanlarının kurulması, yüksekokulun kurulması, öğrenci, öğretim üyesi, memur, çalışan kadrolarının artması, eko turizm amaçlı verilen teşviklerin artması, turizm rotası olması, Unesco Dünya Mirası Geçici Listesi' ne girmesi gibi nedenler nüfus çekmesine neden olmuştur. İlçe merkezi yaz mevsiminde artan nüfusuyla, tek merkezli, ışınsal bir morfoloji ile yayılmış, eğimli topoğrafya nedeniyle ilçe merkezinden ayrı konumlanan köylerin gelişimi bağımsız olarak devam etmiştir. İlçe ve köylerinin genel morfolojisi, yerel doğal ve kültürel dinamiklerin etkisi ile tarım ve turizme yönelik, bir büyüme deseni ortaya koymaktadır. Ancak bölgenin jeomorfolojik volkanik yapısının göz ardı edildiği, buna bağlı olarak deprem riskinin yapılan planlama çalışmalarında dikkate alınmadığı gözlemlenmektedir. Bu durumda ilçenin deprem riskinin sorgulanması gerekmektedir.

Yaz aylarında turizm sezonu olmasından kaynaklanan artan nüfus yoğunluğuna karşı deprem sonrası yapılan turizm planlarında deprem riski ve deprem sırasındaki risk yönetimi, afet lojistiği planlamalarının eksik kaldığı görülmüştür. 1990 tarihinde ilçe olan Ayvacık ilçesi Kaz Dağları'nın eteklerinde kurulan köylerin toprakları kireçli yapıya sahip olması nedeniyle depremden en çok bu kırsal alanlar etkilenmiştir. Köylerde yeni yapılan toplu afet konutları bu nedenle zemin olarak kayalık alanlara yapılmıştır (Şekil 10). Yapılan uygulama ve planlar incelendiğinde; depremler sonrası yapılan planlama çalışmalarında mikro bölgeleme çalışması yapılmamış, merkez ile köyler arası lojistik ihtiyaç planlaması oluşturulamamış, yeşil alanların ve deprem anında kullanılacak alanlar planlara dâhil edilmemiş, turizm merkezi olması ve yaz mevsiminde turist nüfusunun dengeli gelişiminin sağlanmaması afet sonrası planlama çalışmalarında yeterince yer almamıştır. Bölge, farklı dönemlerde çeşitli tektonik aktivitelerin etkisinde kalmış olup, geçmişte ve günümüzde depremler açısından aktif olma özelliğini korumuştur. Depreme karşı bilinç seviyesinin yeterli olmaması, kurumlar arasında zaman zaman yaşanan koordinasyon eksikliği, eski yerleşim alanlarındaki yolların acil durumları kaldırabilecek kapasitede olmaması, afete dirençli alanlar oluşturulmadan yapılan imar faaliyetleri ilçe açısından dezavantaj oluşturmaktadır (AFAD İl Afet Risk Azaltma Planı, 2021). Yerleşim, birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Depremlerin kırsal yaşamı, kültürel dokuyu, yerel halkın göç etmesi ve gelişimi olumsuz etkilemesi gibi sonuçları olabilmektedir. Özellikle yörük kültürünün

halen yaşandığı Yukarıköy’de yapılan konutlar yöredeki halkın günlük yaşam alışkanlıklarında ve sosyal ilişkilerinde değişme yaşanmasına neden olmuştur. Yerleşim için kültürel ve çevresel değerlerin korunması kapsamında Ayvacık İlçesi için 2040 yılı Plan Projeksiyon döneminde mekânsal kullanımlar açısından; yürürlükteki İmar Planları ile öngörülmüş mekânsal kullanımlar dışında, yerleşik alan etrafında doğal, yapay ve yasal eşikler açısından uygun alanlarda gelişme alanları önerilmiştir.

Şekil 10. Ayvacık İlçe Merkezi Deprem öncesi 2006 ve deprem sonrası 2013, 2016, 2019 yıllarına ait uydu görüntüsü

Kaynak: Google Earth, 2023

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nde bulunan tarihi özellik, fiziki doğal çevre, kültürel doku gibi katmanlı ve çok yönlü kırsal yerleşimde geliştirilmesi gereken yaklaşımlar önemli bir boyut kazanmaktadır. Kırsal yerleşimdeki morfolojik unsurların risk ve değerlerini dikkate almadan yapılan turizm yatırımları, yere uygun olmayan sonuçlar ile kırsal dokuyu olumsuz olarak etkileyebilir, fiziksel, sosyal ve kültürel olarak bozulmalar yaşanmasına neden olabilir. Mevcut imar planları ve koruma planlarındaki uygulamalarda yapılan morfolojik analizlerin bu nedenle uluslararası düzeyde bütüncül yaklaşımla somut ve somut olmayan mirasların deprem gibi afetler karşısında zarar görmesi stratejik plan ve eylemlerle önlenmesi değerlendirilmelidir.

Not: Bu araştırma 12-14 Ekim 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen 4. Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras Kongresi’nde özet bildiri olarak yayınlanmıştır.

Kaynakça

Abay A. ve Şimşek, A. (2008, Ağustos 29-30). *Ayvacık ilçesinin sosyal ve ekonomik değerleri [Sözlü bildiri]*. Ayvacık Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale.

Açmaz Özden, M. ve Özden, A.T. (2019, Mayıs 2-4). *Kentsel krizin çözümünde kırsalın yeniden düşünülmesi: kent-kır ilişkisine bütüncül bir bakış önerisi [Sözlü bildiri]*. Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi, Gaziantep.

Akbaş Örs, E. C. (2022). *Mekânsal ve işlevsel değişimin toplumsal yapı temelinde irdelemesi: adatepe konutları [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]*. YÖK Tez Merkezi.

Akbaş Örs, E.C., Sahil, S. ve Akın, E. (2020, Kasım 25-26). *Toplumsal değişimin kırsal mekândaki etkisi: Çanakkale Adatepe Köyü ve evleri [Sözlü bildiri]*.9. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi, İstanbul.

Akgün, A. A., Kürkcüoğlu, E. ve Akay, M. (2018, 31 Ekim-2 Kasım). *Türkiye’de kırsal morfoloji ve değişen doku tipolojilerinin çözümlenmesi [Sözlü bildiri]*. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul.

Aksoy A., ve Keleş, Ç. (2008 Ağustos, 29-30). *Ayvacık ilçesi’nin alternatif turizm potansiyelinin belirlenmesi [Sözlü bildiri]*. Ayvacık Değerleri Sempozyumu Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.

Alpkoçak, C., Yıldızak, G. B., Sunal, H. N. ve Yavaş, İ. (2019, 18-20 Nisan). *Afet yönetimi ve güvenlik ilişkisi bağlamında Çanakkale-Ayvacık depremleri üzerinden bir değerlendirme [Sözlü bildiri]*. 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem13), Gaziantep.

Alyakut, E. ve Gençer, C.İ. (2018). Kırsal mimarlık mirasının korunmasında turizmin etkisi: Çanakkale - Adatepe Köyü. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 11, 251-262.

Asan, B. (2019). *Behramkale Köyü koruma önerileri [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]*. YÖK Tez Merkezi.

Başaran, T. ve Somuncu, M. (2021). Sürdürülebilir destinasyon için ziyaretçi görüşlerinin önemi: Assos Antik Kenti örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 8(2), 31-45.

Bayraktar, A. ve Özen Yavuz, A. (2022). Mimari tasarımda yer’e özgü kavramının 2000 yılı sonrası Ayvacık konutları üzerinden incelenmesi. *Online Journal of Art and Design*, 10(4).

Çağlar, M.B. (2022). Çanakkale ilinin lojistik üs olma potansiyeli açısından mevcut durum analizi. *Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 234-253.

Çamuşoğlu, N. (2023). Vernaküler Mimari Nedir? *Ekoyapı Dergisi*.
https://www.ekoyapidergisi.org/vernakuler-mimari-nedir. 05.09.2023.

Çapan, S. (2018). *Ayvacık yarımadası üst kabuk yapısının yerel deprem tomografisi ile araştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çeliker, İ.Ö. (2021). Dönüşümün eşliğinde bir tarihi kırsal yerleşim: ayvacık-büyükhüsün Köyü koruma önerisi [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çeliker, İ.Ö. ve Güler, K. (2022). Kırsal soylulaştırmanın eşliğinde olan ayvacık-büyükhüsün tarihi yerleşiminin miras değerleri. *Yakın Mimarlık Dergisi*, 6(2), 292-325.

Çiftçisertbaşı, B. (2022). *Kıyı alanları ve hinterlandında yaygınlaşan ekoturizmin yarattığı mekânsal değişimler: Ayvacık Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Demircioğlu, B., Eroğlu, B. ve Semerci, F. (2020). Kırsal alan yerel kimliklerinin oluşum ve gelişimine iç ve dış dinamiklerin etkisi: Babayakup Köyü örneği. *Humanities Sciences*, 15(4), 113-128. [10.12739/NWSA.2020.15.4.4C0239](https://doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.4.4C0239)

Erginal, E. ve Erginal, G. (2003). Çanakkale şehrinde yer seçiminin jeomorfolojik açıdan değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(9), 95-116.

Erkal, T. ve Tekkanat, İ. S. (2019). Akdeniz Bölgesi'nde kırsal yerleşmelerin topoğrafya özellikleri. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, 323-335.

Gezer, A. (2021). *Ayvacık yarımadası depremselliği ve deprem tehlike analizi* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Gümüş, İ. ve Polatoğlu, Ç. (2020). Kuzey Ege konut mimarisinde eleştirel bölgeselcilik okuması: Antik Troya, geleneksel Ayvacık konutları ve SM Evi analizleri. *Megaron*, 15(4), 590-605.

Karatepe Çetinkaya, İ. ve Kaptan Ayhan, Ç. (2018). Sürdürülebilirlik temelinde kırsal turizm potansiyelinin swot analiziyle saptanması; Ayvacık İlçesi örneği. *Social Sciences Studies Journal (Sssjournal)*, 4(20), 2861-2869.

İpek, S., Yücesan, M. ve Öksüz, M. (2017). Ayvacık yöresinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin meslek yüksekokulu öğrencileri tarafından algılanma düzeyi. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 11-21.

Karacalı, A.O. (2022). Küresel düşün yerel tasarla: iklim krizine karşı kent vernaküleri yaklaşımı. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 7(15), 13- 22.

Karahan, E.E., Göçer, Ö., Göçer, K., Boyacıoğlu, D. (2021). An investigation of occupant energy- saving behavior in vernacular houses of Behramkale (Assos). *Sustainability*, 13, 13476. <https://doi.org/10.3390/su132313476>Karatepe

Karatepe Çetinkaya, İ. (2018). *Kıyı planlama ve peyzaj karakter analizi; Ayvacık-Çanakkale örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kenar, S. (2021). *Biga yarımadası'nın sismik soğrulma yapısı* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Koç, P. ve Sakarya, İ. (2022). Çanakkale Kepez Beldesi'nin planlama tarihi üzerinden mekânsal gelişiminin değerlendirilmesi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 23(33), 39-58.

Koç, E. (2023, Mayıs 31- Haziran 2). *Bir kentsel arkeolojik ve doğal sit alanı yerleşiminde turizm ve markalaşma çerçevesinde kırsal morfolojiyi anlamak: Afyonkarahisar Ayazini örneği [Sözlü bildiri]*. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, Konya.

Kocabiçak, E. ve Kara Pilehvarian, N. (2017). Örneklem aracılığıyla Ayvacık Kıran Kolu Köyleri geleneksel konut mimarisine bakış. *Megaron*, 12 (3), 395-408.

Kösa, B. ve Beyazlı, D. (2023, Haziran 8-10). *Kırsal yerleşme doku tipolojilerinin çok yönlü bir perspektifle çözümlenmesi [Sözlü bildiri]*. 22. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, Samsun.

Liu, J., Song, Q. And Wang, X. (2023). Spatial morphology evolution of rural settlements in the Lower Yellow River plain: The case of Menggang Town in Changyuan City, China. *Land*, 12, 1122, <https://doi.org/10.3390/land12061122>

Olgun, İ., Altınar, D., Çılgın, K. ve Turgut, E. (2018, Ekim 31- Kasım2). *Ayvalık ve Lesbos kırsal yerleşme morfolojilerinin karşılaştırılması [Sözlü bildiri]*. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, 665-691. İstanbul.

Özcanlı, M. (2014). Kazdağları Milli Parkı'nda tarımsal faaliyetlerin arazi örtüsü değişimine etkisi (1975-2005). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25, 339-356.

Özdemir, A. (2008, Ağustos 29-30). *Tarih öncesi dönemde Ayvacık [Sözlü bildiri]*. Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 57-67. Çanakkale.

Özden, S., Köksal, H.O., Tunusluoğlu, C., Özden, A.T., Aktan, S., Altınsoy, F. ve Karahan, Ş. (2017). 6-12 Şubat 2017 Çanakkale – Ayvacık depremleri yapısal hasar gözlemleri ve afetten etkilenen yöre halkı için yapılacak kalıcı konutlar üzerine değerlendirmeler. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Özer, M. (2020). *Ayvacık İlçesi'nde zeytin tarımı* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. *YÖK Tez Merkezi*.

Özözen Kahraman, S., Çalışkan, V., Körpe, R. ve Aslan, U.A. (2017, Kasım 8-10). *Geçmişten günümüze Ayvacık çevresindeki depremler ve kırsal alanlar üzerindeki etkileri*. Türk Coğrafya Kurumu 75. Kuruluş Yılı Uluslararası Kongresi, Ankara.

Sözbilir, H., Sümer, Ö., Uzel, B. Ve Eski, S. (2018). Çanakkale-Ayvacık deprem fırtınasının (14 Ocak-20 Mart 2017) sismik kaynakları. *Eskişehir Technical University Journal of Science and Technology B- Theoretical Sciences*, 6, 1-17. 10.20290/aubtdb.498805.

Tağıl, Ş. (2007). Tuzla Çayı Havzası'nda (Biga Yarımadası) CBS-Tabanlı RUSLE modeli kullanarak arazi degradasyonu risk değerlendirmesi. *Ekoloji*, 17 (65), 11-20.

Tanrıverdi Kaya, A. (2019). Afetler ve kent morfolojisine etkileri: Düzce örneği. *İdealkent*, 28(10), 942-961. 10.31198/idealkent.478141

Tiryaki, B. B., Gümüş, F., Ve Büyük, Ö. (2008). *Kırsal kalkınmada turizmin rolü: Assos Örneği [Sözlü bildiri]*. Ayvacık Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları. Çanakkale.

Tükenmez, Ö. (2019). *Türkiye'de doğal afet direnci: 6 Şubat 2017 Ayvacık-Gülşinar deprem örneği* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi], YÖK Tez Merkezi.

Utkucu, M., Budakoğlu, E. ve Kızılbuğa Kırım, S. (2017). Şubat 2017 Ayvacık (Çanakkale) deprem silsilesinin sismolojik ön değerlendirme raporu. T.C. Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Afet Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya.

Yallagöz, T.D. (2010). *Alternatif bir turizm çeşidi olarak kırsal turizm: Çanakkale Bölgesi Ayvacık Yöresi uygulaması* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi], YÖK Tez Merkezi.

Yıldız, Ö. (2016). Bölgesel turizm. Ö. Bardakoğlu, V. Tecim (Edt.), *Bölgesel turizm gelişiminde yoğunlaşma ve çeşitlendirme – Adatepe Örneği* (ss. 1-11). DEUZEM Yayınları.

Yılmaz, G. (2016). Barajların akarsularda yaşayan barbus olıgolepis (battalgıl,1941) türünde beslenmeye bağlı fenotipik özellikler üzerine etkisi [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Yüksel O. ve Ekinci H. (2008, Ağustos 29-30). *Ayvacık İlçesi arazi kaynaklarının değerlendirilmesi [Sözlü bildiri]*. Ayvacık Değerleri Sempozyumu. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları. Çanakkale.

Web Kaynaklar

Ayvacık Kaymakamlığı (2023). <http://www.canakkale-ayvacik.gov.tr/adatepe-koyu>. 10.09.2023.

Çanakkale Valiliği (2019). <http://www.canakkale.gov.tr/assos-behramkale-kadirga-koyu-turizm-yolu-bolge-turizmini-canlandiracak>. 06.10.2023.

Çanakkale Valiliği (2023). <http://www.canakkale.gov.tr/ayvacik> . 12.01.2024.

Arkiv (2013). B2 Evi. <https://www.arkiv.com.tr/proje/b2-evi/1858> . 10.09.2023

Plan ve Raporlar

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) İl Afet Risk Azaltma Planı (2021). *Çanakkale Valiliği İl Afet Acil Durum Müdürlüğü*. <https://canakkale.afad.gov.tr/kurumlar/canakkale.afad/PdfDosyaları/Canakkale-IRAP.pdf>

Ahmetçe Köyü Ekoturizm Amaçlı NİP ve UİP Raporu (2021). *Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi Ahmetçe Köyü 261 Ada 23-24-11 Parsellere Ait Eko-Turizm Amaçlı Nazım Ve Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*. Hazırlayan Şehir ve Bölge Plancısı Menseure Işık. Ankara.

Ayvacık Belediyesi İlave-Kısmi Revizyon Nazım İmar Planı (2020).

Ayvacık Küçükkuşu Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı Analitik Araştırma ve Plan Açıklama Raporu (2021). https://www.kucukkuyu.bel.tr/wp-content/uploads/2024/02/4-KUCUKKUYU-PLAN-RAPORU_5000-NIP.pdf

Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, (2014). <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plan-i-82273> 15.09.2023

Behramkale Köyü Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (2023). Çanakkale İli Ayvıcık İlçesi Behramkale Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Açıklama Raporu (2023). EgePlan Planlama ltd. şti. https://webdosya.csb.gov.tr/db/canakkale/duyurular/kanip_aciklama_raporu-20230809153124.pdf 15.09.2023

Çanakkale Ayvıcık Ümmühan Mahallesi 231 Ada İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu Çanakkale Belediyesi (2020). <https://canakkale.csb.gov.tr/canakkale-ili-ayvacik-ilcesi-ummuhan-mahallesi-icerisinde-yer-alan-456-ada-1-parseli-kapsayan-rezerv-yapi-alanina-iliskin-1-5000-olcekli-nazim-imar-plan-i-degisikligi-ve-1-1000-olcekli-uygulama-imar-plan-i-degisikligi-duyuru-433762.22.09.2023>

Çanakkale İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu (2021). Türkiye Cumhuriyeti Çanakkale Valiliği Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü Çanakkale İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu Hazırlayan: Çed ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Çanakkale. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/canakkale -cdr2021-20221216112021.pdf>. 26.08.2023.

Çanakkale İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu (2022). Türkiye Cumhuriyeti Çanakkale Valiliği Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü Çanakkale İli 2021 Yılı Çevre Durum Raporu Hazırlayan: Çed Ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Çanakkale. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/canakkale -cdr2021-20221216112021.pdf>. 26.08.2023.

Çanakkale İli-Ayvıcık İlçesi Küçükkuşu Beldesi Sahil Şeridi 1/1000 Ölçekli Revizyon Uygulama İmar Planı (2024). Hazırlayan: Şehir ve Bölge Plancısı Menseure Işık, Ankara.

Çanakkale Turizm Envanteri ve Strateji Çalışması Çanakkale Destinasyonu (2019). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Envanteri ve Strateji Çalışması Çanakkale Destinasyonu. Hazırlayanlar: Doç. Dr. Lütfi Atay., Doç. Dr. Murat Aksu, Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mehmet Yıldırım, Dr. Öğr. Üyesi Halil Korkmaz, Çanakkale.

DAUM (2018). Dokuz Eylül Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi 2017 Yılı Faaliyet Raporu, <https://daum.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/07/DAUM-BIRIM-FAALİYET-RAPORU-2017-1.pdf> 15.09.2023

Kuzey Ege Nehir Havzası Yönetim Planı Taslak Raporu (2020). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü Kuzey Ege Nehir Havzası Yönetim Planının Hazırlanması Projesi Nehir Havza Yönetim Planı Taslak Raporu. Hazırlayan: Çınar Mühendislik, Ankara.

<https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Kuzey%20Ege%20NHYP%20Taslak%20Raporu/Kuzey%20Ege%20NHYP%20Taslak%20Raporu.pdf>

15.09.2023

Tabaklar Köyü Turizm Alanı Amaçlı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı (bt).

<http://www.canakkaleilozelidaresi.gov.tr/kurumlar/canakkaleilozelidaresi.gov.tr/duyurular/imar/AYVACIK-TABAKLAR-111/5000.pdf>

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022. <https://www.uab.gov.tr/haberler/troya-assos-tunelleri-cumhurbaskani-erdogan-in-canli-baglantisii-ile-acildi>

15.09.2023

TR22 Güney Marmara Kalkınma Ajansı 2014-2023 Bölge Planı.

<https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/TR-22-Guney-Marmara-Bolgesi-2014-2023-Bolge-Plani.pdf> 15.09.2023

KUZHEY EGE KIRSALINDA SÜREGELEN BİR KONUT GELENEĞİ: ÇAMKALABAK KÖYÜ NENE EVLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Erdem Salcan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

Dünya’da ve Ülkemizde süregelen hızlı ve kontrolsüz kentleşme, kırsal yaşam alanlarının hızla terk edilmesine ve ıssızlaşmasına neden olmaktadır. Bu süreç aynı zamanda, çok sayıda kırsal yerleşmenin geleneksel yaşam özelliklerinin ve kırsal mimari dokusunun olumsuz yönde değişimi ya da yok olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu kapsamda yakın geçmişten günümüze, mimari koruma disiplini alanında kırsal mimari mirasın korunması ile ilgili çok sayıda bilimsel araştırma yürütülmüş ve bunların sonuçları ilgili literatüre kazandırılmıştır. Bu bağlamda, geleneksel ve kırsal mimariyi, (Muşkara, 2017) *“coğrafi konum, iklim, gelenek – görenek, üretim – tüketim biçimleriyle şekillenen ve deneyimle inşa edilmiş yapılar”* olarak ele almış; (Arbolada, 2006) ise *“profesyonel mimarların müdahalesi olmaksızın deneysel bilgiye sahip ustalar tarafından inşa edilmiş yapıları inceleyen bir mimari teori alanı”* olarak tanımlamıştır. (Aran, 2000) ise kır yapılarını, *“doğal karaktere sahip, yapay bir üslup kaygısından uzak, sanayi öncesi toplumun geleneksel gereksinimleri doğrultusunda yer ve iklimin koşullarına yanıt niteliğinde olan yapılar”* olarak ele almaktadır.

Günümüze geldiğinde ise, kırsal mimarlık mirasının korunması ile ilgili araştırmalar koruma, sürdürülebilirlik, iklim değişikliği vb. gibi güncel başlıkları da kapsayacak şekilde her geçen artan bir yoğunlukta yürütülmektedir. Ülkemizin Kuzey Ege olarak tanımlanan kısmı ise somut ve somut olmayan miras özelliklerinin açısından günümüze en özgün şekilde eriştiği bir bölge niteliğindedir. Bu bağlamda, 2019 yılından günümüze yürütülmekte olan “Troia – 9 Kat, 9 Renk, 9 Zaman” adlı proje ise bu amaca katkı sağlayan süreçler arasında yer almaktadır*. Bu proje kapsamında, Çanakkale İli Ayvacık İlçesi’nin Kuzey Ege kısmında yer alan kırsal yerleşmelerin kültürel özellikleri kayıt altına alınması amaçlanmaktadır. Yörenin geleneksel mimari özelliklerinin tanımlanması ise bu projenin önemli bir aşamasıdır.

Bu çalışma kapsamında ise, “Troia – 9 Kat, 9 Renk, 9 Zaman” adlı proje kapsamında yörenin en özgün kırsal yerleşmelerinden biri olan Çamkalabak Köyü’nde varlığı tespit edilen bir geleneksel konut grubu olan Nene Evlerinin korunması doğrultusunda yapılan tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu yöndeki açıklamalara, çalışma bütününde sırasıyla;

- Çamkalabak Köyü ve Nene Evleri,

---

* Troia – 9 Kat, 9 Renk, 9 Zaman Projesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ile yapılan protokol kapsamında ve 2019 – 2024 Aralık tarihleri arasında yürütülmektedir. Projenin yürütücülüğünü, Küratör Esmâ Cıvır üstlenmektedir.

- Çamkalabak Köyü Nene Evleri İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri,
- Çamkalabak Köyü Nene Evleri Kullanım Özellikleri ve
- Özgün Kullanım Sonrası Süreç,
- Sonuç ve Değerlendirmeler başlıkları altında yer verilmiştir.

1. ÇAMKALABAK KÖYÜ VE NENE EVLERİ

Ayvacık İlçesi'nin Kuzey Ege kıyısı ve yakın çevresinde, özgün mimari doku ve kırsal yaşam özelliklerinin olabildiğince korunduğu çok sayıda kırsal yerleşme yer almaktadır. Bu kırsal yerleşmeler arasında yer alan Çamkalabak Köyü ise yöresel mimari, üretim ve kırsal yaşam geleneğinin en özgün bir şekilde süregeldiği bir kırsal yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan son araştırmalar, Çamkalabak Köyü ve yakın çevresinde M.Ö. 70000 – 30000 (Orta Paleolitik Dönem) tarihleri arasında yaşamın varlığını ortaya koymaktadır* (ÇKVKBK Arşivi, 2016). İzleyen süreçte, Köyün bulunduğu bölgede ilk yerleşim süreci, Çamkalabak Köyü olarak, 19. yy. da Kazdağları'nda yaşayan konargöçer grupların zorunlu iskâna tabi tutulmasıyla gerçekleşmiştir† (Gadanaz ve Orhan, 2008).

Ayvacık İlçesi köyleri yöre halkı tarafından özellikle konumsal özellikleri göz önüne alınarak “Dere, Yalı ve Kıran Kolu Yerleşmeleri olarak gruplandırılmaktadır (Harmandar, 2000). Çamkalabak Köyü ise Kırankolu Yerleşmeleri arasında yer almaktadır. Çamkalabak Köyü'nde günümüzde 86 erkek, 89 kadın ikamet etmektedir (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>, erişim tarihi: 10.3.2024). Köy halkının başlıca gelir kaynakları arasında geleneksel halı ve kilim dokumacılığı, küçük ve büyük baş hayvancılık ile tarım gelmektedir.

---

* Çalışma kapsamında Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ifadesi kısaltılarak, “ÇKVKBK” olarak kullanılmıştır.

† Çamkalabak Köyü, 1842 – 1864 yılları arasında Kazdağı'nda konup göçen grupların zorla iskâna yönlendirilmesi sonucunda kurulan yerleşmeler arasında yer almaktadır (Gadanaz ve Orhan, 2008).

Şekil 1. Ayvacık İlçesi Köyleri Haritası ve Çamkalabak Köyü'nün Konumu (Kırmızı nokta ile belirtilen) (Alıntı: Kocacıbağ, 2017, Düzenleme: E. Salcan, 2024).

Çamkalabak Köyü, batı yönünde Bamyalı Deresi ile kuzey yönünde ise Koca Tepe ve Halil Tepe ile çevrelenmiştir. Köyün güney girişinde ve yaklaşık 600 m uzaklıkta, yakın geçmişte bölgede gerçekleşen depremler sonrasında* inşa edilen betonarme konutlardan oluşan yeni yerleşim alanı yer almaktadır (Şekil 1, 2 ve 3).

Çamkalabak Köyü'ne Behram Köyü ile Gülpınar Beldesi'ni birbirine bağlayan yoldan ayrılan ve köy meydanında sonlanan bağlantı yolu aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu bağlantı yolu, Çamkalabak Köyü'nü doğu ve batı yönünde ikiye ayırmaktadır. Köy meydanında ise okul binası ve bahçesi, köy camisi, muhtarlık bürosu ve kahvehane niteliğinde bir yapı bulunmaktadır. Köyün geleneksel yerleşim dokusunu, köy yerleşik alanı içinde dağınık şekilde yer alan geleneksel konutlar, bu konutları çevreleyen bahçeler ve tüm bunların arasında yer alan irili ufaklı ve dairesel planlı ağıllar belirlemektedir. Bu konutlar, bahçeler ve ağıllar arasındaki erişim belirli - belirsiz toprak patikalarıyla sağlanmıştır. Bu patikaların oluşturduğu güzergâhı izleyen küçük derecikler ile aynı patikaların kesişim noktalarında ve bazı bahçe duvarları yer alan geleneksel

* Bu depremler, 6 - 12 Şubat 2017 tarihleri arasında aletsel büyüklüğü 5.3, 5.2 ve 5.0 arasında değişen toplam 5 adet yer sarsıntısından oluşmaktadır. Bu sarsıntıların yüzeye yakın olması, bölgede yer alan ve herhangi bir mühendislik hizmeti alınmadan inşa edilmiş çok sayıda geleneksel yapının kısmen veya bütünüyle zarar görmesine neden olmuştur (Özden ve diğerleri, 2017).

taş fırınlar ise Köyün geleneksel yerleşim dokusuna çeşitlilik sağlamaktadır (Şekil 2 ve 3).

Şekil 2. Çamkalabak Köyü'nün – Kuzeybatı Yönünden Genel Görünüm

(Alıntı: Jean Molitor Arşivi, 2023)

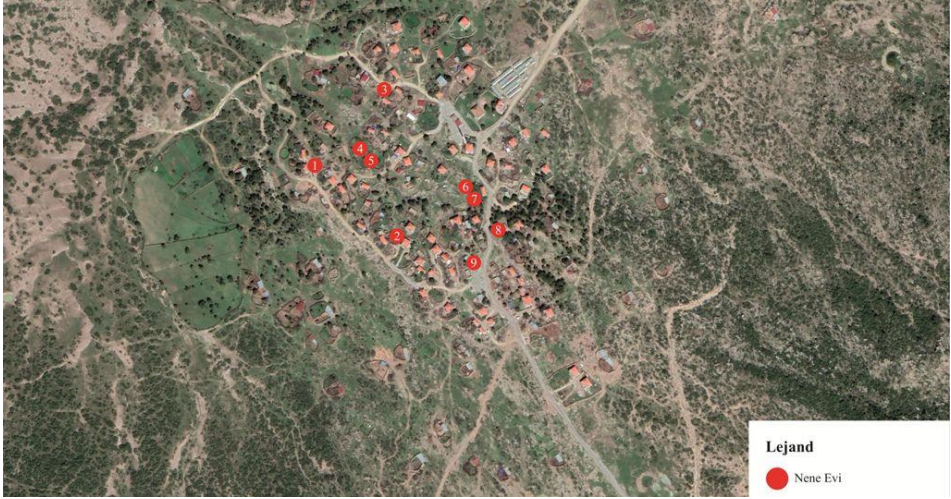
Şekil 3. Çamkalabak Köyü ve Yakın Çevresine Ait Bir Uydu Fotoğrafı

(Alıntı: Google Earth, 2023).

Çamkalabak Köyü, yörede tespit edilebilen ve Nene Evi olarak tanımlanan geleneksel konut örneklerinin özgün şekilde korunduğu bir kırsal yerleşme olarak öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında Nene Evleri'nin mimari ve kullanım özellikleri ile değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirmelere, günümüze mimari ve kullanım özellikleri açısından en özgün nitelikteki Ünzile Vural'a ait nene evi örneği üzerinden yapılan tespit ve analizler aracılığıyla varılmıştır. Çalışmanın izleyen bölümünde, Nene evlerinin inşa süreci ve mimari özellikleri ile ilgili detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

1.1. Çamkalabak Köyü- Nene Evleri İnşa Süreci ve Mimari Özellikleri

Çamkalabak Köyü'nde yürütülen tespit çalışması kapsamında, 8 adet "Nene Evi" örneğinin günümüze ulaştığı saptanmıştır. Bu nene evi örneklerini, 2 sinin özgün sahipleri tarafından kullanılmakta olduğu, geriye kalan 6 adet örneğin ise sahiplerinin vefatı nedeniyle özgün işlevlerini kaybetmiş oldukları saptanmıştır. Kullanım dışı kalan nene evlerinden 2'si günümüzde sağlam durumdayken, geriye kalan diğer 6 adet nene evi örneği ise kısmen ya da bütünüyle tahrip olmuş durumda günümüze ulaşmıştır*.

Şekil 4. Çamkalabak Köyü'nde Yer Alan Nene Evlerinin Konumları

Alıntı: Google Earth, 2023 Düzenleyen: Mimar Erdem Salcan

Çalışma kapsamında, Elif Kuru ve Ünzile Vural'a ait konutların halen özgün sahipleri tarafından kullanılmakta olan nene evi örnekleridir. Bu geleneksel

* Yakın çevrede yer alan yerleşmelerde varlığı olası diğer nene evlerinin tespiti için bir saha araştırması yürütülmüştür. Fakat Çamkalabak Köyü'nde yer alan nene evi örneklerine benzer nitelikte herhangi bir konut örneği saptanmamıştır.

konut örnekleri, günümüze en özgün ve sağlam şekilde ulaşmış olan örneklerdir. Bu nene evi örnekleri arasında, Ünzile Vural'a ait nene evi örneği daha az müdahale görmüş olduğu ve özgün kullanım özelliklerini daha belirgin şekilde yansıtmaya açısından öne çıkmaktadır (Şekil 4, 5 ve 6). Bu nedenle, çalışma kapsamında nene evi örneklerinin mimari ve kullanım özellikleri ile ilgili değerlendirmelere özellikle bu nene evi örneği üzerinden yer verilmiştir.

Şekil 5. Ünzile Vural'a ait Nene Evi

Kaynak: Mimar E. Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 6. Elif Kuru'ya ait Nene Evi

Kaynak: Mimar E. Salcan Arşivi, 2023.

Nene Evi 1 (Ünzile Vural Evi)
Kullanım Durumu: Özgün işlev
Özgün İşlevSağlamlık Durumu: Kötü
Orta

Nene Evi 2 (Elif Kuru Evi)
Kullanım Durumu:
Sağlamlık Durumu:

Nene Evi 3
Kullanım Durumu: Özgün işlev
Özgün İşlevSağlamlık Durumu: Kötü
Orta

Nene Evi 4
Kullanım Durumu:
Sağlamlık Durumu:

Nene Evi 5
Kullanım Durumu: İkincil işlev / dam yapısı
KullanımdışıSağlamlık Durumu: Kötü

Nene Evi 6
Kullanım Durumu: Terkedilmiş /
Sağlamlık Durumu: Harap

Nene Evi 7
Kullanım Durumu: Terkedilmiş / Kullanımdışı
KullanımdışıSağlamlık Durumu: Harap

Nene Evi 8
Kullanım Durumu: Terkedilmiş /
Sağlamlık Durumu: Harap

Tablo 1. Çamkalabak Köyü'nde Tespit Edilen Nene Evleri (Kullanım ve Sağlamlık Durumu Bilgileri)

1.1.1. İnşa Süreci

Nene Evleri, damat ve gelinin evliliğini izleyen yaklaşık 1 yıllık süreç içinde, damadın babasının mali sorumluluğu altında ve yörede yaşayan yapı ustaları tarafından inşa edilmiştir. Bu yapıların inşa süreçlerinde, yine yakın çevreden elde edilen ahşap ve taş gibi geleneksel yapı malzemeleri kullanılmıştır. Yapının inşasının gerçekleştiği süreçte, yeni evli damat ve gelin geçici olarak damadın babası ve annesine ait konutta ikamet etmektedir*. Ünzile Vural, Elif Kuru ve yöre halkı ile yapılan görüşmeler sonucunda Çamkalabak Köyü'nde yer alan Nene Evlerinin inşasının 1950 ve 60'lı yıllara tarihlendiği saptanmıştır.

1.1.2. Nene Evlerinin Mimari Özellikleri

Nene evleri, plan özellikleri açısından tek katlı, tek mekânlı, dörtgen planlı yapılardır. Bu yapılar, yakın çevreden elde edilen geleneksel malzeme kullanılarak inşa edilen yığma strüktüre sahip yapılardır. Bu konutlar, 555 cm x 530 cm ölçülerinde ve tabandan tavana 215 cm yüksekliğindeki tek hacimli kare biçiminde bir iç mekâna sahiptir†. Bu iç mekân, zeminde yer alan kayaların üzerine inşa edilmiş 60 cm kalınlığında bir beden duvarı ile her yönde çevrelenmiştir (Şekil 7, 8, 9, 10, 12,13, 14 ve 15).

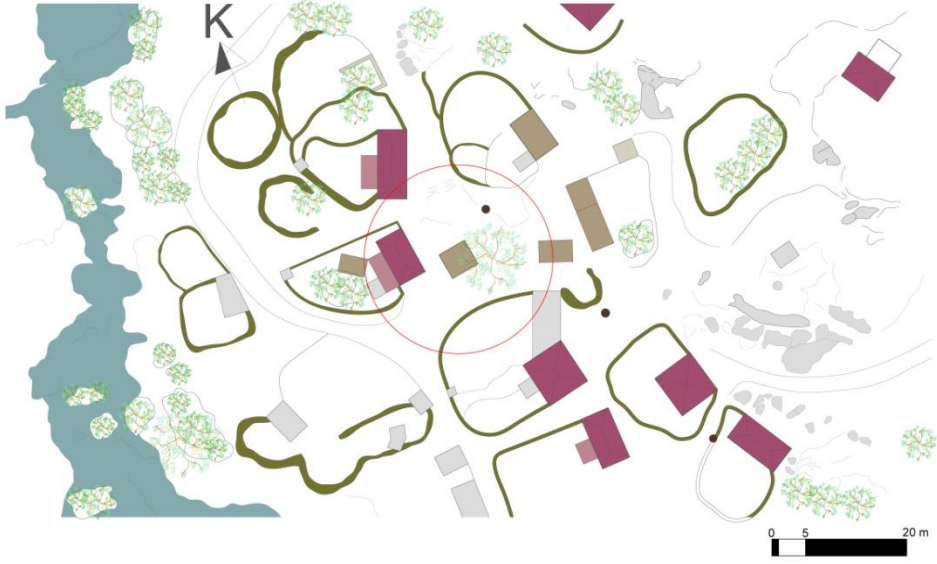
Nene evlerinin beden duvarı, yöreden elde edilen irili ufaklı moloz andezit taşların kullanılmasıyla inşa edilmiştir‡. Bu doğal taş malzeme (trakit) çoğunlukla Köyü batı yönünde sınırlayan Bamyalı Dere yatağından ve yine Köyü kuzey yönünde sınırlayan Koca Tepe'nin doğal bir taş ocağı olarak kullanılmasıyla elde edilmiştir (Şekil 11). Beden duvarının dış yüzeyinde herhangi bir sıva veya boya bulunmazken, iç yüzeyleri kilden elde edilen bir sıva ile sıvanmıştır. Bu duvarları oluşturan taşlar, ot ve çamurdan elde edilen bir harç ile birleştirilmiştir. Bu beden duvarı her yönde, zeminden 275 cm yüksekliğe erişmektedir. Beden duvarlarının dış yüzeyinde, yapıyı her yönde çevreleyen bir saçak yer almaktadır. 10 cm kalınlığındaki bu saçak, zeminden yaklaşık 225 cm yükseklikte yer almakta ve duvar yüzeyinden yaklaşık 15 cm çıkıntı yapmaktadır (Şekil 9 ve 10). Yapıya giriş, doğu cephesinde yer alan 90 cm genişliğinde, ahşap doğramalı bir kapı aracılığıyla sağlanmaktadır (Şekil 8 ve 12). Nene evleri, bahçesiz ve müstakil ve herhangi bir yapıya bitişik olmaksızın inşa edilmiş konutlardır (Şekil 7).

---

* (Köse, 2005), de Göçebe bozkır kültüründe çekirdek ailenin hâkim aile tipi olduğunu, çekirdek ailenin bir çadırda oturduğunu ve evlenen oğullar için baba ocağının (çadır) yanında yeni bir çadır açıldığını belirtilir. Belirtilen bu durumla Nene evlerinin inşa sürecindeki benzerlik, göçebe bozkır kültürüne dair bu özelliğin, yerleşik düzene de aktarıldığını ortaya koyduğu değerlendirilmektedir.

† Geleneksel Türk Evi'nin en ilkel örneği, tek odalı ve sofasız plan tipindeki konutlar olarak tanımlanmaktadır (Köse, 2005). Plan özellikleri açısından ele alındığında, Nene evlerine de bu grupta yer vermek mümkündür.

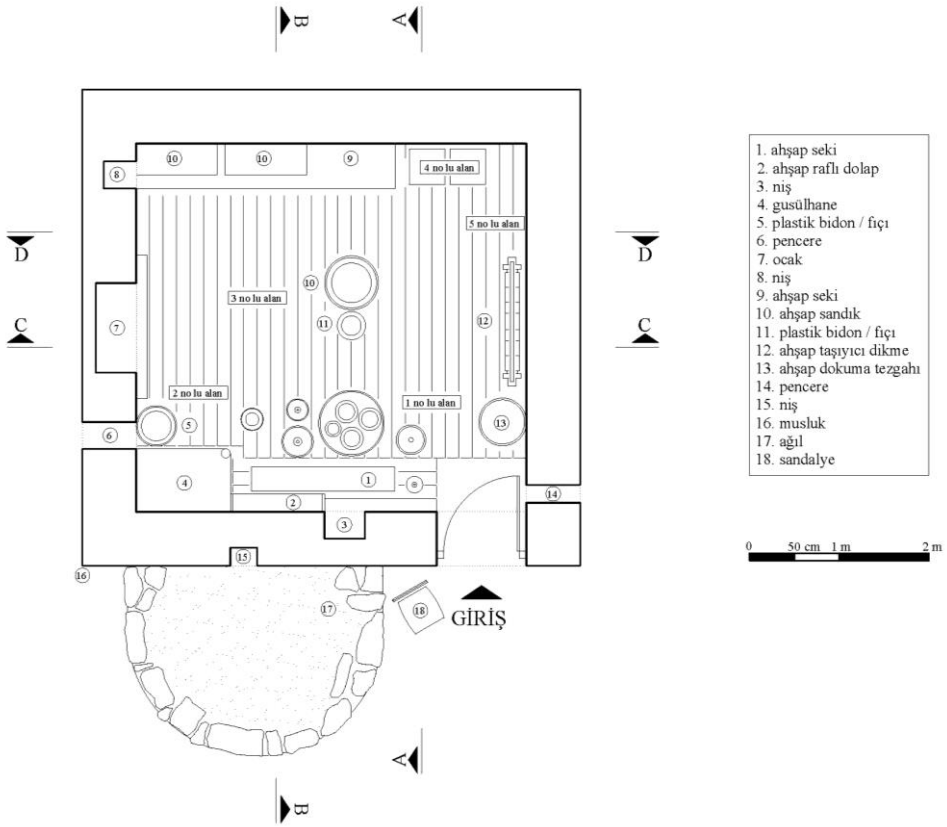
‡ Beden duvarı, iri taşların arasında kalan boşlukların daha ufak taşlarla doldurularak doldurulmasıyla inşa edilmiştir.

Şekil 7. Ünzile Vural'a Ait Nene Evi'nin (Kırmızı Daire İçinde) Yakın Çevresi İle Olan Mekânsal İlişkisini Ortaya Koyan Harita

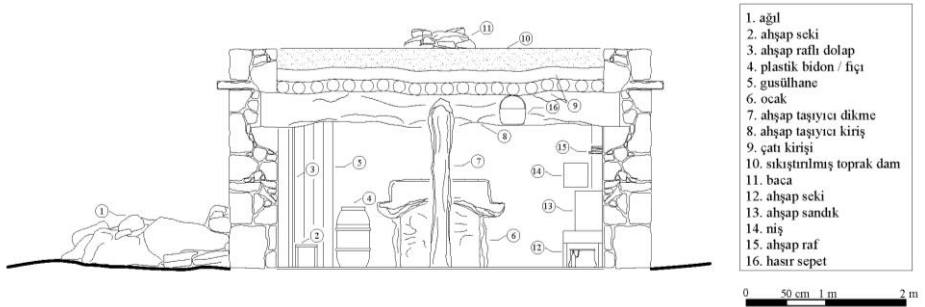
Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

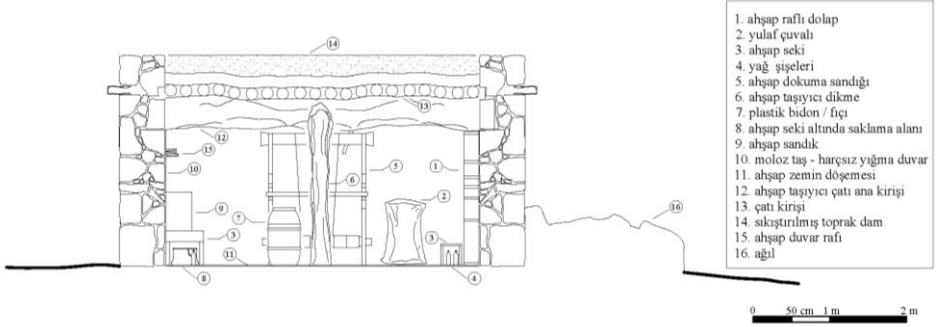
Şekil 8. Nene Evi Planı

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 9. Nene Evi (A-A) Kesiti

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 10. Nene Evi (B-B) Kesiti

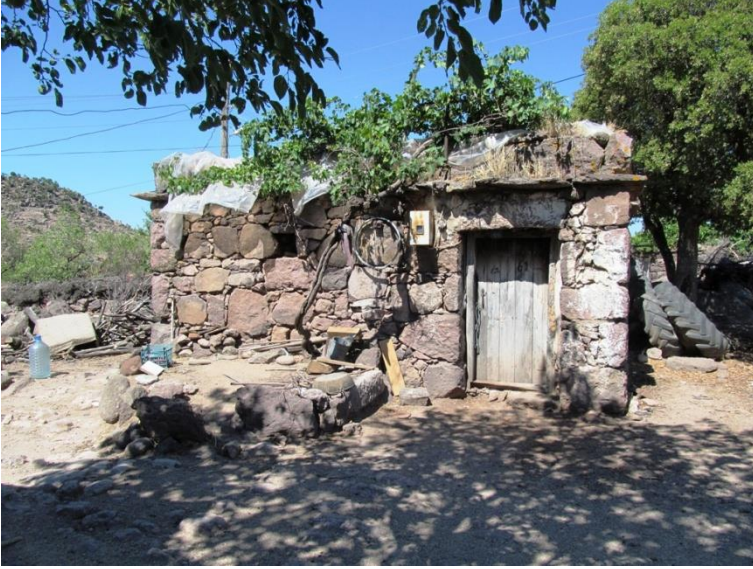
Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 11. Çamkalabak Köyü'nü Batı Yönünde Sınırlayan Bamyalı Dere Yatağından Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Beden duvarı üzerinde yer verilen bir adet ocak, 3 adet niş*, 2 adet pencere† 1 adet ahşap gusülhane ve dışarıya açılan 1 adet kapı ise yapıda tespit edilebilen diğer mimari öğelerdir (Şekil 8, 9 ve 12). Belirtilen 3 adet nişten 2 si iç mekânda (ocağın ve ön cephe duvarının iç yüzeyinde),1'i ise dış mekânda (ön cephede) yer almaktadır‡. Bu nişlerin eni ve boyu 30 cm, derinlikleri ise 35 cm dir (Şekil 8,9 ve 12). Nene evlerinde ocak, beden duvarının kuzey yönünde cephe veren kısmında yer almaktadır. Ocağa ait baca ise doğal taşlardan ve 3.05 m kotuna erişecek şekilde oluşturulmuştur. Ocağın duvar yüzeyinden yaptığı yaklaşık 15 cm lik çıkıntı ise çakmak, mum, gaz lambası vb. gibi öğelerin yerleştirildiği bir raf görevi üstlenmektedir§ (Şekil 7, 8 ve 23).

Şekil 12. Ünzile Vural'a ait Nene Evi Ön (Doğu) Cephesinden Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

---

* Bu nişler, beden duvarlarının iç ve dış yüzeylerinde, günlük kullanıma yönelik çeşitli alet ve malzemeler ile geçmiş dönemlerde aydınlatma amaçlı kullanılan mum, gaz lambası vb. gibi öğelerin saklanması amacıyla oluşturulmuştur.

† Nene evlerinin tümünde pencereler oldukça küçük ebatlarda ve az sayıda yer almaktadır. (Gümüş ve Polatoğlu, 2020) de bu durumun gerekçesi, antik dönemde güvenlik, geleneksel dönemde ise mahremiyet mahremiyete yönelik kaygılar olarak belirtilmektedir.

§ Nene evlerinin ilk kullanım sürecinde iç mekân aydınlatması gaz lambaları ve mumlarla sağlanmıştır. Köye elektrik gelmesiyle birlikte aydınlatma için ampul kullanılmaya başlanmıştır.

Şekil 13. Ünzile Vural'a ait Nene Evi Örneğinin Yan (Kuzey) Cephesinden Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 14. Ünzile Vural'a ait Nene Evi Örneğinin Arka (Doğu) Cephesinden Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 15. Ünzile Vural'a ait Nene Evi Örneğinin Kuzeybatı Yönünden Görünümü

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

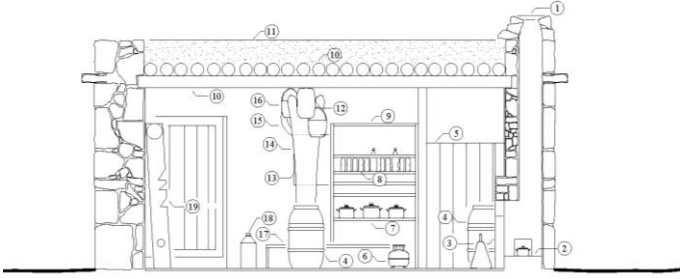
1.1.3. Üst Örtü Özellikleri

Nene evlerinin üst örtüsü, killi toprak ve otların karıştırılmasıyla elde edilen ve yöre halkı tarafından “çorak” adı verilen (Kocacıçak, 2017) 60 cm kalınlığındaki bir tabakadan oluşturmaktadır (Şekil 16, 18 ve 19). Bu üst örtü, zeminden yukarıya doğru uzanan bir ahşap dikmenin çatal – budak kısmına yatay konumda oturan* ve her iki yönde beden duvarlarına saplanan 40 cm kalınlığındaki bir ahşap kiriş ile bu ahşap kirişin üzerinde üst üste kuzey-güney ve doğu – batı yönünde sık şekilde yerleştirilmiş ve ortalama 25 cm kalınlığındaki dallardan oluşan bir sistem tarafından taşınmaktadır (Şekil 16 - no 12, Şekil 17, 18, 19, **30** ve 31) Üst örtüyü taşıyan tüm ahşap elemanlar (dişbudak ağacı), yöreden temin edilen ahşaplardan imal edilmiştir†.

---

* Üst örtüyü taşıyan dikmeler için kullanılan ahşapların budak mesafesi Nene evlerinin tavan yüksekliğinin belirlenmesi açısından en önemli belirleyicidir.

† Ünzile Vural'a ait nene evinin tüm iç yüzeyi ve çatı konstrüksiyonunu oluşturan elemanlar, zaman içinde konut içinde süregelen ocak, gaz lambası, mum kullanımı nedeniyle koyu bir is tabakası ile kaplanmıştır.

1. baca
2. ocak
3. çalı stüptürgesi
4. plastik bidon / fiçı
5. gusulhane
6. küçük boy tıp
7. tencereler
8. zeytinyağı vb. şişeleri
9. ahşap raflı dolap
10. ahşap çatı krişleri
11. sıkıştırılmış toprak dam
12. ana taşıyıcı kiriş
13. ahşap taşıyıcı dikme
14. niş
15. elek
16. hasır sepet
17. ahşap seki
18. su şişesi
19. ahşap dokuma tezgahı

0 50 cm 1 m 2 m

Şekil 16. Nene Evi (D-D) Kesiti

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 17. Nene Evi Üst Örtüyü Taşıyan Ahşap Dikme ve Bu Dikme Üzerine Oturan Ahşap Kirişten Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 18 ve 19. Nene Evlerinin Üst Örtüsü Taşıyıcı Sistemine Dair Detaylar

(Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.)

2. NENE EVLERİ KULLANIM ÖZELLİKLERİ

Nene evlerinin kullanıma yönelik özellikleri, Ünzile Vural'a ait nene evi örneği üzerinden ele alınmıştır. Bu süreçte, nene evlerinin oldukça küçük sayılabilecek ve yaklaşık 16 m² genişliğindeki iç mekânında çok sayıda yaşamsal işlevin karşılandığı saptanmıştır. Bir nene evi örneğinde süregelen işlevleri;

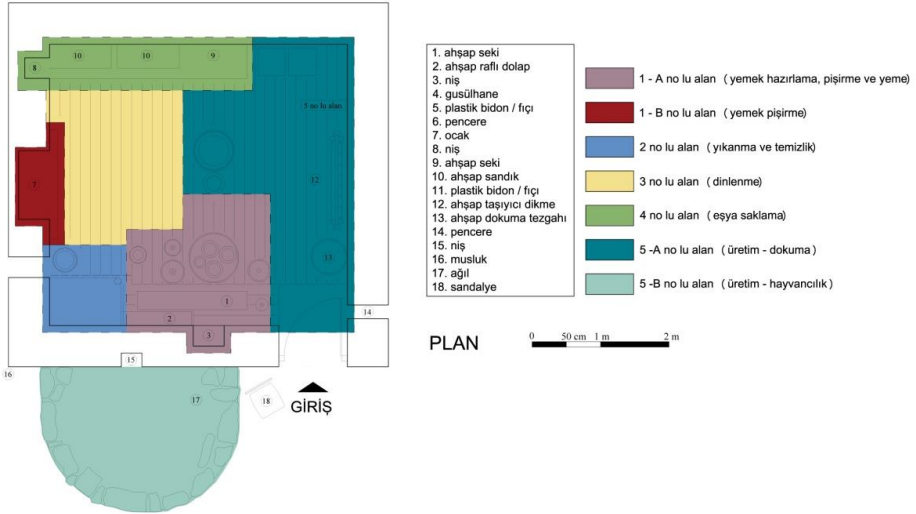
- Barınma,
- Dinlenme,
- Beslenme,
- Yıkama ve Temizlik,
- Saklama ve
- Üretim başlıkları altında ele almak mümkündür.

Nene evleri, mimari ve kullanım özellikleri ile geleneksel kırsal konut özelliğinde yapılardır ve başlıca yapılış ve kullanım amacı barınma ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu kapsamda beslenme, yıkama ve temizlik, saklama ve üretim işlevleri barınma sürecinin kapsamı içinde yürütülen yaşamsal süreçler olarak ele alınmış ve bu işlevlerin her biri için oluşturulmuş başlıklar altında

detaylandırılmıştır. Bununla birlikte, Nene evlerinde süregelen bu işlevlerin yapı içinde belirli kısımlarda karşılandığı belirlenmiştir.

Bu işlevleri ve bu işlevlerin gerçekleştiği mekânsal bölümler, Ünzile Kuru'ya ait Nene Evi örneğine ait planda, 5 farklı renk ve 1'den 5'e verilen numaralar ile tanımlanan bölgelerle tanımlanmıştır. Tanımlanan bu bölgeleri sırasıyla;

1. Numaralı alanı (mavi renk ile belirtilen) – Dinlenme işlevinin,
2. Numaralı alanı (kırmızı renk ile belirtilen) – Beslenme işlevinin,
3. Numaralı alanı (sarı renk ile belirtilen) – Yıkama ve temizlik işlevinin,
4. Numaralı alanı (yeşil renk ile belirtilen) – Saklama işlevinin,
5. Numaralı alanı (turuncu renk ile belirtilen) – Üretim işlevinin gerçekleştiği alan olarak ele alınmıştır (**Şekil 20**).

Şekil 20. Nene Evi'nde Yürütülen İşlevlere Yönelik Alanlar.

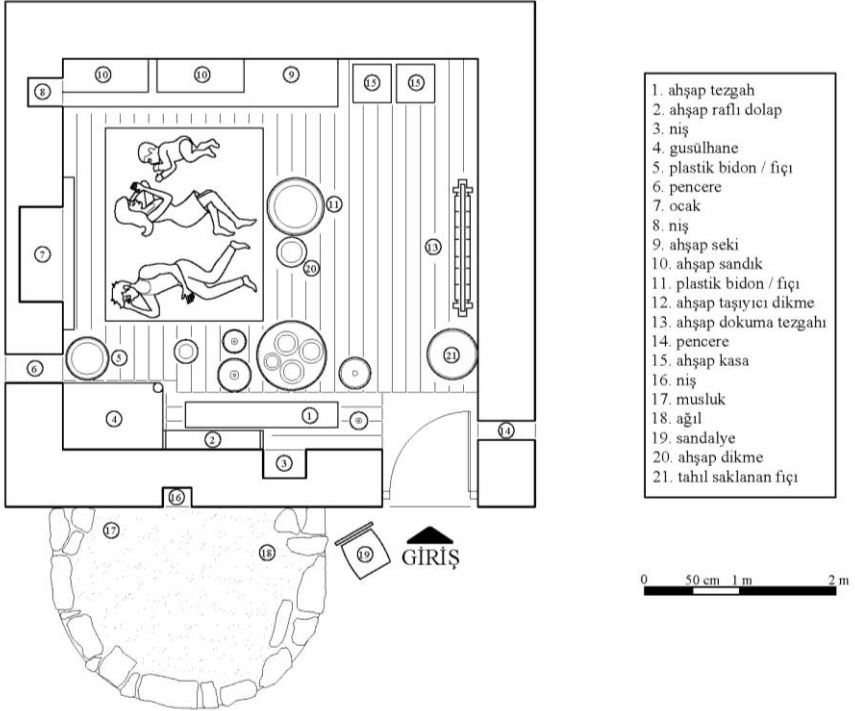
Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

2.1. Dinlenme İşlevi

Çamkalabak Köyü'nde ünlük yaşam, tarım ve hayvancılıkla ilgili süreçler, çocukların bakımı vb. gibi nedenlerle oldukça yoğun ve yorucu şekilde süregelmektedir. Bu nedenle, **"Dinlenme İşlevi"**, Nene Evleri'nin kullanımı açısından başlıca bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Köyde her sabah 06.00 sularında güneşin doğmasıyla başlayan günlük yaşam, akşam 22.00 civarı sonlanmaktadır. Nene Evlerinde dinlenme ve uyku ihtiyacı planda 3 numara ile belirtilen alanda; anne, baba ve çocuklar üst örtüyü taşıyan ahşap dikmenin çevresinde, baba kapıya en yakın olacak şekilde ve yer yataklarında

karşılanmaktadır* (Şekil 21). Bu yer yataklarını oluşturan örtü, yorgan ve battaniyeler dinlenme süreci dışında, 4 numara ile belirtilen alanda yer alan “10” numaralı ahşap seki üzerinde saklanmaktadır (Şekil 21, 30 ve 31). Sözü edilen örtü, yorgan ve battaniyeler, aile halkı uykuya geçmeden hemen önce, ahşap zemin üzerine ve ocaktan etkilenmeyecek şekilde yerleştirilmektedir (Şekil 21).

Şekil 21. Aile Bireylerinin Nene Evlerinde Dinlenme – Uyku Sürecinde Yer Aldıkları Konumu ve Mekânsal İlişkilerin Tanımlandığı Bir Görsel

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

2.2. Beslenme İşlevi

Nene evlerinde süregelen beslenme işlevi ile ilgili süreç, tüketilecek besinlerin hazırlanması ve sonrasında ise bu besinleri tüketilmesini kapsamaktadır. Bu kapsamda besinlerin pişirim öncesi hazırlanması “1-A numaralı” alanda gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte, “2 numaralı” ahşap dolapta saklanan malzemeler, “1” numara ile belirtilen ahşap tezgâhta işlenmekte ve “1-B numaralı” alanda yer alan ve “7 numaralı” olarak yer verilen ocakta pişirilmektedir (Şekil 20, 22 ve 23, 30 ve 31). Besinlerin tüketilmesi ise, “1-A numaralı” alanda yere yayılan bir örtü üzerine kurulan yer sofrasında tüm anne,

* Babanın kapiya en yakın konumda yer almasında önemli belirleyici, güvenlik kaygısıdır.

baba ve çocuklardan oluşan tüm aile bireylerinin katıldığı bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Şekil 20, 30 ve 31). Besinlerin hazırlanması ve tüketilmesinden sonra ortaya çıkan kirli tabak vb. gibi eşyaların temizliği ise dereden veya yakın çevredeki su kuyularından elde edilen su ve külün adeta bir kir çözücüsü olarak kullanılmasıyla sağlanmıştır.

Şekil 22. Besinlerin hazırlanması sürecinde malzemelerin saklandığı ahşap raflı dolap (Şekil 20 ve 21’ de 3 numara ile belirtilen) ile hemen önünde besinlerin hazırlandığı ahşap tezgâh (Şekil 20 ve 21’ de 1 numara ile belirtilen)

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 23. Ocaktan görünüm (Şekil 20 ve 21 de 7 numara ile belirtilen)

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

2.3. Yıkanma ve Temizlik İşlevi

Yıkanma ve temizlik, Nene Evleri'nde sıklıkla ve düzenli olarak yürütülen başlıca işlevler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda yıkanma işlevi, planda 3 numara ile tanımlanmış alanda, beden duvarının kuzey ve batı kısımlarının birleştiği noktada yer alan 105 x 70 cm genişliğinde ve 150 cm yüksekliğinde tek kanatlı bir kapıyla erişilen bir ahşap bir gusülhanede gerçekleştirilmektedir (Şekil 20, 24, 30 ve 31). Nene evlerinde herhangi bir su tesisatı olmadığı için, su gerektiren diğer tüm işlevlerde olduğu gibi gusülhanede de kullanılan su köyün yakınında yer alan dere veya su kuyularından temin edilmektedir (Şekil 25). Yakın çevreden temin edilen su, geçmişte testilerde saklanırken günümüzde ise plastik bidonlarda saklanmaktadır. Ayrıca, konutun günlük temizlik sürecinde kullanılan süpürge vb. gibi araçlar da gusülhane ile ocağın arasında kalan kısımda yer almaktadır (Şekil 20,21 ve 24, 30 ve 31). Nene evlerinde tuvalet ihtiyacını karşılamak için herhangi bir mekân yer almamaktadır. Bu ihtiyaç, konutların dışında ve köy içinde çoğunlukla dereye yakın konumda yer alan ortak helâlarda karşılanmaktadır (Şekil 26).

Şekil 24. Gusülhane ve Yakın Çevresinde Bulunan Temizlik Eşyalarından Görünüm

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 25 ve 26. Nene Evlerinde Kullanılan Suyun Temin Edildiği Su Kuyularından ve Çevreden Yer Alan ortak Helalardan Bir Örnek

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

2.4. Saklama İşlevi

Saklama işlevi, nene evlerinde mekânsal düzenin oluşmasında önemli etkisi olan bir diğer belirleyicidir. Nene evlerinde belirli bir düzen içinde saklanan başlıca öğeler ise, çeşitli gıda malzemeleri, yorgan ve yastık gibi dinlenme işlevine yönelik öğeleri, giyim eşyalarını ve tarım ve hayvancılık süreçlerinde kullanılan çeşitli aletlerdir. Bu öğelerin saklanması, 4 numaralı alanda yer alan ahşap sekiler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Şekil 20,21, 27, 30 ve 31). Burada, çok miktarda gıda maddesinin ahşap sekilerin altındaki ve zemin üzerinde; hurç haline getirilmiş şekilde yastık, yorgan ve battaniyelerin ahşap sekiler üzerinde; çeşitli giyim ve dokuma eşyalarının ise ahşap sandıklar içinde saklandığı görülmektedir (Şekil 27,30 ve 31).

Şekil 27. 4 nolu alanda yer alan ahşap sekiler, bu sekiler üzerinde yer alan ahşap sandıklar ve bu alanda saklanan çeşitli eşyalar

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Nene evlerinde görülen bir diğer saklama yönetimi ise, içi dolu ya da boş sepetlerin, eleklerin ve bazı torbaların yapının üst örtüsünü taşıyan ahşap kirişlere asılması şeklindedir (Şekil 28, 30 ve 31). Bununla birlikte günlük hayatta özellikle tarım ve hayvancılık sürecinde kullanılan birtakım aletlerin ve malzemelerin ise beden duvarı üzerinde yer alan ve yörede sergen adı verilen açık raflarda saklandığı saptanmıştır (Şekil 28, 30 ve 31).

Şekil 28. Yapının üst örtü elemanlarına ve beden duvarlarında yer verilen ahşap raflarda asılarak saklanan bazı öğeler

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

2.5. Üretim İşlevi

Çamkalabak Köyü'nde, yılın her dönemi oldukça yoğun, kesintisiz ve çeşitlilik gösteren bir üretim süreci süregelmektedir. Bu üretim süreci, çoğunlukla tarım, hayvancılık ve halı – kilim dokuma gibi etkinlikleri kapsamaktadır. Tarım ve hayvancılık ile ilgili süreçler konutun dışında yürütülen süreçler olmakla birlikte, özellikle halı ve kilim dokuma süreci konutun içinde ve özellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir üretim etkinliğidir (Şekil 29).

Nene evlerinde dokuma faaliyeti, geçmiş dönemlerde ahşap, yakın dönemde metalden imal edilmiş olan dokuma tezgâhlarında yürütülmüştür. Bu tezgâhlar, gelin ve damadın evlilik süreci kapsamında gelinin çeyizi olarak konuttaki yerini almıştır. Nene evlerinde dokuma işlevi 5-A numaralı alanda gerçekleştirilmektedir. Bu alanda, dokuma işlevine yönelik olarak ahşap dokuma tezgâhına ve ahşap sandıklara yer verilmiştir. Ahşap dokuma tezgâhına, konutun giriş kapısının hemen yanında ve beden duvarının güney cephesini oluşturan kısmına yaslanmış bir konumda yer verilmiştir (Şekil 10, 20, 21, 30 ve 31). Dokuma tezgâhı için bu konumun tercih edilmesinin başlıca nedeni, dokuma sürecinde bu kapının açılarak içeriye giren gün ışığından yararlanmaktır (Şekil 10, 20, 21, 30 ve 31). 5 numaralı alanda yer verilen ahşap sandıklar ise dokuma sürecinde kullanılan iplik vb. gibi öğelerin saklanması amacıyla kullanılmaktadır (Şekil 10, 20, 21, 30 ve 31).

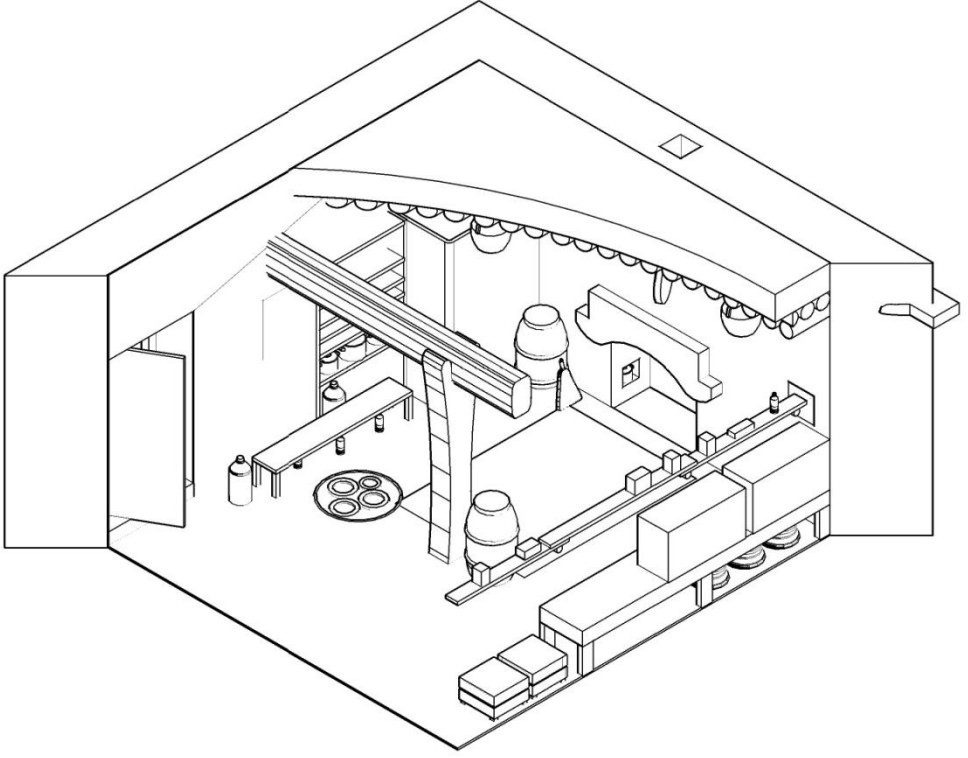
Şekil 29. Çamkalabak Köyü Geleneksel Konutlarında Süregelen Dokuma Etkinliğinden Görünüm

Kaynak: Jean Molitor Arşivi, 2023).

Ünzile Vural'a ait geleneksel konut örneği, hayvancılığa yönelik bir mimari eklenti içermesi açısından diğer nene evi örneklerinden ayrılmaktadır. Bu eklenti, 5-B olarak tanımlanan ve yapının ön (doğu) cephesini oluşturan duvarına bitişik olarak yer verilen yarım daire formunda ortalama 50 cm yüksekliğinde, yakın çevreden elde edilmiş moloz taşlarla oluşturulmuş tek bir küçükbaş hayvana yetecek boyutta bir ağıldır* (Şekil 12, 20, 21 ve 31).

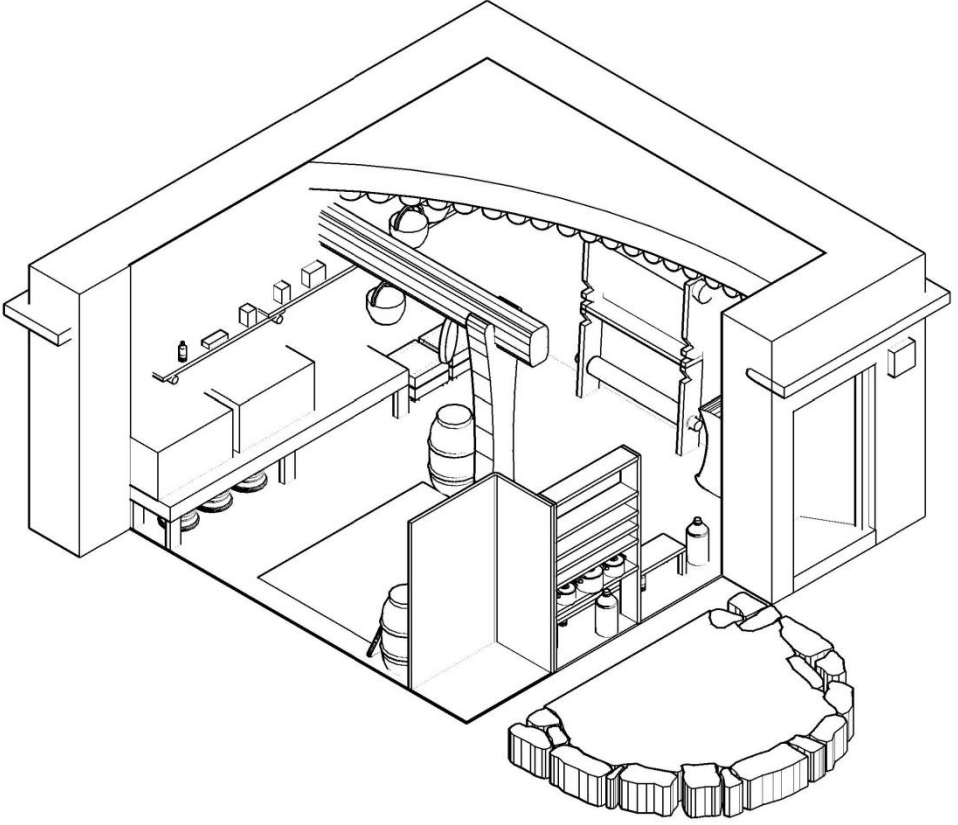
* Ünzile Vural'a ait Nene Evi'nde yer alan bu ağılın içi zamanla toprak ile dolmuştur. Bu nedenle, söz konusu ağılın özgün özellikleri kesin olarak tespit edilememiştir.

Şekil 30. Nene Evlerinin Mimari Biçimlenişi ve Kullanım Özelliklerini Ortaya Koyan Perspektif Çalışması

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 31. Nene Evlerinin Mimari Biçimlenişi ve Kullanım Özelliklerini Ortaya Koyan Perspektif Çalışması

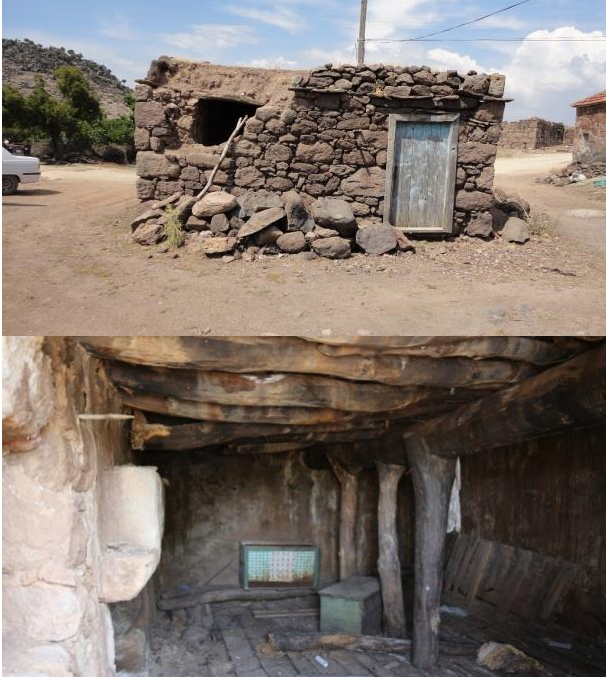
Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

3. ÖZGÜN KULLANIM SONRASI SÜREÇ

Çalışma kapsamında, Çamkalabak Köyü Nene Evlerinin sadece 2 sinin özgün kullanıcıları tarafından özgün işlevleri doğrultusunda kullanıldığı saptanmıştır. Geriye kalan, 6 adet Nene Evi örneğinin özgün sahiplerinin vefatı nedeniyle özgün işlevlerini kaybetmiş oldukları saptanmıştır. Özgün işlevlerini kaybetmiş olan nene evi örneklerinin güncel durumları ele alındığında;

- Nispeten yakın bir geçmişte kullanım dışı kalmış olan 4 adet nene evi örneğinin herhangi bir yeni işlev kazandırılmaksızın, bakımsızlık, ilgisiz gibi nedenlerle yok olma sürecine maruz kalmakta oldukları (Tablo 1, Şekil 32, 33 ve 34),
- 2 adet nene evi örneğinin ikincil işlev olarak dam veya depo olarak kullanılmakta olduğu (Tablo 1, Şekil 34 ve 34),

- 3 adet nene evi örneğinin ise yapısal bütünlüğünü büyük oranda kaybetmiş bir şekilde ve harap durumda günümüze ulaşmış olduğu saptanmıştır (Tablo 1, Şekil 35).

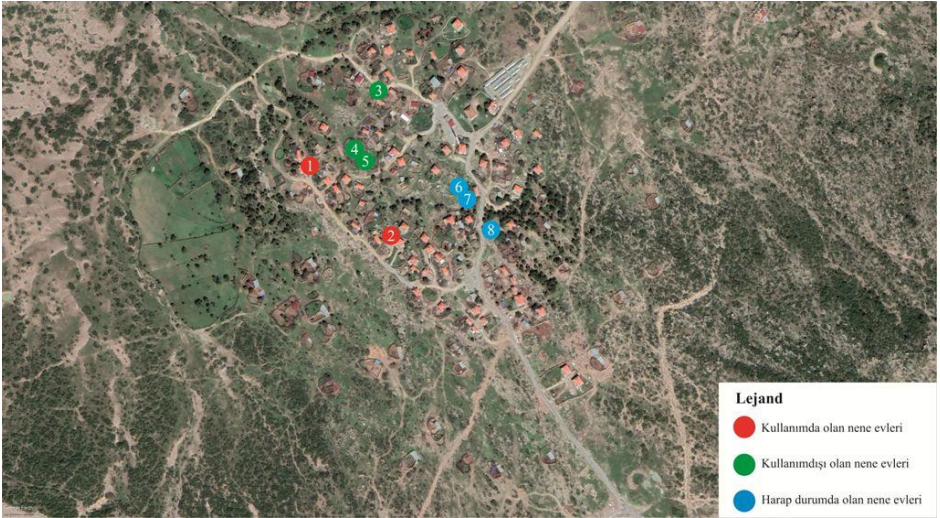
Şekil 32 ve 33. Sahiplerinin Vefatı Nedeniyle Kullanım Dışı Kalmış Olan Nene Evi Örneği ve Yoğun Tahribatın Etkileri (Bkz. Şekil no 33, envanter no 4) (Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023)

Kaynak: Jean Molitor Arşivi, 2023).

Şekil 34. Özgün İşlevini Kaybettikten Sonra İkincil İşlev Olarak Bir Hayvan Damı Olarak İşlevlendirilmiş ve Bu Sayede varlığını Sürdüren Bir Nene Evi Örneği (Bkz. Şekil no 33, envanter no 5).

Kaynak: Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2023.

Şekil 35. Çamkalabak Köyü Nene Evlerinin Konumları ve Kullanım Durumları.

4. SONUÇ

Çalışma kapsamında, Çamkalabak Köyü mimari miras örnekleri arasında yer alan Nene Evleri, mimari belgeleme yöntemleri aracılığıyla kayıt altına alınarak, geleneksel kırsal mimarlık kavramı ve koruma süreçleri açısından önemini ortaya koyan değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeleri;

- Nene evlerinin, yörenin mekânsal gelişim ve göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçiş sürecinde, çadırdan sofasız tek odalı geleneksel konut tipine geçişi ortaya koyan aşamayı yansıttığı,
- Nene evlerinin, 1950 yıllarda yörede süregelen konut inşa ve kullanım süreçleri ile ilgili içerdiği veriler nedeniyle, yörenin toplumsal özellikleri yanında geleneksel konut mimarisinin ve kullanım özelliklerinin değişim ve gelişiminin önemli bir aşamasını kanıtlarıyla ortaya koyduğu,
- Bu geleneksel konutların, mekânsal büyüklük açısından oldukça kısıtlı bir alanda süregelen barınma ve üretim süreçlerine dair pek çok işlevin gerçekleştirilebildiği bir modeli ortaya koyduğu,
- Günümüze ulaşan az sayıdaki Nene evi örneğinin çeşitli nedenlerden (vefat nedeniyle kullanım dışı kalma, deprem vb gibi afetler nedeniyle terk edilme, işlev değişikliği vb. gibi...) kaynaklanan kapsamlı bir yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu,
- Nene evlerinin, plan özellikleri, kullanım özellikleri, yapım tekniği, malzeme kullanımı, üst örtü özellikleri açısından, antik dönemden (Troia'dan günümüze) günümüze yörede süregelen geleneksel konut mimarlığının devamı niteliğinde olduğunu sıralayabiliriz.

Nene evlerinin korunması ile ilgili değerlendirmeleri ise;

- Nene evi örneklerinin güncel koruma yaklaşımı çerçevesinde ele alınarak korunmasının, tüm Çamkalabak Köyü ve yakın çevresinin mimari doku başta olmak üzere tüm kültürel peyzaj özelliklerinin korunmasına katkı sağlayacağı,
- Bu yapıların özgün mimari ve kullanım özelliklerini yansıtır şekilde ele alınarak, yerli ve yabancı ziyaretçilerle buluşturulmasının toplumsal açıdan katkı sağlayacağı,
- Yörede inşa edilmesi olası yeni konutların tasarım ve inşa süreçleri bağlamında Nene evlerinin özgün mimari ve kullanım özelliklerinin göz önüne alınmasının kültürel sürekliliğin sağlanmasına katkı sağlayacağı,

• Nene Evleri'nin korunması ve sunumu doğrultusunda yürütülmesi öngörülen tüm süreçlerin, Icomos Tüzük ve Yönergeleri ve ilgili yasal çerçeveye (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu) uygun şekilde yürütülmesi gerekliliği değerlendirilmektedir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgu ve değerlendirmelerin, kırsal mimari mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması doğrultusunda yürütülmesi planlanan tüm süreçler açısından bir başvuru kaynağı olması öngörülmektedir.

Kaynakça

Teknik Raporlar

Özden, Süha; Köksal, H. Orhun; Özden, A. Tolga; Tunusluoğlu, Celal; Aktan, Selen; Altınsoy, Ferruh; Karahan, Şebnem (2017). 6-12 Şubat 2017 Çanakkale- Ayvacık Depremleri Yapısal Hasar Gözlemleri ve Afetten Etkilenen Yöre Halkı İçin Yapılacak Kalıcı Konutlar Üzerine Değerlendirmeler (Teknik Rapor). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Tezler

Harmandar, Ş. (2000). Ayvacık ve Ezine'de Yörük Folklorü Saha Çalışması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kocacıçak, Evren (2017). Ayvacık'a Bağlı Köylerde Yöresel Doku Analizi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Bildiriler

Abay, A. ve Şimşek, A. (2008). "Ayvacık İlçesinin Sosyal ve Ekonomik Değerleri", Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale.

Aksoy, A. (2008). Çanakkale, Ayvacık Halılarının Teknik, Renk ve Desen Özellikleri. Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale, 303-320.

Gadanaz, A. ve Orhan, M. (2008). "Kazdağı: Balıkesir, Bergama ve Ayvacık Halılarının Etkileşimi", Ayvacık Değerleri Sempozyumu, 25-31 Ağustos 2008, Çanakkale.

Icomos Tüzükleri

Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler (2003).

Icomos Türkiye, Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013.

Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, 1999.

Icomos Charter on The Built Vernacular Heritage.

Kırsal Peyzaj Kültür Mirası ile İlgili ICOMOS-IFLA İlkeleri

Kitaplar

Aran, K. (2000). *Barınaktan Öte – Anadolu Kır Yapıları*. YEM Yayınları.

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları

Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.3.2016 tarih ve 2870 sayılı kararı.

Makaleler

Arboleda, G.(2006) What is vernacular architecture?

<https://www.researchgate.net/profile/Gabriel-Arboleda>, 10.03.2024.

Gümüş, İ. ve Polatoğlu, Ç. (2020). Kuzey Ege konut mimarisinde eleştirel bölgeselcilik okuması: Antik Troya, Geleneksel Ayvacık Konutları ve SM Evi analizleri. *YTÜ Megaron Dergisi*,15(4), 590-605.

Kocacıbağ, E. ve Pilehvarian N. K. (2017). Örneklem aracılığıyla Ayvacık Kıran Kolu Köyleri geleneksel konut mimarisine bakış. *YTÜ Megaron Dergisi*,2 (3), 395-408.

Muşkara, Ü. (2017). Kırsal ölçekte geleneksel konut mimarisinin korunması: özgünlük. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 37, 437-448.

Bireysel Görüşmeler

Nene Evi Sakini Ünzile Vural İle Yapılan Sözlü Görüşme Kayıtları

Nene Evi Sakini Elif Kuru ile Yapılan Sözlü Görüşme Kayıtları

“Troia – 9 Kat, 9 Renk, 9 Zaman” Projesi Yürütücüsü Esmâ Cıvır İle Yapılan Sözlü Görüşme Kayıtları.

Arşivler

Mimar Erdem Salcan Arşivi, 2024.

Mimarlık Fotoğrafçısı Jean Molitor Arşivi, 2023.

Diğer Arşivler

“Troia – 9 Kat, 9 Renk, 9 Zaman” Projesi Arşivi, 2023.

Web Kaynakları

Google Earth, erişim tarihi: 10.3.2024.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu - Nüfus Bilgileri),
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-1092024>, erişim tarihi:10.3.2024. Kırsal Peyzaj Kültürel Mirası ile İlgili ICOMOS-IFLA İlkelere.

KIRSAL SOYLULAŞTIRMA VE TURİZMİN KIRSAL YERLEŞİMLERE ETKİLERİ: ADATEPE VE YEŞİLYURT KÖYLERİ*

Prof. Dr. Arzu Başaran Uysal¹, Dr. Öğr. Üyesi İpek Sakarya²

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

1. GİRİŞ

Kırsal alanlar, üretim faaliyetleri tarıma dayalı olan, düşük yoğunluklu, genellikle hizmetlere erişim, işsizlik ve azalan nüfus sorunları yaşayan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan kırsal alanlardan kentlere göç, bugün ivmesi azalmış olmakla birlikte halen devam etmektedir. Bu göçün nedenleri çok genel olarak, tarımsal üretimde modernizasyon, toprağın parçalanması, kırsal üretimin azalması ve kentlerdeki işgücü talebi ile açıklanmaktadır (Geray, 2011). Kırsal alanlarda yaşanan işsizlik, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere ulaşamama ve bunlara bağlı olarak yaşanan yoksulluk ve yoksunluk bugün Türkiye kırsalında hala ciddiyetini korumaktadır. Türkiye’de kırsal alanlara yönelik yapılan araştırmalar ve geliştirilen stratejiler genellikle nüfus kaybını engellemeye ve tarım dışı istihdamı teşvik etmeye, kırsalın potansiyellerini ortaya çıkararak yerel ekonomiyi canlandırmaya yöneliktir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006; Kırsal Kalkınma Planı, 2011). Bu potansiyellerini harekete geçirebilen kırsal alanlarda ise, yerel halkın o güne kadar alıştığı sosyoekonomik ve kültürel kuralların dışında farklı bir yapı oluşmaktadır.

Kırsal alanlar için hedeflenen ekonomik gelişme şüphesiz kırsal alanların ve toplulukların sürdürülebilirliğini gözetmelidir. 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planında (2011, s.25) temel amaç “kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını sağlamak” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, kentlere göre daha homojen, eğitim düzeyi düşük, geleneklere ve dine bağlı, daha kapalı bir yapı sergileyen kırsal topluluklar bu değişim karşısında fazlasıyla kırılgan hale gelebilmektedirler. Öte yandan kırsal alanlarda sosyoekonomik yapının değişimi kırsal peyzajın da değişmesine neden olmaktadır. Kırsal peyzajın ve kültürel mirasın korunması konusunda ülkemizde hala yeterli yasal düzenleme bulunmamakta, koruma mevzuatında “kırsal sit” ve “kültürel peyzaj” kavramları yer almamaktadır (Eres, 2008). Diğer yandan turizm faaliyetlerinin kırsal mimarinin korunmasına olumlu etkileri olduğu da düşünülmektedir. Özellikle kırsala göç eden yeni yerleşimcilerin yöresel mimarinin ve dokunun korunması

---

* Bu makale, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kolokyumunda sunulmuş ve Kolokyum Kitabında (cilt 1, s.579-598, 2012) tam metin olarak yayımlanmış olan bildirinin, gözden geçirilmiş versiyonudur.

konusunda duyarlı oldukları bilinmektedir (Erten, 2012). Dinçer ve Dinçer (2005) Ankara yakınlarındaki küçük bir kasabanın ve Ege kıyısında deprem nedeniyle terkedilmiş bir köyün mimari mirasının yeni yerleşimciler tarafından nasıl korunduğunu tartışmakta ve kırsal soylulaştırma olarak tanımladıkları bu sürecin olumlu yönlerini ortaya koymaktadırlar. Türkiye kırsalı geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır, kırsal alanlar sorunları ve potansiyelleri açısından farklılıklar göstermektedir. Kırsala yönelik geliştirilen politika ve mevzuat daha çok nüfus kaybeden kırsal alanları esas almaktadır. Mevcut yasal düzenlemeler tarım dışı istihdamı artan ve göç alan kırsalda yaşanan değişimi yönlendirmekte yetersiz kalmaktadır (Çamur, 2002).

Bu makalede, Türkiye'nin batısında yer alan Çanakkale İlinin güney kıyılarında yer alan, Ayvacık ilçesine bağlı birbirine komşu iki kırsal yerleşim, Adatepe ve Yeşilyurt köylerindeki değişim "soylulaştırma" kuramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Soylulaştırma terimi yaygın olarak kentsel alanlar için kullanılmakla birlikte, kırsal alanlarda yaşanan sınıfsal değişimi açıklamak için de kullanılmaktadır (Darling, 2005; Phillips, 2009). Kırsal soylulaştırma süreci Türkiye kırsalı için henüz yeni bir konudur ve bu konuda yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte Türkiye kırsalındaki değişimi tartışan (Akgün ve Baycan, 2010) ve özellikle büyük kentlerin çevresindeki kırsal alanlardaki değişimi ele alan çalışmalar (Dinçer ve Enlil, 2011; Çamur ve Yenigül, 2009) bulunmaktadır. Çalışma alanı olarak seçilen Adatepe ve Yeşilyurt köyleri bir süredir kentten göç almaktadırlar ve her iki köyde de turizm faaliyetleri gelişmiştir. Çanakkale ilinin güneyindeki hemen hemen tüm kırsal yerleşmelerde benzer bir süreç yaşanmakla birlikte, Adatepe ve Yeşilyurt köyleri turizm faaliyetlerinin ve değişimin başladığı ilk köyler oldukları için seçilmişlerdir. Araştırmada köylerdeki sosyoekonomik ve mekânsal değişim analiz edilerek, kırsal soylulaştırma süreci tanımlanmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırma, kırsal yerleşimlerde yapılan yarı yapılandırılmış bireysel derinlemesine görüşmelere ve kırsal yerleşimlerde yapılan gözlemsel tespitlere dayanmaktadır. Köy muhtarları, yerli halk, yeni gelenler ve turizm işletmesi sahipleri ya da yöneticileri ile bireysel görüşmeler yapılmıştır. Her bir görüşmeci grup için açık uçlu sorulardan oluşan ayrı bir soru listesi hazırlanmıştır. Köy ile ilgili tüm konulara hâkim olmaları nedeniyle köy muhtarları ile daha detaylı görüşülmüştür. Köy muhtarlarına temel olarak köyün tarihi, demografik yapısı, sosyoekonomik yapısı, çevre altyapısı ve mülkün el değiştirme süreciyle birlikte yaşanan değişim, ortaya çıkan sorunlar, yeni gelenler ve yerel halk arasında yaşanan çatışmalar ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yeni gelenlere ailenin sosyoekonomik profilini tanımlamaya yönelik soruların yanı sıra köyde ne kadar süredir yaşadığı, yıl içerisinde oturma süresi, köyü tercih sebebi, konutuna yaptığı fiziksel müdahalelerin niteliği, sosyal ilişkiler konularında sorular yöneltilmiştir. Yerli halka ailenin sosyoekonomik durumu, mülk sahipliği gibi soruların yanında kente göç, gayrimenkul değerlerindeki artış, sosyal ilişkiler konularındaki görüşlerini tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur.

İşletmecilere, turizmin yerel ekonomiye katkıları, istihdam, çevre altyapısı, sosyal ilişkiler konularında sorular yöneltilmiştir. Her iki köyde toplam 12 görüşme yapılmıştır. Sahada yapılan görüşmelerin dışında yörede restorasyon çalışmaları yapan iki mimar ile yeni mülk sahiplerinin talepleri ve uygulamada yaşanan sorunlara dair görüşme yapılmıştır. Görüşmeler yapılaş sırasına göre 1’den 14’e kadar numaralandırılmıştır.

Nüfus değişimi, demografik yapı, gayrimenkul fiyatlarındaki değişim gibi veriler için Türkiye İstatistik Kurumu (1970, 1980, 1990, 2000, 2010), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2011) ve Çanakkale Defterdarlığı (2000 ve 2010) kurum verilerine başvurulmuştur. Arazi kullanımındaki değişim, mekânsal büyüme yönü, yeni yapı tarzı, yöresel mimari dokuya fiziksel müdahaleler gibi mekansal değişime yönelik tespitler gözleme ve görüşmelere dayanarak yapılmıştır.

3. KIRSAL SOYLULAŞTIRMA KAVRAMINA KISA BİR BAKIŞ

“Soylulaştırma (gentrification)” terimi ilk kez 1964’te sosyolog Ruth Glass tarafından, İngiltere’deki işçi mahallelerindeki konutların el değiştirmesinden kaynaklanan sınıfsal değişimi açıklamak üzere kullanmıştır. Eski sanayi kentlerinin yaşadığı sanayisizleşme süreci ile birlikte kent merkezinde kalan işçi sınıfının oturduğu konutların yenilenerek orta sınıfların yaşadığı mahallelere dönüşmesi süreci soylulaştırma olarak isimlendirilmiştir (Atkinson ve Bridge 2005; Smith, 2002). Yaygın olarak kentsel alanlarda yaşanan değişimi ifade etmek amacıyla kullanılsa da 1990’lı yıllardan itibaren kırsal alanlardaki benzer değişimi tanımlamak üzere de kullanıldığı görülmektedir (Phillips, 1993; Friedberger, 1996). Terimin kırsal alanlar için kullanımı yeni olmakla birlikte kırsal soylulaştırmanın ilk örnekleri 19. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. 19. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri’nde kentli elitlerin alan sporları yapmak ve avlanmak amacıyla kent yakınındaki kırsal alanları kullanmaya başladıkları görülmektedir. 1929 ekonomik krizi, kente göre yaşamın daha ucuz olduğu kırsal alanlara göçü arttırmıştır. Özellikle sanatçılar bu yıllarda kırsal bohem bir hayat tarzı oluşturmuşlardır. Nathan Whitten’in 1939 yılında yayınladığı ve New York City kırsalındaki değişimi incelediği çalışması, kırsal soylulaştırma üzerine yapılan ilk sistematik çalışma olarak kabul edilmektedir (Friedberger, 1996).

1960’lı yıllardan itibaren orta sınıfın kırsal alanlara yerleşimi ve kırsalı değiştirmelerine yönelik özellikle Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri kırsalını inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda bu araştırmalar kırsal alanlarda yaşanan değişimi “kırsal gelişme”, “kırsal alanda ekonomik büyüme”, “kırsal rönesans” olarak isimlendirirken (Phillips, 2009), 1990’lardan itibaren “kırsal soylulaştırma” kavramı kullanılmaya başlamıştır. Birleşik Krallık kırsalı ile ilgili yapılan araştırmalar, kırsal soylulaştırma ile ilgili literatürde önemli bir yer tutmaktadır (Phillips, 1993, 2004, 2005, 2007, 2009; Chaney and Sherwood, 2000; Stockdale, 2010). Phillips (1993) kırsal soylulaştırma sürecini “kentli yeni orta sınıfın kırsalı

sömürgeleştirmesi” olarak tanımlamaktadır. Uzun zamandır nüfus kaybeden kırsal yerleşimlerde, boşalan konutlar ve işlevsizleşen tarım arazileri orta ve üst orta sınıf tarafından daha kolay elde edilir hale gelmekte, mülkiyetin el değiştirdiği kırsalda sosyoekonomik yapı değişmektedir (Phillips, 2004; Phillips, 2009; Chaney and Sherwood, 2000). Phillips’e (2009) göre kentsel soylulaştırma ile kırsal soylulaştırma arasında farklılıkların yanı sıra her iki sürecin önemli ortak noktaları da bulunmaktadır. Her iki süreçte de sınıf kolonizasyonu ve yerinden etme süreci yaşanmaktadır; sermaye yatırımı ve mülkün yeniden geliştirilmesi süreci gerçekleşmektedir; değişen cinsiyet ve kimlik rollerinin ürünleri görülmektedir; açıkça mekânsallaşmış kültürel kimlikler, ilişkiler ve alışkanlıklar oluşmaktadır.

Kırsal soylulaştırma literatürde neden-sonuç ilişkisi üretim ve tüketim teorisi temelli iki farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Üretim teorisi Marksist bir yaklaşımla üretim biçimlerinin değişimi ve ekonomik yapıyı merkeze alarak süreci açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre değişimin temel nedeni tarımsal üretimin yerini hizmet sektörüne bırakmasıdır. Tüketim teorisi yaklaşımı ise kırsaldaki nüfus değişimine ve tüketime odaklanmaktadır. Değişen nüfus ile birlikte bireysel tercihler, tüketim talepleri de değişmektedir (Phillips, 2009; Phillips, 2004). Araştırmalar, yeni gelenlerin sosyoekonomik profilinin, tercihlerinin, yaşam biçimlerinin, konutların yıl içerisinde kullanım sürelerinin kırsal yaşamı etkilediğini göstermektedir (Howe, 1997; Ghose, 2004; Stockdale, 2009). Kırsal alana yerleşen orta sınıflar sahip oldukları ekonomik güç ve sosyal sermayeleri nedeniyle kırsal alanda baskın hale gelmekte, bir süre sonra kente özgü alışkanlıkları ve beğenileri kırsala taşımaktadırlar (Heley, 2010). Mevcut geleneksel yapı stoğunun restorasyonu, yenilenmesi, artan yeni yapıların yanı sıra kırsal alanın dokusuyla uyum sağlayan (golf için ağaç keserek geniş yeşil alanlar açmak, avlanmayla beraber doğal hayata zarar vermek gibi) kullanımlara yer verilerek kırsal peyzaj değişime uğramaktadır (Darling, 2005, s.1017; Smith ve Phillips, 2001, s.457). Değişen sınıfsal yapıya bağlı olarak, yeni gelenler ile yerel halk arasında kültürel çatışmalar ortaya çıkabilmektedir (Clove and Thrift, 1990). Yükselen gayrimenkul değerleri uzun vade de yerel halkın, doğduğu köyden ayrılmasına neden olabilmekte, kırsal yerleşim tümüyle el değiştirebilmektedir (Solana Solana, 2010). Tüm bu süreç kırsal ve kültürel peyzajın değişimine neden olmaktadır. Bu süreç sonunda ortaya köy görünümü, kente özgü yaşam alışkanlıklarının hâkim olduğu yerleşimler çıkmaktadır. Kırsal peyzaj bir dekor haline gelmektedir.

4. KIRSAL (ALANLARDA) TURİZM

Doğal hayat ile baş başa olma olanağı sunan kırsal alanlar, kentlilerin “doğaya dönüş” isteğini karşılayan yerlerdir. Diğer yandan işsizlik ve yoksulluk sorunlarının yaşandığı kırsal yerleşimler için turizm şüphesiz önemli bir yerel kalkınma aracıdır. Turizm faaliyetleri, kırsalın ekonomik hayatına canlılık getirmekte, yeni iş alanları oluşturmakta ve istihdam olanaklarını artırmaktadır (Perales, 2002; Sharpley, 2002, Soykan, 2002; Dimitrovski ve diğerleri, 2012). Özellikle özgün bir yöresel mimari dokuya, tarihi ve kültürel değerlere sahip kırsal alanlar, kırsal turizm potansiyeli yüksek alanlar olarak görülmektedir

(MacDonald ve Jolliffe, 2003). Kırsal turizm, Türkiye kırsalı için de nüfus kaybını önlemenin ve tarım dışı istihdam yaratmanın önemli bir aracı olarak görülmekte ve uzun süredir kırsal kalkınma politikalarının hedefleri arasında yer almaktadır (Kırsal Kalkınma Planı, 2011). Türkiye’de özellikle büyük kentlere günöbirlik erişim mesafesinde bulunan kırsal alanlar uzun zamandır ikinci konut ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Bu kullanımların giderek artması ve turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesi beklenmektedir. Akgün ve Baycan’a (2010, s.141) göre “kırsal ve kentselin ayrışması giderek daha belirsiz bir hale gelmekte, kırsal alanlar artan ölçüde, bir yandan kitle turizmi öte yanda ise küçük ölçekli rekreatif alanlar ile modern eğlence endüstrisinin bir parçası haline gelmektedir”.

Kırsal alanlarda yer alan turizm faaliyetleri kırsal alanın özelliklerine ve turizm faaliyetlerinin kapsamına bağılı olarak çeşitlenmektedir; çiftlik turizmi, köy turizmi, yayla turizmi, yeşil turizm, alternatif turizm, ekoturizm gibi farklı isimlerle ifade edilmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006). Son yıllarda güneş, kum, deniz turizminden doğa ve kültür turizmine bir yöneliş olduğu, turizm alışkanlıklarının değişmeye başladığı bilinmektedir. Perales (2002, s.1102) kırsal turizmi, modern ve geleneksel olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ayırım temelde “geleneksel kırsal turist” ve “modern kırsal turist” olmak üzere turist profiline dayanmaktadır. Geleneksel kırsal turist, sadece tatil dönemlerinde ekonomik getiride bulunmaktadır ve kırsaldaki iş piyasasında sürekli bir canlanma yaratamamaktadır. Buna karşılık modern kırsal turist ise, proaktif bir yaklaşımla kırsal faaliyetlerin içerisinde daha çok yer alarak ya da kıra dair sportif aktivitelere katılarak kırsal alanda daha fazla vakit geçirmektedir. Modern kırsal turist yöresel tatlıra, yaşam biçimine, kültüre ilgi duymaktadır. Bu nedenle sadece kırsal alandaki ekonomiye canlılık getirmemekte aynı zamanda yeni iş imkanlarının ortaya çıkmasını da sağlamaktadır (Perales, 2002, s.1103). Sharpley’e (2002) göre, kırsal turizmle beraber yerel tarımsal ürünler için yeni pazarlar ortaya çıkmaktadır ve kırsal turizm ile birlikte yerel kültürel değerler, yerel zanaatlar yeniden canlanmakta, hatta doğal ve yapılı çevre korunmaktadır.

Kırsal turizm, kırsal kalkınma ya da yerel kalkınma kavramı ile ilişkilidir. Kırsal turizmde amaç kırsalın potansiyellerini değerlendirerek yerel halkın sosyoekonomik olarak güçlenmesini sağlamaktır. Diğer yandan kırsal alanlardaki sosyal ve teknik altyapının geliştirilmesi bu alanlarda turizm faaliyetlerinin artmasına ve yerel halkın ekonomik yaşama entegre olmasını sağlayacaktır. Kırsal turizmin sürdürülebilir olması kırsal yaşamın devamlılığı ile doğrudan ilişkilidir. Kırsal alalarda gerçekleşen turizm faaliyetlerinin yerel kalkınmayı gerçekleştiremedikleri takdirde uzun dönemde kırsal yaşamın tahrip olmasına neden olacağı açıktır (Egbalı ve diğerleri, 2011; Uçar, Çeken ve Ökten, 2010; Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

5. KIRSAL SOYLULAŞTIRMA VE TURİZMİN ETKİLERİ: ADATEPE VE YEŞİLYURT KÖYLERİ

5.1. Nüfus Değişimi Bu Köylerin Kaderi

Çanakkale ili, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara Bölgesi'nde yer almakla birlikte sanayileşme ve kentleşme oranı en düşük ildir. Tarımsal üretim ildeki birincil sektördür. Çalışma alanı olarak seçilen kırsal yerleşimler ise Çanakkale ili genelinden farklı olarak geniş tarım topraklarına sahip değildir. Çok su istemeyen ve eğimli arazide yetişebilen zeytin yörenin en önemli geçim kaynağıdır. Zeytincilik ile birlikte küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Erten (2008) zeytinciliğin, kıyı yerleşimlerini mekânsal olarak yönlendirdiğini düşünmektedir. Kırsal yerleşimler kıyı şeridinde yerleşmemişler, denizden birkaç kilometre içeride yamaç arazide, zeytinliklerin bittiği ve ormanın başladığı +160 kotunda kurulmuşlardır. Deniz ile kırsal yerleşimler arasında zeytincilik yapılmakta, yerleşimlerden yamaçlara doğru ise hayvancılık yapılmaktadır ve böylece zeytin ağaçlarına hayvancılığın zarar vermesi engellenmektedir (Erten, 2008:20).

Eski bir Rum köyü olan Adatepe'nin tarihi Antik Çağa uzanmaktadır. Homeros, İlyada Destanı'nda Adatepe'den "Gargara" ismiyle bahsetmektedir. Yunan mitolojisine göre Ida (Kaz) Dağı, tanrıların tanrısı Zeus'un dağıdır ve Zeus, Troya Savaşını, bugün Adatepe köyünde bulunan, Zeus Altarından yönetmiştir (Karaata, 2008; Özarar, 2008; Özhan and Yaman, 2008). Yazılı kaynaklar Adatepe'nin 15. yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz bir biçimde varlığını sürdürdüğünü belgelemektedir (Karaata, 2008). Nüfus hareketliliği ve zorunlu göçler bölgenin tarihinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Türklerin Anadolu'ya yerleştiği 10. yüzyılda yöreye Oğuz boylarından biri olan Çepnilerin yerleştiği bilinmektedir (Atabay, 2008). Yeşilyurt köyü (eski adı Büyük Çetmi) Çepniler tarafından kurulmuştur (Özarar, 2008). Osmanlı döneminde bölgede Rumlar, Türkmenler ve Yörükler iskân ettirilmişlerdir. Balkan Savaşları süresince Ege adalarındaki Türk nüfus anakaraya, kıyılarına göç etmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında Rum nüfus Yunanistan'a göç etmeye başlamıştır. Lozan Anlaşması (1923) ile Rum ve Türk nüfusun mübadelesine karar verilmiş, yörede zaten azalmış olan Rum nüfus tamamen göç etmiştir. Göç eden Rum nüfusun yerlerine Midilli ve Girit'ten gelen Türkler yerleştirilmiştir. Gelen mübadillerin iskân bölgeleri geldikleri yerlerde yaptıkları mesleklere göre belirlenmiştir. Böylece bu bölgeye Girit ve diğer adalardan gelen ve zeytinciliği bilen çiftçiler yerleştirilmişlerdir (Atabay, 2008).

Yörede 1970'li yıllardan itibaren turizm faaliyetleri artmaya başlamıştır. Bu yıllarda Assos Antik Kentinin bir turizm destinasyonu haline gelmesi yörenin tanınırlığını artırmıştır. Küçükkuyu, Altınoluk gibi sahil yerleşimlerinde 1980'lerden itibaren yazlık amaçlı konutlar ve otel, pansiyon, restoran ve kamp kullanımları gelişmiştir. Önceleri yazlık amaçlı konutların geliştiği bu kıyı yerleşimleri son yıllarda birer emekli yerleşimleri haline almaya başlamıştır (Aksoy, 2008). Adatepe muhtarı, Adatepelilerin 1970lerden itibaren evlerini

satarak çevredeki Küçükkuuyu, Altınoluk, Edremit gibi kentsel yerleşimlere ya da İzmir'e taşındıklarını söylemektedir. Muhtar'a göre kente göçün nedeni "kent hayatı yaşama isteği"dir. Özellikle genç kızlar evlenerek Ayvacık, Edremit gibi merkezlere gitmek istemektedirler (Görüşme 1). Adatepe ve Yeşilyurt köylerinin 1970-2010 yılları arasındaki nüfus değişimi Tablo 1'de görülmektedir. Yörede en fazla nüfus kaybeden köy Yeşilyurt olmuştur (TUİK, 2011).

Tablo 1. Adatepe ve Yeşilyurt nüfus değişimi, 1970-2010

	1970	1980	1990	2000	2010
Adatepe	682	682	441	431	431
Yeşilyurt	449	314	201	284	156

Kaynak: TUİK, 2011

Antik Çağdan bu yana yerleşilen bir alan olması, farklı din ve kültürlerle ev sahipliği yapması nedeniyle yöredeki kırsal yerleşimler zengin bir kültürel peyzaja sahiptir. Yöre tarih boyunca bir geçiş bölgesi konumunda olmuştur. Yeşilyurt doğumlu bir işletmeci bu yöredeki nüfus değişimini "...bu köyde hep eskiler ve yeniler olmuş. Rumlar gitmiş, biz gelmişiz. Şimdi biz gidiyoruz, İstanbullular geliyor." şeklinde yorumlayarak bu nüfus değişiminin kendisi için doğal bir süreç olduğunu ifade etmiştir (Görüşme 10).

5.2. Koruma, Soylulaştırma, Turizm Üçgeninde Artan Rant

1980'li yılların ortalarında, sanatçı ve akademisyenlerden oluşan küçük bir grubun Adatepe köyünden eski Rum evlerini satın alması ile Adatepe'de değişim başlar. Bu ilk gelen grup köyün geleneksel dokusunun korunması ve yerel halk ile iş birliği konularında oldukça duyarlıdır. Bu grubun Adatepe'nin tanınırlığını arttırdığı ve köyün sit alanı kapsamına alınarak korunmasına katkı sağladıkları söylenebilir. Adatepe köyü 1989 yılında, yöresel mimarlık değeri nedeniyle "kentsel sit" ilan edilerek, koruma altına alınmıştır. Ancak Adatepe muhtarına göre, köyün sit alanı ilan edilmesi, köydeki mülkün el değiştirmesini kolaylaştırmıştır, üstelik korunmasına da katkı sağlamamıştır (Görüşme 1). Eski taş evlerin onarımı ve restorasyonu köylünün karşılayamayacağı ölçüde pahalı ve bürokratik bir işlem haline gelmiştir. Ayrıca koruma kararı köyün cazibesini artırmış, köyde yeni yapı yapılamadığı için eski taş evlere olan talep artmıştır. Böylece köylülerin çok önceden terk ettikleri boş, "değersiz" yapılar, kentliler tarafından satın alınmaya başlamıştır. Bu el değiştirme sonucunda köyden göç etmiş ancak köyle bağıni kesmemiş olan, köyde zeytinliği olduğu için gelip tarlası ile ilgilenen ancak köyde evi olmayan aile sayısı çoğalmıştır. 1980'li yıllarda "İstanbuluların" mülk edinme süreci yavaş da olsa sürmüş, 1990'lı yıllardan itibaren mülk edinme hızı artmıştır.

Adatepe'nin koruma altına alınması ve tanınırlığının artması köyde turizm faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır. 1997 yılında eskiden eğitim amaçlı kullanılan bir yapı (Hünnap Han) restore edilerek, butik otele dönüştürülür. Bunu kafe, restoran, hediyelik eşya reyonlarının açılması izler. 2001 yılında, İstanbul'dan gelerek Adatepe'ye yerleşen bir girişimci sahildeki eski bir sabun

fabrikasını restore ederek bir zeytinyağı müzesine dönüştürür ve “Adatepe” markasını ürünlerinde kullanmaya başlar (Boynudelik, 2008). Aynı yıl Aristo'nun Assos'ta kurduğu felsefe okulundan ilham alınarak, sanat, felsefe konularının tartışıldığı “Adatepe Taşmektep Seminerleri” yapılmaya başlar (Url 1). Seminerlerin yapıldığı Taşmektep, köyün terk edilmiş ilkokuludur. Aşağıda Adatepe köyünden bir görünüm (Şekil 1) ve köy meydanında yer alan bir kafe (Şekil 2) görülmektedir.

Şekil 1. Adatepe köyünden genel bir görünüm (Temmuz, 2010)

Kaynak: Özgün, 2010

Şekil 2. Adatepe köy meydanında kafeler (Temmuz, 2010)

Kaynak: Özgün, 2010

2000’li yıllardan itibaren Adatepe’deki her türlü gayrimenkulün bir yatırım aracına dönüştüğü görülmektedir. Konutlar restore edildikten sonra yeni müşterilere satışa sunulmaktadır. Konutlar ikinci, üçüncü kez el değiştirmektedir. Hatta Adatepe’deki konutunu satarak civar köylerden birkaç konut alan ve bunu ranta dönüştüren yatırımcılar oluşmuştur. Adatepe’ye 1990’ların başında İstanbul’dan gelerek yerleşen bir görüşmeci “...İki, üç ev alan yatırımcı zihniyet bizi rahatsız ediyor. Onun yaşama biçimi, konutu biçimlendirishi bizi rahatsız ediyor.” diyerek köyde ilk mülk edinenler ile şimdi mülk edinenler arasında fark olduğunu altını çizmektedir (Görüşme 3). Adatepe muhtarı da aynı görüştedir “...köyden 10 ev birden alan var, bu satın almalar rant amaçlı. İnsan huzur için 10 ev almaz. Burada ev fiyatları borsa gibi sürekli yükseliyor.” demektedir (Görüşme 1). Yerel halk genel olarak mülklerinin değerlendirilmesinden memnun olduğunu ifade etmektedir. Ancak köylü arasında mülk alım satımı tamamen bitmiştir, artan gayrimenkul fiyatları nedeniyle köylünün kendi köyünden mülk alabilmesi artık mümkün değildir. Köylüler, eskiden evlerini satıp gidenlerin şimdi pişman olduklarını belirtmektedirler (Görüşme 2; Görüşme 11; Görüşme 4).

Adatepe’ye komşu bir diğer kırsal yerleşim Yeşilyurt’ta gayrimenkul Adatepe kadar hızlı el değiştirmemiştir. Bunda daha önce değişim sürecine giren Adatepe’nin Yeşilyurtlular tarafından yakından izlenmesinin payı vardır. Köylüler Yeşilyurt’ta turizmin gelişebileceğini ve mülklerinin değerlendirilebileceğini, Adatepe’deki süreci gördükleri için önceden fark etmişlerdir. Yeşilyurt’ta hızlı bir el değiştirme olmamasının bir diğer nedeni ise köyün kurulu bulunduğu coğrafi koşullarla ilgilidir. Yeşilyurt eğimli bir araziye

sahiptir ve çevresi orman alanları ile çevrilidir. Tarım alanları çok azdır. Bu nedenle mevcut yerleşim dokusu “manzaralı bahçeli ev” avantajlarından yoksundur, ayrıca mekansal olarak büyüme imkânı kısıtlıdır. Yeşilyurt ilk olarak 1985 yılında bankacı bir grup tarafından keşfedilmiştir. Muhtar’a göre ilk gelenler ile sonradan gelenler farklıdır. İlk gelenler gerçekten köy hayatını özleyerek gelmişlerdir ve köylüler ile aralarında komşuluk ilişkisi gelişmiştir. Yeşilyurt’un tanınması ise yerel bir girişimci sayesinde olmuştur. 1990’lı yılların ortasında Yeşilyurt doğumlu olan bir avukat köyüne geri dönmüş ve uzun yıllar kurduğu bir hayali gerçekleştirerek, köydeki ilk butik oteli hizmete açmıştır (Öngen, 2008). Bugün Yeşilyurt’ta 12 butik otel bulunmaktadır ve 2 otel inşaatı halen devam etmektedir. Butik oteller çoğunlukla köyün geleneksel dokusunun hemen dışında yeni yapı şeklinde inşa edilmiştir. Otellerin sahil şeridinde ayrıca denize girmek ve eğlenmek için mekanları vardır. Köy içerisinde pansiyonculuk gelişmiştir. Aşağıda Yeşilyurt köyünde yöresel mimariye uygunluk açısından tartışılmalı bir yeni konut (Şekil 3) ve köy meydanında ziyaretçilere hizmet veren dükkanlar görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 3. Yeşilyurt köyünde yeni bir konut örneği (Temmuz, 2010)

Kaynak: Özgün, 2010

Şekil 4. Yeşilyurt köyünde yeni bir konut örneği (Temmuz, 2010)

Kaynak: Özgün, 2010

Otel yöneticileri ile yapılan görüşmeler ve otellerin reklamlarında kullandıkları sloganlar, müşteri profiline Perales'in (2002) "geleneksel kırsal turist" tanımına daha uygun olduğunu göstermektedir. Otele gelen müşteriler genelde otelde ya da otele ait plajda vakit geçirmektedirler. Oteller reklamlarında doğa, huzur, sessizlik, deniz gibi temaları yoğun kullanmaktadır. Diğer yandan talep edildiği takdirde trekking, yamaç paraşütü ve jeep safari imkanları bulunduğu belirtilmektedir. Bu hizmetler bazı oteller tarafından verilmektedir (Url 2; Url 3; Url 4). Adatepe ve Yeşilyurt'un ulusal düzeyde popülerliğini artıran ise köylerin dizi ve sinema filmlerinde set olarak kullanılması ile olmuştur. Dizi filmler sayesinde tüm ülkede tanınan bu iki köy, özellikle hafta sonları ve yazları günübirlik ziyaretçi akınına uğramaktadır. Diğer yandan dizi çekimleri, muhtarlar ve yeni gelenler arasında çatışmaya neden olmaktadır. Turist kalabalığından şikâyet eden yeni sakinler ile çekimler sayesinde köy gelirlerini artırmak isteyen muhtarlar karşı karşıya gelmişlerdir (Görüşme 1, Görüşme 5, Görüşme 6).

Yerel halkın turizm sektöründen pay alması pansiyonculuk, çay bahçesi ve yerel ürünlerin satıldığı tezgahlar şeklinde olmaktadır. Her iki köyün muhtarı da turizm gelirlerinden köylünün yeterli payı almadığını düşünmektedir (Görüşme 1 ve Görüşme 6). Yerel halkın küçük işletmeci olarak çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Turizm işletmelerinde çalışanlar çoğunlukla Küçükkuyu ve Altınoluk'tan gelmektedir. Köylülere göre işletmeciler köylüyü hor görmekte, az para vermektedir ve köylüye kendi köyünde bu şekilde çalışmak zor gelmektedir (Görüşme 1). İşletmecilere göre ise buranın halkı zengindir ve ücretli olarak çalışmak istememektedirler (Görüşme 9). Köyün yerlisi olmayan işletme

sahipleri ise köylüyü yeterince desteklediklerine inanmaktadırlar. Yeşilyurt'ta kafe ve pansiyon hizmeti veren bir işletmeci "köylülerin geçim kaynakları ile ilgili işlere girmiyoruz, örneğin zeytin ve zeytinyağı satmıyoruz. Kendi işletmemiz için gereken ürünlerimizi de onlardan temin ediyoruz" diyerek köylüyü ekonomik olarak desteklediklerini ifade etmektedir (Görüşme 7). Köylüler turizmin gelişmesine olumlu bakmaktadırlar. Köyün yerlisi olan çay bahçesi işletmecisi bu desteğini "Yeni tesislerin açılmasını olumlu buluyorum. Ne kadar çok olanak olursa çevreye faydası o kadar çok artacak. Taş Mektep'in etkinliklerinin olduğu dönemde buradaki işletmeler çok yoğun çalışırlar." sözleriyle ifade etmektedir. Diğer yandan ilk yıllarda köylü kadınların kekik, sabun, zeytinyağı, el işi gibi yerel ürünleri sattığı açık tezgahların yerini, "Adatepe" markasının kullanıldığı özel ambalajlı zeytinyağı, sabun, hediyelik eşya satış reyonları almıştır. Yerel halkın turizm sektörü konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları söylenebilir.

5.3. Yeni Gelenlerin Hegemonyası ve Çatışmalar

Yerel halkın kente göçü ve kentlilerin köylere yerleşmesi sonucunda, kırsal yerleşimlerdeki aile büyüklükleri ve sosyoekonomik profil değişmiştir. Yeni gelen aileler genellikle emeklilerden oluşmaktadır, daha az sayıda genç olduğu görülmektedir. Yeni gelen ailelerde hane büyüklüğü 1 ya da 2 kişidir. Yöredeki köylerin bir kısmına, çöp toplama hizmeti sunan Küçükkuşu Belediyesi bu köylerdeki aile büyüklüğünü 3 olarak hesaplamaktadır (Yusuf, 2008). Az sayıdaki yabancı ülke vatandaşı dışında, yeni gelenler ağırlıklı olarak daha önce İstanbul'da yaşadıklarını ifade etmektedirler. Yeni sakinler iyi eğitilmiştir ve çoğunlukla finans, reklam, medya, gayrimenkul gibi sektörlerde çalışan üst düzey yönetici ve beyaz yakalılardan ya da sanatçı ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Ayrıca sanayici ve işletme sahibi olanlar da vardır. Yeni gelenler arasında köyde sürekli yaşayan hane sayısı oldukça azdır, konutlar daha çok yazlık amaçlı, yılda birkaç ay kullanılmaktadır. Tablo 2'de kırsal yerleşimlerdeki sürekli oturan nüfus ve yerel aile-yeni gelen aile sayıları görülmektedir.

Tablo 2. Kırsal yerleşimlerdeki sürekli oturan nüfus ve yerel aile-yeni gelen aile sayıları

	2011 nüfus*	Toplam hane sayısı	Yerel hane	Yeni gelen hane	Yabancı uyruklu hane	Yerli-sürekli yaşayan	Yeni-sürekli yaşayan
Adatepe	423	82	22	60	0	22	7
Yeşilyurt	166	154	125	25	4	85	7

Kaynak: Köy Muhtarlıkları, 2010

*Köy muhtarlarına kayıtlı nüfus sayısı, köylerin yaz nüfusları artmaktadır.

Yeşilyurt yörede en fazla nüfus kaybeden köy olmasına rağmen yerel hane sayısı Adatepe'ye göre daha fazladır. Yerel hane sayısı, mülkiyeti hala köyün yerlisinde olan konut sayısı açısından da önemli bir göstergedir. Ayrıca Yeşilyurt'ta yaz-kış sürekli yaşayan aile sayısı da daha fazladır. Muhtarlar ve köylüler yeni gelenlerin çoğunluk haline gelmelerinin sosyal ilişkilerin değişiminde önemli rol oynadığını belirtmektedirler. İlk zamanlarda köylü ile yeni gelenler arasındaki sıcak ilişki, yerini mesafeli bir ilişkiye bırakmıştır. Adatepeli bir görüşmeciye (Görüşmeci 2) göre yeni gelenler kendi aralarında ayrı bir sosyal çevre oluşturmaktadırlar.

Köy yaşamı açısından değerlendirildiğinde her iki köyde de geleneksel köy yaşamının azalmaya başladığını söylemek mümkündür. Yeşilyurt köyü muhtarı Yeşilyurt'u tanımlarken "...burası bir köy değil artık, biz sanki İstanbul'un bir semtinde oturuyoruz... çok yakın bir gelecekte köy yaşamına dair her şey ortadan kalkacak ve yerini turizm alacak" demektedir (Görüşme 6). Adatepe muhtarına göre ise "15 yıl sonra köylü burada barınmaz, (Adatepe) tamamen İstanbulluların eline geçer." (Görüşmeci 1). Yeni gelenlerin çok azı sürekli köyde yaşamalarına rağmen birçoğunun resmi kayıtlarda ikametgâh adresi köy olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle köy derneğinin doğal üyesidirler ve köy muhtarı ve ihtiyar heyeti seçimlerinde oy kullanmaktadırlar. Adatepe ve Yeşilyurt köylerinde muhtarlık seçimleri yerel halk ile İstanbullular arasında sıkı bir rekabete neden olmaktadır. Adatepe'nin nüfus kaybetmesi nedeniyle, yakındaki bir başka köy (Adatepebaşı) bir mahalle olarak Adatepe'ye bağlanmıştır. Adatepe muhtarını bu mahallenin oyları belirlemektedir. Adatepe köyünde çoğunluk olan yeni gelenler ise yönetimin kendilerinde olmasını istemektedirler. Adatepe köyü muhtarı "eğer muhtarlık İstanbulluların eline geçerse köylü çok zorlanır. Her şeyin nizamlı olması köylüyü zorlar." diyerek endişesini belirtmektedir (Görüşme 1). Muhtarlar, yeni gelenlerin nüfuslu ve zengin kişiler olması nedeniyle resmi makamlara çok hızlı bir biçimde ulaştıklarını, köylünün bu kişilerle baş etmelerinin çok zor olduğunu belirtmektedirler (Görüşme 1 ve Görüşme 6). Yeni gelenlerin sayıca azınlıkta olmaları durumunda bile Phillips'in (2009) belirttiği gibi kırsal alanda kültürel, entelektüel ve politik bir hegemonya sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Yeni gelenler ve yerel halk arasındaki çatışma konularından biri yerel halkın bahçelerinde besledikleri tavuk, horoz, keçi, koyun, inek gibi hayvanlardan duyulan rahatsızlıktır. Yeni gelenler horozların ötmelerinden, keçilerin kötü kokularından rahatsız olmaktadır. Adatepeli bir görüşmeci "...yeni gelenler horoz sesinden ve kötü kokulardan, köpeklerden rahatsız oluyorlar. Gelenlerin bir kısmı dışarıda gezen hayvanlardan rahatsızlık duyabiliyor ama burada çok fazla köylü kalmadığı için sorun olmuyor..." demektedir (Görüşme 2). Adatepe muhtarına göre yeni gelenlerin şikayetleri üzerine köyde hayvancılık azalmıştır (Görüşme 1). Yeşilyurt'ta ise hayvancılık uzun zaman önce bittiği için bu tarz bir sorun yaşanmamaktadır. Yeşilyurtlu bir görüşmeci "...hayvancılık burada zaten azdı şimdi tamamen kalktı onun yerine turizm var. Herkes tavuğunu yumurtasını Küçükkuşu'dan alır." (Görüşme 10) demektedir.

4.4. Değişimin Mekânsal Etkileri

Kente özgü alışkanlıkların kırsal hayata etkisinin önemli bir göstergesi şüphesiz arazi kullanımına ve mimari dokuya olan müdahalelerdir. Köyler bir meydan etrafında kümelenmiş, organik sokak dokusuna sahiptirler. Adatepe köyü sit alanı olduğu için yeni bina yapımı söz konusu değildir. Eski taş evler restore edilmekte ya da daha önce mevcut olduğu tespit edilen yapıların yerine taş ev yapılabilmektedir. Ancak yine de kırsal dokuya uygun olmayan kullanım talepleri artmaktadır. Örneğin çoğunlukla yazlık amaçlı kullanılan evlerin bahçelerine yüzme havuzu yapma talepleri bulunmaktadır. Yeşilyurt ise koruma altında değildir. Geleneksel dokunun korunması konusunda duyarlılık olduğu izlense de köy içinde kırsal mimariye uygun olmayan yapılar yapılmaktadır. Diğer yandan köyün çeperlerinde yapılaşma baskısı artmıştır. Bazı köylüler yakın zamanda birbiri ardına çıkan orman yangınlarının yeni yerleşim yeri oluşturmak için kasten çıkarıldığını düşünmektedir (Görüşme 8).

Geleneksel konut mimarisi 2 katlı taş yapılardır. Adatepe'deki geleneksel dokuda "Evin tek katlı müstemilatı, hayvanların barındığı ağıl ve ahır konutun bahçesi içerisinde. Ana yapının alt katında günlük hizmetlerin ve yaşamın geçtiği mekânlar bulunur. Yapı içerisinde yer alan merdivenle üst kata çıkılır. Üst katta yatma birimleri bulunur. Ana binada pişirme ve ıslak hacimler yer almaz. Ana bina ve bahçe ile ilişkili mutfak-hela-yıkama yeri eklenti olarak bahçede yer alır. Ayrıca birçok yapıdaki müstemilatlar, hem hayvanlarının barındığı ağıl-ağıl, hem de ürünlerin konulduğu ambar-kilerden oluşur. Bu müstemilatların, yapıya bitişik olanlarının genellikle mutfak-ambar-kiler, yapıdan uzak bahçe içindikilerin ise ahır-ağıl olduğu tespit edilmektedir. Müstemilatlarda ise, mutfak-ambar-kiler mekânlarının çatısı toprak damdır, yazın bu toprak damın, kışlık erzak kurutmaları için kullanıldığı görülür..." (Erten, 2008:21). Geleneksel konut tipi modern, kentli yaşam biçimine uygun olmayan özelliklere sahiptir. Mutfak, tuvalet ve banyo konutun dışındadır. Bahçedeki ahır ve kiler ise kentliler için işlevsiz mekânlar haline gelmiştir. Bu nedenle konutlara yapılan fiziksel müdahaleler öncelikle mutfak, banyo ve tuvaleti konutun içine almak olmaktadır. İkinci en yaygın müdahale ise bahçedeki müstemilat ve eklentileri konuta çevirmek olmaktadır. Bahçelerdeki ahır ve ağıllar yenilenerek konuta dönüştürülmektedir. Mimari değeri olmadığı için ahır, ağıl, müstemilat yapılarının yenilenmesi çok daha kolay olmaktadır. 1989 yılında koruma altına alınmasına rağmen Adatepe köyünün henüz koruma amaçlı imar planı yapılmamıştır. Bu durum köyün ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir engel olarak tanımlanmaktadır. Adatepe muhtarı, "...köy kentsel sit ilan edildi ama hala koruma amaçlı imar planı yapılmadı. Bunu yaptırmak çok pahalı. Köyde otopark yapmak istiyoruz, köy camisinin minaresini onarmak istiyoruz ancak Koruma Kurulundan izin alamadığımız için yapamıyoruz" diyerek şikâyet etmektedir (Görüşme 1).

Kırsal özgü yaşam biçiminin değişmesinin en önemli etkilerinden bir diğeri ise artan su talebi ve çevre altyapısı ihtiyacıdır. Değişen yaşam tarzı ile birlikte su tüketimi ve evsel katı atıkların miktarı ve niteliği değişmektedir. Yaz aylarında

artan içme suyu sıkıntısı köy muhtarlarının, yerel halkın ve yeni gelenlerin en fazla dile getirdiği ortak sorundur. Yaz aylarında artan nüfus nedeniyle su yetmemekte ve açılan artezyen kuyularında yeraltı su seviyesi giderek düşmektedir. Köylüler villa ve otellerdeki yüzme havuzları ve çim alanların sulanması nedeniyle su sıkıntısının ortaya çıktığını, artık sulu tarım yapmanın mümkün olmadığını dile getirmektedirler. 1970'li yıllarda yapılmış olan kanalizasyon sistemi bugünkü koşullara cevap verememektedir. Köylerde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Köylerinin evsel katı atıkları Küçükkuuyu Belediyesi tarafından toplanmaktadır. Ancak bölgede düzenli katı atık alanı bulunmamaktadır. İnşaat halindeki yeni turizm işletmelerinin yakında faaliyete başlayacak olması bu sorunları artıracaktır. Köylerde herkesin dile getirdiği bir başka ortak sorun otopark sorunudur. Bir aracın bile geçmesine olanak sağlamayan geleneksel dokuda araba sahipliği artmıştır. Ayrıca gününbirlik gelen turistler, turlar için ciddi bir otopark alanına ihtiyaç vardır. Adatepe'de koruma kurulundan onay alınmadığı için bir otopark yeri ayrılamamakta, Yeşilyurt'ta ise otoparka uygun alan bulunmamaktadır.

6. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Adatepe ve Yeşilyurt köylerinde 1980'lerde başlayan değişim, 2000'li yıllarda nitelik değiştirmiştir. Kentlilerin bu köylere yerleştiği ilk yıllarda kırsal yaşamı etkileyecek ve dönüştürecek nitelikte bir etki söz konusu değildir. Hatta kırsal mimari mirasın korunması ve yörenin tanınırlığı konusunda ilk yerleşimcilerin önemli katkıları olduğu söylenebilir. Köyleri ilk keşfedenler köylü ile diyalog kurma çabası içinde olmuşlardır. Ancak 2000'li yıllarda hem konutlara hem de arsaya olan talep artmış, yeni gelen hane sayısı ve buna paralel olarak gayrimenkul fiyatları yükselmeye başlamıştır. Genellikle İstanbul'dan gelerek köylerde mülk alan yeni sakinler konutlarını yazlık amaçlı kullanmaktadırlar. Köylerde kışın yaşayan sayısı çok azalmaktadır. Buna rağmen muhtarlık seçimlerinde yeni gelenler ile yerel halk arasında zorlu bir mücadele yaşanmaktadır. İlk yıllarda kurulan diyalog ortamı sürdürülememiştir. Yeni gelenler, yerel halkın temizlik anlayışından, güdültülerinden, yerel halk ise kendi köyünde yabancı haline gelmekten ve yaşamına müdahale edilmesinden şikayet etmektedir.

Yerel halk genel olarak gayrimenkullerinin değerlendirilmesinden memnundur. Ancak zamanla İstanbulluların köylerini tamamen ele geçirecekleri konusunda endişelidirler. Üstelik turizm gelirlerinden yeterince faydalanamadıklarını düşünmektedirler. Yıkılmak üzere olan evlerini kendilerince iyi fiyatlara satmışlardır ama yenilenen bu konutlar şimdi çok daha pahalıya satılmaktadır. Yeni gelenler ise yıkılmakta olan boş konutları alarak restore etmişler ve bir anlamda kırsal mirası yok olmaktan kurtarmışlardır. Diğer yandan yapılan restorasyonlar ve fiziksel müdahalelerin yöresel mimariye ve dokuya uygun olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Yerel halk kırsal peyzajın korunması ve turizm konusunda yeterli donanımına sahip değildir. Turizm

sektörüne entegre olmayı başarabilmiş küçük işletme sahipleri mülk sahibi olma avantajını kullanmaktadırlar ancak sektörden asıl payı alan işletmelerle rekabet etme olanakları yoktur.

Yaşanan sosyoekonomik değişim sonucu ortaya çıkan kültürel çatışmaların yanı sıra doğal kaynakların kullanımı ve altyapı konusunda da sorunlar oluşmaktadır. Değişen yaşam tarzı ve yapılaşma talepleri nedeniyle doğal varlıklar ve çevre üzerindeki baskılar artmaktadır. Başta temiz su olmak üzere, kanalizasyon, çöp toplama ve bertarafı gibi çevre altyapısı ihtiyacı ve maliyetleri yükselmektedir. Köy içinde araç trafiğinin düzenlenmesi, otopark ihtiyacı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Köy yönetimleri bu tip sorunların çözümü için yeterli maddi kaynağa ya da örgütlenme becerisine sahip değildirler. 2000li yıllardan itibaren kırsal yerleşimlerde izlenen değişim kırsalın sürdürülebilirliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Yerel potansiyel ortaya çıkarılmış, turizm gelirleri artırılmış ancak bu yerel halk yeterince yansımamıştır. Hatta yerel halk mülksüzleşmiştir. Mülkünü elden çıkarmamayı başarabilen küçük bir kesim ise ya mülkünün değerlenmesini beklemektedir ya da turizmden pay almaya çabalamaktadır. Ancak her iki köyde de kıra özgü yaşam biçimi yerini turizme, başka bir ifadeyle kırsal üretim yerini hizmet sektörüne bırakmaktadır.

Kaynakça

Ahipaşaoğlu S. ve Çeltak E. (2006). Sürdürülebilir Kırsal Turizm, ed. Arıkan İ., Gazi Kitabevi, Ankara.

Akgün A. A. ve Baycan T. (2011). "Kırsalı Yeniden Okumak: Yaratıcı Kapasite ve Sıcak Nokta Teorisi", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 34. Kolokyumu: Planlamanın Dili, 8-9-10 Kasım 2010, s. 141-150, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

Aksoy Y. (2008). Rakamlarla Küçükkuuyu Beldesi, Küçükkuuyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,30 Ağustos, s.1-9, Çanakkale.

Atabay M. (2008). Mübadiller Küçükkuuyu'da, Küçükkuuyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,30 Ağustos, s.89-115, Çanakkale.

Atkinson R, Bridge G, (ed.) (2005). "Introduction", Gentrification in a Global Context: The new urban colonialism, (Routledge, New York, London) pp: 1-18.

Boynudelik M. (2008). Zeytin Kültürü: Miras ve Sorumluluk, Küçükkuuyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos, s.43-50, Çanakkale.

Chaney P, Sherwood K. (2009). "The resale of right to buy dwellings: a case study of migration and social change in rural England", *Journal of Rural Studies*, 16, 79-94.

Çamur C. K, Yenigül S. B. (2009), The Rural-Urban Transformation Through Urban Sprawl: An Assessment Of Ankara Metropolitan Area, The 4th International Conference Of The International Forum On Urbanism (IFoU), Amsterdam/Delft.

http://newurbanquestion.ifou.org/proceedings/7%20The%20New%20Metropolitan%20Region/E016_Sevinc%20Bahar_Yenigul_TheNewUrbanQuestionForm.pdf

Çamur C. K. (2002). Köy Yönetimi ve Mekansal Planlama: Köy Yapısının Sürdürülebilirliği, Amme İdaresi Dergisi, 35 (4), Aralık, s.83-102

Çanakkale Defterdarlığı, 2010, 2010 ve Takip Eden Yıllarda Uygulanacak Asgari Ölçüde Arsa ve Arazi Metrekare Birim Değerleri, T.C. Maliye Bakanlığı, Çanakkale İli (17).

Darling, E. (2005). "The city in the country: wilderness gentrification and the rent gap", *Environment and Planning A*, 37, pp.1015-1032

Dimitrovski D. D., Todorovic T. A., Valjarevic A. D. (2012). "Rural tourism and regional development: Case study of development", *Procedia Environmental Sciences*, 14, pp. 288 – 297.

Dinçer, İ. and Enlil, Z., (2011). Sustainable Development and Regeneration in Rural Areas at the Metropolitan Fringe: the District of Sile, İstanbul- 47th ISOCARP Congress: Liveable Cities: Urbanising World Meeting the Challenge, 24-28 October 2011, Workshop 5, Wuhan, China.

Dinçer, İ. and Enlil, Z., (2007). "Metropol Alanın Çeperindeki Kırsal Alanların Planlanmasında Yenilikçi Yaklaşımlar", 12. Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi: Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, 25-26 Ekim 2007, s. 19-28, Bölge Bilimi Milli Komitesi, İstanbul.

Dinçer Y., Dinçer İ., 2005, Historical Heritage, Conservation, Restoration in Small Towns and Question of Rural Gentrification in Turkey. ICOMOS 15th General Assembly and Scientific Symposium, China 17- 21.October 2005, Volume 2 pp.621-627.

Egbali N., Nosrat A. B., Sayyed Ali pour S. K., 2011, "Effects of positive and negative rural tourism (case study: Rural Semnan Province)", *Journal of Geography and Regional Planning*, 4(2), pp. 63-76.

Eres, Z. (2008). Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişim ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi.

Erten, İ. (2008). Kazdağları Güneyindeki Yerleşme Kültürü ve Bir Örnek: Adatepe Köyü, Küçükuyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos, s.20-30, Çanakkale Erten, İ. 2012. Kişisel görüşme (mimar)

Friedberger, M. (1996). "Rural Gentrification and Livestock Raising: Texas as a Test Case, 1940-1995", *Rural History*, 7(1), pp 53-68.

Geray, C. (2011). Kırsal Gelişme Politikaları, Phoneix Yayınları, Ankara.

Heley, J. (2010). "The New Squirearchy and Emergent Cultures of the New Middle Classes In Rural Areas", *Journal of Rural Studies*, 26, pp 321-331. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kollokyum

Karaata, C. (2008). Adatepe Köyü Mezar Taşları, Küçükkyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos 2008, s.117-131

Kırsal Kalkınma Planı (2011). Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara. [www.spo.gov.tr/documents/KKP\(2010_2013\).pdf](http://www.spo.gov.tr/documents/KKP(2010_2013).pdf)

MacDonald, R. Jolliffe, L. (2003). "Cultural Rural Tourism, Evidence from Canada", *Annals of Tourism Research*, 30 (2), pp. 307-322.

Öngen, M. (2008). Alternatif Turizm Kaynakları: Yeşilyurt Örneği, Küçükkyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos, s.15-18, Çanakkale.

Özarar N., 2008, Bir Zamanlar Küçükkyu, , Küçükkyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos, s. 133-136, Çanakkale. Devlet Planlama Teşkilatı, 2006.

9. Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu, Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara. www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3137/oik538.pdf, erişim tarihi 14 Mayıs 2012).

Özhan T., Yaman, H. (2008), Küçükkyu'nun Unutulan Arkeolojik Değeri: Lamponia, Küçükkyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 30 Ağustos 2008, s. 79-88, Çanakkale.

Perales, R. M. Y. (2002). "Rural Tourism In Spain, *Annals of Tourism Research*", 29 (4), pp. 1101-1110.

Phillips, M. (1993). "Rural gentrification and the processes of class colonization", *Journal of Rural Studies*, 9 (2), pp 123-140.

Phillips, M. (2004). "Other geographies of gentrification", *Progress in Human Geography*, 28(1), pp. 5-30.

Phillips, M. (2005). "Differential productions of rural gentrification: illustrations from North and South Norfolk", *Geoforum*, 36, pp 477-494.

Phillips, M. (2007). "Changing class complexions on and in the British countryside", *Journal of Rural Studies*, 23, pp 283-304.

Phillips M, 2009, "Gentrification, Rural", *International Encyclopedia of Human Geography*, pp 368-375.

Savage M, Barlow J, Dicken P, Fielding T, 1992, *Property, Bureaucracy and Culture: Middle Class Formation in Contemporary Britain*, (Routledge, London).

Sharples, R. (2002) "Rural Tourism and The Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus", *Tourism Management*, 23, pp. 233–244.

Smith, N. (2002). "New globalism, new urbanism; gentrification as global urban strategy", *Antipode*, 34(3), pp 427–450, Oxford, <http://nederland.indymedia.org/media/2007/09/47004.pdf>

Solana-Solana, M. (2010). "Rural gentrification in Catalonia, Spain: A case study of migration, social change and conflicts in the Empordanet area", *Geoforum*, 41(3), pp 508-517 .

Soykan, F. (2003). "Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi", *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, s.1-11,

Türkiye İstatistik Kurumu, 2010. http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&ENVID=adnksdb2Env&report=idari_yapi_09sonrasi.RDF&p_il1=17&p_yil=2010&p_dil=1&

Türkiye İstatistik Kurumu, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

Uçar, M., Çeken, H. ve Ökten, Ş. (2010). *Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma*, Detay Yayıncılık, Ankara.

İnternet kaynakları

Url 1. <http://www.tasmektep.com/>, (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2011).

Url 2. Hünnapan (Adatepe), <http://www.kucukoteller.com.tr/otel-tatil-canakkale-kazdaglari-kaz-daglariadatepe-koyu-butik-otelleri.html>, (Erişim tarihi: 13 Ağustos 2012).

Url 3. Adatepe Pansiyonları, <http://www.adatepe.net/tr/default.asp?iId=HILHG>, (Erişim tarihi: 13 Ağustos 2012).

Url 4. Öngen Country Hotel (Yeşilyurt), <http://www.ongencountry.com/>, Erişim tarihi: 13 Ağustos 2012).

Url 5. Stalu Otel (Yeşilyurt), <http://www.stalu.com.tr/>, (Erişim tarihi: 13 Ağustos 2012).

EKOSİSTEM HİZMETLERİ – KIRSAL TURİZM İLİŞKİSİ ÜZERİNE YENİCE (ÇANAKKALE) İLÇESİ ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Çiğdem Kaptan Ayhan¹, Ayşe İlsay², Ümmühangül Karaca²

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Çanakkale, Türkiye.

1. EKOSİSTEM HİZMETLERİ

Ekosistem hizmetleri, insanların hayatlarını sürdürebilmek için ekosistemlerden doğrudan veya dolaylı olarak elde ettikleri faydalar olarak tanımlanmaktadır (Fisher ve ark., 2007; Daily, 1997). İnsanlar, geçmişten bu yana doğal yaşamdan faydalanmaktadır. Ancak son yüzyılda temel kaynakları karşılamada artan istek doğrultusunda ekosistemlerde büyük değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişimler sonucunda ise ekosistemlerden sağlanan hizmetlerde aksamalar ve yetersizlikler görülmektedir (MEA, 2003).

Westman (1997) yapmış olduğu çalışmada, ekosistemden sağlanan sosyal faydalardan “doğanın hizmetleri” olarak bahsetmektedir. Ekosistem hizmetleri kavramı ise ilk olarak Ehrlich ve Ehrlich tarafından 1981 yılında yapılan çalışmada ortaya konulmuştur (Westman, 1977; Ehrlich ve Ehrlich, 1981; Fisher ve ark., 2007). Konuya olan ilginin artışı 2005 yılında, Birleşmiş Milletler Milenyum Ekosistem Değerlendirmesinin (MEA) raporunun yayınlanmasıyla gerçekleşmiştir (MEA, 2005; Fisher ve ark., 2007; Costanza ve ark., 2014). Daha sonra ikinci bir uluslararası girişim Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından Ekosistemler ve Biyoçeşitlilik Ekonomisi (TEEB) adıyla yayınlanmıştır. TEEB raporları, kitle iletişim araçlarında geniş yer bularak ekosistem hizmetlerini daha geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır (TEEB Vakıfları, 2010; Costanza ve ark., 2014).

Literatürde ekosistem hizmetlerine yönelik farklı tanımlamaların ve sınıflandırmaların olduğu görülmektedir. Genel olarak üç ana sınıflandırma yöntemi kullanılmaktadır. Bunlar; MEA, TEEB ve Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) tarafından yapılan sınıflandırmalardır. En yaygın olarak MEA (2005) raporunda yer alan sınıflandırma kullanılmaktadır (Albayrak, 2012; Yılmaz Kaya ve Uzun, 2019; Engin, 2022). Bu sınıflandırmadan yola çıkılarak ekosistem hizmetleri, Şekil 1.1. de görüleceği üzere kaynak sağlayan hizmetler, düzenleyen hizmetler, kültürel hizmetler ve destekleyen hizmetler olmak üzere dört ana grup altında toplanmaktadır (MEA, 2003).

Şekil 1.1. Ekosistem Hizmetleri

Kaynak: Özgün, 2023

1.1.Tedarik Hizmetleri; insanların, doğadan direk olarak sağladığı hammaddeleri işleyerek ya da işlemeyen kullandığı (su, gıda, odun ve biyoyakıtlar) kaynaklardır. (Albayrak, 2012; Balvanera ve ark., 2017). Kısaca insanlığın varlığını ve refahını destekleyen ekosistemlerden elde edilen tüm ürünler buraya dahil edilebilmektedir (Lagerqvist ve ark., 2016).

1.2.Düzenleyici Hizmetler; ekosistem hizmetlerinin düzenlenmesinden elde edilen faydalar olarak tanımlanabilir (Cortinovis ve Geneletti, 2019). İklim düzenleme, toprak verimliliği ve hava kalitesi gibi alt başlıkları vardır (Balvanera ve ark., 2017). Doğal, yarı doğal veya yapay ekosistemlerdeki ekosistem süreçlerinin düzenlenmesi, ekosistem ürünlerinin kalitesi ve ekosistemlerin

işleyişi açısından birincil öneme sahiptir (Némethy ve ark., 2017, Lagerqvist ve ark., 2016).

1.3.Destekleyici Hizmetler; ekosistem hizmetlerinin üretimi için temel koşulları oluşturan (Balvanera ve ark., 2017; Némethy ve ark., 2017) doğal ekolojik döngülerin en hayati bileşenlerinde meydana gelen toprak oluşumu, fotosentez, birincil üretim, besin döngüsü ve su döngüsü dahil olmak üzere diğer tüm ekosistem hizmetlerinin üretimi için temel koşulları sağlamaktadır.

1.4.Kültürel Hizmetler; ekosistem hizmetleri, genellikle biyofiziksel veya ekolojik yöntemlerle ölçülüp hesaplanabilir. Ancak kültürel ekosistem hizmetleri, dolaylı yollarla doğal yaşama sağladığı faydalar nedeniyle hesaplanması daha zor olabilir (Bogdan ve ark., 2019). İnsanlar ve ekosistemler arasındaki etkileşimlerden ortaya çıkan somut olmayan faydalardır (Némethy ve ark., 2017). Kültürel ekosistemler insanların çevresel algısına göre belirlenir. İnsanların algısı da kişinin veya toplumun bir parçası olmasının yanında yaşam ortamına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Albayrak, 2012).

Bu çalışmada, MEA (2005) raporunda yayınlamış olan sınıflandırma ve tanımlamalardan (Tablo 1.1.) yararlanılmıştır.

Tablo 1.1. Ekosistem Hizmetleri Sınıflandırılması

Ekosistem Hizmetleri	
Tedarik Hizmetleri	Gıda, Su, Biyolojik Hammadde, Dekoratif Kaynaklar, Biyokimyasallar, Genetik Kaynaklar.
Düzenleyici Hizmetler	Hava Kalitesi, İklim Düzenlenmesi, Tozlaşma, Erozyon Kontrolü, Su Akışının Düzenlenmesi, Su ve Katı Atık Arıtma, Doğal Afet Kontrolü.
Kültürel Hizmetler	Kültürel Çeşitlilik, Manevi ve Etik Değerler, Estetik Değerler, İlham, Eğitim Değeri, Sosyal İlişkiler, Yer ve Mekan Duygusu, Rekreasyon ve Ekoturizm.
Destekleyici Hizmetler	Toprak Oluşumu, Fotosentez, Birincil Üretim, Besin Döngüsü ve Su Döngüsü

Kaynak: (MEA, 2005 yararlanılarak hazırlanmıştır)

İnsanların ekosistemlerden elde ettikleri tüm bu hizmetlerin, kentsel alanlara göre kırdan daha fazla bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Doğal sistemlerin daha sorunsuzca sürdüğü ve ekolojik döngülerin büyük ölçüde sekteye uğramadan devam ettiği kırsal alanlar ve bu alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler arasında yer alan kırsal turizm kavramı da bu noktada son derece önemlidir.

2. KIRSAL TURİZM

Ulaşım ve haberleşme olanaklarının çeşitlenmesi ve görece kolaylaşmasının yanı sıra, turizm anlayışının zaman içinde değişen ve gelişen yapısı içinde bireyler tatillerinde farklı ve daha doğayla iç içe faaliyetleri ve mekânları tercih etme eğilimi göstermişlerdir. Böylece; Ager (1958) bildirildiğine göre, kökeni 1950'li yıllara dayanan kırsal turizm konusundaki çalışmalarda ilk olarak dağ köylerinde yaşayan halk için ek gelir oluşturmaya yönelik bir girişim olarak tanımlanan kırsal turizm kavramı zaman içinde gelişmiş, yaygınlaşmıştır (Oppermann, 1996). Ancak bu gelişme ve çeşitlenme süreci devam ederken literatürde de kırsal turizm tanımları aynı şekilde çeşitlenmiştir. Farklı bilim insanları kırsal turizme, ölçek, kapsam, mekân ve yapılaş şekli olarak farklı yaklaşmış ve tanımlar da buna yönelik olmuştur. Tablo 1.2.'de de görüldüğü üzere kırsal turizmin tanımı ya da kapsamı açısından bir fikir birliği mevcut değildir. Ancak kırsal turizmin kavram olarak ortaya çıkışından bu yana büyük bir gelişme gösterdiğini, turistlerin çiftliklerde konaklaması ve tarımsal faaliyetlere katılımları ile sınırlı kalmadığını kabul etmek gerekir. Lane ve Kastenholz'un (2015) belirttiği gibi kırsal turizm, geçmişin dar tanımından ziyade, turizmin birçok farklı spesifik türünü kapsayan bir şemsiye kavram haline gelmiştir. Kırsal turizm, en temel tanımla 'kırsal alanlarda yapılan turizm türü' olarak ifade edilebilir. Lane (1994)'e göre de kırsal turizm, doğa kaynaklı aktiviteler, festivaller, tarihi geleneksel olaylar, sanat gösterileri, tarımsal turizm, halk tiyatrosu vb. gibi faaliyetlerden ve çiftlik temelli turizmden eğitimsel seyahate kadar her şeyi içeren kompleks bir aktivitedir (Kiper, 2006).

Tablo 1.2. Çeşitli kırsal turizm tanımları

Araştırmacı	Tanım
Lane, 1994'ten aktaran Carneiro, Lima, Silva, 2015.	Kırsal turizm kırsal alanlarda gerçekleşir. İşlevsel olarak kırsal ve küçük boyutlu olması; kişiye özel ürün ve hizmetleri içermesi, büyük ölçüde geleneksel özellikler taşıması ve büyümesinin sürdürülebilir, kademeli ve kontrollü olması beklenir.
Bramwell and Lane, 1994'ten aktaran Reichel, Lowengart, Milman, 2000	Kırsal turizm; ekoturizm, yürüyüş, tırmanma, binicilik, macera, spor ve sağlık turizmi ve avcılık gibi aktivitelerin yanı sıra, çiftlik turizmini de içeren ancak sadece buna bağlı olmayan çok yönlü bir faaliyettir.
Knowd, 2001'dan aktaran Aref and Gill, 2009	Kırsal turizm, tarımsal peyzajlarda gerçekleşir ve kısmen değiştirilmiş ve iyileştirilmiş doğal alanlarla karakterize edilir. İnsanların arazi üzerindeki etkisinden kaynaklanan alan kullanımları ve kültürel özelliklerle ilintilidir. Tarım ve çiftlikler bu yaklaşımın temelini oluşturur.
Zdorov, 2001'dan aktaran Zdorov, 2009	Kısıtlı anlamıyla kırsal turizm, şehirde yaşayan bireylerin kırsal bir alanda kısa ya da uzun süreli ev kiralarak yaptıkları tatilleri ifade eder. Daha genel tanımıyla ise kırsal turizm, yerel halktan olmayanların kırsal alanda gerçekleştirdiği tüm eğlence ve dinlenme faaliyetlerini kapsayan bir turizm türüdür.
Fennel, 2008	Kırsal turizm, çiftlik turizmi olarak tanımlanır ve turistlerin faaliyetlerinin çoğunluğu çiftlikler ve yakın çevresi ile ilgilidir.

World Tourism Organization'dan aktaran Aref and Gill, 2009	Kırsal turizm, yerel halk ve turistler arasında daha kişisel ilişkilerin kurulduğu, kırsal alanın fiziksel ve beşeri çevresinden hoşlananların ve turistlerin yerel halkın yaşam tarzı, gelenekleri ve kırsal faaliyetleriyle mümkün olduğunca etkileşime girmelerinin sağlandığı bir yaklaşımdır.
Ivolga, 2014'ten aktaran Trukhachev, 2015	Kırsal alanlarda turistlere konaklama, yeme-içme, gezi ve eğlence hizmetlerini bir paket halinde sunan, bölgenin doğal ve kültürel kimliklerini yansıtan ve koruyan, konaklama ve diğer alanlarda yeni iş imkânları ve gelir olanakları açısından yerel halka faydalı olan bir faaliyet türüdür.
Daniloska and Hadzi Naumova-Mihajlovska, 2015	Bir turizm türünün kırsal turizm olarak kabul edilebilmesi için küçük yerleşim yerleri, düşük nüfus yoğunluğu, tarıma dayalı ekonomi ve geleneksel sosyal yapı gibi kırsal alan özelliklerini içermesi gerekmektedir. Kırsal turizmin temel özelliği, kent insanının açık hava ihtiyacını karşılamak, doğal ve kırsal yaşama dair farklı deneyimler yaşamasını sağlamaktır.

Birçok farklı tanımdan da anlaşılacağı üzere kırsal turizm, yapılaş şekillerine göre kendi içerisinde ayrılmaktadır. Temelinde; kırsal yerleşmelerdeki yerel halka beraber konaklama, tarımsal faaliyetleri ve kırsal yaşamın diğer tüm yönlerini onlarla bir arada, onların izin verdiği ölçüde deneyimleme olsa da zaman içerisinde kırsal turizm türleri de çeşitlenmiştir. Literatürde yer alan bu çeşitli turizm faaliyetlerinin (Tablo 1.3.) ortak noktası; kırsal alanda yapılıyor ve büyük çoğunluğunun ekosistem hizmetleriyle doğrudan bağlantılı olmalarıdır.

Tablo 1.3. Kırsal Turizm Etkinlikleri Tür ve Sınıflandırma Ölçütü

Doğa Temelli Kırsal Turizm	Hobi Temelli Kırsal Turizm	Kültür Temelli Kırsal Turizm	İş/Eğitim Temelli Kırsal Turizm
Athı Gezi	Balık Tutma	Köy Ziyaretleri	Doğal Çiftlik Ürünlerinin Satılması
Avcılık	Kamp-Karavan	Otantik Değerlerin Yaşatılması	Dokumacılık
Bisiklet Turu	Foto Safari	Kültür Gezileri	Dikiş-Nakiş
Botanik Turizmi	Mağara Turizmi	Gelenek-Göreneklerin Yaşatılması	Örgü İşleri
Çim Kayağı	Balon Turizmi	Şenlik	Seramik
Dağcılık	Tarım ve Çiftlik Turizmi	Festival	Bakır
Doğa Sporları	Resim Yapma	Panayır	Demir
Doğa Yürüyüşleri	Koleksiyonerlik	Köy Düğünü	Ağaç ve Cam İşleri
Golf Turizmi	Ören Yeri Gezisi	Halk Dansları	Bilimsel İnceleme
Kamp Yapma	Macera Tatili	Fuar	Gözlem
Kano-Rafting	Çiftlik Deneyimi	El Sanatları Turları	Araştırmalar
Kış Sporları	Tarım Deneyimi	Gurme Turları	Okuma Salonları
Kuş Gözlemciliği	Şifalı Bitkiler	Müzik	Konferanslar
Orienteering	Güneşlenme	Yerel Üretim Teknikleri	Eğitim Amaçlı Turlar

Su Altı Dalış	Ata Binme	Kırsal Miras Çalışmaları
Su Sporları		Kasaba Turları
Yamaç Paraşütü		
Yelken		
Yüzme		
Yayla Turizmi		
Manzara Seyretme		

Kaynak: (Pamukçu ve ark., 2015).

Ulaşım ve iletişim olanakları arttıkça kırsalda yapılan turizm faaliyetlerinin çeşitliliğinin devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin; Pamukçu ve ark., 2015'e göre aslında yöre halklarının hayvanlarını kolayca beslemek ve kışlık yakacak ihtiyacını karşılamak amacıyla haziran ve eylül ayları arasında konakladığı yaylalar, son yıllarda doğal peyzaj özellikleri nedeniyle önemli turizm alanları haline gelmiştir. İklim değişikliğiyle beraber yaz aylarının daha da bunaltıcı hale gelmesi yaylaları daha cazip hale getirmektedir. Ayrıca deniz-kum-güneş turizminden çeşitli nedenlerle (kıyılarda kamusal kullanıma ayrılmış yerlerin çok az olması, yüksek ücretler, bazı bölgelerde görülen kirlilik vb.) uzaklaşan bireyler geleneksel yaşam örneklerini de deneyimledikleri yaylaları ziyaret etmektedirler.

Her ne kadar dünyada kırsal turizmin çıkış noktası olsa da çiftlik turizminin Türkiye'de çok da yaygın olduğunu söylemek mümkün değildir. George ve Rilla, 2005' ya göre ekonomik kazanç elde etme amacıyla ortaya çıkan bir turizm türüdür ve genellikle çiftçiler veya çiftlik sahipleriyle beraber gerçekleştirilen, hayvan ve bitki yetiştirme faaliyetlerine dayalı, geleneksel yöntemlerin kullanıldığı bir turizm şeklidir.

Doğadaki biyolojik çeşitliliğe bağlı olarak gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetlerinden birisi de kuş gözlemciliğidir. Kordowska ve Kulczyk (2014) göre 132 bu turizm türünü, bireylerin doğa merakını tatmin etmek ve kuşların yaşam alanlarına saygı duyarak optik cihazlarla (dürbün, teleskop vb.) kuşların doğal yaşamlarını inceleme ve gözleme amacı güttükleri bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Bu aktivite, kuşlar hakkında bilgi edinmeye dayalı bir rekreasyon biçimi olarak da öne çıkar.

Kırsal alanların farklı topografik ve jeomorfolojik özelliklerinden faydalanılarak gerçekleştirilen macera turizmi; Kane ve Tucker, 2004'a göre risk, tehlike ve adrenalin arayan gezginlerin tercih ettiği bir kırsal turizm alt dalıdır. Bu deneyimler, genellikle geleneksel turizm algısından farklı olarak eğlenceli ve heyecan verici deneyimler sunar.

Benzer bir turizm faaliyeti olan mağara turizmi ise Soykan vd., 2008'e göre öğrenmeye dayalı bir ekoturizm aktivitesi olarak hizmet verir ve yeni bilgiler edinme ve keşif yapma gibi ilgi alanlarını tatmin etme fırsatları sunar. Bu nedenle, bir turistik destinasyonda turistlerin ziyaret edebileceği mağaraların bulunması oldukça önemlidir.

Yukarıda sadece birkaç tanesinden kısaca bahsedilen ve kırsal turizm çerçevesi içinde değerlendirilen çeşitli faaliyetlerin gerçekleşmesi için yörede olması gereken birçok özellik de mevcuttur.

2.1.Kırsal Turizm İçin Tercih Edilen Alanların Özellikleri

Kırsal alanlardaki turizm etkinlikleri, yörenin coğrafi karakterine (yer şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, su kaynakları, kültürel ve tarihsel varlıkları, ekonomik yapısı, yerleşme dokusu, gelenek-göreneklere vb.) göre şekillenmektedir. Bu özelliklerden biri ya da birkaçı öne çıkabilmekte ve buna göre de yörenin kırsal turizm kimliği oluşmaktadır (Öztürk, 2010). Çünkü kırsal turizm kavramı içinde gerçekleştirilen çeşitli faaliyetlerin yapılabilmesi için birçok doğal ve kültürel peyzaj özelliğinin mevcut olması gerekmektedir. Örneğin, Soykan, 1999'un da belirttiği gibi su kaynaklarının varlığı, hem içme-kullanma hem de suya dayalı rekreasyonel faaliyetler açısından o yörede kırsal turizmin gelişebilmesi açısından önemlidir.

Benzer şekilde bitki örtüsünün zenginliği ve çeşitliliği de çeşitli kırsal turizm faaliyetleri için oldukça önemlidir. Örneğin; belirli bir bölgede yetişen, özellikle endemik türleri tanımak ve incelemek için gerçekleştirilen bir turizm türü (Öztürk, 2016) olarak kabul edilen botanik(flora) turizmi özellikle zengin floraya sahip alanlarda tercih edilen turizm faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Su kaynaklarının ve bitki çeşitliliğinin yanı sıra yörenin fauna zenginliği de başta kuşlar olmak üzere çeşitli fauna elemanlarının gözlemlenmesi temeline dayanan faaliyetler açısından önem taşımaktadır.

Flora ve fauna özelliklerinin dışında yörede manzara değeri oluşturan alanların varlığı, geleneksel tarımsal faaliyetler ve yaşam alışkanlıkları, el sanatları, uzun yıllardır yörede uygulanmakta olan ve otantik özellikler gösteren düğün, şenlik, festival gibi etkinlikler ve özgün yerel mimari örnekleri de kırsal turizm için önemli unsurlardır (Güdücüler, 2012).

Kırsal turizm faaliyetleri için gerekli olduğu düşünülen bu özelliklerin aslında aynı zamanda ekosistemin sunduğu faydalar olarak tanımlanan ekosistem servisleri kavramıyla da iç içe olduğunu görülmektedir.

3. EKOSİSTEM HİZMETLERİ – KIRSAL TURİZM İLİŞKİSİ

Doğadaki sistemler olumsuz etkiler olmadan işlediğinde insanların da faydalandığı önemli hizmetler ortaya çıkar. Bu hizmetlerin varlığı insan yaşamının devamlılığı için son derece önemlidir. Ancak çeşitli alan kullanımları çoğu zaman bu sistemleri bozar ve sağlıklı çalışmasını engeller. Bu nedenle ekosistemleri tehdit eden kullanımları dikkatlice irdelemek ve kontrol etmek gerekir. Turizm de zaman zaman doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin

korunmasına katkı sağlasa da ekosistem üzerinde direk ve dolaylı olumsuz etkiler yaratabilen bir faaliyetler bütünüdür.

Turizm sektörü doğa ve toplumlar arasındaki ilişkinin önemli bir ifadesidir. Tüm ekonomik sektörler gibi faaliyetini geliştirmek için büyük ölçüde ekosistem hizmetlerine bağımlıdır. Turizm endüstrisi, turistlere yiyecek, su ve enerji gibi temel ihtiyaçları sağlamak için tedarik hizmetlerine gereksinim duyar. Buna ek olarak, düzenleyici hizmetler de önemlidir, çünkü ekosistemler hava kalitesini düzenlemekte; örneğin, Turizm İklim Endeksi'nin oluşturulmasıyla kanıtlandığı gibi, turistler bir destinasyon seçerken temel olan hava durumunu düzenler. Kültürel ekosistem hizmetleri de ziyaretçi memnuniyeti açısından hayati öneme sahiptir. Turistler, estetik beğeni, eğlence deneyimleri veya manevi ve dini değerler gibi farklı kültürel ekosistem hizmetlerinden etkilenirler. Dolayısıyla, turizmin ekosistem hizmetlerine bağımlılığı açıktır (Pueyo-Ros, 2018).

Turizm ve rekreasyon, insanların ekosistem hizmetlerinden elde ettiği temel faydalardan ikisidir. Turizm sektörünün miras, ekoloji ve kültürel peyzaj ile yakın bağlarının bulunması (Smith ve Ram, 2017) onun kültürel ekosistem servislerinin estetik beğeni, rekreasyonel deneyimler, duysal deneyim hizmetleri ile örtüşmesini sağlamaktadır. Bu örtüşme, turizmin ekosistem servislerine bağımlılığının açık ifadesidir (Pueyo-Ros, 2018).

Doğayla daha barışık olduğu düşünülen kırsal turizm de aslında tamamıyla ekosistemler üzerinden süregelen bir işleyişe sahiptir. Kadanalı ve Yazgan, (2012)'ye göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal turizm, ekonomik ve sosyal faaliyetleri geliştirdiğinden desteklenen bir sektör durumundadır. Özellikle geleneksel tarımın azaldığı yerlerde işsizliğin azaltılmasında ve gelir kaynağı sağlaması bakımından teşvik edilmektedir. Kırsal kesim ile kentler arasında gerek gelir düzeyi ve gerekse yaşam koşulları açısından kentler lehine önemli farklar oluşması ve bu farkların giderek derinleşmesi, kırsal alanların kalkınmasını hızlandırıcı yeni model ve yaklaşımların sürekli olarak gündemde olmasına neden olmaktadır. Kırsal turizm faaliyetlerinin yapıldıkları alanlara, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve çevresel farklı etkileri olmaktadır.

Doğal kaynakların korunması ve ekosistem hizmetlerinin devamlılığın sağlanması için dünya çapında sürdürülebilir bir turizm biçimine acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle turizmin, özellikle kırsal turizmin, arazi kullanımını değişikliğini nasıl yönlendirdiğinin ve ekosistem hizmetlerinde değişikliklere neden olduğunun belirlenmesi gerekmektedir (Li ve ark., 2020, Riensche ve ark., 2015). Kırsal turizmin talebinin artmasıyla birlikte, ekonomik kazanç amacıyla ekolojik kaynakların kullanılması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bunun sonucunda, kırsal turizm bölgelerinde ekolojik dengenin bozulmasıyla olumsuz değişimler yaşanmaktadır. Kırsal bölgelerde turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanların ekosistem hizmetleri açısından değerlendirilmesi ve her bir alanın potansiyeline yönelik aktivitelerin planlanması, bu bölgelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için önemli bir adımdır (Arslan Muhacir, 2014, Arslan Muhacir ve Tazebay, 2017).

Dikkatlice planlanmış olsun ya da olmasın turizm, araziyi orman ve tarım kullanımlarından inşaat arazisine dönüştürerek ekosistemleri kaçınılmaz olarak değiştirmekte ve bu da ekosistem hizmetlerinin kaybına neden olmaktadır (Li ve ark., 2020).

3.1.Kırsal turizmin ekosistem üzerindeki baskıları şunlardır:

Altyapı ve Yapılaşma Baskısı: Kırsal turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, yeni turistik mekanların inşası altyapı ve çevre sorunları bakımından büyük bir engel teşkil etmektedir. Özellikle kitle turizmi destinasyonlarında ve yüksek sezonda ortaya çıkan çevresel baskı karşısında yerel yönetimler yetersiz kalmaktadır.

Su Kullanımı ve Kirliliği: Turistik faaliyet ve yatırımlardaki artış su kalitesindeki bozulmaya neden olmaktadır.

Atık Yönetimi Sorunları: Doğa ile insan etkileşiminin yoğun olduğu kırsal bölgeler, özellikle çevresel kirlilikten kaynaklanan çok yönlü olumsuz etkilerle karşı karşıyadır. Su ve toprak kaynaklarını kirleterek çevresel sorunları, arazi kullanımını ve böylece bölgenin ekonomik kaynaklarını ciddi şekilde etkileme potansiyelini taşımaktadır.

Biyoçeşitlilik Kaybı: Kırsal turizmin diğer turizm türlerine göre doğal alanlarda gerçekleşmesi bu alanlardaki tür çeşitliliğinin azalmasına yol açmaktadır. Özellikle hassas ekosistemler bu baskıya daha duyarlıdır.

Yaban Hayatı Üzerindeki Etkiler: Kırsal alanlarda artan insan faaliyetleri sonucunda yörenin yaban hayatı ekosistemi, gürültü fazlalığından rahatsız olabilmekte ve aynı zamanda yaşam alanlarını daraltabilmektedir.

Tarım ve Arazi Kullanımı Değişiklikleri: Kırsal turizm, tarıma dayalı gelir elde eden nüfusun tarım sektöründen ayrılmasına neden olabilir. Planlama eksikliğiyle gelişen kırsal turizm, tarım arazilerinin azalmasına yol açabilir. Ayrıca tarımsal ürün desenini değiştirerek verimliliği azaltabilmektedir.

Yoğunlaşmış Ziyaretçi Akışları: Patika ve doğal yolların erozyona uğramasına, bitki örtüsünün zarar görmesine ve habitatların tahrip olmasına yol açabilir. Ayrıca kırsal alanların aşırı kalabalık olması, çekiciliklerin azalmasına ve doğallığını kaybetmesine neden olabilmektedir.

Ekolojik Denge: Kırsal alanların aşırı ve yoğun kullanımı, tarımsal alanları, doğal ve kültürel sit alanlarının tahribine yol açarak ekolojik dengeyi bozabilmektedir.

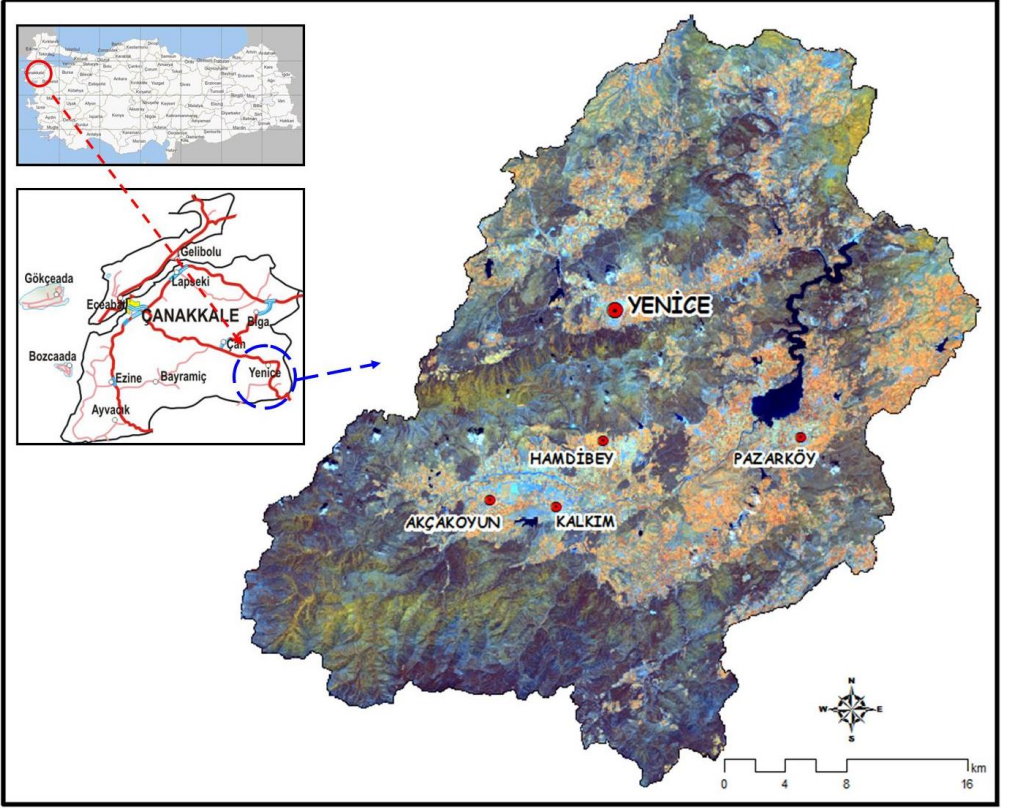
Bu baskıların yönetilmesi ve sürdürülebilir kırsal turizm uygulamalarının benimsenmesi, doğal ekosistemlerin korunması için kritik öneme sahiptir (Şafaklı, 2017, Yılmaz ve Gürol, 2016, Saraç ve Türkay, 2019, Deniz, 2019, Oğurlu, İ., Aksu, G.A., Sözgen, Ö.T., 2015).

Kırsal turizm planlamaları yapılırken merkezi yönetimler, arazi sahipleri ve diğer paydaşlar da dahil olmak üzere yerel politika yapımcılarının, arazinin ekosistemi ve sağladığı hizmetlerin bozulması bakımından turizm geliri ile ekolojik sonuçlar arasındaki dengeyi gözeterek daha doğru kararlar alınmasını sağlamada oldukça önemlidir. Sürdürülebilir kırsal turizm yaklaşımı benimsenerek, merkezi yönetimler (kısa vadeli) ve yerel paydaşların (uzun vadeli) katılımı gerekmektedir. Yerel halk kırsal turizmi farklı şekilde algılamaktadır. Bazı yerel halklar, yeni kırsal turizm projelerinin istihdam ve imkan sağlayarak yöreye özgü ürünlerin ekonomik kazanç sağlayacağını düşünürken diğerleri çevresel ekosistemlerin ve sağladığı kaynakların bozulmasından endişe duymaktadır (Li ve ark., 2020).

Turizm, kaynaklara ve çevreye yüksek derecede bağımlı bir endüstridir (Wang ve ark., 2020; Zhou ve ark., 2023). Turizmin plansız genişlemesi, kaynakların aşırı sömürülmesi ve çevre koruma eksikliği, ekolojik çevreye büyük baskı ve zarar verir (Zeng ve ark., 2022). Ekosistemler üzerindeki baskının giderek artmasının bir diğer sebebi de tek bir turizm türüne dayalı turizm faaliyetlerinin ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğine zarar vermesidir.

4. YENİCE İLÇESİ VE KIRSAL TURİZM

Yenice, Çanakkale iline bağlı 11 ilçeden biri olup, 40 05 45- 39 39 59 Kuzey enlemleri ve 26 58 06 - 27 30 31 Doğu boylamları arasında Marmara Bölgesi'nin güneyinde Biga yarımadasının iç kesimlerinde yer almaktadır. Yüz ölçüm (1367 km²) açısından ilin en büyük ilçesidir. Doğu ve güneyde Balıkesir, güneybatıda Bayramiç, batı ve kuzeybatıda Çan, kuzeyde de Biga ilçeleriyle çevrilidir (Kaptan Ayhan, Cengiz Taşlı, Özkök ve Tatlı, 2020), (Şekil1.2.).

Şekil 1.2. Coğrafi Konum

Kaynak: Özgün, 2023

Yenice, Edremit Körfezi'nin kuzey kıyısında, Kazdağları Masifi'nin kuzey yamaçlarında kurulmuş olup, etkin bir şekilde Marmara Bölgesi ile Ege Bölgesi arasındaki sınırı oluşturmaktadır (Cürebal, Efe, Sönmez ve Soykan, 2014), Yenice ilçesine bağlı 1 belde ve 76 köy bulunmakta olup (Yenice Kaymakamlığı, 2023), toplam nüfusu TÜİK verilerine göre 30.587 kişidir.

Bölgenin temel peyzaj unsurlar içinde, tüm alanın yaklaşık %60'ını kaplayan ormanlık alanlar öne çıkmaktadır. Bunu tarım arazileri, geçişli ormanlık çalılar, doğal çayırlar ve su kütleleri takip etmektedir. İlçenin başlıca yükseltileri Sakar Dağı (Asar) (929 m) ve Aladağ'dır (963 m). Kabakçı, (1999)'a göre Sakar Dağı ilçenin tektonik kökenli iki büyük ovası olan Küçük Agonya ve Büyük Agonya'yı birbirinden ayırmaktadır.

Koçman'ın (1993) bildirdiğine göre bölgedeki hava genel olarak yarı nemli bir Marmara iklimi ile karakterize edilmektedir (Kabakçı, 1999). Alanın Yenice Merkez (Küçük Agonya) kısmında iklimi önemli ölçüde etkileyebilecek yüksek bir yükselti bulunmadığından, bölgeyi esas olarak Marmara Denizi belirlemektedir. Bu nedenle yaz ayları sıcak ve az yağışlı, kış ayları ise soğuk ve

yağışlı geçer. Ancak Büyük Agonya Ovası, Kaz Dağları'nın uzantıları arasında yer aldığından hem Marmara Denizi'nin hem de Ege Denizi'nin doğrudan etkilerinden korunaklıdır. Yani karasal iklim derecesi bir miktar ağır basmaktadır (Kabakçı, 1999).

Bölgede üç tür orman bitki örtüsü bulunmaktadır: iğne yapraklı, yapraklı ve karma ormanlar. İğne yapraklı ormanlar *Pinus brutia*, *Pinus nigra ssp. pallasiana* ve *Abies nordmanniana ssp.* Equitrojani ormanları. *Abies nordmanniana ssp.* Equitrojani Kaz Dağları'na özgüdür. Nadiren 400 m seviyesine iner ve optimum dağılımı 1000 ile 1400 m arasındadır. Bu iğne yapraklı ormanların altında *Quercus infectoria*, *Juniperus oxycedrus*, *Sorbus umbellata*, *Pyrola chlorantha* ve *Crataegus monogyna* gibi çalı türleri bulunmaktadır. Yapraklı ormanlar *Fagus orientalis*, *Castanea sativa*, *Carpinus betulus* ve *Quercus sp.*'den oluşmaktadır. Bu ormanlar aynı zamanda *Sorbus Domestica*, *Sambucus nigra*, *Rubus caesius*, *Rhododendron flavum*, *Luzula forsteri*, *Taxus baccata*, *Rosa canina* ve *Ilex aquifolium* gibi çalı türlerini de barındırmaktadır (Özel, 1998).

Yenice'nin doğal faunası üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde (Berber, Yıldız, Bulut ve Satılmış, 2008; Sarı, Balık, Ustaoglu ve İlhan, 2006) farklı iç su balık türlerinin (*Salmo trutta macrostigma*, *Leuciscus*) bulunduğu görülmektedir. İlçedeki baraj göllerinde *Rhodeus amarus*, *Phoxinus phoxinus*, *Vimba vimba*, *Chalcalburnus chalcoides*, *Barbus tauricus* Escherichi, *Cobitis fahirae*, *Gobio gobio*, *Tinca tinca* ve *Astacus leptodactylus*) bulunmuştur. Ayrıca Çanakkale İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre Yenice'nin Kalkım Beldesindeki avlakta yapılan sayımlarda *Capreolus sp.*, *Vulpes sp.*, *Canis sp.*, *Sus scrofa* ve *Ursus arctos* türleri mevcuttur.

İlçenin ekonomisine bakıldığında; Yenice'deki turizm faaliyetlerinin mevcut düzeyi henüz önemli bir ekonomik girdi sağlamaya yeterli olmadığı, ekonomik yapının büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayandığını söylemek mümkündür. Tarım ürünlerinin işlenmesine yönelik küçük ölçekli tarım işletmeleri de bulunmaktadır (Yenice Kaymakamlığı, 2009). Hem bitkisel hem de hayvansal üretim faaliyetlerinde modern ve geleneksel yöntemler bir arada kullanılmaktadır.

Kaptan Ayhan ve ark., (2012) tarafından çalışmada değerlendirilen kırsal turizm faaliyetlerinin arasında dağcılık, trekking, flora gözlemleme en uygun etkinlikler olarak saptanmıştır. Nitekim son yıllarda çeşitli amatör ve yarı profesyonel doğa topluluklarının gerçekleştirdiği doğa yürüyüşleri açısından Yenice önemli bir destinasyon haline gelmiştir. Ayrıca son yıllarda küçük ölçekli turizm işletmeleriyle ilçede konaklama olanağı da artmaktadır. Bu gelişim ve değişimde Yenice'nin topografik yapısı ve zengin biyoçeşitliliği elbette önemli rol oynamaktadır. Ek olarak ilçe halen önemli ölçüde tarımsal niteliğini korumaktadır. Dolayısıyla kırsal turizmin doğa temelli aktivitelerinin yanı sıra bireylerin çeşitli tarımsal aktiviteleri deneyimledikleri yerel halkla beraber konakladıkları kırsal turizm anlayışının da yörede gelişebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İlçede görülen turizm lehine değişim ve gelişim sürecinin iyi yönetilememesi ve kısa vadeli kararlar alınması, Yenice'nin sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin dolayısıyla da ekosistem hizmetlerinin zarar görmesine neden olabilecektir.

Örneğin, dağcılık, flora gözlemi ve trekking gibi faaliyetlerin kontrolsüzce artması ve rotaların belirlenmesinde hassas ekosistemlerin dikkate alınmaması gibi durumlar özellikle endemik ve/veya hassas türler açısından sorun oluşturacaktır. Bunun yanı sıra kalabalık gruplarca düzenli periyotlarla yapılan bu etkinlikler rota üzerindeki flora ve fauna elemanlarının bir süre sonra zarar görmesine neden olacaktır.

Vitousek ve diğerleri, (1997) insanlık tarafından dönüştürülen veya bozulan arazi oranına ilişkin tahminlerin (veya bunun doğal sonucu, toprağın kullanılan veya hâkim olunan biyolojik üretiminin oranı) %39 ila %50 aralığında olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle her ne kadar kırsal turizm faaliyetlerinin temelinde doğaya saygılı bir anlayış olsa da kısa vadede gelir getiriyor olması nedeniyle, artması muhtemel turizm amaçlı yapılaşmanın engellenmesi, doğal alanların ve tarımsal arazilerin korunması son derece önemlidir. Yenice'de henüz görülmeyen turizm amaçlı yapılaşma için önlemler alınması ve disiplinler arası çalışmalarla planlamaların yapılması gerekmektedir. Özellikle de Yenice'ye benzer özellikler gösteren yerleşimlerde orman alanlarına "ekoturizm" adı altında bungolov- tiny house'larda konaklama şeklinde kurgulanan turizm işletmeleriyle beraber ortaya çıkan yol ve diğer altyapı çalışmaları ekosistem üzerinde büyük olumsuz etki yaratmaktadırlar.

İlçe kırsal turizm kapsamında tarımsal faaliyetleri içinde barındıran, bireylerin çeşitli deneyim edindiği ve yerel halkla beraber konakladıkları kırsal turizm potansiyeline sahiptir. Yerel halkın büyük çoğunluğu ekonomik gelirini tarımsal faaliyetlerden karşılamaktadır. Bölgede tarımsal faaliyet amaçlı yapılacak kırsal turizmde yörenin tarımsal ürün desenine zarar vermeden, yerel halkın ekonomik gelir kaybına neden olmadan ve tarımsal arazileri eksiltmeden kırsal turizm planlaması yapılmalıdır.

Kırsal turizm anlayışından yola çıkılarak yapılan avcılık ve balık tutma faaliyetlerinde bölgenin faunasına dikkat edilmelidir. Tür çeşitliliğini koruyacak şekilde avlanma faaliyeti gerçekleştirilmelidir.

Turizmle beraber artan/genişleyen/hızlanan karayolları ise habitatların parçalanmasına neden olabilmekte, buradaki canlı yaşamını ve dolayısıyla bu habitatlardan sağlanan ekosistem hizmetlerini tehlike altında bırakmaktadır.

Özellikle orman alanlarında gerçekleştirilen kırsal turizm faaliyetleri orman yangınları açısından da risk oluşturmaktadır. Bu nedenle turizm faaliyetlerine

yönelik uygunluk analizleri yapılması ve yangın riskli alanların bu analizlerde önemli dikkate alınması gerekmektedir.

Hangi türü olursa olsun turizmle beraber kullanımı artan ve tüm canlı yaşamında çok önemli bir yere sahip olan suyun korunması da turizmin gelişim ve değişim sürecinde son derece önemlidir. Örneğin; Çakır ve Çakır, (2010) suyu en fazla kullanan tesislerin oteller olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle hem yerel halka hem turistlere hem de işletmecilere suyun tasarrufu konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Ekosistemlerin her bir parçasının birden fazla ekosistem hizmetine katkı sağladığı incelenen çalışmalarda saptanmıştır. İlçenin doğal peyzaj özellikleri kültürel peyzaj özelliklerine göre daha baskındır. Bu sebeple geleceğe yönelik yapılan planlama çalışmalarında kaynakların korunması, yapılaşmanın planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yapılan araştırmalar ışığında Yenice ilçesi kırsal turizm potansiyelinin gelişmeye açık olduğu anlaşılmıştır. Planlı ve kontrollü olarak yapılan kırsal turizm faaliyetleri bölgeye birçok yönden katkı sağlayarak ilçenin tanınmasına, yerel halkın ekonomisinin güçlenmesine ve tarımsal faaliyetlerin artarak gelişmesine olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

Ager, T. (1958). Der Fremdenverkehr in seiner Bedeutung für die Gebirgsbevölkerung und für die Bergbauernbetriebe", Agrarpolitische Revue, 14, 455-468.

Albayrak, İ. (2012). *Ekosistem servislerine dayalı havza yönetim modelinin İstanbul- Ömerli Havzası örneğinde uygulanabilirliği* [Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Aref, F., & Gill, S. S. (2009). Rural tourism development through rural cooperatives. *Nature And Science*, 7(10), 68-73.

Arslan Muhacir, E. S. (2014). *Ekosistem servisleri kapsamında kırsal turizm alternatiflerinin değerlendirilmesi: Ankara-Haymana ilçesi örneği* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Arslan Muhacir, S., ve Tazebay, İ. (2017). Kırsal turizm türlerinin belirlenmesinde bir araç: Ekosistem hizmetleri yaklaşımı. *Türkiye Ormancılık Dergisi* 18(1), 74-81.

Balvanera, P. ve ark. (2017). Ekosistem servisleri. İçinde: Walters, M., Scholes, R. (editörler) *Biyocoşetlilik Gözlem Ağları Üzerine GEO El Kitabı*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-27288-7_3

Berber, S., Yıldız, H., Bulut, M., ve Satılmış, H. (2008, 28-29 Ağustos). *Yenice ilçesinin (Çanakkale) içsu kaynakları ve su ürünleri yönünden irdelenmesi, Yenice ilçe değerleri (ss.306)*. Çanakkale İl Değerleri Sempozyumu, Çanakkale.

Bogdan, SM., Stupariu, I., Andra-Toparceanu, A. ve Năstase, II (2019). Romanya Karpatları'ndaki bir dağ manzarasında kültürel ekosistem hizmetlerine yönelik sosyal değerlerin haritalandırılması. *Karpat Yer ve Çevre Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 199-208.

Carneiro, M. J., Lima, J., ve Silva, A. L. (2015). Landscape And The Rural Tourism Experience: Identifying Key Elements, Addressing Potential, And Implications For The Future. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1217-1235. (1217, 1220). <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1037840>.

Cortinovis, C. and Geneletti, D. (2019). A framework to explore the effects of urban planning decisions on regulating ecosystem services in cities, *Ecosystem Services*, 38.

Costanza, R., De Groot, R., Sutton, P., Van der Ploeg, S., Anderson, SJ, Kubiszewski, I., ... ve Turner, RK (2014). Ekosistem hizmetlerinin küresel değerindeki değişiklikler. *Küresel Çevresel Değişim*, 26, 152-158.

Cürebil, İ., Efe, R., Sönmez, S., ve Soykan, A. (2014). Ecogeography Of Kaz Mountain ecosystem. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 120, 167-175 (168).

Çakır, G., ve Çakır, A. (2010). Konaklama tesislerinde sürdürülebilir turizm kapsamında su kaynaklarının korunmasına yönelik uygulamalar. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, (1), 31-36.

Daily, G. C., Matson, P. A., & Vitousek, P. M. (1997). Ecosystem services supplied by soil. *Nature's services: Societal Dependence On Natural Ecosystems*, 113-132.

Daniloska, N., & Hadzi Naumova-Mihajlovska, K. (2015). Rural tourism and sustainable rural development. *Economic Development*. 17(3), 307-319.

Deniz, T. (2019). Turizm ve biyoçeşitlilik. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 323-339.

Ehrlich, P., Ehrlich, A. (1981). Extinction: the causes and consequences of the disappearance of species. *Random House: New York*.

Engin, F. (2022). *Ekosistem servisleri çerçevesinde kentsel açık-yeşil alanların hava kalitesine etkilerinin belirlenmesi; Çanakkale örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Fennel, D. (2008). *Ecotourism* (3rd ed.). London and New York: Roudledge, Taylor & Francis Group.

Fisher, Brendan; Costanza, Robert; Turner, R. Kerry; Morling Paul. (2007) *Defining and classifying ecosystem services for decision making*, CSERGE

Working Paper EDM, No. 07-04, University of East Anglia, The Centre for Social and Economic Research on the Global Environment (CSERGE), Norwich

George, H. ve Rilla, E. (2005). Agritourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start. University of California, Division of Agriculture and Natural Resources.

Güdücüler, M. (2012). Urla'da Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2(2), 67-78.

Kabakçı, H. (1999). *Yenice ve çevresinde tütüncülük*. [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kadanalı, E., ve Yazgan, Ş. (2012). Kırsal turizmin ekonomik- sosyal ve çevresel etkileri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 97-100.

Kane, M., J. ve Tucker, H. (2004) Adventure tourism: The freedom to play with reality. *Sage Journals*, 4(3).

Kaptan Ayhan, Ç., Taşlı Cengiz, T., Özkök, F. ve Tatlı, H. (2012). Kırsal turizm faaliyetlerine yönelik alan kullanım uygunluklarının saptanması; Yenice (Çanakkale) Örneği. TÜBİTAK Projesi, 109Y334.

Kaptan Ayhan, Ç., Taşlı Cengiz, T., Özkök, F. ve Tatlı, H. (2020). Land use suitability analysis of rural tourism activities: Yenice, Turkey. *Tourism Management*, 76, 103949.

Kiper, T. (2006). *Safranbolu Yörükköyü peyzaj potansiyelinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kordowska, M., & Kulczyk, S. (2014). Conditions and prospects for the development of ornithological tourism in Poland. *Turyzm*, 24(2), 15-21.

Lagerqvist, B., Némethy, S., Dinya, L., Huszár, Z., Zádori, I., Kórnives, T. & Nemeskéri, Z. (2016). Sustainable management of cultural landscapes: use of ecosystem services in rural tourism. *Nö: Ecological footprint in Central Europe përgatitur nga Dinya L., Huszar et al*, 91-106.

Lane, B. (1994). What is Rural Tourism? *Journal of Sustainable Tourism*, 2, 7-21.

Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: The evolution of practice and research approaches – Towards a new generation concept? *Journal Of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1133-1156.

Li, J., Bai, Y., & Alatalo, J. M. (2020). Impacts Of Rural Tourism-Driven Land Use Change On Ecosystems Services Provision In Erhai Lake Basin, China. *Ecosystem Services*, 42, 101081.

Maurice J. Kane ve Hazel Tucker (2004). Adventure tourism: The freedom to play with reality. *Sage Journals*, 4(3).

MEA (Millennium Ecosystem Assessment) (2003) "Ecosystems and Human Well-Being: A Framework for Assessment". Island Press: Washington DC.

MEA, (2005). Ecosystems and human well-being: synthesis. Washington DC: Island Press.

Némethy, S., Walas, B., & Lagerqvist, B. (2017). The role of ecosystem services in rural tourism: evaluation of carrying capacity of touristic destinations in ecologically sensitive rural areas to prevent over-exploitation. *Journal Of Central European Green Innovation*, 5(1063-2017-2862), 29-40.

Oğurlu, İ., Aksu, G.A., Sözgen, Ö.T. (2015, 14-16 Ekim). *Kırsal alanlardaki çevre eğitiminde doğa eğitimi proje tecrübelerinden yararlanmak*. 7. Ulusal Katı Atık Yönetimi Kongresi, UKAY. Gaziantep.

Oppermann, M. (1996). Rural Tourism in Southern Germany. *Journal of Annals Tourism Research*, (23), 86-102

Özel, N. (1998). *Kaz Dağları orman vejetasyonu üzerine fitosoyolojik ve fitoekolojik araştırmalar* [Yayımlanmamış doktora tezi] Ege Üniversitesi.

Öztürk, A.S., (2010). *Antalya Körfezi batısında kırsal turizm: potansiyel ve geliştirme stratejisi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Öztürk, H. (2016). *Güzelyurt florası (Aksaray) ve botanik turizmine katkıları* [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Pamukçu, H., Aydoğdu, A., Gemici, E., & Samgar, B. (2015, Mayıs 14-16). *Kırsal turizm etkinlikleri tür ve sınıflandırma*. Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi, Gümüşhane.

Pueyo-Ros, J. (2018). The role of tourism in the ecosystem services framework. *Land*, 7(3), 111.

Reichel, A., Lowengart, O., & Milman, A. (2000). Rural tourism in Israel: service quality and orientation. *Tourism Management*, 21(5), 451-459. (451) [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00099-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00099-0).

Riensch, M., Castillo, A., Flores-Díaz, A., & Maass, M. (2015). Tourism at Costalegre, Mexico: An Ecosystem Services-Based Exploration of Current Challenges and Alternative Futures. *Futures*, 66, 70-84.

Saraç, Ö. ve Türkay, O. (2019). Altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarının turist şikâyetleri kapsamında değerlendirilmesi ve yerel yönetimlerin çözüm potansiyeli: Antalya örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 98-110.

Sarı, H. M., Balık, S., Ustaoglu, M. R. ve İlhan, A. (2006). Distribution and ecology of freshwater ichthyofauna of the Biga Peninsula, North-Western Anatolia, Turkey. *Turkish Journal of Zoology*, 30(35-45) (37-39-40-41).

Soykan, A., Efe, R., Sönmez, S., Cürebal, I. (2008). Balıkesir ilinin mağara turizm potansiyeli. III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, 393-400.

Soykan, F., (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: Kırsal turizm. *Anatolia. Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10, 67- 75.

Smith, M., & Ram, Y. (2017). Tourism, landscapes and cultural ecosystem services: a new research tool. *Tourism Recreation Research*, 42(1), 113-119.

Şafaklı, O. V. (2017). Üniversite öğrencilerinin turizmin olumsuz çevre etkilerini algılama düzeyi: Kuzey Kıbrıs örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 58-67.

TEEB (2010), The Economics of Ecosystems and Biodiversity Ecological and Economic Foundations. Edited by Pushpam Kumar. Earthscan: London and Washington.

Trukhachev, A. (2015). methodology for evaluating the rural tourism potentials: a tool to ensure sustainable development of rural settlements. *Sustainability*, 7(3), 3052–3070. <https://doi.org/10.3390/su7033052> (3053-3054).

Vitousek, P. M., Mooney, H. A., Lubchenco, J., & Melillo, J. M. (1997). Human Domination of Earth's Ecosystems. *Science*, 277, 494–499.

Yenice Kaymakamlığı, (2009), Brifing Dosyası, Yenice.

Yenice Kaymakamlığı web sitesi, 2023, <http://www.canakkaleyenice.gov.tr/eski-tarihlerden-gunumuze>

Yılmaz Kaya, M., Uzun, O. (2019). Ekosistem hizmetleri ve mekânsal planlama ilişkisinin peyzaj planlama çerçevesinde değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(3), 2166-2193. <https://doi.org/10.29130/dubited.546496>

Wang, J., Huang, X., Gong, Z. and Cao, K. (2020). Dynamic Assessment of Tourism Carrying Capacity and its Impacts on Tourism Economic Growth in Urban Tourism Destinations in China.

Westman W. E. (1977). How much are nature service's worth? *Science*, 197, 960.

Zdorov, A. B. (2009). Comprehensive development of tourism in the countryside. *Studies on Russian Economic Development*, 20(4), 453–455.

Zeng, Y., Filimonau, V., Wang, L., and Zhong, L. (2022). The role of seasonality in assessments of conflict tendency between tourism development and ecological preservation in protected areas: the case of protected areas in China. *Journal of Environmental Management*, 304.

Zhou, Q., Zhu, K., Kang, L. and Dávid, L. D. (2023). Tea culture tourism perception: a study on the harmony of importance and performance. *Sustainability*, 15, 2838. <https://doi.org/10.3390/su15032838>

TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARININ GELİŞİMİ VE ÇANAKKALE KIRSALI İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

Ayşe Nur Albayrak

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Çanakkale, Türkiye.

1. KIRSAL KALKINMA

Bir tanım olarak “kır” kentleşmenin ürünüdür. Yerleşik hayata geçişle birlikte kentlerin kurulmaya başlaması, kentleri çevreleyen kent olmayan alanların ortaya çıkışını sağlamış ve “doğanın toplumdan, yabaninin uygarlaşmış olandan ayrılması” (Patel ve Moore, 2017: 36) sürecini başlatmıştır. Kısmen tarım devrimi sonrasında da geçerli olmakla birlikte, özellikle sanayi devrimi ile kır, sadece kentleri çevreleyen alanlar olmaktan çıkarak bir “kaynak” niteliği kazanmıştır. Sanayi ve hizmet sektörünün kümelenildiği kentlerdeki sistem, kırın sağladığı gıda, yakıt, maden ve diğer hammaddeler sayesinde sürdürülebilmiştir. Tarımsal teknoloji ilerledikçe kırın sağladığı bu kaynaklara kırdan kente göç sonucu ucuz-niteliksiz işgücü de eklenmiş, kırın zenginliğinin yanı sıra nüfusu da kentte toplanmaya başlamıştır. Böylece sanayi devrimi sonrasında kent-kır ayrımı derinleşmiş, kentler kırın kaynaklarını tüketerek büyümeye, yayılmaya, “saçaklanmaya” (Dinçer ve Enlil, 2011; Ögdül, 2013) başlamıştır.

Kentsel saçaklanma sonucu kentlerin kıra doğru büyümesi yeni etkileşim alanları oluşturmakta, sadece mekânı değil kırın ekonomisini ve sosyolojisini de değiştirmektedir. Günümüzde “kent-kır arasındaki ayrımın sınırlarının belirsizleştiği” ve kırsalın yeniden tanımlanması gerektiği bir dönem başlamaktadır (Brenner, 2013, Tekeli, 2016). Kır artık sadece tarım-hayvancılık-ormancılık-balıkçılık gibi geleneksel kırsal sektörleri değil rekreasyon ve sanayi gibi diğer (kentsel) sektörleri de içermektedir. Bu “çok işlevlilik” ile birlikte (Ögdül, 2019) ulaşım ve iletişim teknolojilerinin kır ve kentte yaşamı birbirine yakınlaştırması (OECD, 2006), bilgi alışverişinin, günlük ziyaretlerin artması ile ortaya çıkan “mekânsal hareketlilik” (Bayırbağ, 2022: 71-93) kentle birlikte kırda dönüşmektedir.

Ancak kırın yoksulluk ve eğitimsizlik başta olmak üzere derin problemleri vardır. Kırdan kente göç ve kırdaki nüfusun yaşlanması, düşük eğitim düzeyi, düşük işgücü verimliliği ve kamu hizmetlerinin yetersizliği kırın gerilemesine neden olmaktadır (OECD, 2006). Kentlerin hızlı gelişimiyle kentlilere sunduğu çeşitli iş olanakları ve yüksek yaşam standardı beklentisinin yanında kırsalın seçeneklerinin azlığı, zengin doğal kaynaklara rağmen kırsal ekonomilerin güçlenemeyişi ve toplumsal sorunlar kırın dezavantajıdır. Kalkınma politikalarının bir alt alanı olarak ele alındığında, kırsal alanların kalkınma sorunları uluslararası düzeyde karşılık bulan bir konudur. Artan yaşam kalitesi

beklentisinin yanı sıra kırsal alanlarda geçmişten günümüze biriken sorunlar, göç nedeniyle azalan insan sermayesi, kentleşme-sanayileşmeye bağlı olarak artan çevre sorunları ve iklim krizi karşısında yerleşimlerin kırılabilirliği kırsalın kalkınması için kapsamlı politikalar üretilmesini gerektirmektedir.

2. KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

Teknolojinin gelişimi sadece dünya ekonomisini değil sosyal ilişkileri ve toplumsal yapıyı da yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda kırsal alanları etkileyen trendler mevcut politikaların etkinliğini belirlemekte ve planlama çalışmalarına yol göstermektedir. OECD'nin Kırsal 3.0 Raporu kırsalı etkileyen trendleri yaşlanma ve göç, kentleşme, üretimde çok uluslu şirketlerin etkisiyle küresel değişim, yeni ekonomilerin yükselişi, iklim değişikliği ve çevresel baskı ile teknolojik devrim olarak sıralamaktadır (OECD, 2018). Kırdaki yoksulluk ve yaşam kalitesinin yetersizliği problemlerinin yanı sıra BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda da Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve OECD gibi pek çok uluslararası kuruluş dünya genelinde kırsal kalkınma politikaları için çaba sarf etmektedir (WB, 2022; OECD, 2006; UN, 2022). Avrupa Birliği'nde ise kırsal kalkınma yaklaşımında tarımda küreselleşme eğilimi belirleyici olmuştur. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin kapsamlı bir mali-teknik yardım programı yaklaşımı bulunmaktadır. Ortak Tarım Politikası (Common Agricultural Policy – CAP) kapsamında belirlenen uzun dönemli hedefler arasında tarım ve ormancılığın rekabet edebilirliğinin teşviği, doğal kaynakların ve iklim eyleminin sürdürülebilir yönetimi ile istihdam yaratan kırsal ekonomiler ve topluluklar için dengeli bölgesel kalkınma sıralanmaktadır (URL 1). Farklı ülkelerde uygulanan “Kırsal Kalkınma Programları” Avrupa Kırsal Kalkınma Ağı (European Network for Rural Development) üzerinde bir araya gelmektedir (URL 2).

Bu çerçeve içinde Türkiye kırsalının da benzer bir süreç içinde gerek ulusal dinamiklerden gerekse küresel düzeyde belirlenmiş trendlerden etkilendiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yüz yıllık kalkınma deneyimi içinde kırsal alanların da ele alındığı, dönem dönem farklılaşan politikalar uygulandığı görülmektedir (Tablo 1.1.). Bu anlamda Türkiye'deki kırsal kalkınma politikaları başlıca dört dönem halinde incelenebilir (Keleş ve Mengi, 2022).

2.1. Planlı Dönem Öncesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında köyler, kalkınmada temel bir birim olarak ele alınmış, başta eğitim olmak üzere kamu hizmetleri sunulan, kadın ve çocukların kamu hayatına katılmasına imkân sağlayan, tarımda ve hayvancılıkta üretkenliğe yönelik çalışmalar yapılan merkezler olarak tasarlanmıştır (İnan, 1978; Mutlu, 2022). Ancak cumhuriyet köyü ve köy enstitüleri gibi büyük umutlarla geliştirilen projeler dönemin siyasi ve ekonomik gelişmeleri ve kurumsal kapasite yetersizlikleri nedeniyle hayata geçirilememiştir. Tarımda öngörülen toprak reformunun gerçekleştirilememesi (Keleş ve Mengi, 2022) ve tarımda mekanizasyonun etkisiyle 1940'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan “köyden kente

göç” olgusu (Sönmez, 2019) kıra yaklaşımı etkilemiştir. Bu süreçte kırsal itici özelliklerinden çok kentlerin sunduğu iş olanaklarının köyden kente göçü teşvik ettiği (Tekeli, 2008: 50-55) söylenebilir.

2.2. 1960-80 Dönemi

Planlı döneme geçişle birlikte 1960’lı yıllardan itibaren kalkınma planlarında (KP) kırsal kalkınmaya yer verildiği görülmektedir. Bu dönemde “toplum kalkınması” yaklaşımıyla altyapının yanı sıra eğitim, sağlık gibi toplumsal hizmetlerle kırsal kalkındırıcı bir anlayış belirlenmiştir. Merkez Köyler ve Köy Kentler bu dönemin öne çıkan projeleridir (Çelik, 2005; Keleş ve Mengi, 2022). İstihdam sağlamada yetersiz kalan bu köy projelerinin beklenen başarıya ulaşmadığı ancak köye yönelik bu tanımlama – merkez oluşturma yaklaşımının sonraki dönemlerde de sürdürüldüğü (Çelik, 2005) görülmektedir. Bölge ölçeğinde yürütülen alt yapı projelerinin kırsal alanların kalkındırılmasında önemli etkileri olmuştur. Keban Barajı ile Aşağı Fırat ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için önerilen çok amaçlı gelişme projesi 80’li yıllarda gündeme gelen Güneydoğu Anadolu Projesi’nin habercisi olarak kabul edilebilir.

2.3. 1980-2000 Dönemi

Neo-liberal politikalara geçişi temsil eden 1980 sonrası dönemde kalkınma planlarında kırsal kalkınmanın ele alınışı 1980 öncesine göre farklılık göstermeye başlamıştır. Türkiye AB adaylık süreci ile AB’nin kırsal kalkınma ve tarım politikalarıyla tanışmıştır. Tarım sektörünün rekabet gücünün artırılması ve kırsal yerleşimlerin sürdürülebilir kalkınması olarak özetlenebilecek AB kırsal kalkınma politikasının etkisiyle Türkiye’de de kırsal politikalarda kırsal kalkınma çok işlevliliği ve rekabet gücünü öne çıkaran bir değişim gündeme gelmiştir. (Öğdül, 2019). Bu süreçte Merkez köylere ilgi devam etse de konu “bir yapısal değişim olmak yerine salt kamu hizmetleri açısından” ele alınmıştır (Keleş ve Mengi, 2022). Üstelik bu yıllarda Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yürütülen çalışmaların tarımı geriletici etkileri olduğu ve bu gerilemenin özelleştirmeler, vergiler, tarımsal destek ve teşvik sistemi yoluyla pekiştirildiği eleştirileri de yapılmaktadır (Sönmez, 2019).

Tablo 1.1. 1923'ten Günümüze Kırsal Kalkınmada Öne Çıkan Konular

---

Öne Çıkan Konular-Uygulamalar
1924 – 442 Sayılı Köy Kanunu ile köy tüzel kişiliğinin kabulü
1933 – Yüksek Ziraat Enstitüsü
1940 – Köy Enstitüleri
1940 – Milli Koruma Kanunu – Devlet Üretme Çiftlikleri
1945 – 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
1946 – Yasa değişikliğiyle Köy Enstitülerinin öğretmen okuluna dönüştürülmesi
1950 – 5618 Sayılı Kanun ile topraklandırmada kamu arazisi olma şartının getirilmesi
1950 – Marshall Yardımları – Tarımda makineleşme, karayolları, kırdan kente göç
1954 – Köy Enstitülerinin kapatılması
1963-67 – 1.KP: Toplum kalkınması, kooperatifleşme, toprak reformu, Örnek köy
1968-72 – 2.KP: Küçük toplum birimlerinde teşebbüs (girişim) gücünün geliştirilmesi
1973 – 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu
1973-77 – 3.KP: Altyapı ve toplumsal hizmetlerin köye bir bütün olarak götürülmesi anlayışı, Köy kalkınması, Merkez köy yaklaşımı, Mahalli İdareler Planlaması
1978-83 – 4.KP: Tarımsal gelişme, Köy kalkınması, Köy-Kent, Kalkınmada Öncelikli Yöre, Aşağı Fırat ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için çok amaçlı gelişme projesi önerisi
1985-89 – 5.KP: Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri, Merkez köy
1990-94 – 6.KP: Merkez köyler ve kasabalar
1996-2000 – 7.KP: İlçelere tüzel kişilik verilerek ilçe özel yönetimi oluşturulması önerisi

---

2000-2006 – AB SAPARD Programı
2001-2005 – 8.KP: Sürdürülebilir Kalkınma (Gelişme) Kırsal Kalkınma Projeleri
2005 – Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kaldırılması
2005-2017 – KÖYDES (2005), BELDES (2007), SODES (2008), SUKAP (2011), KIRDES (2017)
2007-13 – 9.KP: Kırsal Kalkınma Eylem Planları
2007-2013 – Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi I (2007-2013)
2007-2013 – AB Destekleri – IPA / Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Destek Programı (IPARD)
2007 – 5648 Sayılı Kanun ile Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)
2010-2013 – Kırsal Kalkınma Planı
2012 – 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
2014-19 – 10.KP: KÖYDES, Kurumsal Kapasite, Yaşam Kalitesi, Kırsal Ekonomi
2014-2020 – Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi II (2014-2020)
2020-25 – 11.KP: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma, KÖYDES-KIRDES
2020 – Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı (KKYDP), Kalkınma Ajansları ile kırsal projeler, Kırsal Turizm, Agro-Turizm, Eko-Turizm
2020 – Kırsal Mahalle tanımının mevzuata girmesi: 7221 sayılı Kanun ile 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda, 7254 Sayılı Kanun ile 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda değişiklik yapılması.
2021 – Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği
2021-2023 – Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi III (2021-2023)
2023 – TÜİK'in "sürdürülebilir kent-kır" tanımı içinde veri yayınlamaya başlaması
2024 – 12.KP: Sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı ve kırsalda yaşam kalitesi, KÖYDES, IPARD Yerel Kalkınma Stratejileri (LEADER)

2.4. 2000 Sonrası

2000'li yıllarda da önceki dönemlerde olduğu gibi kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıkları, göç ve yoksulluk kırsal kalkınma politikalarının temel konuları olmaya devam etmiştir. 2000-2006 arasında AB Aday ülkeleri için SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı) programının uygulanması ile eş zamanlı olarak 8. Kalkınma Planında kırsal kalkınma için kapsamlı bir içerik sunulmuş, AB Politikaları ile uyumlu bir şekilde hem bölgesel kalkınma hem de kırsal kalkınma için kamuda kurumsal yapılanmaya gidilmiştir. Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları, Bölge Planlarını hazırlayarak hibe ve fon dağıtımında rol aldığı gibi kırsal düzeyde farklı bölgelerde çok sayıda kırsal kalkınma projesinin geliştirilmesini sağlamıştır (STB-KAGM, 2023). Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılmasının ardından IPA fonlarının kullanımına yönelik olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuştur (Bozkoyun, 2022). Kırsal alanların altyapı ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak uygulanan KÖYDES (Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi) ile Köylere Hizmet Götürme Birlikleri aracılığıyla yerel düzeyde hizmet sunularak kırsal alanlarda yaşam standartları yükseltilmeye çalışılmıştır (Öğüt vd. 2008). Benzer şekilde nüfusu 10.000'in altındaki belediyelere odaklanan BELDES (Belediyelerin Altyapısını Destekleme Projesi), GAP illerine odaklanan SODES (Sosyal Destek Programı), belediyelerin altyapı ihtiyaçlarına odaklanan SUKAP

(Su Kanalizasyon ve Altyapı Projeleri) ve 2012 yılında mahalleye dönüşen köylere odaklanan KIRDES (Kırsal Altyapı Destekleme Projesi) gibi kırsal destekleyici çok sayıda proje zaman içinde uygulamaya konulmuştur. Bu yapısal değişim süreci kalkınma planlarıyla eş zamanlı hazırlanan strateji belgeleri ve eylem planları ile yürütülmüştür:

- 9. Kalkınma Planı döneminde 1. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) (2007-2013) ve Kırsal Kalkınma Planı (KKP) (2010-2013),
- 10. Kalkınma Planı döneminde UKKS-II (2014-2020) ve
- 11. Kalkınma Planı döneminde ise UKKS-III (2021-2023) yayınlanmıştır.

UKKS-III önceki strateji belgeleri gibi uluslararası kırsal kalkınma deneyimi ve AB perspektifi ile ulusal düzeydeki tarım ve bölgesel kalkınma politikalarını bir araya getirmektedir (DPT, 2007; TKİB, 2010; GTHB, 2015; TOB, 2021). Sürdürülebilir kırsal kalkınma, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, küçük aile işletmeleri, gıda güvenliği, kırsalda yoksulluğun azaltılması ve yaşam standardının yükseltilmesi, kırsal nüfusun kırsalda tutunması, yönetişimin merkezi ve yerel düzeyde güçlendirilmesi, kırsalda bilişim teknolojilerinin kullanımı ile katılım öncesi süreçte AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatı uyumuna katkı sağlanması strateji belgesinde vurgulanan konulardır (TOB, 2021).

12.Kalkınma Planında kırsal alanlar “Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında ele alınmıştır. Yeni UKKS'nin hazırlanacağı belirtilen planda kırsal kalkınmanın amacı “kırsal kesimde üretken işgücü oluşturularak ekonominin canlanması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması suretiyle nüfusun kırsalda tutundurulması” olarak açıklanmıştır. Bu anlamda 12.Planın kırsal alanlara daha az vurgu yapmakla birlikte önceki planlarda çizilen çerçeveyi kullanmaya devam ettiği söylenebilir. Kent-kır tanımı ve kıra ait istatistik toplama sorunu da güncelliğini korumaktadır.

Gelinen bu aşamada politika oluşturma sürecinde “merkezi kurumların söz sahibi olduğu”, “belirlenen politikalarda bölgesel farklılıkların gözetilmediği”, “tarımsal desteklerin hemen her bölgede aynı şekilde uygulandığı” ve “geri kalmış bölgelerdeki mahalli idarelerin gereksinimleri ve yerel potansiyellerin çeşitliliğinin dikkate alınmadığı” eleştirileri yapılmaktadır (Güven, 2017). Kurumsal yeniden yapılanmalara ve yereli destekleyen çok sayıda programa rağmen kırsalın karşı karşıya olduğu sorunlar henüz çözülememiştir. Konuların çözüme kavuşmadan plan dönemlerinde tekrarlanıyor olması düşündürücüdür.

3. ÇANAKKALE KIRSALI İÇİN DEĞERLENDİRMELER

Çanakkale, tarihinin ve coğrafi konumunun etkisiyle, özgün değerlere sahip bir ildir. Anadolu Medeniyetlerinden günümüze ulaşan kalıntıların yanında Cumhuriyetin temellerinin atıldığı Çanakkale Savaşlarının yapıldığı tarihi alanlar da Çanakkale ili sınırları içindedir. Marmara ve Kuzey Ege Bölgelerinin arasında

bir geçiş bölgesi olması, çanak kale Boğazı ve adalar (Gökçeada ve Bozcaada) zgn-hassas ekolojik değere sahip alanların oluşmasını sağladığı gibi yöreye özgü marka değeri yüksek (tarımsal) rnleri de yerel ekonomiye sunmaktadır.

Çanak kale ilinde farklı özelliklere sahip 12 ilçe bulunmaktadır. Nüfus olarak en büyük ilçeler merkez ilçe ve Biga'dır (Tablo 1.2.). Çanak kale Boğazının ikiye ayırdığı ilde Eceabat ve Gelibolu ilçeleri Gelibolu Yarımadasında yer almaktadır. Adalarla birlikte bu iki ilçe de kısmen ilin geri kalanında mekânsal olarak ayrıdır. Anadolu ve Avrupa yakaları arasındaki bağlantı 1915 çanak kale Köprüsü ile kurulmuş olsa da bağlantı yolları Lapseki'den Yenice'ye uzanan bir hat boyunca doğal alanları ve tarım alanlarını bölerek ilerlemektedir. İldeki bir diğer fiziksel eşik ilin güneyinde yer alan ilçeleri Balıkesir'in Edremit Körfezi çevresindeki ilçelerle bütünleştiren Kazdağları'dır. Bu coğrafya içinde tarım ve turizmin kent ekonomisini ynlendirdiğı söylenebilir. Hizmet fonksiyonları ise başta niversite olmak üzere büyük ölçüde merkez ilçede toplanmıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı için hazırlanan "Nüfus Yoğunluğu ve Kentsel İşlevler ile Türkiye'de İlçelerin Kentleşme Düzeyinin llmesi" raporunda sunulan sistematik içinde çanak kale'deki ilçe merkezleri 3 grupta toplanmıştır (Sarı vd. 2019). Nüfus yoğunluğunun ve kentsel hizmetlerin yüksek olduğu tek ilçe Merkez ilçedir. Nüfus yoğunluğu az olmasına rağmen kentsel hizmetin yüksek olduğu 3 ilçe turizm fonksiyonu ile öne çıkan Gelibolu, Gökçeada ve Bozcaada'dır. Diğer ilçeler ise nüfus yoğunluğunun ve kentsel hizmetlerin düşük olduğu yerleşim merkezleri arasında yer almıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından bu ilçeler incelendiğinde 2022 SEGE Raporunda (Acar vd. 2022) benzer bir sıralama elde edilmiştir. Bu ereve içinde kırsal alanlarda ne çıkan konuların da farklılık gösterdiği görülmektedir (Tablo 1.3.).

Tablo 1.2. İlçelere Göre Nüfus (TUİK, 2022)

İlçeler	Toplam Nüfus	İlçe Merkezi Nüfusu	Köy ve Belde Nüfusu	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
Merkez	197841	143675	54166	12,2
Bozcaada	3120	3120	-	7,1
Gökçeada	10348	7479	2869	-2,8
Gelibolu	43984	31507	12477	-13,9
Biga	92180	58505	33675	7,0
an	47954	31156	16798	-1,4
Ayvacık	34549	10284	24265	13,0
Eceabat	8684	5665	3019	-9,7
Ezine	31848	14907	16941	-16,4
Lapseki	29336	15593	13746	20,5
Bayramı	28952	15892	13060	-6,3
Yenice	30587	8243	22344	-16,0
Toplam	559383	346026	213357	3,8

Tablo 1.3. İlçelere Göre Çanakkale’de Kırsal Alanlarda Öne Çıkan Konular

İlçeler	SEGE	Köy Sayısı	Kırsal Alanlarda Öne Çıkan Konular
Merkez	53* (1)**	52	Kent çeperindeki kırsal alanların dönüşümü- Kentsel saçaklanma, Köylerde ikinci konut talebi, Orman içi yerleşmeler, Orman yangınları, Madencilik kaynaklı çevre sorunları
Bozcaada	63 (1)	-	Ekoturizm, Kıyıların ve kent dokusunun korunamaması, Turizm ve ikinci konut talebi
Gökçeada	193 (2)	9	Ekoturizm, Kıyıların, kent dokusunun ve tarım alanlarının korunamaması, Turizm ve ikinci konut talebi
Gelibolu	228 (2)	26	Ekoturizm, İkinci konut talebi, Kıyıların, kent dokusunun ve tarım alanlarının korunamaması, Ulaşım yatırımları kaynaklı çevre sorunları ve yapılaşma baskısı
Biga	234 (2)	108	Kent çeperindeki kırsal alanların dönüşümü- kentsel saçaklanma, Sanayi kaynaklı çevre sorunları
Çan	267 (3)	65	Sanayi kaynaklı çevre sorunları, Tarım alanlarının korunamaması, Ulaşım yatırımları kaynaklı çevre sorunları ve yapılaşma baskısı
Ayvacık	293 (3)	64	Ekoturizm, Kırsal soylulaştırma, Kıyıların, Kent dokusunun korunamaması, Turizm ve ikinci konut talebi
Eceabat	321 (3)	12	Tarihi alanda turizm baskısı (ziyaretçi yoğunluğu), Kırsal faaliyetlerin sürdürülmesi-koruma çatışması, İkinci konut talebi, Kıyıların ve kent dokusunun korunamaması, Orman yangınları
Ezine	326 (3)	49	Kıyıların ve tarım alanlarının korunamaması, Turizm ve ikinci konut talebi
Lapseki	360 (3)	40	Kent çeperindeki kırsal alanların dönüşümü, Ulaşım yatırımları kaynaklı çevre sorunları ve yapılaşma baskısı, Madencilik kaynaklı çevre sorunları
Bayramiç	450 (4)	75	Ekoturizm, Kırsal soylulaştırma, Turizm ve ikinci konut talebi, Madencilik kaynaklı çevre sorunları
Yenice	558 (4)	76	Ekoturizm, Kırsal soylulaştırma, Tarım alanlarının korunamaması, Orman yangınları, Madencilik kaynaklı çevre sorunları

* SEGE Skoru / ** SEGE İlçeler Arası Gelişmişlik Düzeyi

Kent ekonomisinde tarımın önemi (GMKA, 2014) büyük olsa da kentleşme tarımın en önemli kaynağı olan tarım topraklarını tehdit etmektedir. Başta merkez ilçe olmak üzere diğer ilçe merkezlerinde de kentsel gelişmenin saçaklanma eğilimde olduğu, yerleşmeye yakın köylerin tarımsal-kırsal karakterinin değiştiği, çeper alandaki tarım topraklarında sanayi, depolama gibi tarım dışı kullanımların çoğaldığı gözlenmektedir (Özel Cengiz vd. 2014; Everest, 2017; Özelkan vd. 2018; Civelek, 2019). Bu bağlamda üniversite, hastane gibi kamu yatırımlarının yer seçimlerinin (Çavuş ve Başaran Uysal, 2018) ve büyük ölçekli ulaşım projelerinin neden olduğu arazi-arsa spekülasyonunun (Başaran

Uysal ve Albayrak, 2019) kentlerin saçaklanma ve yayılma sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında üst sırada olmamasına rağmen nüfusu en çok artan ilçe durumundaki Lapseki'nin kırsal alanları köprü bağlantı yollarının neden olduğu kentleşme baskısı altındadır.

Kırsal yerleşimler sadece kentsel gelişme nedeniyle değil kendi içsel dinamikleri ve özellikle kent dışından kıra gelen yeni yatırımcılar nedeniyle de dönüşmektedir. "Kırsal soylulaştırma" başlığı altında tartışılan bu sürecin Çanakkale'deki örneklerini Bayramiç ve Ayvacık köylerinde gözlemlemek mümkündür (Başaran Uysal, 2017; Başaran Uysal ve Sakarya, 2018; Çeliker ve Güler, 2022). Bu köyler tarihsel özelliklerinin yanı sıra farklı kültürlerin mimari anlayışlarını bir araya getiren yerleşim özellikleriyle de önemlidir (Erten, 2020). Yeni gelen yatırımcılarla birlikte mimari değeri de olan eski yapılar yeniden işlev kazanmakta ve bir anlamda yerel ekonomi canlanmaktadır. Ancak nüfus kaybeden ve yaşlanan kırsal (Bıçkı, 2011; Yakar ve Özgür, 2022) için potansiyel olarak da değerlendirilebilecek bu yeniden yerleşim süreci aynı zamanda yereldekilerle yeni gelenlerin çatışması için de zemin oluşturmaktadır. Formel bilgisi ve görece geniş mali kaynaklarıyla "beyaz yakalı" ve "büyük şehirli" yatırımcıların mekânsal yapı kadar, sosyo-ekonomik yapıda da etkili olduğu ve yerel kültürü yeniden yapılandırmayı talep ettiği, yerelinse sınırlı kaynaklarıyla geleneklerini ve iş yapma biçimini sürdürmeye çalıştığı söylenebilir.

Kıyadaki kırsal yerleşmeler ise ikinci konut ve turizm yatırımları için gelen yatırımcıların etkileri ile dönüşmektedir. Bu anlamda kırsal üretimin ve kırsalın değerlerinin sürdürülebilmesinde tarım-turizm dengesi belirleyici olmaktadır. Ancak bu kesimlerdeki yerleşimler incelendiğinde turizm tesisi ve ikinci konut amaçlı yatırımların kıyılardan başlayarak kırsala ve köylere yayıldığı ve zeytinliklere de zarar verdiği görülmektedir. Nitekim bu yerleşimlerin yoğunlukta olduğu Ayvacık ilçesi Çanakkale'nin nüfusu artan az sayıda ilçesinden biridir. Turizmin getirdiği yoğunluk zeytinlikler kadar bağıcılık için de zararlı olabilmektedir. Eceabat, Gelibolu, Bozcaada ve Gökçeada'da bulunan bağlar ve tesisler Türkiye'nin önoturizm rotaları içinde önemli bir yere sahiptir (Gündoğan ve Yankı, 2021). Ancak gerek bağıcılık alanlarının turizm tesislerine dönüşümü gerekse artan hareketliliğin getirdiği hastalıklar nedeniyle bağıcılığın olumsuz etkilendiği tespitleri yapılmaktadır (Akgezer, 2020).

Kırsal kalkınmada turizmin değerlendirilmesi amacı "ekoturizm" konusunu gündeme taşımıştır. Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı içinde belirlenen ekoturizm alanları, planda "doğal ve kültürel değerleri koruyarak, bu alanlarda ve çevresinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik gelişimi için kaynak yaratabilen alternatif turizme dönük, doğal yaşama aktif katılımın sağlanabildiği çevreye duyarlı alanlar" olarak tarif edilmektedir (ÇŞB, 2014). Ancak uygulamada tarım alanlarının ekoturizm adı altında villa yapılmak üzere yatırımcıya sunulduğu, doğal ve kültürel değerlerin dikkate alınmadığı ve çevrenin korunmadığı eleştirileri yapılmaktadır (URL 3).

Bu anlamda başta Kuzey Ege köylerinde, adalarda ve Gelibolu yarımadasındaki kırsal alanlarda ekoturizm kaynaklı bir yapılaşma baskısı mevcuttur.

Kırsaldaki bir diğer sektörel çatışma tarım ile sanayi arasındadır. Kentleşme ve sanayileşme nedeniyle tarım alanlarının kaybı Türkiye'deki üretiminde Çanakkale'nin büyük paya sahip olduğu zeytin, şeftali, elma, domates, nektarin, üzüm, kiraz gibi pek çok ürünü (Mutluay, 2020; Dizman, 2020) etkilemektedir. Sanayinin ihtiyaç duyduğu enerji için teşvik edilen termik santraller de bu anlamda tarım için bir diğer tehdit edici faktördür. İthal kömüre dayalı mevcut santrallerin başta Çan ve Biga'da neden olduğu kirliliğin tarım alanlarındaki etkileri, planlanan yeni santrallerin etkilerinin ne olacağı hakkında da fikir vermektedir (Dizman, 2020). Bu nedenle sanayi kaynaklı çevre sorunları Çanakkale kırsalı için öncelikli bir konu olarak çözüm beklemektedir.

Kırsalı etkileyen çevre sorunlarının kaynağı sadece sanayi değildir. Son dönemde artan madencilik faaliyetleri tarım ve hayvancılık faaliyetlerini etkilediği gibi orman alanlarını ve doğal ekosistemi de tehdit etmektedir. Kaz Dağlarında verilen maden işletme ve arama ruhsatları (URL 4) incelendiğinde bu alanların içinde bulunduğu tehlike daha iyi anlaşılabilir. Özellikle altın madenlerinin ruhsatlarındaki artış (Mutluay, 2020) beraberinde Çanakkale'de sivil toplum yönlendirdiği çevre hareketinin Çanakkale Kent Merkezinin tek su kaynağı durumundaki Atikhisar Barajını atın madeninin siyanürlü atıklarından korumak için başlattığı mücadeleyi getirmiştir. Kirazlı bölgesindeki maden faaliyetleri şimdilik sona erse de geride zarar görmüş büyük bir orman alanı bırakmıştır. Benzer süreçler Kaz Dağlarının diğer bölgelerinde başka madenlerle devam etmektedir.

İklim Krizinin günümüzde geldiği aşamada tüm yerleşimler çevre sorunları ve afetlerle karşı karşıyadır. 2021 Yılı IRAP (İl Afet Azaltma Planı) Raporunda Çanakkale için sıralanan afetler, kütle hareketleri, sel-taşkın, sıvılaşma riski, deprensellik, orman yangınları, gemi kazaları ve meteorolojik ve iklim değişikliği kaynaklı afetlerdir (AFAD, 2021). Bu anlamda Çanakkale kırsalındaki yerleşmelerin de yapılaşma özelliklerine de bağlı olarak deprem, sel ve orman yangını gibi afetlerden etkilendiği görülmektedir (Türkeş ve Altan, 2012; Özözen Kahraman vd. 2017; Acar vd., 2021). Özellikle erişilebilirliği kısıtlı kırsal yerleşimlere afet ve acil durum anında nasıl hizmet sunulacağı önemli bir konudur.

Bu derin ve çeşitli problemlere rağmen Çanakkale kırsalının sahip olduğu potansiyelin büyüklüğünü vurgulamak gerekir. Tarihin ve coğrafyanın sunduğu bu potansiyelin değerlendirilmesi bütüncül bir çerçevede köylerden başlayarak yerleşimlerin kendi özgün koşullarının tanımlanmasına bağlıdır. Bu amaçla planlama çalışmalarında yerleşimlerin özgün özelliklerini vurgulayan bir yaklaşımın geliştirilmesi, tarihten gelen hikâyelerin, geleneklerin tespit edilmesi, yerelin değerlerinin korunarak yaşama ve geleceğe aktarılması amaçlanmalıdır. Özellikle Çanakkale Savaşının tarihi alanları ile iç içe olan köyler, Troya antik

kenti ve Troas bölgesi içinde kalan köyler, Kaz Dağları ve Kuzey Ege köyleri ile bölgedeki diğer kırsal yerleşimlerin ekolojik, kültürel ve tarihi özellikleri vurgulanmalı ve yerel halkta da farkındalık geliştirmek üzere çalışmalar yapılmalıdır. Bu kırsal alanların sadece köy yerleşik alanları ile değil, üretim kültürü, somut olmayan kültürel miras ve yerel değerleri ile ele alınması gereklidir. Bu bağlamda sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel ve mekânsal açıdan yereli konu alan kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Çanakkale kırsalının özgün yapısı içinde elde edilecek birikimin ve geliştirilecek önerilerin Türkiye'deki kırsal kalkınma politikaları ve kırsal alan planlaması çalışmalarına da değerli katkılar sunması beklenmektedir.

Kaynakça

Acar, S. vd. (2022). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.

Acar, Z., Gönençgil, B. ve Öztürk, B. (2021). Gökçeada sel afeti: 2014. *Türk Coğrafya Dergisi*, 77, 183-194.

AFAD. (2021). Çanakkale İl Afet Risk Azaltma Planı.

Akgezer, B. (2020). Suyun ve rüzgârın şehri Çanakkale içinde. İbrahim Dizman (Edt.). *Bir Kuzey Ege adasının bağcılık, şarapçılık serüvesi* (ss.217-231). İletişim. Yayınları.

Başaran Uysal, A. (2017). Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi. *Ege Mimarlık*, 96(2), 36-39.

Başaran Uysal, A. ve Sakarya, İ. (2018). Rural Gentrification in the North Aegean Countryside (Turkey). *ICONARP*, 6(1), 99-125.

Başaran Uysal, A. ve Albayrak, A.N. (2019, 4-5 Ekim). 1915 Çanakkale Köprüsü'nün yerel gayrimenkul pazarına etkileri. [Bildiri sunumu]. Gayrimenkul araştırmaları ulusal konferansı, İstanbul.

Bayırbağ, M.K. (2022). Tebdil-i Mekân, tamamlanmamış kentsel devrim içinde (Ed: E. Acara, M. Penpecioglu). *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları* (s.79).

Bıçkı, D. (2011). Türkiye kırsalında yoksulluk sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011(1), 161-180.

Bozkoyun, M. (2022). Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumunun (TKDK) gerçekleştirdiği projeler (2011-2022) üzerine bir değerlendirme: Şanlıurfa İli örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 140-155.

Brenner, N. (2013). Thesis on urbanisation. *Public Culture*, 25(1), 85-114.

Civelek, T. (2019). Kentleşme baskısı altındaki köylerin kimlik özelliklerinin belirlenmesi ve kır-kent dönüşüm senaryolarının oluşturulması: Karacaören köyü (Çanakkale) örneği. [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çavuş, C.Z. ve Başaran Uysal, A. (2018). Çanakkale’de kentsel gelişme, yayılma ve kırsal alanlarla etkileşim. *Planlama, 2018(Ek 1)*, 105-117.

Çelik, Z. (2005). Planlı dönemde türkiye’deki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Planlama Dergisi, 2005 (2)*, 61-71.

Çeliker, İ.Ö. ve Güler, K. (2022). Kırsal soylulaştırmanın eşliğinde olan Ayvack-Büyükhusun tarihi yerleşiminin miras değerleri. *Yakın Mimarlık Dergisi, 6(2)*, 292-325.

ÇŞB (2014). Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.

Diñçer, İ. ve Enlil, Z. (2011). Sustainable Development and Regeneration in Rural Areas at the Metropolitan Fringe: the District of Sile, İstanbul. The 47th ISOCARP Congress: Liveable Cities: Urbanising World Meeting the Challenge. Wuhan, China.

Dizman İ. (2020). Suyun ve rüzgârın şehri Çanakkale içinde. İbrahim Dizman (Edt.). *Yeni zamanların Troya atları: Termik santraller* (ss. 325-335). İletişim Yayınları.

DPT (2007). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi I (2007-2013) Devlet Planlama Teşkilatı.

Erten, İ. (2020). Suyun ve rüzgârın şehri Çanakkale içinde. İbrahim Dizman (Edt.). *Çanakkale’de yerleşim ve mimari özellikler* (ss. 203-217). İletişim Yayınları.

Everest, T. (2017). Çanakkale İli Ezine İlçesi Arazi Kullanım Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 4(2)*, 109-123.

GMKA (2014). Güney Marmara Bölge Planı 2014-2023.

GTHB (2015). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi II (2014-2020) Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Gündoğan, G. ve Yankı, M. (2021). Türkiye Önoturizm Rehberi, İstanbul: Alfa.

Güven, O. (2017). Türkiye Kırsal Kalkınma Politikalarının Analizi. *Akademik Bakış Dergisi, 63*, 209-227.

İnan, A. (1978). Cumhuriyetin 50. yılı için köylerimiz. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2022). *Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları*. İmge Kitabevi Yayınları, ISBN:978-975-533-999-3.

URL 1: <https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development>, (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

URL 2: https://ec.europa.eu/enrd/about_en.html, (Erişim Tarihi: 25.05.2023).

URL 3: <https://yesilgazete.org/assos-dostlari-ekoturizmle-tarim-alanlari-yapilasmaya-acilacak/>, (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

URL 4: <https://www.tema.org.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/turkiye-maden-ruhsatlarinin-tehdidi-altinda>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

Mutlu, A. (2022). *Bir kır ütopyası Osmanlıdan Cumhuriyete ideal köy*. İdealkent Yayınları.

Mutluay, İ. (2020). Suyun ve rüzgârın şehri Çanakkale içinde. İbrahim Dizman (Edt.). *Kaz Dağları'nın Çılgılığı* (ss. 315-3259. İletişim Yayınları.

OECD (2006). OECD Rural Policy Review: The New Rural Paradigm – Policies and Governance, OECD Publishing, ISBN: 92-64-02390-9.

OECD (2018). Rural 3.0 A Framework for Rural Development.

Öğdül, H. (2013). Kırsal alan planlaması tartışmaları 1999-2009. *Metropolitan kent çeperlerinde değişim dinamikleri* (ss. 379-383). Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.

Öğdül, H. (2019). Kırsal alanların değişimi ve kırsal planlama çerçevesinde bir değerlendirme. *Mimarist*, 2019/3 (66), 41-49.

Öğüt, A., Türker, N. ve Öztoprak, A. A. (2008). Kaymakamların iş tatminine KÖYDES projesinin öngörülen etkileri: Betimleyici bir çalışma. *Türk İdare Dergisi*, 460, 105-120.

Özel Cengiz, A., Çavuş, C.Z. ve Koç, T. (2014). Çanakkale ve Kepez yerleşmelerinde sulu tarım alanları kentleşme ilişkisi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 12 (1), 69-88.

Özelkan, E. vd. (2018). Kentleşmenin tarım alanları üzerine etkisinin uzaktan algılama ile incelenmesi – Çanakkale örneği. *ÇOMÜ Zir. Fak. Derg.* 6 (1), 123–134.

Özözen Kahraman, S. vd. (2017, Kasım 8-10). *Geçmişten günümüze Ayyvacık çevresindeki depremler ve kırsal alanlar üzerindeki etkileri [Sözlü Bildiri]*. Türk Coğrafya Kurumu 75. Yıl Uluslararası Kongresi. Ankara.

Patel, R. ve Moore, J.W. (2017). *Yedi ucuz şey üzerinden dünya tarihi.*, Kolektif Kitap (s.36).

Sarı, V.İ., Gökyurt, F. ve Doğan, T. (2019). Nüfus Yoğunluğu ve kentsel işlevler ile Türkiye’de ilçelerin kentleşme düzeyinin ölçülmesi, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu.

Sönmez, M. (2019). Tarımda gerileme ve köy mekanına yansımaları, *Mimarist*, 2019(3) 66, 63-72.

STB-KAGM (2023). Kırsal ekonomilerin çeşitlendirilmesi: bölge kalkınma idareleri ve kalkınma ajansları uygulamalarından seçilmiş örnekler. *Hazırlayan: Yardımcı, B., Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.*

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2016). Dünya’da ve Türkiye’de kent-kır karşıtlığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri. *İdealkent Yayınları*. ISBN:978-605-83819-3-3.

TKİB (2010). Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

TOB (2021). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi III (2021-2023) Tarım ve Orman Bakanlığı.

TÜİK (2022). Nüfus İstatistikleri.

Türkeş, M. ve Altan, G. (2012). Çanakkale’nin 2008 yılı büyük orman yangınlarının meteorolojik ve hidroklimatolojik analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(2), 195-218.

UN (2022). The Sustainable Development Goals Report.

World Bank (2022). Poverty and Shared Prosperity 2022 Correcting Course, Washington DC: World Bank.

Yakar, M. ve Özgür, E.M. (2022). Türkiye’de nüfus yaşlanması, yerel düzeyde tehlike çanları çalıyor! *Coğrafya Dergisi*, 44, 231-250.

KIRSAL PLANLAMANNIN KÜLTÜREL MİRASA YANSIMALARI: GELİBOLU BOLAYIR ÖRNEĞİ

Aylin Çelik Turan¹, Tülay Cengiz Taşlı², Berivan Eren³

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Çanakkale, Türkiye.

1. GİRİŞ

Sayısal büyüklük olarak 5000, 10000 veya 20000 nüfusun altındaki yerleşim birimleri ve bu birimlerin çevresindeki arazileri ifade eden ve tarımsal üretimin merkezi olarak görülen kırsal alanlar, bu tanımlamalarla beraber peyzaj özellikleri, yerel yaşam biçimleri, doğal ve kültürel değerleriyle planlanması, korunması ve geliştirilmesi gereken noktalardır (Uslu, Cengiz ve Kiper Dokumacı, 2004; Bahçe, 2009; Yenigül, 2017).

Kırsal alanlar planlanırken özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kır ve tarım arasındaki ilişkinin azalmasıyla kırsal nüfusun yeni süreçlere olumlu bir şekilde adapte olması gerekmektedir. Bunun için kırsal alan planlamasının üst ölçekteki kalkınma planlarıyla birlikte mekânsal çerçeveden de ele almak, fiziksel sürdürülebilirliğin kültürel boyutunu da planlama stratejilerine dahil etmek gerekmektedir. Bu durum, bütünleşik koruma ve planlama ilkesi ile etkin bir uygulamanın gerçekleştirilmesi ile yakın ilişkilidir (Öğdül, 2019; Nizamoğlu ve Bektaş, 2020; Çakır ve Sağıroğlu Demirci, 2021). Yerleşimlerdeki kırsal kimliğin ve kırsal alanların korunması için; kimlik kültür, tarih, mimari, kent, peyzaj, kültürel peyzaj, arkeolojik alanlar, anıtsal yapılar gibi somut ve soyut değerleri biriktirerek gelecek nesile aktarmak, yaşamın değişmez kaynağı haline gelen kültürel miras sürdürülebilirliğinin bütünleşik olarak düşünülmesine katkıda bulunur (Akten, 2019; Eres Güler vd., 2019; Karakul, Yıldız, 2020).

Kültürel peyzaj kavramı ortaya çıktığı 1920 ve 1970 tarihleri arasında coğrafik bir alan ve sonuç ürünleri olarak tanımlanırken (Sauer, 1925), 1970-1990 yılları arasında kavramın gelişme dönemi olarak isimlendirilmiş ve bu dönem kültürel peyzaj tanımlamasına insan faaliyetleri ve zamanla gerçekleşen süreç yaklaşımı dahil olmuştur (Taylor vd., 2015). Kültürel peyzaj daha sonrasında kültürel miras yönetimi, planlama ve uygulama alanlarına yayılarak, doğal ve somut kültürel miras değerlerinin içine sosyal ve kültürel değerleri katarak kırsal planlamanın günümüzdeki kır, peyzaj, kültürel miras zeminlerinde de değerlendirilmesini sağlamıştır (Madran ve Alptekin, 2009; Yücel Kap ve Salt, 2018; Kıran, 2019). Kırsal yerleşimlerin ve alanların miras ögesi olarak kabullenilmesi ve bu yerleşimlerin sahip oldukları karakterlerin ve değerlerin anlaşılabilir olması için kültürel peyzaj kavramını kullanmanın, doğa, kültür, mekân ilişkisini anlamlı kıldığı düşünülmektedir. Miras değeri taşıyan kırsal

alanlar, kültürel peyzaj kavramından hareketle yapı, sokak, doku, malzeme, detaylar, ev ve bahçelerin yanı sıra, zanaat, inanç, ritüel, davranış olgularını da anlamlı bir şekilde kurgulamaktadır. Tarih boyunca biriktirilen bu deneyim kültürel peyzaj değerleri ile sentezlenerek kırsal alanların mirasını açığa çıkarmaktadır (Kayın, 2012; Gümüşçü, 2018; Batman, Çanga ve Sökmen, 2019; Çakır ve Sağıroğlu Demirci, 2021). Açığa çıkan kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve sürdürülebilirliğinin bütünleşik olarak düşünülmesi için, bu alanlarda yer alan geleneksel yapıların fiziksel sürdürülebilirliğinin, kullanımının, dokusunun, yerleşim morfolojisi içindeki önemini korumak gerekmektedir. Bu koruma yaklaşımı göz önünde bulundurulurken, kırsal alanın sadece var olanı bozmadan korumak değil potansiyellerinin sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Kırsal alanın gelişimi, kalkınması ve yaşam modelinin gelecek nesile aktarılması için somut ve somut olmayan kültürel miras yönetiminin; neyi, neden, nasıl korumak gerektiği sorularına yanıt olması açısından çok önemlidir (Kaderli, 2014; Eres Güler vd., 2019; Kalaba, 2022; Özgeriş ve Karahan, 2022).

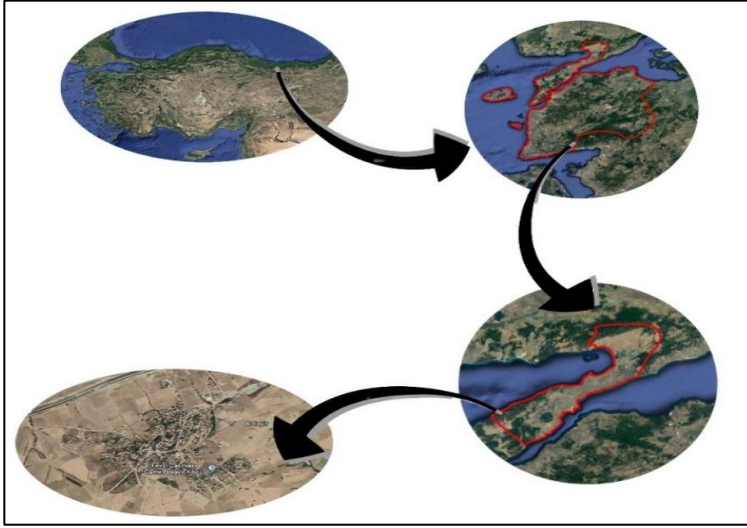
Bu kapsamda, kırsal alan planlamalarında kültürel miras değerlerinin belgelenerek, sayısallaştırılması ve bütünleşik planlama yaklaşımıyla ele alınması Gelibolu Bolayır Köyü örneğinde incelenmiştir.

Araştırmada, Bolayır köyü için köy yaşantısının devamlılığını sağlayacak, geleneksel dokunun ve kültürel mirasın korunmasını destekleyecek, azalan nüfusun önüne geçilmesine yönelik tedbirler içerecek ve köye özgü özellikleri ön plana çıkaran sürdürülebilir kırsal alan planlamasına ilişkin öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, mekânsal, doğal, yapısal standartlar ve bunlara ek olarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumla ilgili analizler ile alanın sorunları ortaya konularak öneriler geliştirilmiştir. Ayrıca Bolayır Köyünün kırsal gelişim hedef ve stratejileri belirlenerek, kırsal gelişim planı hazırlanmıştır.

2. ARAŞTIRMA ALANININ GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konumu

Bolayır Köyü, Çanakkale Boğazı girişinde Marmara Denizi ile Saros Körfezi arasında yer almaktadır. Gelibolu Yarımadası boğazında konumlanan köy ilçe merkezine 18 km uzaklıkta Asya ve Avrupa geçişinde Türkiye'nin önemli bir noktasında bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Gelibolu Bolayır Köyü Coğrafi Konumu

Kaynak: Google Earth, 2022'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

2.2. Kültürel Peyzaj Değerleri

Bolayır Köyü, Çanakkale İli'nin Gelibolu İlçesine bağlıdır. Köyün adı, M.Ö. 454 yılı kayıtlarında Rumca çarşı anlamına gelen "Agora", 1204 yılı kayıtlarında ise Rumcada yamaç anlamına gelen "Plagia" ya da "İsplagia" şeklindedir. Köy, 1484'den beri günümüzdeki Bolayır adını taşımaktadır. 6 Temmuz 1957 tarihinde nahiye merkezi iken belediye statüsü olarak beldeye dönüşen kasabanın belediye statüsü, nüfusunun 2000 kişinin altına düşmesi üzerine 2013 yılında sona erdi. Bolayır köyü 1945' teki yerleştirmelerden sonra hızla göç vermiş ve 1960'dan sonra da hızla göç vermeye devam etmiştir. Nüfusun yıllara göre sürekli azaldığı görülmektedir (Tablo 1). Köyün 2021 yılı toplam nüfusu 1053'tür. Bu nüfusun 565'i erkek, 488'i kadındır.

Tablo 1. Bolayır Köyünün Yıllara Göre Nüfus Dağılımı (URL1, 2022).

YIL	NÜFUS	ERKEK	KADIN
2021	1053	565	488
2020	1089	588	501
2019	1085	580	505
2018	1141	597	544
2017	1143	595	548
2016	1195	605	590
2015	1276	647	629
2014	1580	796	784
2013	1600	829	771

Köye ulaşımda, Çanakkale Gelibolu arası 18 km olup, Çanakkale bölgesinden ulaşım feribot iskeleleri ile sağlanmaktadır. İlçe ve köy arası ulaşım gün içerisinde belirli saatlerde mümkün olmaktadır (Şekil 2, 3, 4, 5). Köy yolları ve kaldırımlar genel olarak kilit parke taşından döşenmiştir. Patika yolları topraktan oluşan köy yolunun eğimli bir yapısı vardır. Yolların hali hazırda bakıma ihtiyacı bulunmaktadır.

Şekil 2. Gelibolu Bolayır Köyü Ulaşım Yolları

Kaynak: Google Earth, 2022'den yararlanılarak çalışma kapsamında üretilmiştir.

Şekil 3. Bolayır Köyü Yol Haritası

Kaynak: Open Street Map, 2022'den yararlanılarak çalışma kapsamında üretilmiştir.

Şekil 4. Bolayır Köyü yol ve yapı mevcut durumu

Kaynak: Özgün, 2022.

Şekil 5. Bolayır Köyü yol ve yapı mevcut durumu

Kaynak: Özgün, 2022.

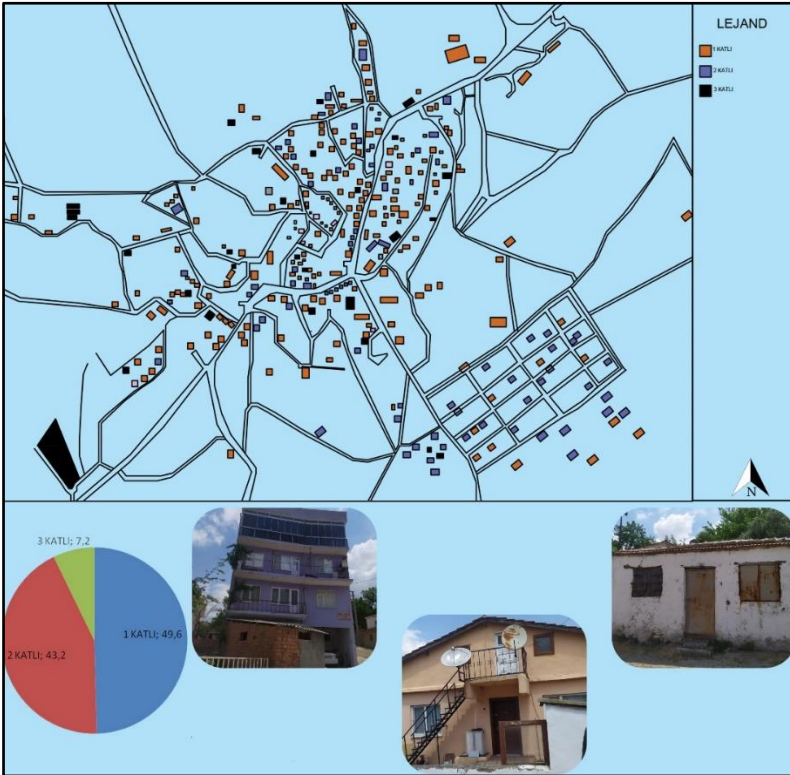
Köyde 25 adet yapının (%7) restorasyon ihtiyacı olduğu saptanmıştır (Şekil 4-5). Belediye Binası, Çimpe Kalesi ve bazı evler ve tarihi dokunun restorasyonu yapılarak yapısal dokunun devamlılığı sağlanmalıdır.

2.3. Köy Tipolojisi

Kat Dağılımı

Bolayır köyü mimari dokusu tek ve iki katlı yapılardan oluşmaktadır. Yapıların bazıları sokak üzerinde yer alırken bazıları da avlu içinde konumlanmıştır. Avlu sınırları herhangi bir bahçe duvarı ile belirlenmemiş olup doğrudan geçiş sağlanmaktadır. Bolayır Köyü'nde betonarme evler en fazla üç, taş evler en fazla iki katlıdır. Genel olarak tek katlı evler bulunmaktadır.

Köyde yer alan tek katlı yapılar genellikle yan yana konumlanmış, iki oda ve odalar boyunca uzanan giriş sofası olarak tanımlanabilecek plan şemasına sahiptir (Şekil 6).

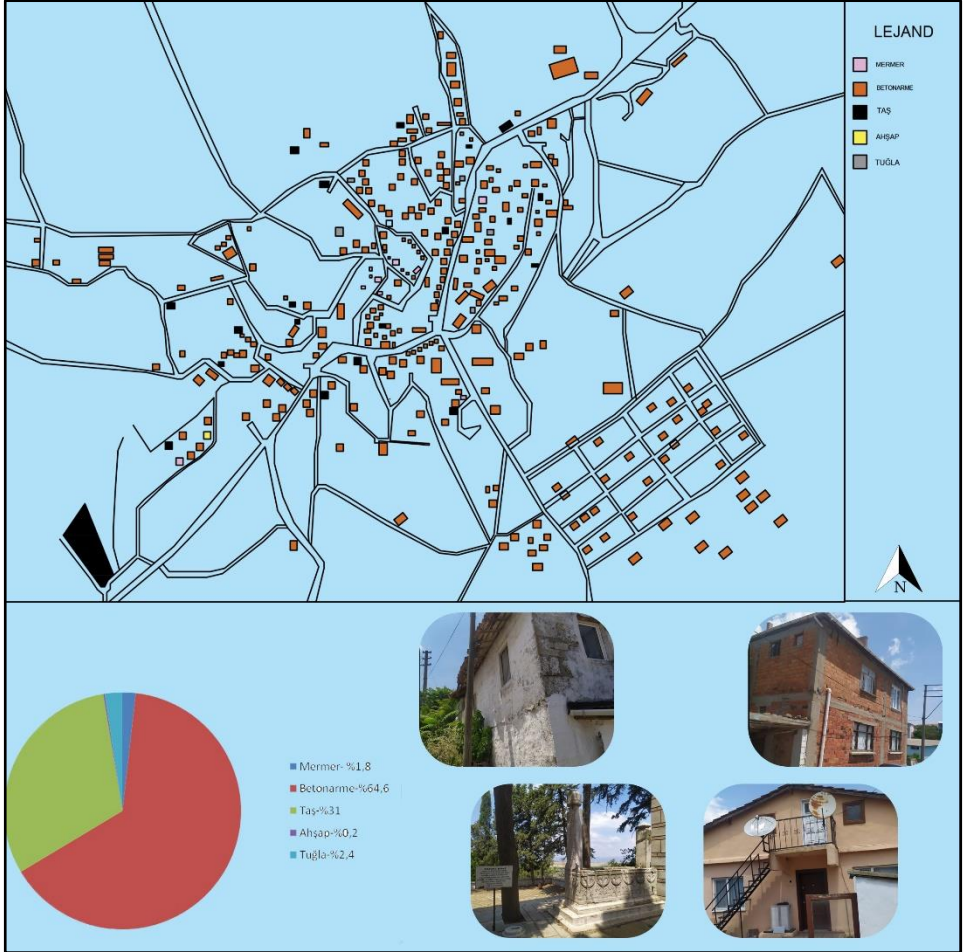
Şekil 6. Bolayır Köyü Kat Dağılım Analizi

Kaynak: Özgün, 2022.

Mimari Doku

Köyde tipik geleneksel konut mimarisini yansıtacak nitelikte yapı sayısı yok denecek kadar az olup mevcut olanlar ise terk edilmiş veya yıkılmaya maruz kalmıştır (Şekil 7). Yapıların köşelerinde kısmen kesme taş kullanılarak uygulamanın mukavemetinin artırılması amaçlanmıştır. Tabanları genellikle ahşap kiriş ve ahşap kaplamadır. Yapıların çatıları genellikle kırma çatı formundadır.

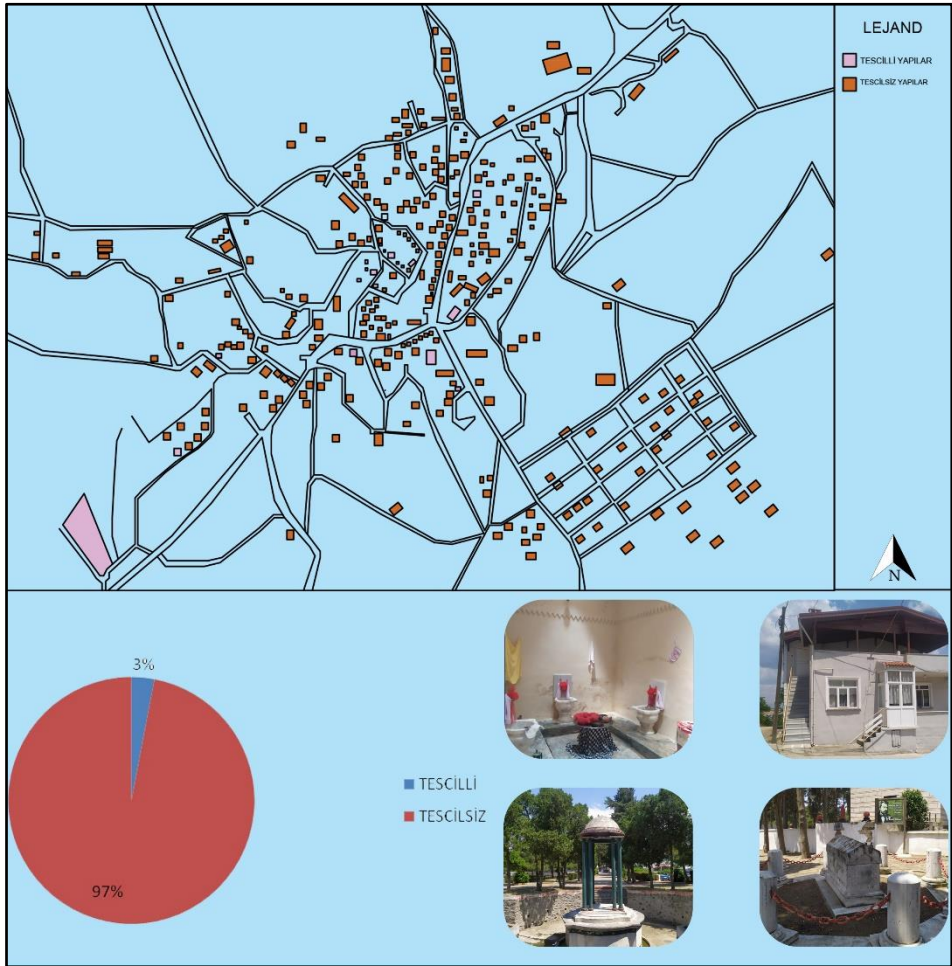
Şekil 7. Bolayır Köyü Mimari Doku Analizi

Kaynak: Özgün, 2022.

Tescil Durum

Bolayır Köyü, tarihsel ve kültürel olarak önemli bir noktada bulunmaktadır. Köyde tarihi öneme sahip yapılar bulunmaktadır. Ancak bu yapıların büyük bir kısmı bakımsızlık ve tahribattan dolayı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Köydeki yapıların %3'ü tescillidir (Şekil 9). Cami, okul, Çimpe Kalesi, Kütüphane, Süleymanpaşa Hamamı, Müze, Süleymanpaşa Türbesi Atı ve Lalası, Namık Kemal Türbesi, Atatürk'ün kaldığı ev, Eski Belediye Binası, Antik Yaşam Mağaraları, Antik Çeşme, Namaztepe Yazıtı, Kelamipaşa Türbesi ve bir taş konut tescillidir (Şekil 8).

Tescilli yapılar alanın kültürel mirası açısından korunması, tescilli olmayanların ise durumlarının değerlendirilerek kırsal alan planlamalarına dahil edilerek önlemler alınması ve korunması gerekmektedir.

Şekil 8. Bolayır Köyü Tescil Durum Analizi

Kaynak: Özgün, 2022.

Köyün kültürel miras değerlerinden olan Asker Çeşmesi, üzerinde antik yazıtı olan Saros kıyısında bulunan bakım yapılmış ve yazıtı korunmuş eserdir.

Gazi Süleyman Paşa'nın vakfiyesi tarafından Fatih Sultan Mehmed devrinde Bolayır kasabasında cami, zaviye, imaret, kervansaray ve türbeden oluşan bir külliye yaptırdığı tarihi belgelerde yazmaktadır. İmaret, zaviye ve kervansarayın dışından günümüze kadar Süleymanpaşa Cami ile türbesi gelebilmiştir (Tanman, 2010). Süleymanpaşa Hamamı ise bakım ve onarımı yapılması gereken tarihi hamamdır. Hamamın yakın zamanda bakıma alınmaması durumunda, yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalması söz konusu olacaktır. Çimpe Kalesi Osmanlı'nın Avrupa topraklarına geçtiği ve o tarihten sonra Avrupa imparatorluğu oluşunda köprü görevi oluşturmuş önemli bir tarihi kaledir. 1350 yıllarında Osmanlı himayesine girdiği ifade edilmekte olup, en az 750 yıllık bir tarihinin olduğu düşünülmektedir. Sağlıklı yapısı, bugüne kadar gelmesini sağlamıştır. Kale Gelibolu Yarımadası'nın girişini kontrol etmekte, manzara olarak ise Saros Körfezi'ne hâkim konumda yer almaktadır.

Arazi Kullanımı

Köyün şu anda yüksek bir yapılaşma potansiyeli yoktur. Askeri birliklerin konumu, deprem riski ve Özel Çevre Koruma Kanunları, Planlı Alanlar Yapım Yönetmeliği ve özel hükümlerden dolayı yapılaşma kısıtlanmaktadır. Bu nedenle alan kullanımının ve gelişim planını kısıtlayan kanun ve hükümlerin onayının alınması nedeniyle gelişim için planlanacak alan kullanımları dikkatli seçilmeli ve uygulanmalıdır. Bolayır Köyünde 1 okul, 1 aile hekim birliği, 1 jandarma, 1 tarımsal kredi kooperatifi, 1 cami, 1 türbe ve 1 kale bulunmaktadır. Köyün tamamı sit alanı içerisindedir. Sahil bölümünde 32 adet ikincil konut durumunda olan tatil siteleri bulunmaktadır. Bunlardan 12'sinin arıtma tesisi vardır. Köyde altyapı ve kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. İçme suyu kuyu sularından kullanılmaktadır. Ayrıca köy turistik potansiyele sahip olup, fazla sayıda turist gelmektedir (Şekil 9).

Tablo 2. Bolayır Köyü SWOT Analizi

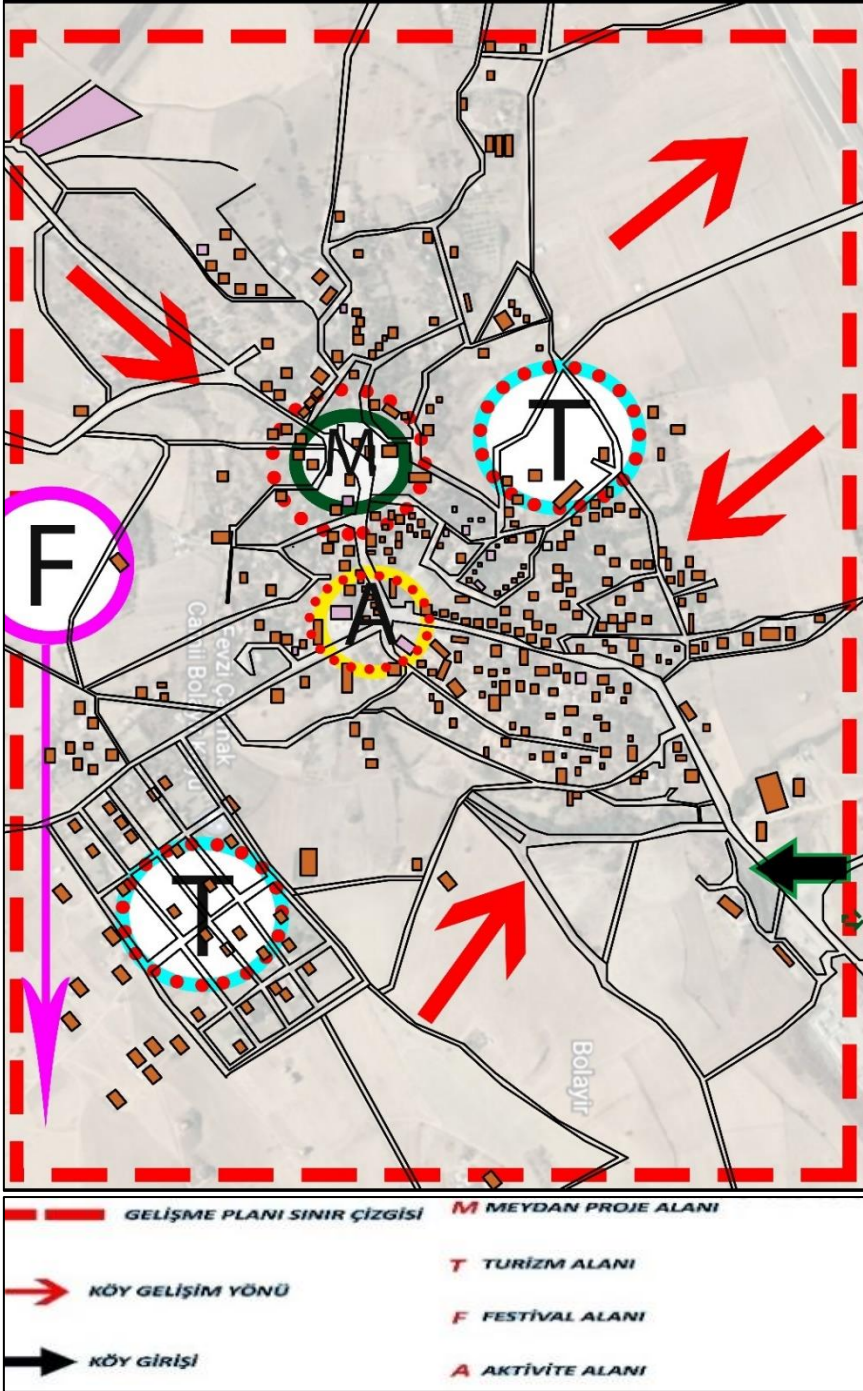
Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Köy halkının aidiyet duygusunun gelişmiş olması, ✓ Gelenek ve göreneklerin devam etmesi, ✓ Turizm potansiyelinin yüksek olması ✓ Yakın çevresinin taşıdığı önem ✓ Bölgenin denize kıyısının bulunması, ✓ İklim ve biyolojik çeşitliliğin olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nitelikli eleman yetersizliği ✓ Turizm gelişiminin önemslenmemesi, tanıtım eksikliği, ✓ Geleneksel mimarinin bozulmuş olması, ✓ Köy halkının çoğunun köydeki yaşam kalitesinden memnun olmaması ✓ Kamusal hizmetler ve altyapı eksikliği (Kanalizasyon sisteminin bulunmaması vb.) ✓ Nitelikli genç nüfusun il dışına göç etmesi, ✓ Sosyal yaşamın yeterince gelişmiş olmaması ve sosyal aktivite azlığı
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Potansiyel günübirlik ziyaretçi kitlesine sahip olması, ✓ Hayvansal ve tarımsal ürün potansiyelinin bulunması, ✓ Plaj varlığı, ✓ Çanakale Boğazi'na yakın olması, ✓ Ünlü kişilerin mezarlarının bulunması, ✓ Kültürel değerler 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çevrenin bilinçsizce kullanılmasıyla çevre tahribatı oluşumu, ✓ Genç nüfusun göç etmesi ve nüfusun yaşlanması, ✓ Su kaynaklarının kirlenmesi, ✓ Mimari yapının bozulması

SWOT analizine göre köyün turizm potansiyeli, tarımsal ve hayvansal ürün potansiyeli, değerlendirilmesi gereken önceliklerdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Gelişim Planı

Kırsal alanları iyileştirmeye yönelik uygun planlama ve tasarım politikalarının üretilmesi, uygulama için gerekli stratejilerin belirlenmesi ile mümkün olacaktır. Araştırmada Bolayır Köyü kırsal alanda yapılan analizler sonucunda, köyün doğal, ekonomik ve sosyal verileri birlikte değerlendirilerek bütüncül bir yaklaşımla planlama kararları alınmıştır (Şekil 10). Alanın potansiyellerinin etkin şekilde kullanılması, fırsatların avantaja dönüştürülmesi, aynı zamanda zayıf yönlerin güçlendirilerek tehditlerin minimuma indirilmesi gelişim stratejileri açısından önemlidir.

Şekil 10. Bolayır Köyü Gelişim Planı

Kaynak: Özgün, 2022.

Bu kapsamda hazırlanan öneri kırsal alan planlamasında, koruma öncelikli ve ekonomik kalkınmaya destek olacak şekilde köyün planlama stratejileri önerilmiştir. Köy mekanı bölgeler bazında incelenerek öneri turizm alanı, festival alanı, aktivite alanı ve meydan alanı olarak mekansal gelişim zonları belirlenmiştir. Bu kapsamda önerilen bazı stratejiler ve eylem planları aşağıda sıralanmıştır.

Strateji 1: Turizm bölgesi olmasını sağlamak

Eylem Planı 1: Köy meydanında, kıyıda ve D010 karayolu üzerindeki geleneksel mimariye sahip yapıların konaklama birimlerine dönüştürülmesi,

Eylem Planı 2: Yöre halkının ev pansiyonculuğu konusunda bilgilendirilmesi ve eğitim verilmesi,

Eylem Planı 3: Köy halkının kredi vb. ekonomik olarak desteklenmesi,

Eylem Planı 4: Köyün mevcut tur güzergahlarına dahil edilmesi sağlanarak konaklama yapılmasının sağlanması,

Eylem Planı 5: Konakların restorasyonu için Kültür Turizm Bakanlığı Turizm Geliştirme Fonları ile Avrupa Birliği fonlarından yararlanılmasının teşvik edilmesi,

Strateji 2: Odak noktaları geliştirmek

Eylem Planı 1: Kırsal alanların odak noktası olan köy meydanının gelişim ve turizm çekiciliğini artırmak için tasarım ölçeğinde peyzaj projesinin yapılması

Strateji 3: Yaz turizminin yanı sıra doğaya dayalı turizm odaklı alternatifleri geliştirmek

Eylem Planı 1: Deniz kıyısında kamp hizmetlerine yönelik elektrik, su gibi gerekli servislerin temin edilebileceği alanların yapılması,

Eylem Planı 2: Küçük gruplar halinde doğa turizminin yapılmasının sağlanması

Eylem Planı 3: Trekking güzergahının belirlenmesi,

Eylem Planı 4: Yerel ekonomiye destek amacıyla konaklama birimlerinin restorasyonunun sağlanması,

Strateji 4: Doğal ve kültürel mirasın korumak, devamlılığını sağlamak

Eylem Planı 1: Tarihi yapıların restorasyonlarının düzenli olarak yapılması,

Eylem Planı 2: Yöreyle özgü kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla gerekli yasal yaptırımların sağlanması,

Strateji 5: Yöre halkının yaşam kalitesini artıracak ekonomik, sosyal ve kültürel imkanları arttırmak

Eylem Planı 1: Köydeki sokakların sağlıklılaştırma çalışmalarının yapılması ve malzeme bütünlüğünün sağlanması,

Eylem Planı 2: Köy meydanında ve kıyıda yoğunlaşacak insan faaliyetleri için su, tuvalet, büfe, kafe, çeşme, kentsel donatı elemanları vb. ile gereksinimlerin sağlanması,

Eylem Planı 3: Eğitim (kreş, meslek lisesi vb.) ve sağlık birimlerinin artırılması,

Eylem Planı 4: Köy kahvesinin farklı nitelikteki kullanıcılar (kadın, çocuk, yaşlı vb.) için dönüşümünün sağlanması veya alternatif mekanların üretilmesi,

Eylem Planı 5: Köyde çeşitli etkinlikler (festival, açık hava sineması vb.) düzenlenmesi

Strateji 6: Teknik altyapı ve ulaşım olanaklarını arttırmak

Eylem Planı 1: Kanalizasyon sistemi için maliyeti daha düşük olan doğal arıtma yöntemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması,

Eylem Planı 2: D010 Karayolunun genişletilerek kapasite ve kalite standartlarının artırılması,

Eylem Planı 3: D010 Karayolu ve köy meydanı arasında doğal öğelerden yararlanılarak gürültü perdesi aksının sağlanması,

Eylem Planı 4: Köy içi yollardaki aydınlatma elemanlarının sayısının artırılması ve köyün karakterine uygun olarak doğal malzemelerden tasarımların yapılması,

Eylem Planı 5: Eğimli patikalarda doğal malzeme kullanımıyla basit basamaklar yapılması, ekolojik koşullara uygun doğal malzemelerin kullanılması

Eylem Planı 6: Yaya ve bisiklet yollarının oluşturulması,

Strateji 7: Mimari yapı tarzını korumak

Eylem Planı 1: Köy dokusuna uyumun sağlanması ve manzaraya engel olunmaması için yeni yapıların belirlenen kat sayısını geçmemesi,

Eylem Planı 2: Yeni yapılaşmanın kurallara göre yapılması ve bütünlük sağlanması

Strateji 8: Toplumsal eğitim ve bilinci arttırmak ve tarihi yapıları korumak

Eylem Planı 1: Yöre halkının turizm sektöründe istihdamının artırılması ve nitelikli eleman yetiştirilmesi

Eylem Planı 2: Olumsuz çevresel ve sosyo- kültürel etkilerin minimuma indirgenmesi için aktivitelerin hem turistler hem de yöre halkının sorumluluğunda düzenlenmesi,

Eylem Planı 3: Yöre halkının turizm ve çevre değerleri hakkında motivasyonunun sağlanması ve bilinçlendirilmesi

Sonuç olarak; köylerde mekânsal düzenlemeyi ele alan, katılım yöntemlerini destekleyen, disiplinler arası uzmanlık alanlarından yararlanan, tarihi, ekonomik ve toplumsal bağlamı dikkate alan bir çalışma ile kırsal alanların

planlanması mümkündür. Yapılacak planlarda üst ölçekte mekânsal planlarla ve alt ölçekte köy tasarım rehberleri ve uygulama boyutuyla bağlantılı olarak ele alındığı takdirde kırsal alan planlarının etkinliği artacaktır.

Not: Bu araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kırsal Alan Planlaması dersi kapsamında yapılan çalışmalardan üretilmiştir. Katkı sunan Nida Aksu, Umahan Altınata ve Fatma İrem Özer'e teşekkür ederiz

Kaynakça

Akten S. (2019). Mimarlık, planlama ve tasarım alanında araştırma makaleleri. *Kültürel mirasın ekonomik boyutu*. Gece Kitaplığı.

Bahçe, A.S. (2009). Kırsal gelişimde kültür (mirası) turizmi modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 1-12.

Batman, Z.P., Çanga, A.Ç., Sökmen, T. (2019). Kültürel peyzajların kırsal turizm ile kullanım ilişkisinin değerlendirilmesi: Cumalıkızık-Bursa örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 1-13.

Çakır, S. ve Sağıroğlu Demirci, Ö. (2021). Sürdürülebilir turizm planlaması yoluyla inebolu kültürel mirasının korunmasına yönelik bir araştırma. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*. 6(2), 586-606.

Eres, Z.; Güler, K.; Güler, A.C. (2019). Yitirilen Köyler ve Dönüşen Peyzaj: Türkiye Kırsalının Geleceği. *Mimarist Dergisi*, 19 (66), 29-40.

Gümüşçü O. (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (75), 99-120.

Kaderli, L. (2014). Kültürel miras koruma yaklaşımlarının tarihsel gelişimi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (12), 29-41.

Kalaba, B. (2022). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında müzelerin önemi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 102-112.

Yücel Kap, S.D. ve Salt, E. (2018). Kültürel peyzajların tarihsel süreç içerisindeki değişimlerinin tespiti: Bursa İznik örneği. *Planlama Dergisi*, 28 (1), 40-55.

Karakul, Ö. ve Yıldız, T. (2020). The Role Of Local Governments In The Conservation Of Cultural Heritage, Turkey.

Kayın, E. (2012). Kültürel manzara-kültürel peyzaj ögesi olarak kırsal yerleşimlerin korunmasına yönelik kavramsal ve yasal irdelemeler. *Mimarlık Dergisi*, 367.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=381&RecID=2998,10.07.2022>).

Kıran, A. İ. (2019). İstanbul kara surları dünya miras alanındaki tarihi bostanların kültürel peyzaj kapsamında değerlendirilmesi [Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Madran, E. ve Alptekin, A.H. (2009). Korumada yeni tanımlar ve yeni kavramlar kültürel peyzaj. TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Nizamoğlu, S. M. A. ve Bektaş, B. N. (2020). Geneyik kırsal mahallesi mekansal gelişme stratejileri. *Tasarım Kuram Dergisi*, 16(31), 172-193.

Öğdül, H. (2019). Kırsal alanların değişimi ve kırsal planlama çerçevesinde bir değerlendirme. *Mimarist Dergisi*, 19(66), 41-49.

Özgeriş, M. ve Karahan, F. (2022). Kültürel miras bağlamında tarımsal teraslar ve özellikleri: Uzundere (Erzurum) örneğinde bir değerlendirme. *Milli Folklor* (133), 160-175.

Sauer, C. O. (1925). The Morphology of Landscape. University of California Publications in Geography 2: 19-54.

Tanman, M. B. (2010). *Süleyman Paşa Camii ve Türbesi*. Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, cilt 38, 101-102.

Taylor, K.; Clair, A.; Mitchehell, N.J. (2015). Conserving Cultural Landscape Challenges And New Directions. Routledge.

URL 1: Türkiye Nüfusu İl ilçe Mahalle Köy Nüfusları, <https://www.nufusune.com/8463-canakkale-gelibolu-bolayir-koy-nufusu>, (Erişim Tarihi: 10.06.2022).

Uslu, A., Cengiz, T., Kiper Dokumacı, T. (2004, Kasım 25-27). *Avrupa'da ve Türkiye'de yapılan kırsal planlama çalışmalarında peyzaj mimarlığı'nın yeri [Sözlü bildiri]*. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı II. Kongresi, Ankara.

Yenigül, S. B. (2017). Kırsal kalkınma politikalarında yeni yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına etkisi. *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25.

KORUMA KORİDORLARININ PLANLANMASI VE UYGULANMASINDA KATILIMCI YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Tutku Ak Erken

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Çanakkale Türkiye.

1. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI

Son yıllarda, biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların korunmasına yönelik gerçekleştirilen planlama çalışmalarında önemli bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim, genel anlamda biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kavramları hakkında bilinenlerin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Koruma odağının tek bir türe değil; topluluklara, habitatlara, ekosistemlere ve peyzaj alanlarına yönelmesi bu değişimin temel unsurudur (Poiani vd., 2000). Korunan alanların planlanmasına yönelik çalışmaları bazı temel kavramlar şekillendirmektedir. Bu kavramlar, özellikle zamansal ölçeklere, bireylerin diğer türlerle etkileşimine, bir alanı tanımlayan fiziksel faktörlere, doğal ve insan kaynaklı bozulmalara ve ekolojik süreçleri etkileyen daha geniş peyzaj süreçlerine dikkat çekmektedir (Mason, 2011). Özellikle, ada biyocoğrafyası ve meta-popülasyon teorilerinin keşfi, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik çalışmalarda önemli değişikliklere yol açmıştır.

Robert MacArthur ve E.O. Wilson tarafından 1967'de ortaya atılan ada biyocoğrafyası teorisinin ortaya çıkışıyla, bireysel organizmaların hareketine odaklanmak yerine, bir adadaki tür zenginliğini etkileyen unsurların neler olduğuna odaklanılmaya başlanmıştır. Bu teorisinin temel prensibi, tür zenginliği dengesinin (bir adada yeni tür oluşum oranı ile, mevcut kolonilerin yok olma oranı arasındaki dengenin) ana karaya yakın olan büyük adalarda, küçük veya uzak adalara oranla daha fazla olacağı görüşüdür (Hilty vd., 2006). Söz konusu teori, sadece habitatlar arasındaki mesafenin tür zenginliğini etkilediğini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda korumanın korunan alan sınırlarının ötesine uzanması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Ada biyocoğrafyası teorisini takiben, 1970'de Richard Levins tarafından meta-popülasyon kavramının geliştirilmesi hem ekoloji hem de koruma biyolojisi alalarında büyük ilerlemelere yol açmıştır. Meta-popülasyon, genel olarak tek bir türe ait popülasyonların çeşitli şekillerde bağlantıda olduğu sistemler olarak tanımlanmaktadır. Teorinin ardındaki temel görüş, söz konusu türün işgal ettiği habitat parçalarının bu bağlantılara dayanarak zaman içinde yer değiştirmesidir (Hilty vd., 2006). Teori, bu alt popülasyonların türlerin dağılımı ve gen akışı yoluyla birbirine bağlı olduğunu, popülasyon yoğunluğu anlamında güçlü (source) ve zayıf (sink) habitatlar arasında dalgalanmalı bir hareketin meydana geldiğini açıklamaktadır. Sonuç olarak, güçlü habitatları korumanın zayıf habitatlarda bulunan popülasyonların da devamını sağlayacağı anlaşılmaktadır (Poiani vd., 2000). Güçlü-zayıf habitatlar arasındaki dinamikleri temel alan bu

teoriye göre, habitat izolasyonu ve diğer habitatlara olan mesafenin popülasyonlar üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu düşünce ise ekolojik bağlantı ve koridorlar kavramlarının temellerini oluşturmaktadır.

Ekolojik sistemlerin karmaşık bir yapısı olduğunun anlaşılması sonucunda, dinamik olan ekolojik desenlerin ve süreçlerin birden fazla ölçekte korunması gerektiğinin anlaşılmıştır (Poiani vd., 2000). Dahası, ekosistem kavramının daha iyi anlaşılmasıyla birlikte, ekolojik kavramların planlama ve yönetim stratejilerine entegrasyonu da önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle, birden fazla ölçekte peyzaj alanları arasında bağlantıyı artıran koridorlar ve rezerv ağları gibi büyük ölçekli koruma çalışmaları ve stratejileri geliştirilmiştir. Ayrıca, habitat dönüşümü ve parçalanmanın hızlı bir şekilde artışı ve iklim değişikliği ile tetiklenen ekolojik süreçlerin dengesizliği, korunan alanlarda alternatif planlama ve yönetim arayışlarına neden olmuştur.

2. KORUMA KORİDORLARI

Araştırmacılar, habitat parçalanması ve kaybının küresel biyolojik çeşitliliğe yönelik en büyük tehditlerden biri olarak göstermektedirler (Hess ve Fischer, 2001; Groves vd., 2002; Bryant, 2006; Crooks ve Sanjayan, 2006; Hilty vd., 2006; Goldman, 2009; Stokes vd., 2010). Artan bu tehdide yanıt olarak, doğa korumacılar ve planlamacılar peyzaj ölçeğindeki süreçleri korumak, parçalanmayı daha da azaltmak ve habitatlar arasındaki bağlantıyı sürdürmek için çeşitli araçlara odaklanmaya başlamışlardır. Heller ve Zavaleta'ya (2009) göre, bilimsel araştırmalarda biyolojik çeşitlilik yönetimi için en fazla sunulan öneriler arasında koridorların tasalanarak habitatlar arasında bağlantının artırılması, popülasyon dağılımını önleyen engellerin kaldırılması, birbirine yakın rezervlerin belirlenmesi ve yeni sahaların ağaçlandırılması bulunmaktadır.

Koridorlar, devam eden parçalanmayı en aza indirecek ve ilişkili türlerin yok olmasını önleyecek bağlantılar elde etmenin bir yolu olarak kabul edilmektedir (Hilty vd., 2006). Bu koruma anlayışı, farklı mekansal ve zamansal ölçeklerdeki habitat yamalarını ve ekolojik süreçleri birbirine bağlama fikrine dayanmaktadır (Goldman, 2009). Ancak, Crooks ve Sanjayan'a (2006) göre, bilimsel araştırmalarda bağlantının ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği konusunda bir karışıklık vardır. Koridorların oluşturulmasına yönelik net ve tutarlı bir tanımlama sorunu bulunmaktadır. Bu da koruma hedeflerinin belirlenmesi, bir koridorun nasıl tasarlanması, yönetilmesi veya değerlendirilmesi gerektiği konusunda karışıklığa neden olmaktadır (Hess ve Fischer, 2001).

Tanımlar; koruma biyolojisi, yaban hayatı yönetimi, peyzaj ekolojisi ve peyzaj planlama gibi disiplinler arasında büyük ölçüde değişiklik gösterebilmektedir (Hess ve Fischer, 2001). Örneğin, bu yapılar bazen habitat koridorları, yaban hayatı koridorları veya ekolojik yapılar olarak adlandırılırken (Bennett, 2003), bazen de yeşil koridorlar, yeşil kuşaklar veya açık alanlar terimleri ile eşanlamlı olarak kullanılabilir. Diğer bazı durumlarda, ekolojik ağlar veya habitat

ağları olarak bilinirken, bazen de bu ağların parçası olarak çekirdek alanlar, koridorlar ve bağlantı düğümleri olarak tanımlanabilmektedir (Hilty vd., 2006).

Koridor terimi yalnızca farklı disiplinlere göre değişiklik göstermekle kalmayıp, aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerine göre de farklılık göstermektedir. Örneğin, Güney Amerika ve Asya'nın birçok yerinde "ekolojik koridorlar" olarak bilinen uygulamalar, Kuzey Amerika'da "rezerv ağları" olarak da adlandırılmaktadır. Aynı konsept için, Avrupa genelinde ve uluslararası kuruluşlar tarafından "ekolojik ağ" terimi daha fazla kabul görmektedir (Bennett ve Mulongoy, 2006).

Koridorlar için birçok tanımlama ve sınıflandırılma bulunmasına rağmen, hepsinin ortak amacı biyolojik çeşitliliği korumaktır. Bu amaçla önerilen en yaygın çözümlerden biri, yaban hayatı hareketini sağlamak amacıyla korunan doğal alanlar arasında bağlantı sağlamaktır (Hilty vd., 2006). Bu çalışmada, biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla habitatlar arasında bağlantı kurmayı hedefleyen planlama çalışmaları "koruma koridorları" olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, koridorların bir koruma aracı olarak kullanılmasıyla ilgili bazı endişeler de vardır. Özellikle, bu koridorların planlanması ve uygulamaya dönüştürülmesi ile ilgili sıkıntılar aşağıdaki bölümlerde aktarılmaktadır.

3. PLANLAMA VE UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Habitat bağlantıları oluşturmak basit bir kavram olarak karşımıza çıksa da zor olan bu kavramı bilimsel analiz ve pratik uygulamaya dönüştürmektir (Crooks ve Sanjayan, 2006). Benzer şekilde, Goldman (2009) koridorların dışarıdan somut ve pratik bir strateji olarak görüldüğünü, ancak gerçekte bunların uygulanmasının çok zor olduğunu ifade etmektedir. Çeşitli çalışmalar, süreç boyunca bir dizi sorunun belirlendiğini ortaya koymuştur. Literatür taramasına dayanarak hem işlevsel hem de yapısal bağlantıyı hedefleyen büyük ölçekli koruma fikirlerinin zorlukları planlama sürecinin iki aşaması altında tanımlanmaktadır. Bu iki aşama:

1. Bilimsel analiz: Korunması öncelikli alanların sistematik olarak belirlenmesi
2. Koruma eylemi: Korunması öncelikli alanların sahada uygulanması

Ancak, diğer bir grup araştırmacı (Knight vd., 2006a; Cowling vd., 2008), analiz ve eylem aşamaları arasında bir kopukluk olduğunu belirtmekte ve uygulamanın etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için bu iki aşama arasında bir bağlantı kurulmasını önermektedir. Aşağıdaki bölümlerde, bu çalışmalar daha derinlemesine incelenmektedir.

Bilimsel Analiz Süreci

Koridor planlamasında, korunması öncelikli alanların belirlenmesi süreci genelde ekolojik bilginin derlenip analiz edildiği biyolojik değerlendirme sürecine dayanmaktadır. Bu süreçte, bilimsel verilerin ve delillerin kısıtlılığı önemli bir sorun olarak belirtilmektedir. Örneğin, Vos vd. (2008) türlerin peyzaj alanları arasında dağılımını sağlamak amacıyla hangi türler için ne kadar alan gerektiği konusunda yeterince araştırma olmadığını belirtmektedir. Türlerin habitat değişim ve kaybına olan toleranslarının farklılık göstermesi (Bennett, 2003) bu süreci daha da sıkıntıya sokmaktadır.

Bilimsel verilerin eksikliği ve gelecekteki belirsizlik dikkate alındığında, korunan alanların belirlenmesinde ekolojik modelleme araçlarının kullanılması da problemli olabilmektedir. Groves vd.'ne (2012) göre türlerin ve habitatların bağlantısını sağlamaya yönelik yapılan modellemeler türlerin mevcut dağılımını dikkate almaktadır. Ancak, gelecekte dağılımlarında değişme olma olasılığı olan birçok türün korunması bu durumda mümkün olmayacaktır. İklim değişikliğine adaptasyonu da dikkate alan modellemeler için bu durum daha sıkıntılı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Huber vd. (2012) tarafından belirtilen başka bir olumsuzluk ise yapılan birçok modelin, çekirdek habitatları belirleme ve bu habitatlar arasında koridor oluşturma çabasıdır. Yazarlara göre, bunun bir nedeni bazı peyzaj alanları için çekirdek habitatlar belirlemenin oldukça zor olması; diğer nedeni ise hayvan türlerinin tek bir koridor yerine birçok rotadan hareket etmeleridir.

Bu ve benzeri kaygılar, korunması öncelikli alanların belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu zorluklara rağmen, Soulé ve Terborgh (1999) bazı türlerin ve ekolojik süreçlerin desteklenmesinde büyük ölçekli korumanın önemini vurgulamaktadır. Groves vd. (2012) de koruma misyonunun aciliyetini vurgulayarak, planlamaların bilimsel eksiklikleri beyan ederek, eldeki en güncel verilerle yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Korumanın Eyleme Dönüştürülmesi

Korunması öncelikli alanların belirlenebilmesi amacıyla halen yeni araçlar, yöntemler, yazılımlar ve veri tabanları geliştirilmeye devam edilmesine rağmen uygulamadaki başarıların sınırlı olduğu görülmektedir (Reyers vd., 2010). Bu süreç, özellikle büyük ölçekli alanların korunması gerektiği durumlarda daha da büyük sıkıntılar yaratmaktadır. Bunun temel nedeni, uygulamanın birçok ölçekte gerçekleşmesi ve başarının birçok paydaşın bir araya gelmesinden kaynaklanmasıdır (Tiemann ve Siebert, 2009).

Sonuç olarak uygulama, eylemin gerçekleştirileceği ülke veya bölgeye göre değişiklik gösterebilmektedir. Bazı uygulama stratejileri ulusal politikalara dayanarak daha merkezi yaklaşımlarla; bazıları ise STK'lar yoluyla daha tabandan yaklaşımlarla gerçekleştirilebilmektedir (Jongman ve Kristiansen, 2001; Bennett ve Mulongoy, 2006). Hangi yaklaşımın daha doğru olduğu argümanı göz önünde bulundurulduğunda, Tiemann ve Siebert (2009)

yasamanın gerektirdiği zorunluluktan ziyade gönüllülüğün esas olması gerektiğini, ancak kabul ve finansman elde etmek için ise üst yönetimlerin de projeyi desteklemesi gerektiğini belirtmektedir.

Uygulamalar ayrıca finansal araçlar ve bazı provizyonlar yoluyla ulaşım, sanayi, tarım ve ormancılık gibi sektörleri sürece dâhil ederek yeni habitatların oluşumunu ya da mevcut habitatların korunmasını sağlayabilir. Dahası, planlama konusundaki yetkili kuruluşlar koruma hedeflerini, bölgesel ya da yerel ölçekteki mekânsal planlama politikalarına veya stratejilerine adapte edebilir (Jones-Walters, 2007). Ancak yerel yönetimler, yeterli bilgi ve teknik destek olmadan, korumaya yönelik hedeflere alan kullanım planlarında yer vermek için gerekli önemi ya da çabayı göstermekte yetersiz kalabilir (Kennedy ve Wilkinson, 2003). Bu nedenle, yerel ölçekte uygulamaların gerçekleşebilmesi için paydaş ve halk katılımı gibi yönetim aktivitelerine yer verilmesi gerekmektedir (Jones-Walters, 2007).

Özet olarak, büyük ölçekli koruma planlarının uygulamaya geçirilebilmesi için hem farkındalık yaratabilmek hem de gerekli finansmanı sağlayabilmek amacıyla çalışmaların üst yönetim ve girişimlerden destek görmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu amaca yönelik yerel mutabakat sağlamak, yerel bilgiyi kullanabilmek ve uygulama sahalarında aktiviteler gerçekleştirmek gerekmektedir (Tiemann ve Siebert, 2009). Sonuç olarak, koruma planlarının uygulanmasında kurumsal kapasitenin önemli bir faktör olduğu ve birçok ölçekte farklı paydaş gruplarının sürece dahil edilmesi gerektiği görülmektedir.

Planlamada Analiz ve Uygulama Aşamaları Arasında Uyumsuzluk

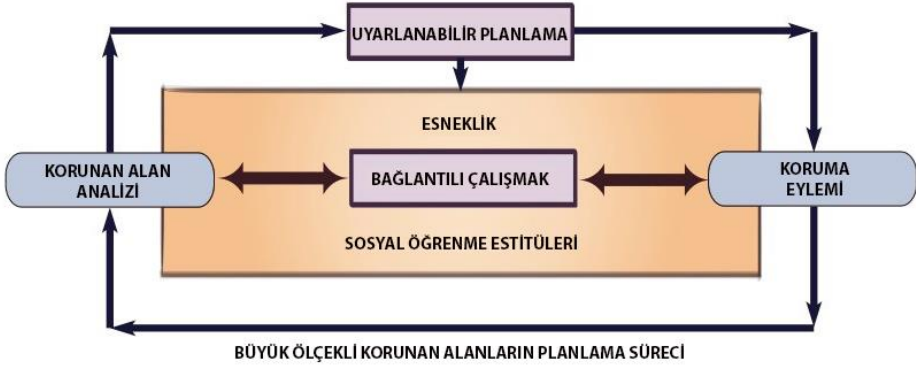
Sistematiik değerlendirme çalışmaları, koruma planlarının etkili olabilmesi için bir temeldir ve korumanın eyleme dönüştürülebilmesi için esas araçlardır (Knight vd., 2006a). Ancak koruma, biyolojiden çok insanlarla ve insanların yaptıkları tercihlerle ilgilidir. Bu nedenle de uygulama sürecine, sosyo-ekonomik ve siyasal olumlu ya da olumsuz birçok faktör etki etmektedir. Biyolojik eşitliliği koruma hedefleri sosyo-ekonomik hedeflerle uyumlu hale geldiğinde, uygulamadaki başarının da artabileceği belirtilmektedir (Reyers vd., 2010).

Arlettaz vd. (2010), bilim ve eylem aşamaları arasındaki uyumsuzluğun bazı nedenlerinden bahsetmektedir. Uygulamacıların bilimsel veriye ulaşamaması, araştırmaların uygulamadaki sorunlarla alakalı olmaması, ayrıca ekonomik, sosyal ve siyasal desteğin yer almaması bahsedilen nedenler arasında yer almaktadır. Bu alışma, özellikle koruma planlarını hazırlayan araştırmacıların planları uygulamaya dönüştürmeye yönelik bir çaba göstermediğini ve bilim ile politika arasında iş birliğinin sağlanabilmesi için yeni paradigmalardan geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu doğrultuda, Knight vd. (2008) acil olarak bilimi eyleme çevirecek kurumlara ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. st yönetim seviyesinde, birden fazla bölgeyi yetki alanına dahil eden, karar verme komisyonlarından oluşan kurumların araştırmacılar ile uygulamacılar arasındaki ilişkileri teşvik ederek yol almasını tavsiye edilmektedir. Ancak, bu kurumların daha geniş bir planlama erevesi içerisinde yer alması gerektiğini de belirtilmişlerdir.

4. PLANLAMA VE UYGULAMADA KATILIMCI YAKLAŞIM

Koruma için öncelikli alanlar belirlenirken, planlama ekibinin üyeleri tarafından alanların koruma değeri, tehditler ve uygulanabilirlik gibi kriterlerin yanı sıra, korunan alanlara ait veriler kişisel değerlendirmeleri de göz önünde bulundurarak objektif bir şekilde ele alınması gerekmektedir (Groves vd. 2002). Öte yandan, Biggs vd. (2011) koruma planlarının ekolojik odaklı olmak yerine sosyal odaklı olmaya doğru dönüşmeye başlamış olmasına rağmen, sosyal değerlendirmeler için kullanılan yöntemlerin ekolojik değerlendirmelerden geride kaldığını vurgulamaktadır. Bu durum sosyal fırsatları ve engelleri değerlendirebilmek amacıyla alternatif araçların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bölümde koruma koridorlarının uygulamaya dönüştürülebilmesi amacıyla planlamaya sosyal süreçlerin dâhil edilmesine yönelik ortaya çıkan kavramlara ve uygulamalara daha yakından bakılmaktadır. Şekil 1’de, büyük ölçekli koruma koridorlarının planlama süreci için geliştirilmiş olan kavramsal çerçeve görülmektedir.

Şekil 1. Koruma koridorlarının planlanması ve uygulanmasına yönelik kavramsal diyagram

Esneklik ve Uyarlanabilir Planlama

Korunan alanların planlamasında sosyal değerlendirme araçlarına olan ihtiyaç ile bilimsel veri ve yöntemlerin yetersizliği, yeni birkaç kavramın ve fikrin benimsenmesine neden olmuştur. 'Sosyal-ekolojik esneklik' ve 'uyarlanabilir planlama' gibi kavramlar, sosyal ve ekolojik sistemleri birbirine bağlamak amacıyla ortaya çıkan konseptlerden bazılarıdır. Bu kavramların ana fikri, sosyal-ekolojik sistemleri bilgi mevcut hale geldikçe öğrenmeye hazırlamak ve gelecekteki zorluklarla beraber değişen koşullara uyum sağlama fırsatı sunmaktır.

Walker vd. (2002) esnekliği, "bir sistemin öğrenme ve adaptasyon kapasitesi" olarak tanımlar. Amaç, esneklik kavramını doğal kaynak yönetimi bağlamında sosyal sistemlere, idari ve öğrenme alanlarına uygulayarak organizasyonların

'uyumlu' ve 'dinamik' bir yapı oluşturmasını sağlamaktır (Boyd ve Osbahr, 2010). Bu nedenle, uyarlanabilir korunan alan planlaması, öğrenmenin açık bir şekilde uygulamalara dâhil edilmesi gerektiğini ve belirsizliğin öğrenme aracılığıyla azaltılabileceğini savunur. Bu anlayış insanlara, sosyal-ekolojik sistemlerin değişen özelliklerine ve bilgiye sahip olma fırsatını vermektedir (Grantham vd., 2010).

Büyük ölçekli korunan alan planlaması, bu kavramları uygulama sürecine entegre etme potansiyeline sahiptir; çünkü, mekansal olarak esnek olan ve değişime müsait olan koruma koridorları veya ağları, izole edilmiş korunan alanlardan farklıdır. Bu esnek ve uyarlanabilir yapı, büyük ölçekli ekosistem ağlarının bütüncül yapısından kaynaklanmasından dolayı aynı zamanda da sürdürülebilir kalkınmaya olanak vermektedir (Opdam vd., 2006).

Büyük ölçekli korunan alanların bir diğer önemli özelliği ise bu alanların, paydaşlar (idari sektörler, yerel halk ve STK'lar) arasındaki iş birliğini arttırarak sosyal ağlar gibi işlev görebilmeleridir (Bennett ve Mulongoy, 2006; Boitani vd., 2007; Jongman vd., 2004, Jongman, 2008; van Der Windt ve Swart, 2008). İlgili paydaşların katılımı; potansiyel direnişin önüne geçme, gönüllülüğü sağlama ve güçlü ortakların desteğini kazanma (Tiemann ve Siebert, 2009) gibi faydaların yanı sıra; bilgi üretmek, bilgiyi derlemek ve bilgiyi ilgili yerlere yaymak gibi katkılar da sunabilir (Gooch, 2003).

Sosyal Öğrenim Enstitüleri

Knight vd. (2006b), büyük ölçekli korunan alan planlamasında bilimsel yolla erişilen koruma hedeflerinin işlevsel hale gelebilmesi için sosyal öğrenme enstitülerinin kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada "sosyal öğrenme enstitüleri"; bilim adamları, planlamacılar, yöneticiler ve doğal kaynak kullanıcıları arasında sürekli olarak diyalog ve müzakere sağlayan süreç ve yapılar olarak tanımlanmaktadır.

Bir büyük ölçekli biyolojik koruma programı olan Mesoamerikan Biyolojik Koridoru'nun (MBK) değerlendirildiği çalışmada (Dettman, 2006), iş birliğine dayalı planlama çalışmalarında birden fazla ölçeğin göz önüne alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu program, 8 farklı ülkeden karar vericileri bir araya getirmede başarılı olmasına rağmen, programın yerel düzeyde uygulanması, yerel girişimler ile bölgesel planlama departmanları arasındaki iletişim eksikliği nedeniyle etkili olmamıştır. Birch (2011), bu konu ile ilgili olarak, yeterli kapasitenin sağlanmadığı durumlarda bölgesel bir planlama girişimine yerel katılımın da fazla etkili olmayacağını belirtmiştir.

Bu çalışmalar, kurumlar arasında bilgi akışını sağlamak ve sosyal öğrenme enstitüleri kurmak amacıyla etkili iletişim kanalları oluşturmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, planlama her zaman teknik bilgi gerektirmez. Diyalog ve diğer iletişim biçimleri, geleneksel anlayışları, uygulamaları ve kurumları etkilemenin daha etkili bir yoludur. Dolayısıyla, öğrenme üzerinde en etkili araç, iletişimsel eylem yoluyla bilginin üretildiği ve müzakere edildiği süreçtir (Innes, 1998).

Bağlantılı Çalışmak

Arletta vd. (2010) koruma konusunda uzman bilim adamlarının somut koruma eylemlerini uygulamada yetersiz kaldıklarına dikkat çekmektedir. Biyolojik çeşitliliği koruma çalışmalarında sahada başarı elde etmek için uygulama aşamasındaki bilim insanlarının, diğer kurumlar ve kullanıcılarla birlikte çalışmasının etkili olabileceğini belirtmektedir. Bu çalışma, İsviçre'deki bir vakayı örnek vermektedir. Çalışmada, bilim insanları (çalışmanın yazarları) yerel paydaşlarla iş birliği sonucunda tür temelli koruma konusunda başarı elde etmişlerdir. Ancak başarının temel nedeni, araştırmacıların zararlı olarak kabul edilen bir tür ile beslenen ve nesli tehlikede olan başka bir türü korumanın ekonomik faydalarını göstermeleriyle olmuştur. Bu örnekte, karşılaşılan sorunun oldukça basit ve çözümünün kolay olduğu anlaşılmaktadır. İlgili türün korunması için alınması gereken önlemin zahmetsiz olduğu ve her iki tarafında bu çözümden ortak fayda sağladığı görülmektedir.

Koruma kararlarının fayda sağlamadığı veya koruma kararı alınmaması durumunda ortaya çıkacak olan risklerin net bir şekilde görülemediği durumlarda başarılı olmak daha zordur. Bu şekildeki bir başarıya Yellowstone-Yukon (Y2Y) Koruma Girişimi (1997) örnek verilebilir. ABD'de yer alan Büyük Yellowstone Ekosistemi ve Kanada'da yer alan Yukon Bölgesi arasında koruma koridoru oluşturmayı amaçlayan girişim, toplam 4,7 milyon mil kare (yaklaşık 12 milyon metrekare) büyüklüğünde bir alanın korunmasını sağlamıştır (Chester, 2006). Sahadaki bu başarının anahtarı, korumanın kurumsal yönden "izolasyon içinde çalışma" yaklaşımından "bağlantı içinde çalışma" yaklaşımına geçişinden kaynaklanmıştır. Bu durum ise bilimsel topluluğu, koruma yanlısı çevreci gruplarla birbirine bağlayan etkili bir ağın gelişmesine yol açmıştır (Chester, 2006). Walker vd.'nin (2002) açıkladığı gibi, "Sosyal-ekolojik sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik herhangi bir prosedürün başarı ile sonuçlanması, tüm ilgili paydaşların aktif ve olumlu katılımına bağlıdır".

5. SONUÇ

Koruma koridorlarının planlanması ve uygulanmasına yönelik yapılan araştırmalardan iki temel sonuç elde edilmiştir; 1) Büyük ölçekli korunan alan planlamasında bilimsel analiz ve eylem aşamaları arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır, 2) Büyük ölçekli koruma hedeflerinin uygulanması için korunan alan planlamasında sosyal katılımı sağlamak amacıyla alternatif araçlara ihtiyaç vardır.

Korunan alan planlaması, son zamanlarda tek bir alanı korumaktan ziyade çok ölçekli işlevsel peyzaj alanlarını korumaya yönelmiştir. Bu nedenle, büyük ölçekli koruma koridorları, habitatlar arasında bağlantı kurabilmek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak, planlama sürecinin hem bilimsel analiz hem de uygulama aşamalarında birçok zorluk ve engel bulunmaktadır. Koruma

konusunda uzman bilim insanları, bu iki aşama arasında da uyumsuzluk olduğunu ve bu uyumsuzluğun, uygulamanın gerçekleşmesinin önüne geçtiğini belirtmektedir. Bu nedenle de oluşturulacak aşamaların daha geniş bir planlama çerçevesi altında birbirlerine bağlanması önerilmektedir.

Büyük ölçekli alanların korunması amacıyla geliştirilen planlama çerçeveleri uygulama aşamasına sadece teorik olarak yer vermektedir. Bu çalışmalar, büyük ölçekli koruma hedeflerinin uygulanması ile ilgili bazı zorlukların 'uyarlanabilir planlama' kavramları aracılığıyla ele alınabileceğini önermektedir. Ancak, özellikle büyük ölçekli korunan alanlar örneğinde bu planlama kavramlarını işlevsel hale getiren çalışmalar oldukça azdır. Önceki araştırma ve deneyimlerden elde edilen sonuçlara göre, iş birliğine dayalı planlama çalışmaları ve etkili diyaloglar aracılığıyla sosyal öğrenme kurumlarının oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kurumlar arası bağlantı kurmak ve paydaş katılımını sağlamak ilgili planlama sürecinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Arlettaz, R., Schaub, M., Fournier, J., Reichlin, T. S., Sierrro, A., Sierro, A., Watson, J. E., Braunsch, V. (2010). From publications to public actions: When conservation biologists bridge the gap between research and implementation. *BioScience*, 60, 835-842.

Bennett, A. F. (2003). Linkages in the landscape: The role of corridors and connectivity in wildlife conservation. UK: IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge.

Bennett, G. ve Mulongoy, K. J. (2006). Review of Experience with Ecological Networks, Corridors and Buffer Zones. Technical Series No. 23, Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal.

Biggs, D., Abel, N., Knight, A. T., Leitch, A., Langston, A., Ban, N. C. (2011). The implementation crisis in conservation planning: Could "mental models" help? *Conservation Letters*, 4(3), 169-183.

Birch, T. L. (2011). Ecosystem management and its application at the local level: APNEP, CAMA and local land use planning in North Carolina. University of New Orleans. New Orleans: University of New Orleans Theses and Dissertations.

Boitani, L., Falcucci, A., Maiorano, L., Randinini, C. (2007). Ecological networks as conceptual frameworks or operational tools in conservation. *Conservation Biology*, 21(6), 1414-1422.

Boyd, E. ve Osbahr, H. (2010). Responses to climate change: exploring organizational learning across internationally networked organizations for development. *Environmental Education Research*, 16(5-6), 629-643.

Bryant, M. M. (2006). Urban landscape conservation and the role of ecological greenways at local and metropolitan scales. *Landscape and Urban Planning*, 76, 23-24.

Chester, C. C. (2006). *Conservation across borders, biodiversity in an interdependent world*. Washington, D.C.: Island Press.

Cowling, R. M., Egoh, B., Knight, A. T., O'Farrell, P. J., Reyers, B., Rouget, M. vd. (2008). An operational model for mainstreaming ecosystem services for implementation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105(28), 9483-9488.

Crooks, K. R. ve Sanjayan, M. (2006). *Connectivity conservation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Dettman, S. (2006). The Mesoamerican biological corridor in Panama and Costa Rica: Integrating planning and local initiatives. *Journal of Sustainable Forestry*, 22, 15-34.

Goldman, M. (2009). Constructing connectivity: Conservation corridors and conservation politics in East African Rangelands. *Annals of the Association of American Geographers*, 99(2), 335-359.

Gooch, G. D. (2003). The communication of scientific information in institutional contexts: The specific case of transboundary water management in Europe. (Ed: J. G. Timmerman ve S. Langaas). *The Role and Use of Environmental Information in European Transboundary River Basin Management*. London: IWA Publishing.

Grantham, H. S., Bode, M., McDonald-Madden, E., Game, E. T., Knight, A. T., Possingham, H. P. (2010). Effective conservation planning requires learning and adaptation. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 8, 431-437.

Groves, C. R., Jensen, D. B., Valutis, L. L., Redford, K. H., Shaffer, M. L., Scott, J. M. vd. (2002). Planning for biodiversity conservation: Putting conservation science into practice. *Bioscience*, 52, 499-512.

Groves, C. R., Game, E. T., Anderson, M. G., Cross, M., Enquist, C., Ferdana, Z. vd. (2012). Incorporating climate change into systematic conservation planning. *Biodiversity and Conservation*, 21, 1651-1671.

Heller, N. E. ve Zavaleta, E. S. (2009). Biodiversity management in the face of climate change: A review of 22 years of recommendations. *Biological Conservation*, 142(1), 14-32.

Hess, G. R. ve Fischer, R. A. (2001). Communicating clearly about conservation corridors. *Landscape and Urban Planning*, 195-208.

Hilty, J. A., Lidicker Jr., W. Z., Merenlender, A. M. (2006). *Corridor Ecology: The Science and Practice of Linking Landscapes for Biodiversity Conservation*. Washington, D.C.: Island Press.

Huber, P. R., Shilling, F., Thorne, J. H., Greco, S. E. (2012). Municipal and regional habitat connectivity planning. *Landscape and Urban Planning*, 105(1-2), 15-26.

Innes, J. E. (1998). Information in communicative planning. *Journal of the American Planning Association*, 64 (1), 52-63.

Jones-Walters, L. (2007). Pan-European ecological networks. *Journal of Nature Conservation*, 15, 262-264.

Jongman, R. H. ve Kristiansen, I. (2001). National and Regional Approaches for Ecological Networks in Europe. Nature and Environment, No. 110. Council of Europe Publishing.

Jongman, R. H., Küluik, M., Kristiansen, J. (2004). European ecological networks and greenways. *Landscape and Urban Planning*, 68, 305-319.

Jongman, R. H. (2008). Ecological networks from concept to implementation. (Ed: S. K. Hong, N. Nakagoshi, B. J. Fu, and Y. Morimoto). *Landscape Ecological Applications in Man-Influenced Areas: Linking Man and Nature Systems*. Netherlands: Springer.

Kennedy, C. ve Wilkinson, J. (2003). *Planning with Nature: Biodiversity Information in Action*. Washington, D.C.: Environmental Law Institute.

Knight, A. T., Cowling, R. M., Campbell, B. M. (2006a). An operational model for implementing conservation action. *Conservation Biology*, 20(2), 408-419.

Knight, A. T., Driver, A., Cowling, R. M., Maze, K., Desmet, P. G., Lombard, A. T. vd. (2006b). Designing systematic conservation assessments that promote effective implementation: Best practice from South Africa. *Conservation Biology*, 20(3), 397-750.

Knight, A. T., Cowling, R. M., Rouget, M., Balmford, A., Lombard, A. T., Campbell, B. M. (2008). Knowing but not doing: Selecting priority conservation areas and the research-implementation gap. *Conservation Biology*, 22(3), 610-617.

Mason, R. J. (2011). Ecoregional planning: Retreat or reinvention? *Journal of Planning Literature*, 26, 405-419.

Opdam, P., Steingröver, E., Rooij, S. (2006). Ecological networks: A spatial concept for multi-actor planning of sustainable landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 75, 322-332.

Poiani, K. A., Richter, B. D., Anderson, M. G., Richter, H. E. (2000). Biodiversity conservation at multiple scales: Functional sites, landscapes, and networks. *BioScience*, 50, 133-146.

Reyers, B., Roux, D. J., Cowling, R. M., Ginsburg, A. E., Nel, J. L., Farrell, P. O. (2010). Conservation planning as a transdisciplinary process. *Conservation Biology*, 24, 957-965.

Soulé, M. E. ve Terborgh, J. (1999). *Continental Conservation: Scientific Foundations of Regional Reserve Networks*. Island Press, Washington DC. Washington DC: Island Press.

Stokes, D. L., Hanson, M. F., Oaks, D. D., Straub, J. E., Ponio, A. V. (2010). Local land-use planning to conserve biodiversity: Planners' perspectives on what works. *Conservation Biology*, 24(2), 450-460.

Tiemann, S. ve Siebert, R. (2009). Ecological networks implemented by participatory approaches as a response to landscape fragmentation: A review of German literature. *Outlook on Agriculture*, 38(2), 205-212.

Van der Windt, H. J. ve Swart, J. A. (2008). Ecological corridors, connecting science and politics: The case of the Green River in the Netherlands. *Journal of Applied Ecology*, 45, 124-132.

Vos, C. C., Berry, P., Opdam, P., Baveco, H., Nijhof, B., O'Hanley, J. vd. (2008). Adapting landscapes to climate change: Examples of climate-proof ecosystem networks and priority adaptation zones. *Journal of Applied Ecology*, 45(6), 1722-1731.

Walker, B. H., Carpenter, S. R., Anderies, J. M., Abel, N., Cumming, G. S., Janssen, M. A. vd. (2002). Resilience management in social-ecological systems: A working hypothesis for a participatory approach. *Cons*

KIRSAL MEKÂNDANIN KULLANIM DEĞERİ Mİ DEĞİŞİM DEĞERİ Mİ? ÇANAKKALE KARACAÖREN'DE MÜLKİYET DEĞİŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi, İpek Sakarya

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

1. GİRİŞ

Çanakkale orta ölçekli bir kent olup, kentsel alanı çevreleyen doğal alanları ve kırsal dokusuyla bir bütündür. Çanakkale çevresinde hâlâ kırsala dayalı üretim önemli bir geçim kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Ancak 2000'li yıllarla birlikte kentsel alan genişlemeye başlamış; kentsel büyüme, kırsal alanın ve kırsal üretim ilişkilerinin dönüşmesine neden olmuştur. Çevresindeki kırsal yerleşimlere doğru genişleyen Çanakkale'de, kentsel alan ile kırsal alan arasındaki geçiş yavaş yavaş bulanıklaşmıştır. Kentsel alanın bittiği noktada başlayan kırsal alanlar ise kentsel alana dönüşme baskısı altında kalmıştır. Kentsel alanla sınır oluşturan Karacaören ise, her geçen gün kentleşme baskısıyla dönüşmektedir.

Çanakkale'de kentsel alan, Karacaören Ovası'na doğru büyürken buradaki tarım toprakları da artık üretim kapasitesiyle değil, kentsel toprağa dönüşme hızıyla değerlendirilmektedir. Bu nedenle Karacaören'deki tarımsal niteliğini koruyan bu topraklar artık kullanım değeri üzerinden değil; değişim değeri üzerinden tanımlanmaktadır. Bu bölgedeki tarım toprakları sıklıkla el değiştirdiği gibi, büyük arsalarda çoklu mülkiyeti mümkün kılacak uygulamalara gidilmektedir. Bu alandaki arsalarda değişim değeri öne çıkarken, bu topraklar üzerindeki rantı maksimize edecek yöntemler tercih edilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmayı şekillendirirken hem nitel hem de nicel verilere dayanan karma bir yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında, kuramsal çerçeveyi kurmak ve alana dair bilimsel verilere ulaşabilmek üzere literatür taramasına başvurulmuştur. Kullanım ve değişim değerini tartışmaya yönelik bir kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılmış; bununla birlikte özellikle son yıllarda dönüşümü daha da hızlanan kırsal mekâna ve kırsal mekânın dönüşümüne dair çalışmalar incelenmiştir. Karacaören'e ilişkin kapsamlı bir literatür taramasına gidilerek; bu alanın dönüşümünü inceleyen yayınlara yer verilmiştir. Nicel araştırma yöntemi kapsamında ise, Karacaören'e ilişkin planlar incelenerek, bu bölgenin yıllara göre mekânsal değişimi saptanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte,

gayrimenkul satış sitesi üzerinden Karacaören'deki arsaların yedi ay içindeki değer değişimi nicel veriler doğrultusunda incelenmiştir.

3. KAVRAMSAL TARTIŞMA

Her geçen gün kentsel alan – kırsal alan arasındaki sınır muğlaklaşmaktadır. Kentsel alanın nerede bitip kırsal alanın nerede başladığı sorgulanabilir hale gelmiştir (Tekeli, 2016: 26). Kırsal alan, kentsel mekânın baskısıyla yeniden şekillenirken, doğaya ait olan da yapılı çevrenin istilasıyla bozulmaya uğramaktadır. Lefebvre'nin de dikkat çektiği gibi, kentsel alan kırsal mekân üzerinde hâkimiyet kurarak, kırsal dokuyu ve doğaya ait olanı da dönüştürmektedir: “Kent dokusu tarımsal yaşantının artıklarını dağıtmakta, yaymakta ve aşındırmaktadır. Kent dokusu tabiri, dar anlamda şehirlerde oluşturulan alanı değil, şehrin kır üzerindeki hâkimiyet göstergelerinin bütününe ifade etmektedir. Bunu kabul ettiğimiz zaman, kırım orta yerindeki bir yazlık ev, bir otoyol, bir süpermarket kent dokusunun parçası haline gelir. Şu veya bu düzeyde yoğun, şu veya bu düzeyde sık ve aktif olan kent dokusu, yalnızca hareketsiz ve bozulma halinde olan, “doğa”ya adanmış bölgelere dokunmaz.” (Lefebvre, 2013: 9-10). Kırım kentsel alana dönüşmesi aynı zamanda doğanın da tahakküm altına alınmasına neden olmuştur (Lefebvre, 2013: 127).

Harvey, kullanım ve değişim değerini kentsel topraklar üzerinden değerlendirse de kırsal alandaki toprakların metalaştırılma sürecini de bu kavramsal yaklaşım üzerinden açıklamak mümkündür. “Toprak ve üzerindeki yapılar, güncel iktisatta maldır. Ama toprak ve yapılar sıradan mallar değildir: Bu yüzden kullanım değeri ve değişim değeri özgül bir anlam kazanır.” (Harvey, 2006: 147). Çünkü topraklar diğer metalar gibi değişime konu olduğunda taşınması mümkün değildir. Yani niteliği sebebiyle konumu sabittir. Toprağın kalıcı olması, tarih boyunca servet biriktirme unsuru olarak görülmesine neden olmuştur (Harvey, 2006: 147).

Değişim değerinin öne çıkmasıyla birlikte artık kentsel ya da kırsal toprak sadece kullanım değeri için değil değişim değeri için de üretilmeye başlamıştır. Smith'in de dikkat çektiği gibi, “Mübadele için üretimin başlamasıyla doğayla ilişki bundan böyle yalnızca kullanım değeri ilişkisi olmaktan çıkar; kullanım değerleri doğrudan kullanım için değil, mübadele için üretilir.” (Smith, 2017: 77) Kırsal alanda da kullanım değeri yerine değişim değerinin öne çıkmasıyla birlikte, Smith'in (2017:77) de vurguladığı kırsal toprak ticarete konu olan değerli bir mala yani emtia'ya dönüşmektedir. Kentsel mekâna dönüşme kapasitesi, konumu, doğal imkânlarının etkisi, kırsaldaki arsaların değişim değerinde temel belirleyici olmuştur.

Türkiye'de de kırsal topraklar uzun süredir kentsel mekân, kentsel mekâna dair kullanımlar ve kentsel üretim adına feda edilmektedir. Kırsal mekânın akıbetini kullanım değerinden ziyade değişim değeri belirlemektedir.

Anayasa'nın 45. Maddesiyle tarım toprakları ve tarımsal üretimin devamı devlet güvencesi altına alınmıştır: **“Madde 45 – Devlet, tarım arazileri ile çayır ve**

mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır." Ancak, değerli tarım toprakları, turizm, sanayi, konut, kamu yatırımları, kentsel dönüşüm gibi tarım dışı faaliyetlerle birlikte yitirilmektedir (Keleş, 2013: 570; Turan, 2009: 178-179). Tekeli (2016: 87), 2005-2013 yılları arasında tarım ürünleri yetiştirilen alanların ülke genelinde %14 oranında azaldığına dikkat çekmiştir.

Her ne kadar Anayasa'nın 45. Maddesiyle tarım toprakları güvence altına alınmış olsa da günümüzde tarım toprakları tarım dışı faaliyetler için, özellikle de kentsel faaliyetler için feda edilmektedir. Kentsel mekânın genişlemesiyle birlikte, kırsal alanda mülkiyet değişiminin getirdiği değer esas alınmaya başlanmıştır.

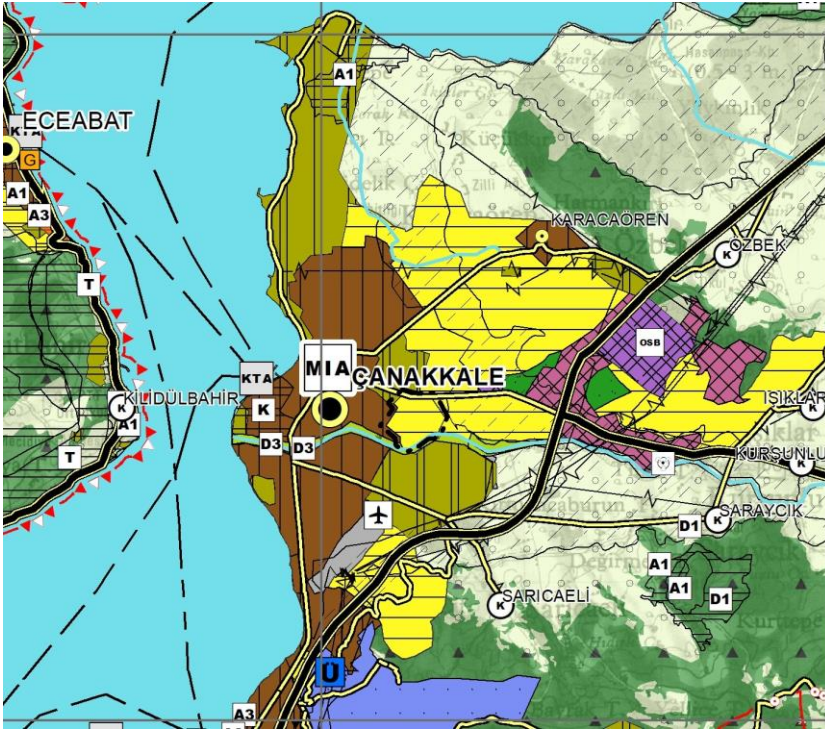
4. KENTSEL GELİŞME ALANI OLARAK KARACAÖREN

Çanakkale Merkez İlçe'ye bağlı, kentin kuzeydoğusunda yer alan bir köy olan Karacaören, verimli ve sulak ovasıyla Çanakkale'nin önemli kırsal yerleşkelerinden biridir. Emlak sitelerindeki satış ilanları incelendiğinde, Esenler Mahallesi içinde kalan, Ahmet Pıştina Caddesi boyunca ve arkasındaki konutların satış ilanlarında konum bilgisi Karacaören Köyü olarak verilmektedir. Karacaören Köyü'yle sınır oluşturan bölge büyük oranda yapılaşırken; bu bölge çok katlı, yoğun bir kentsel dokuya dönüşmüştür.

Cengiz vd. 2014'te yaptığı araştırmada, Çanakkale'deki kentsel büyüme 6 dönemde incelenmiş ve 1995-2012 yılları arasını 6. Planlı dönem olarak tanımlanmıştır. Karacaören Ovası'nı içine alan bölgenin de bu dönemde planlandığını belirten Cengiz vd. (2014: 80), sulu tarım yapılan alanların kentleşme uğruna büyük oranda yitirildiğine dikkat çekmiştir. Yine aynı çalışmada, Çanakkale ve Kepez'deki toplam imarlı alanların %48,78'inin sulu tarım niteliği taşıyan topraklar üzerinde olduğu belirtilmiştir (Cengiz vd., 2014: 82). Özellikle Karacaören Ovası sulu tarımın yoğun olarak gerçekleştirildiği bir bölgedir. Cengiz ve Gönüz (2011: 87), yaptığı çalışmada, Karacaören Kentsel Gelişme Alanının, yerleşimden ziyade tarım ve orman kullanımı için uygun olduğunu vurgularken; bu bölge için verilen kararın yeniden dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Çavuş ve Uysal (2018: 106), Çanakkale'deki kentsel yayılmanın tarımsal üretimin azalmasına, doğal varlıkların tükenmesine neden olduğuna dikkat çekmiştir.

1995 yılında yapılan Nazım İmar Planıyla beraber, kent kuzeyinden Karacaören Ovası'na doğru büyümeye başlamış; bu bölgede kalan tarım arazileri ise konut alanlarına dönüşme sürecine girmiştir (Çavuş, 2007: 54; Çalışkan ve Sarış, 2008: 235). Çanakkale'nin kuzeyinde yer alan Esenler Mahallesi Karacaören Ovası'na doğru genişlerken çok katlı sitelerin yer aldığı, yüksek yoğunluklu bir yerleşim olarak büyümeye devam etmektedir (Çavuş, Uysal, 2018: 111).

1/25000 ölçekli Kuzey Çanakkale Kıyı Kesimi Çevre Düzeni Planı'na uygun olarak 14/06/2001 Tarihli 1/5000 karacaören Kentsel gelişme Alanı İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı onaylanmış; bu planla birlikte Karacaören Mücavir Alanına ilişkin ilk planlama yapılmıştır. Çanakkale Belediyesi Karacaören Mücavir Alanına ilişkin yeniden planlama 04/07/2012 tarihli 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama İmar Planı Revizyonuyla yapılmıştır. 2014 yılında, Çevre, Şehircilik ve İklim değişikliği Bakanlığı tarafından onaylanan 1/100.000 Çanakkale-Balıkesir Çevre Düzeni Planı'nda (Şekil 1.), mevcut yerleşimin kuzeyi ve doğusu, kuzeyde Karacaören Köy yerleşimini sınır oluşturacak şekilde Gelişme Alanı olarak tanımlanmıştır. Üst ölçekli bu plana uygun olarak ve 2012'de yapılan Nazım İmar planındaki kararlar korunarak 12/11/2014 tarihinde Karacaören gelişme alanına ilişkin yeniden 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı yapılmıştır. Çanakkale Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre (2023), 2014'te onaylanan Nazım İmar Planına uygun olarak yapılacak uygulama imar planlarının iki etapta tamamlanmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bu uygulama planlarından bir tanesinin nazım imar planıyla aynı anda yapılıp onaylandığı, diğer etabın uygulama imar planının yapımına henüz başlanmadığı belirtilmiştir.

Şekil 1. 2014 Tarihli 1/100.000 Çanakkale-Balıkesir Çevre Düzeni Planı

Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2014

Planlar incelendiğinde, 2001 yılında yapılan Nazım İmar Planında, yapılaşma düşük yoğunluk verilerek kontrol altına alınmak istenirken; planlama sınırında yer alan kırsal dokunun da korunması sağlanmıştır. Ancak, 2012 ve 2014'te yapılan Nazım İmar Planlarıyla birtakım değişikliklere gidilerek alandaki yoğunluk artırılmış ve bu da planlama sınırının dışında kalan tarım arazilerinin kentleşme baskısı altında kalmasına neden olmuştur. Her yapılan planla birlikte kentsel yapılı çevrenin genişlemiş olması, yapı yoğunluğunun artması; çevredeki kırsal dokunun kentsel mekâna hızla dönüşebileceğini göstermiştir. Karacaören Köyü ve Çevresinde 1990'larda başlayıp, 2000'li yıllarda artan kentleşme baskısı, 2010'lu yıllarda artık kırsal dokunun kentsel mekân için kaybedilmesiyle sonuçlanmıştır. Karacaören ve Çevresinde yer alan tarım topraklarının değerini ise, arsaların el değiştirme süreci belirlemeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, bu bölgedeki topraklar, o toprakların kullanımından doğan üretim kapasitesinin şekillendirdiği kullanım değeriyle değil; arsa piyasasındaki değişim değeriyle tanımlanmaktadır. Özellikle, 2012'den sonra yapılan imar planlarıyla birlikte, Karacaören ve çevresindeki gayrimenkullere atfedilen değer bu alanların kırsal niteliğinden ziyade, kentsel alana dönüşme ihtimaliyle ölçülmeye başlanmıştır.

5. DEĞİŞİM DEĞERİYLE DÖNÜŞEN KARACAÖREN KIRSALI

Günümüzde, Çanakkale Belediyesi'ne bağlı Esenler Mahallesi genişleyerek Karacaören Köyü'nün sınırlarına dayanmıştır. Her ne kadar kentsel gelişme alanı olarak tanımlanan alanın sınırları planlar çerçevesinde çizilmiş olsa da burada kent ve kır arasındaki sınır muğlaklaşmış, emlak piyasası da bu muğlak durumu kendi lehine kullanmaya başlamıştır. Hâlâ "tarla" kullanımında olan arsalar verimliliği üzerinden değil; kentsel alana mesafesi, kentsel toprağa dönüşme ihtimali gibi spekülasyon amaçlar doğrultusunda pazarlanmakta ve el değiştirmektedir.

Topses (2012: 684), Karacaören Köyü'nde yaşayanların, Esenler Mahallesi'nin kuzeye doğru büyümesiyle birlikte, köy çevresinde sahip oldukları arsalarının satışından önemli bir gelir elde etmeye başladığına dikkat çekerken; mülk sahibi köy halkının bu durumu "piyango" olarak değerlendirdiğinin altını çizmiştir. Burada yaşayan mülk (arsa) sahibi kırsal yerleşimci her ne kadar elde ettiği bu spekülasyon kazancı şansa açıklamaya çalışsa da kentsel ranttan payını almaktadır.

Köydeki arsaların değerlendirme süreci 1990'ların başına dayanmaktadır. 1990'ların başında, Çamurcu (1994: 59), Karacaören üzerine yaptığı araştırmada, Karacaören Köyü'ne bağlı Tuzla ve Saral Tepe Mevkiilerinde yer alan, Boğaz kıyısına yakın olan, 14,82 hektarlık tarım alanının "yazlık kooperatif kurmak amacıyla" köy nüfusuna kayıtlı olmayan (İstanbul ve İzmir'de ikamet eden) kişilerce alındığına dikkat çekmiştir. Günümüzde ise, Karacaören Köyü ve çevresindeki gayrimenkul hareketi incelendiğinde, satışların genellikle tarla hissesi ya da kooperatif hissesi üzerinden gerçekleştiği görülmektedir.

(Sahibinden, 2023). Tarla vasfındaki bu arsaların değeri üretim kapasitesinden, yani kullanım değeri üzerinden değil; sahibine getireceği rant, yani değişim değeri üzerinden belirlenmektedir. Bu nedenle, tarla statüsündeki arsalar bölünemeyeceği için kooperatif hissesi yoluyla yüksek bedellerle daha küçük miktarlarda satılmaktadır.

Karacaören'de yer alan birçok arsa parselasyon yapılarak daha küçük arsalar elde edilmiş; bu şekilde birçok arsanın satışı yeniden gerçekleştirilmiştir. Gayrimenkul satışının yapıldığı web sitesi üzerinden yapılan araştırmada birçok arsanın kooperatif hissesi şeklinde satıldığı da gözlemlenmiştir (Şekil 2.). Tarla kullanımında olan geniş arsaların fiyatları çok yükseldiği için bu arsalar kooperatif hissesi olarak satılmaktadır. Bu şekilde, tarım arazisi kullanımındaki arsalar, tarımsal niteliğini yitirirken gelecekte yapılacak imar değişikliği için boş bekletilmektedir. Bu arsalar, topraklarının niteliğiyle değil; kentsel alana dönüşme potansiyeliyle değerlendirilmektedir. Arsaların 2023 Ekim Ayı gayrimenkul değerleri incelendiğinde, 3 tane kooperatif hisseli satışa rastlanmıştır. Tarla statüsündeki kooperatif hisselerinin fiyatları sırasıyla 44TL/m², 78 TL/m² ve 80 TL/m² olarak belirlenmiştir (Şekil 2.).

	BOR-MAX GAYRİMENKUL KARACAÖREN KOOPERATİFİNDEN YERİNİZİ AYIRIN	10.135	450.000 TL	44 TL/m ²	21 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	DÜNYA GAYRİMENKULDEN ÇANAKKALEDE SATILIK KOOPERATİF HİSSESİ ARSA	7.200	565.000 TL	78 TL/m ²	18 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	DÜNYA GAYRİMENKULDEN ÇANAKKALEDE SATILIK KOOPERATİF HİSSESİ	6.877	550.000 TL	80 TL/m ²	19 Ekim 2023	Karacaören Köyü

Şekil 2. Ekim 2023 Karacaören Köyü Satılık Kooperatif Hissesi İlanları

Kaynak: Sahibinden.com, 2023

Tarla fiyatları ise en düşük 838 TL/m² ve en yüksek 3.208 TL/m² olarak değişmektedir. Bu arsaların gayrimenkul değerlerinin belirlenmesinde, imar planı yapılmış olan bölgeye mesafesi önemli bir etken olmuştur. Bu yaklaşım, gayrimenkul sitesindeki pazarlama stratejisine de “Çanakkale Merkez Karacaören'de İmara 100 mt Satılık Tarla” ve “Karacaören'de Muhteşem Lokasyonda Satılık Arsa” şeklinde yansımıştır (Şekil 3.). Bununla birlikte Karacaören kırsalının doğal yapısına ait özellikleri de gayrimenkul değerini belirlerken etkili olmuş; satış yaklaşımına “Çanakkale Karacaören'de Boğaz Manzaralı Tarla” şeklinde yansımıştır (Şekil 3.).

	ÇANAKKALE MERKEZ KARACAÖREN 3342 M2 SATILIK TARLA 🌟	3.342	2.800.000 TL	838 TL/m ²	28 Ekim 2023	Karacaören Köyü
Premium Ofis						
	ESKİDJİ ÇARŞIDAN KARACAÖRENDE SATILIK TARLA 🌟📍	3.342	2.930.000 TL	877 TL/m ²	19 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	KARACAÖRENDE İMARA YAKIN TARLA GOLDEN KEYS'TEN 🌟📍	2.500	2.450.000 TL	980 TL/m ²	19 Ekim 2023	Karacaören Köyü
Premium Ofis						
	KARACAÖRENDE MUHTESEM LOKASYONDA SATILIK TARLA 🌟	5.354	5.350.000 TL	999 TL/m ²	27 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	Canakkale Avdan Boğaz mevki Hisseli Tarla 📍	5.699	6.000.000 TL	1.053 TL/m ²	01 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	ÇANAKKALE/MERKEZ/BOĞAZ VE DENİZ MANZARALI,SATILIK ARAZİ ! 🌟📍	6.300	6.950.000 TL	1.103 TL/m ²	25 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	Çanakkale Merkez Köyü Karacaören'de satılık arsa 🌟	7.250	8.500.000 TL	1.172 TL/m ²	16 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	Çanakkale Karacaören'de denize yakın yatırımık tarla 🌟	46.111	72.000.000 TL	1.561 TL/m ²	21 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	ÇANAKKALE KARACAÖRENDE BOĞAZ MANZARALI TARLA 🌟	5.122	8.100.000 TL	1.581 TL/m ²	08 Ekim 2023	Karacaören Köyü
	ÇANAKKALE KARACAÖREN'DE SATILIK TARLA 🌟	8.702	15.000.000 TL	1.724 TL/m ²	06 Ekim 2023	Karacaören Köyü

Şekil 3. Ekim 2023 Karacaören Köyü Satılık Tarla İlanları (Bir bölümü)

Kaynak: sahibinden.com, 2023

Karacaören'deki gayrimenkul değer değişimi analizi 2023 yılı için yapılmış; mart ve ekim aylarındaki satış fiyatları incelenmiştir. Mart 2023 ve Ekim 2023 ayları arasında değişen satış fiyatları ise beş tip arsa üzerinden değerlendirilmiştir. "Boğaz manzaralı Tarla" olarak satışa koyulan tarlanın değeri %190 oranında artarken; Kooperatif hissesinin satış değeri %81 oranında artmış; köy içi arsanın satış değeri %53 oranında artmış; Karacaören Köyünde olup tarla kullanımında olan arsanın değeri ise %20 oranında artmıştır. Bununla birlikte, tarla kullanımında olup imarlı alana (hem köye hem de kentsel alana) mesafesi olan arsada ise herhangi bir fiyat değişikliği tespit edilmemiştir (Tablo 1.). Gayrimenkul değer değişimi göz önüne alındığında, arsaların konumu, imar hakkı, doğal özellikleri gayrimenkul değerini belirleyen unsurlar arasında yer

almıştır. Arsanın değişim değerinin yüksek oluşu ise, kit olan toprağı arttırmaya yönelik önlemler alınmasına neden olurken; bu bölgedeki arsaların kullanım biçimini de dönüştürmüştür. Birçok büyük tarla hisseli bir biçimde satılmaya başlanırken; kooperatifleşme aracılığıyla topraklar parçalanarak, arsaların satış sayısı ve değeri arttırılmıştır. Böylece konumuna ve durumuna bağlı olarak arsaların mülkiyet şekli de dönüşmeye başlamıştır.

Tablo 1. Karacaören Bölgesindeki Fiyat Değişimleri*

Satış Şekli	m ²	Mart 2023 TL/m ²	Ekim 2023 TL/m ²	Artış %
Koop. Hissesi	7.200 m ²	43 TL/m ²	78 TL/m ²	%81,39
Ç. Mrk. Köyü Arsa	7.250 m ²	766 TL/m ²	1.172 TL/m ²	%53
Boğaz Mnz. Tarla	6.300 m ²	381 TL/m ²	1.103 TL/m ²	%189,5
Ç. Krc. Köy Tarla	4.561 m ²	2.193 TL/m ²	2.631 TL/m ²	%19,9
Ç. Krc. Tarla	8.702 m ²	1.724 TL/m ²	1.724 TL/m ²	%0

Kaynak: Sahibinden.com (2023)

6. SONUÇ

Çanakkale, çevresindeki kırsal yerleşmelerle birlikte, kıra dayalı üretimin hala yoğun olarak gerçekleştirildiği yerleşim yerlerinden biridir. Çevresinde sahip olduğu bu kırsal doku, Çanakkale’de kentsel mekânın 2000’lere kadar kontrollü büyümesini sağlamıştır. Ancak 2000’li yıllarla birlikte kentsel alan hızla büyürken, çevresindeki kırsal doku da kentsel alana dönüşme baskısı altında kalmaya başlamıştır.

Kırsal mekâna dair üretim biçimlerinin aktif olarak gerçekleştirildiği Karacaören’de, bugün arsaların el değiştirilmesinden elde edilen gelir daha önemli hale gelmiştir. Özellikle 2000’den sonra yapılan planlarla birlikte, kırsal alana dâhil olan birçok arsa, imarlı arsaya dönüşmüş; bu dönüşüm de gelişme alanı sınırı dışındaki kırsal doku üzerinde imar baskısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Karacaören Köyü ve çevresindeki kırsal mekânda da kullanım değerinden ziyade değişim değeri önemli hale gelmiştir. Bu nedenle, bugün Karacaören’deki kırsal niteliğini koruyan topraklar, üzerinde yapılan üretimle değil; konumu, kentsel imara olan mesafesi ve doğal çevre özellikleri nedeniyle değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, arsaların değerlendirme süreci, Karacaören’deki mülkiyet yapısını etkilerken; toprakların parçalanarak hisseli bir yapıya dönüştürülmesine neden olmaktadır.

* Fiyat değişimi “sahibinden.com” web sitesindeki Mart ve Ekim Ayları pazarlanma fiyatları takip edilerek elde edilmiştir.

Yapılan planlarla, alınan planlama kararlarıyla birlikte, kırsal alanla kentsel alan arasında yüksek duvarlar örülmekte; bu duvarların dışında kalan kırsal doku da yapılaşma baskısıyla her geçen gün küçülmektedir. Her ne kadar Karacaören'de kırsala dair üretim devam etse de bu kırsaldaki toprakların değerini belirleyen el değiştirme sürecidir.

Kaynakça

- Cengiz , A. ve Gönüz , A. (2011). Ekolojik açıdan kentsel alan kullanımları: Çanakkale kent merkezi örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(1), 79-89.
- Çalışkan , V. ve Sarış, F. (2008). Çanakkale şehrinde üniversite ve konut ilişkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20, 215-238.
- Çamurcu, H. (1994). Çanakkale ili Karacaören köyü arazi kullanımı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] İstanbul Üniversitesi.
- Çanakkale Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü. (2023, Ağustos 2). Karacaören Planları. (İ. Sakarya, Röportaj Yapan)
- Çavuş, C. (2007). Çanakkale'de kentsel gelişimin uzaktan algılama ve gps ölçümleri ile izlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 15, 44-58.
- Çavuş, C., ve Başaran Uysal, A. (2018). Çanakkale'de kentsel gelişme, yayılma ve kırsal alanlarla etkileşim. *Planlama Dergisi*, 28(1), 105-117.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2014). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü:Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-i-82273> (07.11.2023).
- Harvey, D. (2006). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev. Mehmet Moralı). Metis Yayınları.
- Keleş, R. (2013). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel devrim*. (Çev. Selim Sezer). Sel Yayıncılık.
- Özel Cengiz, E. A., Çavuş, C. Z., ve Koç, T. (2014). Çanakkale ve Kepez Yerleşmelerinde Sulu Tarım Alanları Kentleşme İlişkisi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 12 (1), 69 - 88.
- Sahibinden.com. (2023). <https://www.sahibinden.com/satilik-arsa/canakkale-merkez-koyler-karacaoren-koyu>, (Mart ve Ekim 2023).
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz gelişim, doğa sermaye ve mekanın üretimi*. (Çev.Esin Soğancılar). Sel Yayınları.

T.C. Anayasası, 2709 Sayılı Kanun, Madde 45. (11 09, 1982).

Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de kent-kır karşıtlığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri*. İdealkent Yayınları.

Topses, M. D. (2012). Karacaören ve Serçiler köylerinin Toplumsal değişme hızı açısından karşılaştırılması. *International Journal of Social Science*, 5(7), 679-693.

Turan, M. (2009). *Türkiye'de Kentsel Rant*. Tan Yayınları.

Teşekkür

Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 4671

1915 ÇANAKKALE KÖPRÜSÜ'NÜN KIRSAL GAYRİMENKUL PİYASASINA ETKİSİ*

Arzu Başaran Uysal¹, Ayşe Nur Albayrak²

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye.

1. GİRİŞ

Büyük ulaşım yatırımları içerisinde geçtikleri bölgeleri ve yereli dönüştürmektedirler. Ulaşım yatırımıyla birlikte erişilebilirliği artan bölgeler başta sanayi ve lojistik olmak üzere çeşitli ekonomik faaliyetler için tercih edilebilir hale gelmektedir. Ekonomik aktivitelerin yer seçimine bağlı olarak bu bölgeler nüfusu da çekmekte böylece gayrimenkul (konut, arsa, arazi) ve hizmet piyasası yeniden şekillenmektedir. Büyük ölçekli ulaşım projelerinin orta ve uzun dönemde ortaya çıkan etkilerinin derecesini ve süresini; bölgenin gelişme potansiyeli, planlama mevzuatı, yerel koşullardan kaynaklanan kısıtlar ve çevredeki diğer çekim merkezlerine yakınlık gibi etmenler belirlemektedir (Gerçek, 2011). Diğer yandan ulaşım altyapısının gelişmesi ile gayrimenkul piyasası arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmaktadır (Debrezion, Pels ve Rietveld, 2011).

Ulaşım yatırımları ile ilgili literatür büyük oranda ulaşım ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye ve ekonomik sektörlerin yer seçimi kararlarına odaklanmaktadır (Stephanedes ve Eagle, 1987; Boarnet ve Chalermpong, 2001). Ülkemizde ulaşım yatırımlarının kentsel gelişme/büyüme ve makroform bağlamına akademik ilginin daha yoğun olduğu söylenebilir (Babalık-Sutcliff, 2013; Aksoy, 2020; Tezer, 1997). Ulaşım altyapısı ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi ulusal ve uluslararası entegrasyon bağlamında ele alan araştırmaların (Kara ve Ciğerlioğlu, 2017; Erdoğan, 2016; Zeybek, 2007; Karataş ve Oral, 2007; Ovalı, 2008) yanı sıra bölgesel ekonomi bağlamında ele alan çalışmalar da (Aksoy, 2012) bulunmaktadır. Öte yandan ulaşım ve mekânsal gelişme ilişkisini ele alan ulusal nitelikteki araştırmalarda İstanbul'un dikkate değer bir ağırlığı söz konusudur. İstanbul Boğazına yapılan köprüler ve kentin makroformuna etkileri en fazla ele alınan konudur.

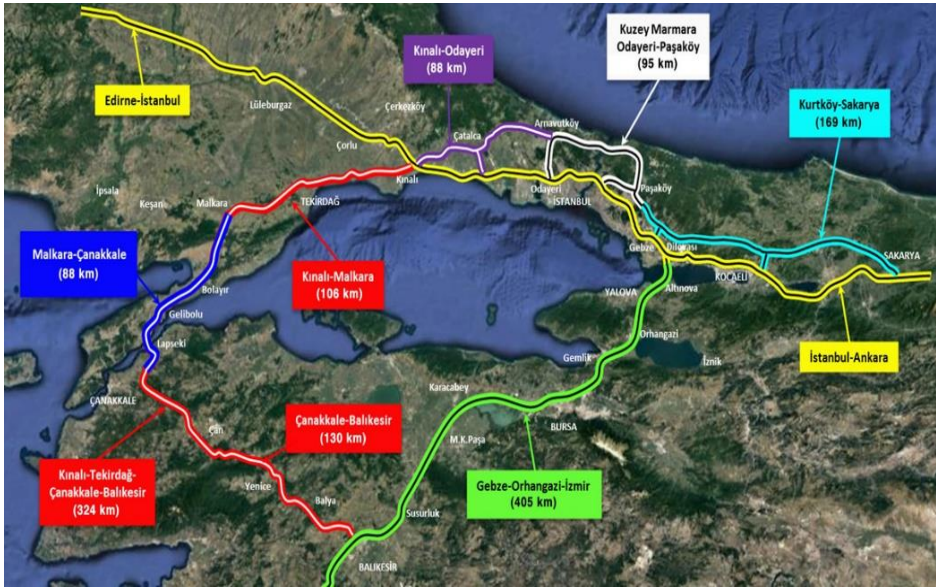
---

* Bu çalışmanın ilk versiyonu "1915 Çanakkale Köprüsü'nün Yerel Gayrimenkul Pazarına Etkileri" başlığı ile yazarlar tarafından 04-05 Ekim 2019 tarihinde düzenlenen Gayrimenkul Araştırmaları Ulusal Konferansı'nda, bildiri olarak sunulmuş ancak tam metin olarak yayımlanmamıştır.

Ulaşım projeleri ile gayrimenkul piyasası arasındaki ilişkiyi analiz eden araştırmalar konuyu genellikle kentsel ölçekte ele almaktadırlar (Deweese, 1976; Debrezion, Pels ve Rietveld, 2011; Waddell, 2000; Damm vd., 1980; Bajic, 1983; Cervero, 2003). Türkiye’de de Yankaya ve Çelik’in (2005) İzmir metrosunun konut fiyatları üzerindeki etkisini Hedonik Fiyat Modeli ile irdeleyen araştırmaları bu bağlamda yapılan ilk çalışmalardan biridir. Ulaşım-arazi değeri ilişkisini irdeleyen bir diğer çalışma ise Eryılmaz (2013) tarafından hazırlanan, TEM otoyolunun İstanbul’daki arazi değerlerine etkilerinin analiz edildiği doktora tezidir. Kentsel alanlar ve bölgeler ile ulaşım yatırımı arasındaki ilişkiyi irdeleyen geniş bir literatür oluşmasına karşın, büyük ulaşım yatırımlarının küçük ölçekli kentlere ve kırsal alanlara etkisini irdeleyen araştırmalar oldukça kısıtlıdır.

Bu çalışmada Türkiye’nin en büyük bütçeli ulaşım projelerinden biri olan 1915 Çanakkale Köprüsü’nün yerel (küçük kentler ve kırsal alanlar) gayrimenkul pazarına etkileri analiz edilmektedir. Araştırma, Köprü’nün Anadolu ayağının yer aldığı kırsal karakteri güçlü olan Lapseki ilçesinin gayrimenkul piyasasına odaklanmaktadır. 2004 yılında yatırım programına alınan 1915 Çanakkale Köprüsü projesi 2016 yılında Yap-İşlet-Devret modeliyle ihale edilmiştir. İhale, iki Türk firmasından (Limak ve Yapı Merkezi) ve iki Kore firmasından (Daelim ve SK Engineering) oluşan bir konsorsiyum tarafından kazanılmıştır (1915 Çanakkale Köprüsü web sayfası, 2019). 2018 yılında inşaatına başlanan Köprü hedeflenen bir yıl önce bitirilerek 18 Mart 2022 tarihinde faaliyete açılmıştır. Köprü’nün faaliyete başlamasının üzerinden henüz kısa bir süre geçmiştir. Bu süre orta ve uzun vadeli etkilerin ortaya çıkması ve tanımlanabilmesi için oldukça kısa bir zaman dilimidir. Bununla birlikte Köprü’nün yatırım programına alındığı ve ihalesinin yapıldığı süreden itibaren, yatırımın olası etkileri bölgesel ve yerel kamuoyunun sürekli gündemindedir. Köprü projesinin yerelde özellikle kırsal alanlarda spekülasyon bir gayrimenkul piyasasının oluşmasına neden olduğu ve bu piyasanın kısa vadeli etkilerden biri olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın temel sorusu kısa süreli etki olarak tanımlanabilecek bu spekülasyon piyasasının nasıl oluştuğu ve hangi dinamiklere bağlı olarak genişlediğidir.

18 Mart 2022 yılında, Köprü ile birlikte projelendirilmiş olan Malkara-Gelibolu otoyolu da kullanıma açılmıştır. Bu hattın açılmasıyla daha önce yaklaşık 6 saat süren Çanakkale-İstanbul ulaşım süresi 3 saate düşmüştür. Yine Köprü ile birlikte projelendirilmiş olan Lapseki-Çan-Yenice-Savaştepe ulaşım bağlantısı ise henüz proje aşamasındadır. Bu ulaşım hattının tamamlanması Çanakkale ile Balıkesir arasındaki etkileşimi artıracaktır. Kınalı-Savaştepe hattının tamamı ve Marmara Bölgesi’ndeki diğer karayolu ulaşım ağı ile ilişkisi Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Kinalı – Tekirdağ – Çanakkale – Savaştepe Otoyolu Projesi

Kaynak: <http://www.1915canakkale.com>, 2019

Köprü ve ulaşım bağlantıları Çanakkale’yi İstanbul ile olduğu kadar Avrupa ile de bütünleştirmekte, Güney Marmara Bölgesinin erişilebilirliğini güçlendirmektedir. Kalkınma yönündeki bu fırsatın, bölgenin görece az gelişmiş – kırsal karakterli yerleşimler üzerinde nasıl bir etkisi olacağı belirsizdir. Bu çalışma büyük bir ulaşım yatırımının kırsal alanlar üzerindeki kısa vadeli etkilerinin ortaya konması ile literatürdeki bir boşluğu doldurmayı hedeflerken, orta ve uzun vadede oluşabilecek mekânsal etkilerin tartışılmasına da bir zemin hazırlayacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın yöntemi açıklanmaktadır. İkinci bölümde Çanakkale Köprüsü ve ulaşım bağlantılarının ulusal ve bölgesel ölçekteki rolü ele alınmaktadır. Bu rol aynı zamanda yereldeki aktörlerin beklentilerini ve mekânsal planlama kararlarını da etkileyecek niteliktedir. Üçüncü bölümde Köprü’nün olası etkilerinin bölgesel ölçekli planlarda nasıl ele alındığı ve yereldeki beklentiler analiz edilmektedir. Dördüncü bölümde Lapseki ilçesinde yıllara göre gayrimenkul satışları ve arazi değerlerindeki değişim irdelenerek, yıllar içinde gayrimenkul piyasasındaki değişim analiz edilmektedir. Sonuçlar bölümünde ise Köprü’nün gayrimenkul piyasası üzerinde oluşan etkisi tartışılmaktadır.

2. YÖNTEM VE VERİ

Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın ilk aşaması kamu kurumlarınca hazırlanmış ya da hazırlanmış rapor ve planların analizidir. Bu aşamada incelenen raporlardan biri 2006 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) bünyesinde Dericioğlu ve ekibi tarafından hazırlanmış olan

“İstanbul Metropolitan Alanı'nın Planlanmasında Marmara Bölgesi Bağlantılı Değerlendirmeler” isimli rapordur. Lapseki-Gelibolu hattında yapılacak Köprü'nün bilgisini de taşıyan bu Rapor, İstanbul'dan sanayinin Marmara Bölgesinde hangi alanlara desantralize edilebileceğini araştırmaktadır. Diğer iki önemli belge ise Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) tarafından hazırlanan Bölge Planı (2014-2023) ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2014 yılında onaylanan 1/100 000 ölçekli Balıkesir Çanakkale Çevre Düzeni Planı'dır. İncelenen diğer iki önemli doküman doğrudan Çanakkale Boğaz Geçişi ile ilgilidir. İlki Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Savaştepe Otoyolu Projesi Güzergâhının ve Çanakkale Boğaz Geçişinin Yerinin Değiştirilmesi Hakkında Gereke Raporu”dur. İkinci doküman ise Köprü'nün yapımını yüklenen firmalar tarafından 2007 yılında yayımlanmış olan ve bir saha araştırmasını da kapsayan Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) Raporu'dur.

Araştırmanın ikinci aşaması Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verilerinin analizi ve haritalanmasıdır. Çalışma alanı olan Lapseki ilçesinde yıllara göre nüfus değişimi (TUİK), yıllara göre üretilen konut sayısı değişimi (TUİK) ve gayrimenkul alım-satım sayısı değişimi (TKGM) analiz edilmiştir. 2012, 2016 ve 2018 yıllarına ait gayrimenkul (tarla, arsa ve konut) satış sayıları TKGM'nin web sitesinden elde edilmiş ve alım-satım sayısı yoğunlukları haritalanmıştır. Arazi değerleri için emlak satışı ile ilgili web siteleri taranmıştır.

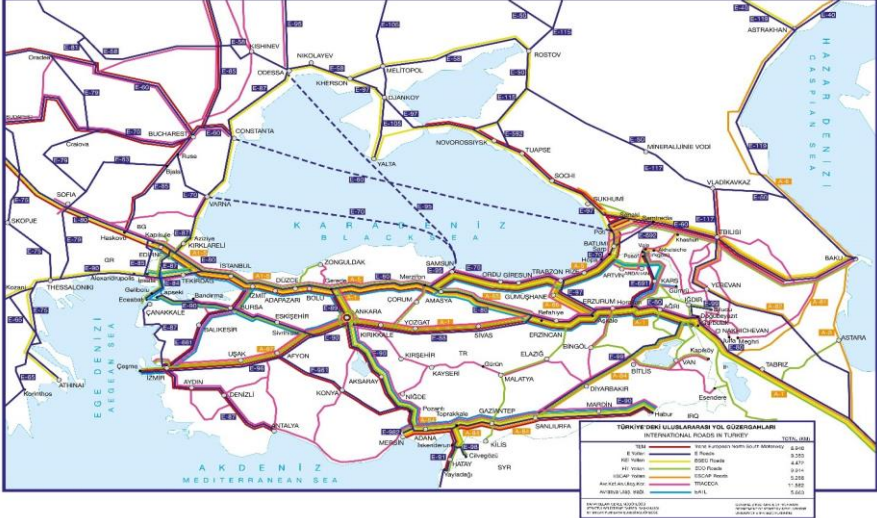
Araştırma ayrıca bir saha çalışmasını da içermektedir. Köprü'nün Lapseki ilçesindeki ayağının yer aldığı yörede yer alan iki köyün muhtarları (Suluca ve Kemikalan) ile yarı yapılandırılmış bireysel derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca 2019 yılında Lapseki Kaymakamlığı tarafından koordine edilen, GMKA tarafından desteklenen ve makalenin yazarlarının yürütücülüğünü yaptıkları “1915 Çanakkale Köprüsü'nün Lapseki'nin Kalkınmasına ve Sosyolojik Değişimine Etkisi” başlıklı çalışmada yapılan tartışmalar ve katılımcılardan elde edilen görüşler temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

3. 1915 ÇANAKKALE KÖPRÜSÜ'NÜN BÖLGESEL GELİŞMEDE BEKLENEN ROLÜ

3.1. Marmara Bölgesi Mekânsal Gelişme Senaryosu ve Çanakkale

Türkiye, Avrupa ve Asya'yı birleştiren konumu nedeniyle uluslararası ulaşım projelerinde kilit bir rol üstlenmektedir ve bu önemli konumu nedeniyle ulusal düzeydeki otoyol, tünel, köprü projeleri için uluslararası finansman ve desteklerden yararlanabilmektedir. Avrupa ve Asya'yı birleştiren ulaşım projeleri sayesinde hem seyahatler ve mal akışı kolaylaşmakta, hem de ülkelerin ulaşım sistemleri arasında standart birliği oluşturularak, mekânsal bütünleşmeye katkı sağlanmaktadır. Üstelik bu ulaşım yatırımları sayesinde yeni odaklar, gelişme merkezleri ortaya çıkmakta, kentler canlanmaktadır.

Uluslararası karayolu projelerinin Türkiye güzergâhları Şekil 2'de görülmektedir.

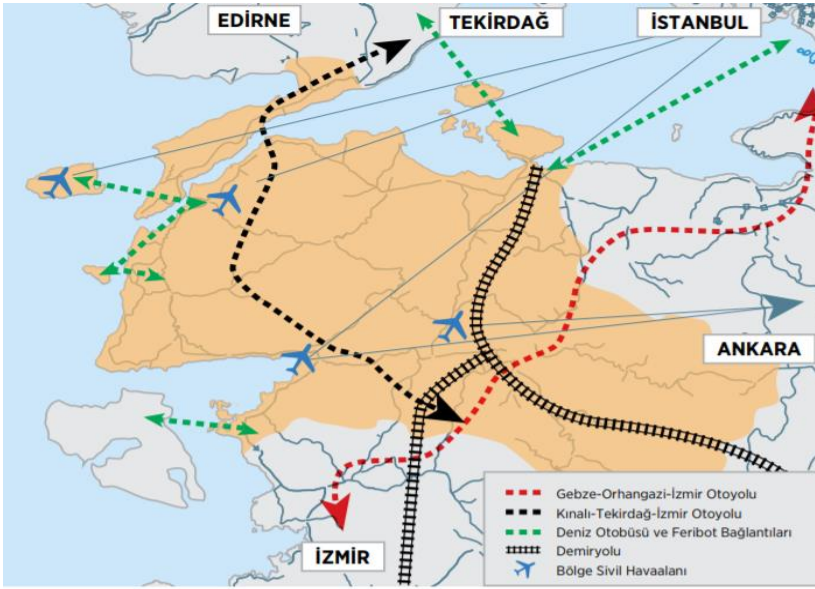

Şekil 2. Uluslararası Karayolu Projelerinin Türkiye Güzergâhı

Kaynak:

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Projeler/UluslararasıProjeler/uluslararasıYolGuzargahi.aspx>

Marmara Bölgesi başta İstanbul olmak üzere ülkenin en önemli sanayi ve hizmet şehirlerini içeren yapısı ile uluslararası ve bölgesel bütünleşmede önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası yol sistemi ile artan yolcu ve araç yükünü karşılayan hatlar İstanbul üzerinden geçmektedir. Boğaz geçişini sağlayan Boğaz köprüleri, Marmaray gibi yatırımlar bir yandan İstanbul'un makroformunu belirlerken, bir yandan da bu sistemi tamamlayan otoyol ağı ile İstanbul merkezli ekonomik-sosyal etkileri çevre yerleşmelere taşımaktadır. 1915 Çanakkale Köprüsü ve bağlantı yolları yatırımı hem Avrupa ile Batı Anadolu'yu bağlayan hem de İstanbul'un yükünü hafifleten bir alternatif güzergâh oluşturmaktadır. Köprü sayesinde karayolu hatları birleştiği gibi demiryolu ağına da Balıkesir üzerinden bir bağlantı kurulmaktadır. Lapseki-Çan-Savaştepe bağlantı yolu tamamlandığında Avrupa'dan gelen hatlar Balıkesir'de kurulmakta olan lojistik köyüne ve mevcut demiryolu hatlarına ulaşabilecektir (Şekil 3).

Kaynak: GMKA Ofis Çalışması, 2013

Şekil 3. Bölge Planı Ulaşım Analiz-Şeması

Kaynak: GMKA, 2013

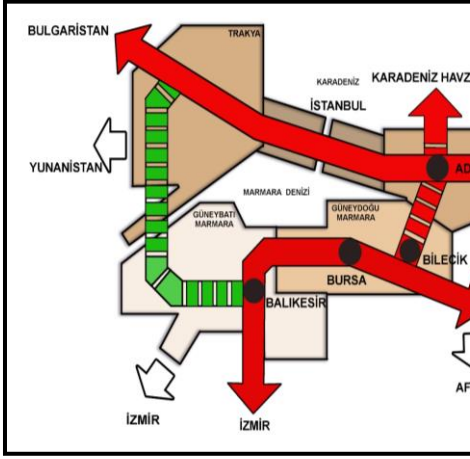
Türkiye'nin Avrupa ve küresel sistemin gelişme merkezlerine katılma potansiyeli olan en önemli kenti İstanbul'dur. İstanbul, bir metropoliten kent olarak sadece Marmara Bölgesi'ni değil ülkenin bütününe içeren bir ekonomik-sosyal-kültürel etki alanına sahiptir. İstanbul'un önce bölgesel sonra küresel bir merkez statüsüne yükselebmesi için "çevresindeki diğer yerleşmelerle bütünleşme düzeyinin artırılması", "çevre yerleşmeler için küresel pazarlara çıkış olanakları sunması" ve "kendi içinde bulunduğu alt bölge içinde (Yunanistan ve Bulgaristan'ın doğusu ile Türkiye'de Marmara Bölgesi ve Ankara - İzmir arasında kalan alan) yerel kalkınmayı sağlayacak ilişkilerin güçlendirilmesi" gerekmektedir (Erkut vd. 2006). Bugüne kadar İstanbul'un küresel merkez olabilmesi bağlamında öne çıkan ulaşım projeleri şu şekilde sıralanabilir;

- Marmara Denizi çevresindeki yerleşimlere (Bandırma, Mudanya ve Yalova) İstanbul merkezli hızlı feribot seferleri,
- İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan karayolu ağında yapılan iyileştirmeler,
- TEM otoyolunun gelişimi ve üzerindeki Bolu tüneli gibi önemli projeler,
- Demiryolu ağındaki gelişmeler ve Hızlı Tren,
- Marmaray,
- Osmangazi Köprüsü ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü,
- Kuzey Anadolu Otoyolunun gelişimi,
- Bursa-İzmir Otoyolunun gelişimi,
- Yeni İstanbul Havaalanı,

- Çanakkale Köprüsü ve Güney Marmara'yı çevreleyen otoyol ağının ilerleyişi,
- İstanbul'un hinterlandında büyüyen lojistik merkezleri ve ulaşım ağı.

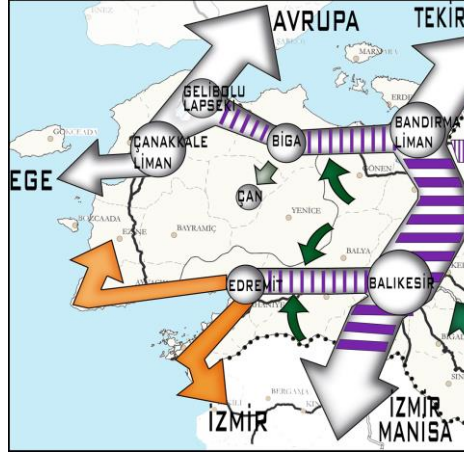
Bu projeler bir yandan İstanbul'un küresel bir merkez olarak rolünü güçlendirirken, bir yandan da İstanbul Metropoliten alanının yoğunluğunu artırmaktadır. Bu nedenle gelişmenin İstanbul'un yakın çevresinde, hinterlandındaki alana yayılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Marmara Bölgesinin üretim potansiyeli ve sahip olduğu beşerî sermaye hem İstanbul'u destekleyen hem de İstanbul sayesinde gelişen bir yapıdadır. 2005-2008 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) tarafından yürütülen İstanbul ve Trakya'nın planlanması sürecinde, İstanbul'un desantralizasyonu ve Marmara Bölgesi'nin planlaması konularında bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır. İMP bünyesinde hazırlanmış Marmara Bölgesi Raporunda (Dericioğlu vd., 2006) İstanbul'da yer seçmiş ancak artık İstanbul'da bulunmaktan üstünlük elde edemeyen faaliyetlerin Marmara Bölgesi içerisinde alternatif alanlara taşınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Taşınması önerilen faaliyetler ise üretim, depolama, erişirme ile işletme, lojistik ve nakliye faaliyetleri yürüten tesisler ve birimler olarak sıralanmaktadır (Dericioğlu vd., s.92, 2006).

Marmara Bölgesi Raporunda (Dericioğlu vd., 2006) tanımlanan Marmara Bölgesi Mekânsal Gelişim Şemasında İstanbul'un desantralisasyonu için önemli gelişme aksları önerilmiştir (Şekil 4). Mekânsal Gelişim Şeması mevcut Edirne-İstanbul-Ankara aksını ve Bursa-Balıkesir-İzmir aksını güçlendirmektedir. Bu mevcut aksları Bilecik üzerinden Karadeniz ve Eskişehir yönlerine doğru önerdiği yeni gelişme aksları ile Anadolu'nun iç kesimlerine desantralize etmektedir. Gelişim Şeması, Marmara Bölgesi'nin batısında -Edirne ve Çanakkale-ekolojik hassasiyetlerin dikkate alındığı ve bütünlüşmeyi sağlayan bir başka aks daha önermektedir. Ayrıca Çanakkale Boğaz Geçişi ile Marmara Bölgesi çevresinde kesintisiz bir karayolu ulaşım ringi sağlayarak bölgesel entegrasyonun artırılması hedeflenmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Marmara Bölgesi Gelişme Eksenleri, Ekonomi - Ekoloji Dengesi

Kaynak: Dericioğlu vd., 2006

Şekil 5. Güney-Batı Marmara Alt-Bölgesi Gelişme Eğilimleri

Kaynak: Dericioğlu vd., 2006

Aynı çalışma kapsamında Çanakkale-Balıkesir Alt-bölgesi için de bir gelişme şeması hazırlanmıştır (Şekil 5). Bu şemaya göre “kuzeyde Bandırma ve Erdek Liman'larından başlayarak Susurluk ve Balıkesir üzerinden, güneyde Manisa ve İzmir'e inen aks ile kuzeyde yine Bandırma'dan Çanakkale'ye ve güneyde Balıkesir'den Edremit'e uzanan akslar” (Dericioğlu vd, 2006) mekânsal gelişme eğilimlerini oluşturmaktadır. Çanakkale Köprüsünün yatırım programına alındığı yıllarda hazırlanmış olan Mekânsal Gelişim Şeması'nda, Gelibolu-Lapseki ile Avrupa arasında güçlü bir ilişkinin öngörüldüğü ve Bandırma-Biga-Lapseki aksında bir sanayi gelişme aksı tanımlandığı görülmektedir (Şekil 5).

3.2. Üst Ölçekli Plan Kararlarında Köprü ve Bağlantı Yolları

Çanakkale ve Balıkesir illerini kapsayan iki üst ölçekli plan bulunmaktadır. Biri GMKA tarafından 2023 yılı projeksiyonu ile hazırlanan TR22 Bölge Planı (2014-2023), diğeri ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanarak 2014 yılında yürürlüğe giren 1/100 000 ölçekli Balıkesir Çanakkale Çevre Düzeni Planıdır. Her iki planda da Çanakkale Köprüsü ve bağlantı yolları arazi kullanım kararlarında yer almaktadır. Bununla birlikte her iki planın da bu önemli ulaşım projesinin sosyoekonomik ve mekânsal etkilerini yeterince irdeleyip plana yansıtıkları söylenemez. Köprü'nün 2004 yılında yatırım programına alındığı ve aradan geçen zamana rağmen her iki planın da hazırlık sürecinde henüz ihalesinin gerçekleşmemiş olması, Köprü'nün olası etkilerinin plan kararlarına neden yeterince yansımadığını açıklayabilir. Yerel kamuoyunda da Köprü'nün yatırım programına alınmasından daha çok ihalesinin yapılmasının ardından olası olumlu ve olumsuz etkiler tartışılmaya başlanmıştır. Köprü projesinin uzun bir geçmişi olması ve somut adımların atılmamış olması yerelde ve planlardan

Ulaşım fonksiyonu ölçeği ne olursa olsun arazi kullanımında bir değişime neden olmaktadır. Böylesi büyük bir ulaşım projesinin, küçük ölçekli bir kentsel yerleşimlerin ve özellikle nüfus kaybeden, kırsal karakterin baskın olduğu alanlarda mekânsal gelişmeyi belirleyebileceği ve arazi kullanımını değiştirebileceği açıktır. Karayollarının en önemli etkisi kentsel yayılmaya neden olmaları ve ulaşım aksı boyunca gelişme koridorları oluşturmalarıdır. Kentteki büyüme beklentisi ve sürecin iyi planlanamaması, ihtiyacın ötesinde alanların imara açılmasına ya da sıçramalı bir büyüme deseninin oluşmasına neden olabilir. Köprü ve bağlantı yollarının geçtiği güzergahın tümü verimli tarım toprakları, orman alanları, su kaynakları gibi korunması gereken önemli doğal kaynaklara sahiptir. Bu nedenle bu alanlarda Köprünün yarattığı ekonomik gelişme potansiyelinin değerlendirilebilmesinin yanı sıra doğal kaynakların korunması da son derece hayattır.

3.3. Yerelin Ekonomik Gelişme Beklentileri

Çanakkale Boğazına bir köprü yapılması fikri ilk kez 1960'lı yılların sonlarında Necmettin Erbakan tarafından seçim vaadi olarak dile getirilmiş, daha sonraki yıllarda da politikacılar tarafından bu proje gündemde tutulmuştur. 1991 yılında Demirel Hükümetince yatırım programına alınan Köprü projesi için fizibilite çalışmaları İngiliz Brown Beech Firması tarafından yapılmıştır. Köprü için boğazın en dar kısmı olan Kilitbahir ve Çimenlik Kaleleri arası seçilmiş ancak bu yer seçimi tarihi, kültürel ve doğal etkileri konusunda ciddi bir eleştiriye uğramıştır. Köprü için Yap-İşlet-Devret modeli ile ihaleye çıkılmış fakat projenin uygulanmasından fizibil olmadığı için vazgeçilmiştir (Kıray, 2006). 2004 yılında Köprü projesi Erdoğan Hükümeti tarafından güzergâhı değiştirilerek yeniden yatırım programına alınmıştır. İstanbul'da yer seçmiş bazı sektörlerin İstanbul dışına çıkarılması ve Marmara Bölgesi'nde olası gelişme aksları tartışmaları ile Çanakkale Köprüsünün yatırım programa alınması aynı dönemde gerçekleşmiştir. Bu iki dinamik Marmara Bölgesinin doğusuna kıyasla sanayileşmemiş ve kentleşmemiş batısında yer alan Çanakkale'de hem bir gelişme beklentisi oluşturmuş hem de ekolojik hassasiyetler nedeniyle endişe yaratmıştır.

1990'lı yıllarda Çanakkale kent merkezi (Sarıçay ve Çimenlik Kalesi mevki) ve Kilitbahir arasında projelendirilmiş olan Köprü, 2000'lerin ortalarında yeniden projelendirilirken yeni güzergâh Gelibolu ve Lapseki arası olarak değiştirilmiştir. Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Savaştepe Otoyolu Projesi Güzergâhının ve Çanakkale Boğaz Geçişinin Yerinin Değiştirilmesi Hakkında Gerekçe Raporu'nda" yer değişikliğine neden ihtiyaç duyulduğu ve yeni yerin avantajları şu şekilde açıklanmaktadır;

- Revize köprünün Çanakkale'ye belli bir uzaklığının olması, Çanakkale'ye İstanbul'dan gelecek ulaşımı olumsuz etkilemeyecek olup, Çanakkale il merkezinin doğal akışı içerisinde gelişiminin devam edeceği,

- Yapılacak yol çalışmaları ile Çan, Yenice ve Balıkesir'in ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasının söz konusu olacağı.
- Gelibolu, Lâpseki ve Çardak ilçelerinde önemli gelişmeler olacağı, buna karşın Çanakkale ve Eceabat'ta mevcut durumunun korunacağı,
- Çanakkale ile Eceabat ve Kilitbahir arasında deniz ulaşımı (özellikle yolcu taşımacılığı) devam edeceği,
- Mevcut projeye göre Kınalı-Savaştepe arasındaki güzergâh yaklaşık 60-65 km kılacağı ve İstanbul'un batısında oturanların İzmir güzergâhını tercih etmelerinde önemli bir avantaj sağlayacağı,
- Güzergâhın Çanakkale Boğazı akışını 40 km. kısaltmasının ekonomik getirisinin çok önemli olacağı (iki güzergâh arasındaki fizibilite farkı da dâhil),
- Bu güzergâhın sit alanlarını ve Milli Parkı olumsuz etkilemeyeceği,
- İstanbul-Bursa-Balıkesir-İzmir otoyoluna önemli bir alternatif olacağı, Batı Anadolu'nun Avrupa bağlantısı içinde tercih edilen bir aks olacağı öngörülmektedir.

Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü Raporu'nun ilk proje güzergâhına yöneltilen eleştirilere yanıt olacak şekilde, yeni belirlenen güzergâhla Çanakkale kent merkezi, Kilitbahir ve Eceabat'ın mevcut durumunun korunacağı, bu yerleşimlere karayolu etkisinin olmayacağı belirtilmektedir. Buna karşın Gelibolu, Lapseki, Çardak, Çan ve Yenice'ye sosyoekonomik olarak önemli ölçüde olumlu etkilerinin olacağı ifade edilmektedir. Öte yandan bu olumlu etkinin nasıl gerçekleşeceği ya da hangi parametrelere göre bu öngörünün yapıldığı Raporunda belirtilmemektedir. Kamu kurumları tarafından dile getirilen bu gelişme söylemleri özellikle Lapseki, Çardak gibi küçük ölçekli yerleşimlerde ve kırsalda gelişme beklentisini artırmaktadır.

1915 Çanakkale Köprüsü'nün web sayfasında da ulaşım yatırımı ve gelişme ilişkisine vurgu yapılmaktadır; köprü'nün yapımı ile ulusal otoyol ağına entegrasyon ve gelişmiş erişim olanağı sağlanacağı, yüksek yük ve yolcu taşıma kapasitesine ulaşılabileceği, seyahat sürelerinin azalacağı, yol emniyetinin artacağı belirtilmektedir. Ayrıca proje ile İstanbul Boğazı geçişine yeni bir alternatif oluşacağı, ulusal ve uluslararası turizmin canlanacağı, Trakya ve Batı Anadolu'daki sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ivme kazanacağı, taşımacılıkta sürelerin ve maliyetlerin düşecek olması nedeniyle dış ticaretin etkinliğinin artacağı ifade edilmektedir (<http://www.1915canakkale.com>, 2019).

Ulaşım altyapısı ve erişilebilirlik bir bölgenin ya da kentin ekonomik gelişimi için önemlidir. Bununla birlikte bir yığılma ekonomisinin oluşması için ulaşım altyapısının varlığı tek başına yeterli değildir. Bu süreç teknoloji düzeyi, yatırım yoğunluğu, işgücü niteliği ve pazar derinliği gibi pek çok faktörün etkisiyle şekillenmektedir. Bununla birlikte tek başına ulaşım yatırımının ekonomik kalkınmayı sağlayabileceği beklentisi yereldeki aktörleri harekete

geçirmektedir. Öte yandan Köprü'nün bir gelişme potansiyeli yarattığı düşünülmeyle birlikte bu potansiyelin nasıl gerçekleşeceği konusunda bilinmezlik hâkimdir. Büyük ölçekli bu ulaşım yatırımının uzun vadede Marmara Bölgesi ölçeğinde bazı sektörlerin yer seçimi kararlarını etkileyebileceği öngörülebilir. İstanbul'un finans, turizm, kültür gibi hizmet sektörlerinde gelişmesini sürdürmesi ve sanayisini başka bölgelere desantralize etmesi uzun zamandır hedeflenmektedir. Bununla birlikte sanayinin İstanbul dışına taşınmasının hayata geçmesi çok kolay değildir. Ulaşım altyapısı önemli bir kriter olmakla birlikte sanayi yer seçimini etkileyen tüketim pazarına yakınlık, ucuz ve nitelikli işgücü pazarına yakınlık gibi başka önemli parametreler de vardır. Ayrıca sanayi tesisleri üretim maliyetlerini düşürmek için bir arada olmaya (kümelenme) ihtiyaç duymaktadırlar. Büyümek isteyen ya da yeni yatırım yapmak isteyen sanayici ise –ki sanayi yatırımcısı sayısı ve hacmi ülkenin ekonomisiyle ilişkilidir- İstanbul dışında yer aramaya başladığında, Marmara Bölgesi'nde farklı alternatifler bulunmaktadır; Çorlu-Çerkezköy, İzmit-Sakarya-Düzce koridoru, Bursa gibi. Bu alanlar hâlihazırda sanayinin geliştiği alanlardır.

2019 yılında Lapseki'de yapılan "1915 Çanakkale Köprüsü'nün Lapseki'nin kalkınmasına ve sosyolojik değişimine etkisi" başlıklı üç gün süren çalıştayda katılımcılara inşaatı başlamış olan köprü'nün Lapseki'ye olası olumlu ve olumsuz etkilerinin ne olabileceği sorusu yöneltilmiştir. Köprü ile ilgili pozitif beklentiler yerel ekonominin canlanması ve turizmin gelişmesi eksenindedir. Burada nüfus artışı ve gayrimenkul fiyatlarındaki yükselme olumlu gelişmeler arasında ifade edilmektedir. Kentin marka değerinin artışı, cazibe merkezi haline gelmesi, yaşam kalitesi yüksek planlı bir kentleşme dile getirilen diğer olumlu beklentiler arasında sayılabilir. Gelişmelerden duyulan kaygılar büyük oranda yeşil alanların ve tarım alanlarının kaybı, göç ve nüfus artışı sonucu sosyal yapıda çıkacak çatışmalar olarak ifade edilmiştir. Çevre kirliliği, plansız-kontrolsüz büyüme, yerel esnafın zarar görmesi, altyapı sorunları, fiyat artışları başlıca endişe konularıdır (Başaran Uysal & Albayrak, 2019).

Yerelde ekonomik canlanma beklentisi doğrultusunda birkaç önemli soru öne çıkmaktadır. Öncelikle bu ulaşım bağlantısı sayesinde Lapseki hangi yatırımları çekebilir ve bu yatırımların nitelikli işgücünü çekmesi nasıl sağlanabilir? Bir diğer soru turizm potansiyeli ile ilgilidir. Ulaşım yatırımını sanayiden daha çok turizm ile ilişkilendiren ve bunu talep eden bir eğilim de ortaya çıkmaktadır. Ancak Lapseki'nin turizm faaliyetleri konusunda Çanakkale'nin güney kıyıları – Göçeada, Bozcacada, Ayvacık- ile rekabet edebilmesi çok olası görülmemektedir. Diğer yandan ulaşım güzergâhında olmanın günübirlik ziyaretçi sayısını artırabileceği, yeme-içme, ticaret ve rekreasyonel faaliyetlerin bir ekonomi yaratabileceği düşünülmektedir. Ancak köprüyü kullanan araçların Lapseki'de duraklaması, mola vermesinin nasıl sağlanabileceği yanıt bekleyen bir soru olmaya devam etmektedir. Turizm ile Köprü arasında kurulan bir diğer ilişki de simge bir yapı olarak Köprü'nün Lapseki'nin tanınırlığına, imajına katkı sağlayacak olmasıdır. Köprüler sadece bir ulaşım ögesi olarak değil aynı zamanda buldukları kentin sembolü olarak da ele alınmalıdırlar. Tarihi kentler günümüze ulaşan tarihi köprüleriyle anılırken, modern kentler en son teknoloji ürünü ya da ünlü bir mimarın imzasını taşıyan köprülerini öne

çıkarmakta, kent imajını yerel-bölgesel ve küresel düzeyde pekiştirmektedir. Bu imaj değerinin yaratacağı tanınırlık turizm faaliyetlerini olumlu yönde etkileyebilir (Başaran Uysal & Albayrak, 2019).

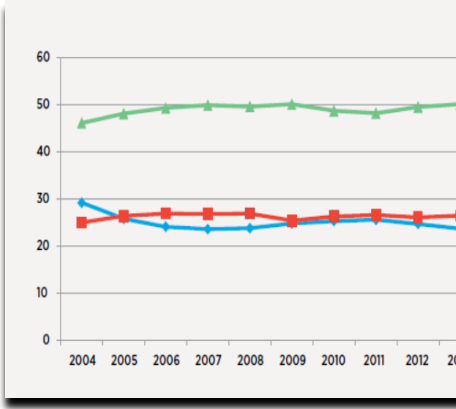
Yapılan tartışmalarda katılımcıların Köprü ihalesiyle birlikte ortaya çıkan gelişme beklentilerinin, Köprü inşaatının devam ettiği süreçte yerini bazı somut sorulara hatta endişelere bıraktığı gözlemlenmiştir. Örneğin kırsal alanların kentleşeceği, tarımsal üretimin azalacağı, sosyal ve teknik altyapının yetersiz kalacağı, göçle birlikte sosyal yapıda problemler yaşanacağı, hayatın pahalanaacağı gibi sorun başlıkları öne çıkmaktadır. Köprü'nün yarattığı olanak iyi değerlendirilir de Lapseki'de yüksek teknoloji ve çevreyi kirletmeyen bir yatırım gerçekleşirse -bu en olumlu senaryodur- bu kez de katılımcılar Lapseki'nin mevcut kentsel hizmetlerinin (eğitim, sağlık, sosyal-kültürel aktivite vb.) nitelikli işgücünü çekme konusunda yetersiz kalacağını ifade etmişlerdir. Hâlihazırda birçok kamu personeli Lapseki'de çalıştığı halde 35 km mesafede yer alan Çanakkale kent merkezinde ikamet etmektedir ve gününbirlik ev-iş yolculuğu yapmaktadırlar. Katılımcılar bir şekilde yöreye nitelikli işgücünü çekecek yatırım yapılsa bile Lapseki'nin Çanakkale'nin sunduğu olanaklar ile rekabet edemeyeceğini düşünmektedirler (Başaran Uysal & Albayrak, 2019).

Köprü projesinin orta ve uzun vadede yerele ve bölgeye olası etkilerini kestirmek güçtür. Bununla birlikte kısa vade de özellikle Lapseki ilçesinde kırsal alanların da dâhil olduğu hızla genişleyen bir gayrimenkul piyasası oluştuğu gözlemlenmektedir. Burada köprü ve gelişme arasındaki ilişkiye vurgu yapan söylemin önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. GMKA tarafından hazırlanan "Çanakkale'de Yatırım Yapmak İçin 101 Neden" isimli dokümanda gayrimenkul sektörü önemli bir yatırım alanı olarak tanımlanmaktadır. Sıralanan 101 yatırım nedeni arasından 90. sırada "Artan turizm, sanayi, lojistik ve ulaştırma sektörü yatırımlarının gayrimenkul piyasasına olan etkisi" ve 93.sırada "Kentsel dönüşüm projeleriyle gelişecek yatırım ortamı" işaret edilmektedir (GMKA, 2023).

4. 1915 ÇANAKKALE KÖPRÜSÜ'NÜN LAPSEKİ GAYRİMENKUL PİYASASINA ETKİSİ

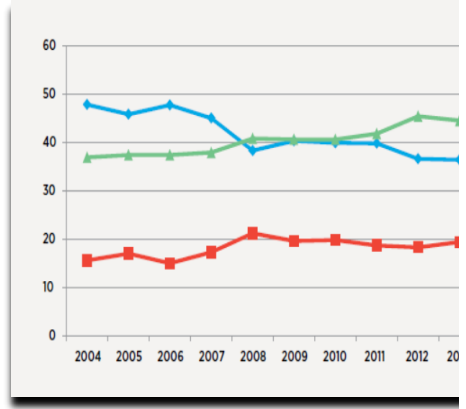
4.1. Lapseki İlçesinin Sosyo-ekonomik Yapısı

Çanakkale İlinin mevcut ekonomik sektörleri incelendiğinde tarım ve hizmetlerin ağırlıkta olduğu, sınırlı da olsa tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olduğu görülmektedir. TR22 Bölgesi (Çanakkale ve Balıkesir İlleri) genel olarak değerlendirildiğinde de tarım sektöründeki istihdamın Türkiye ortalamasının oldukça üstünde olduğu, hizmet sektöründeki istihdamın Türkiye ortalaması ile benzer olduğu ve sanayi sektöründeki istihdamın ise Türkiye ortalamasının altında olduğu tespit edilmektedir (Şekil 8 ve Şekil 9). Tarımsal üretim açık bir biçimde TR22 Bölgesinin güçlü yönüdür, ancak tarımda istihdam azalmakta buna karşın hizmet sektöründeki istihdam artmaktadır.

Şekil 8. Türkiye Yıllara ve Sektörlere Göre İstihdam

Kaynak: TÜİK, 2004-2013 verileri ile GMKA, 2013

Şekil 9. TR22 Bölgesinde Yıllara ve Sektörlere Göre İstihdam

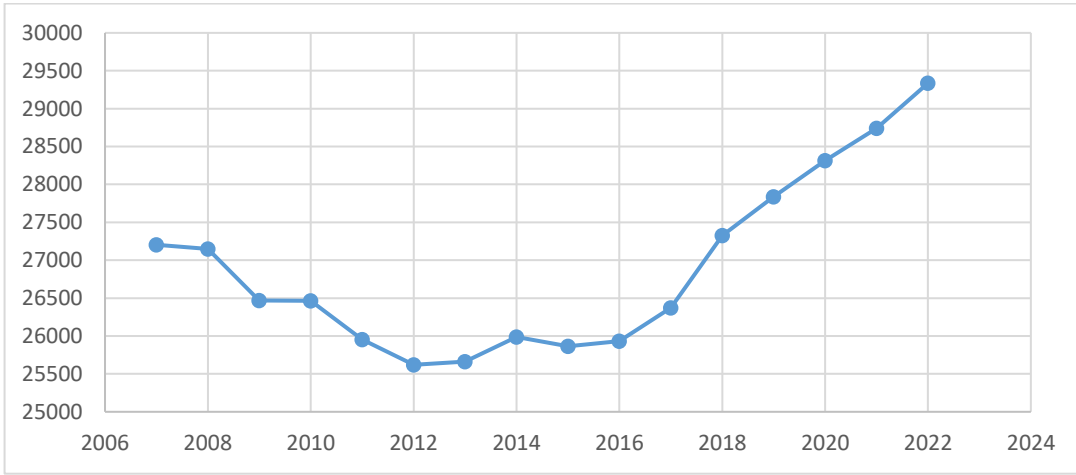
Kaynak: TÜİK, 2004-2013 verileri ile GMKA, 2013

Lapseki ilçesi de TR22 Bölgesinin sektörel gelişimine paralel bir ekonomik yapıya sahiptir. Tarım ilçenin başlıca ekonomisini oluşturmaktadır. Lapseki ilçesi yüzölçümünün %61'i tarımsal amaçlı kullanılan arazilerden oluşmaktadır, geriye kalan %39'u ise tarıma elverişli olup tarım dışı (orman bitki örtüsü gibi) kullanımların olduğu alanlardır (Yılmaz vd., 2020). Tarım arazilerinin önemli bir miktarı sulama imkanına sahiptir ve sulu tarım arazilerinin varlığı ikinci ürün yetiştirme olanağı sağlamaktadır. 2019 yılı itibariyle 361 788 dekar tarım arazisinin %32'si tarla ziraatı, %18'i meyve bahçesi ve %3'ü sebze ziraatı arazisi olarak kullanılmaktadır. Lapseki şeftali, nektarin ve kiraz gibi ticari değeri yüksek ürünlerde marka değerine sahiptir. Türkiye şeftali üretiminin %11,10'u Lapseki ilçesinden karşılanmaktadır. Başta kiraz olmak üzere tarımsal ürünler yurt dışına ihraç edilmektedir (Yılmaz vd., 2020).

Lapseki'de tarım dışı alanlarda istihdam olanakları gelişmiş değildir ve tarıma dayalı sanayi kısıtlı bir gelişme göstermektedir. Tarımsal üretimde ürün bazında özel bir yeri olan Lapseki için tarımsal sanayinin ve tarımsal ürünlerin ticaretine yönelik faaliyetlerin gelişimi yerel ekonominin güçlenmesi için bir fırsat olabilir. TR22 Bölgesi'nin genel olarak güçlü bir gıda ürünleri imalatına sahip olması da bu fırsatı pekiştirecektir. Benzer şekilde turizm, taşıdığı potansiyele karşın yerel halk için bir istihdam seçeneği oluşturmamaktadır. İki gelişmiş merkez olarak tanımlanabilecek Çanakkale ve Biga arasında olması, Çanakkale'ye çok yakın olması hizmet sektörünün de yeterince gelişmemesine neden olmuş gözükmektedir. Yerel halk birçok hizmeti (sağlık, alış-veriş gibi) Çanakkale'den karşılamaktadır (Başaran Uysal & Albayrak, 2019).

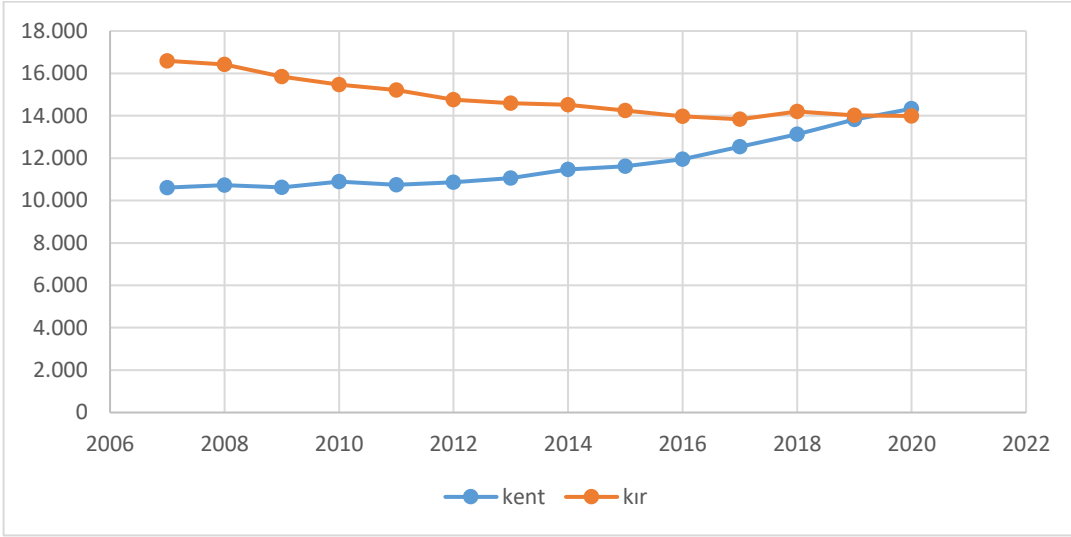
Lapseki ilçesinin 2007-2022 yılları arasındaki nüfus değişimi (Şekil 10) analiz edildiğinde, ilçe genelinde düşme eğiliminde olan nüfusun 2012 yılı sonrası

artmaya başladığı görülmektedir. 2012 yılında 25620 olan ilçe nüfusu 2017 yılında 26370, 2022 yılında 29336 kişiye yükselmiştir. Kent ve kır nüfusundaki değişim analiz edildiğinde ise (Şekil 11) kırsalda nüfusun sürekli azalma eğiliminde olduğu, 2012 yılından itibaren kentsel alanda nüfusun yükselmeye başladığı görülmektedir. Bu durum kırsaldan Lapseki merkeze doğru bir göçün varlığını göstermektedir. Öte yandan Lapseki kent merkezinde kırsaldaki nüfus kaybından daha fazla nüfus artışı olduğu görülmektedir. Lapseki kırsalından merkezine doğru bir göç olduğu varsayılrsa bile Lapseki'nin kendi kırsalı dışından da yoğun olmamakla birlikte bir göç aldığı tahmin edilebilir. Diğer yandan Çanakkale kırsalında Türkiye geneli ile kıyaslandığında hala yüksek bir kırsal nüfusun var olduğu ancak kırsalında da çocuk doğum oranlarının azaldığı ve yaşlı nüfusun arttığı bilinmektedir (GMKA, 2013).

Şekil 10. Lapseki İlçesi Nüfus Değişimi

Kaynak: <https://www.nufusune.com/lapseki-ilce-nufusu-canakkale>, erişim tarihi 01.12.2023

Şekil 11. Lapseki İlçesi Kent ve Kır Nüfusu Yıllara Göre Değişim

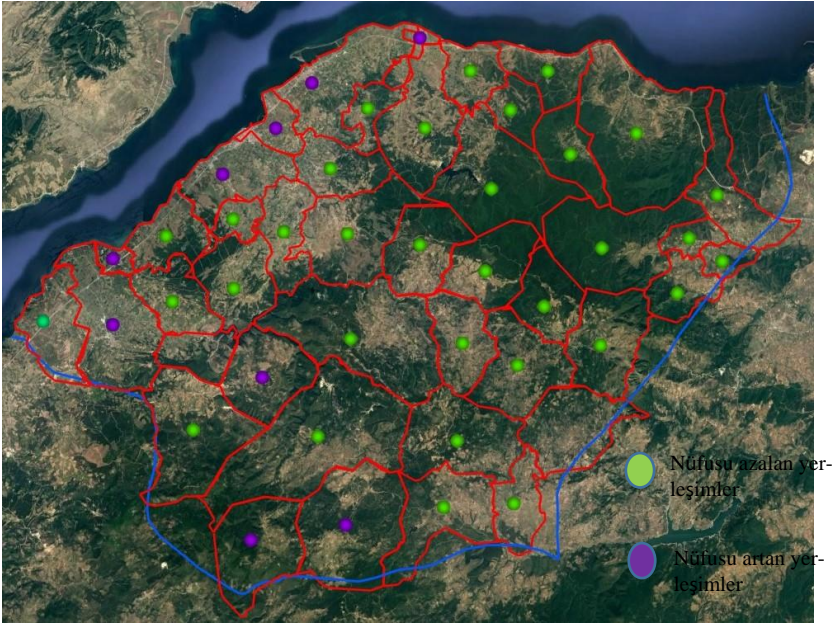
Kaynak:

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eablon:T%C3%BCrkiye_il%C3%A7e_n%C3%BCfus/%C3%87ana_kkale/Lapseki_verilerinden_düzenlenmiştir, erişim 2.12.2023

Köprünün yapımını yüklenen firmalar tarafından hazırlanmış olan Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) Raporu'nda Köprü ve bağlantı yollarının geçtiği güzergâhta nüfusun azaldığı ve bu yerleşimlerin yaşlanan bir nüfusa sahip olduğu tespiti yapılmaktadır. Tüm ulaşım güzergâhı için yapılan bu genel değerlendirmenin Lapseki ilçesi için de yerinde bir tespit olduğu söylenebilir. ÇSED'e göre tüm etki alanındaki yerleşimlerde ortalama yaşlar Türkiye'nin ve Türkiye'nin kırsal nüfusunun yaş ortalamasının üzerindedir. Lapseki ve Gelibolu ilçe merkezleri dışında tüm kırsalda 18 yaş altı nüfusun azalmakta olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kırsal alanlardaki bazı kıyı yerleşimleri emekli göçü almaktadır ve tek kişiden oluşan hane sayısı Türkiye geneline göre yüksektir (ERM, 2017).

Lapseki ilçesinde de daha önce belirtildiği gibi kırsal alanlarda nüfusun azalmakta ve kentsel alanda artmaktadır. Bununla birlikte köy yerleşimleri bazında nüfus büyüklüğü değerlendirildiğinde iç kesimlerdeki köylerin nüfusu azalırken kıyı kesimlerdeki köylerin nüfuslarının arttığı görülmektedir (Şekil 12) Bu nüfus değişimi kıyı kesimlerde gayrimenkul taleplerinin daha yoğun olduğunu göstermektedir.

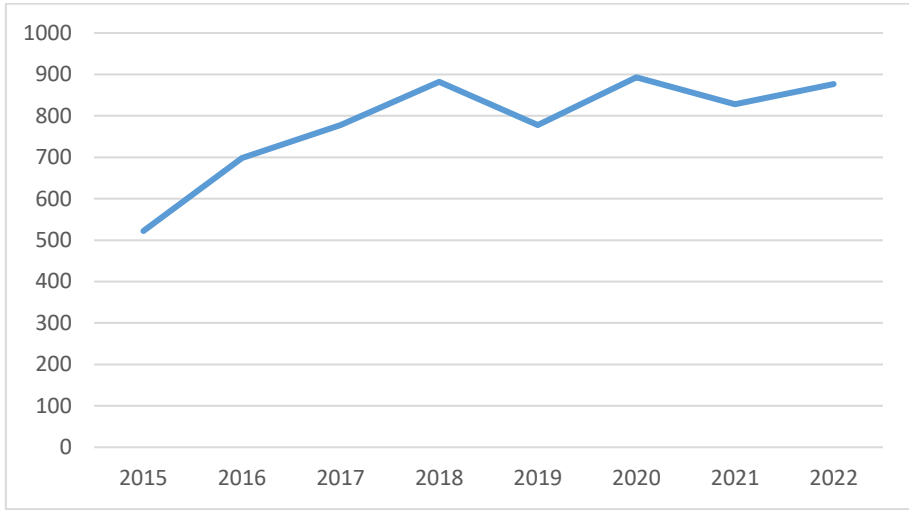
Şekil 12. Lapseki İlçesinde Nüfusu Artan Ve Azalan Köyler (2018)

Kaynak: Azdemir (2019)

4.2. Lapseki' de Gayrimenkul Piyasasının Genişlemesi

Gelişmiş sanayi ülkelerinde 1970'lerden itibaren önemli bir ekonomik sektör haline gelmeye başlayan gayrimenkul sektörü, 1990 sonrası Türkiye ekonomisinde yer edinmeye başlamış, 2000 sonrası ise inşaat sektörünün öncü sektör haline gelmesiyle önemi daha da artmıştır. Bununla birlikte gayrimenkul sektörünü yalnızca ekonomik bir sektör olarak değerlendirmek yeterli değildir. Gayrimenkul piyasasının mekânsal, çevresel ve toplumsal etkileri de söz konusudur.

Bir önceki bölümde incelenen nüfus verileri, Lapseki merkezde nüfus artışı yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu nüfus artışına paralel olarak ilçede üretilen konut sayısı da artış göstermiştir (Şekil 13). 2015-2012 yılları arası konut üretimi incelendiğinde, 2015 yılından itibaren üretilen konut sayısında düzenli bir artış izlenmektedir. Bu artış 2018 yılında azalmış, 2019 yılında tekrar artmıştır. 2018 yılında Türkiye'yi etkisi altına alan ekonomik daralmanın Lapseki' ye de yansıdığı ve 2015-2018 arası yaşanan sürekli artış eğiliminin kesintiye uğradığı görülmektedir.

Şekil 13. Lapseki İlçesinde Yıllara Göre Konut Satış Sayılarında Değişim

Kaynak: TÜİK (2023) verilerinden hazırlanmıştır

Köprü projesinin gündeme gelişi ile birlikte Lapseki ilçesinde bir gayrimenkul (tarla/bahçe/arsa/konut) piyasası oluştuğu ve gayrimenkul değerlerinin artmaya başladığı saha da yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Hatta bu artış projenin olası etkilerinin araştırıldığı erken bir dönemde de tespit edilmektedir. Köprü'nün olası sosyal ve çevresel etkilerinin araştırıldığı ÇSED Raporunda, Köprü'nün ayaklarının yer aldığı Lapseki' nin Suluca köyünde gayrimenkul fiyatlarının 20 kat attığı tespit edilmektedir (ERM, 2017).

2018 yılında, Köprü inşaatına başlandığı süreçte Köprü geçiş güzergâhına yakın konumdaki Suluca ve Kemikalalan köyü muhtarları ile yapılan görüşmelerden ve emlak satış sitelerinde yapılan taramalardan Köprü'ye yakın konumlardaki arazilere daha yoğun bir talep olduğu anlaşılmaktadır (Ertuğrul, 2018). Emlak satış sitesi olan sahibinden.com isimli web sitesinde Lapseki' deki bazı gayrimenkuller için kullanılan satış sloganları dikkat çekicidir. Web sayfasında yapılan taramada imarlı arsaların yanı sıra tarla vasfındaki tarım arazilerinin de arsa gibi satışa sunuldukları görülmektedir. İmarlı arsalar ve tarım arazileri için verilen emlak satış ilanlarından bazı örnekler (cümle ve imla değiştirilmeden alınmıştır) aşağıda görülmektedir;

- *“1915 Çanakkale Köprüsünün dibinde imarlı ifrazlı kelepirci Arsa”*
(İlanda henüz yapım aşamasında olan köprü'nün bitmiş hali sembolik olarak çizilmiş ve arsanın konumu uydu görüntüsü üzerine işlenmiştir, erişim tarihi Nisan 2018)
- *“Lapseki Suluca Köyünde Boğaz Manzaralı Villa Arsası”*
(İlanda henüz proje aşamasında olan bağlantı yolları ve arsanın konumu uydu görüntüsü üzerine işlenmiştir, erişim tarihi Nisan 2018)
- *“Sulucada %50 imarlı ful köprü manzaralı”*

İlandaki Açıklamalar; “Sulucada %50 imarlı lokasyon olarak çok güzel yerde olup ful köprü manzarasına sahiptir. İster yatırımlık ister yurt, apart, villa vs gibi değerlendirebilirsiniz...” (erişim tarihi Nisan 2018)

- “Lapseki Kocaveli Yatırımlık kusursuz Boğaz ve 1915 köprü manzara” (erişim tarihi Nisan 2018)

- “Dikkat! İmara açılacak alan kuru tarım arazisidir”

İlandaki Açıklamalar;

“-Arazim yapılacak olan 18 Mart köprüsünün turnikeleri arkasında olacaktır

-Köprüyü cepheden görecek, kesintisiz 180 derece köprü ve boğaz manzarası vardır

-Özel kadastro yolu vardır

-Burası kuru tarım arazisidir. İmara açılacak olan arazidir

-Sulu tarım arazileri imara açılmayacaktır ve bu nedenle çok ucuzdur

-Alırken arazinin hangi sınıfa girdiğini baktırarak alın

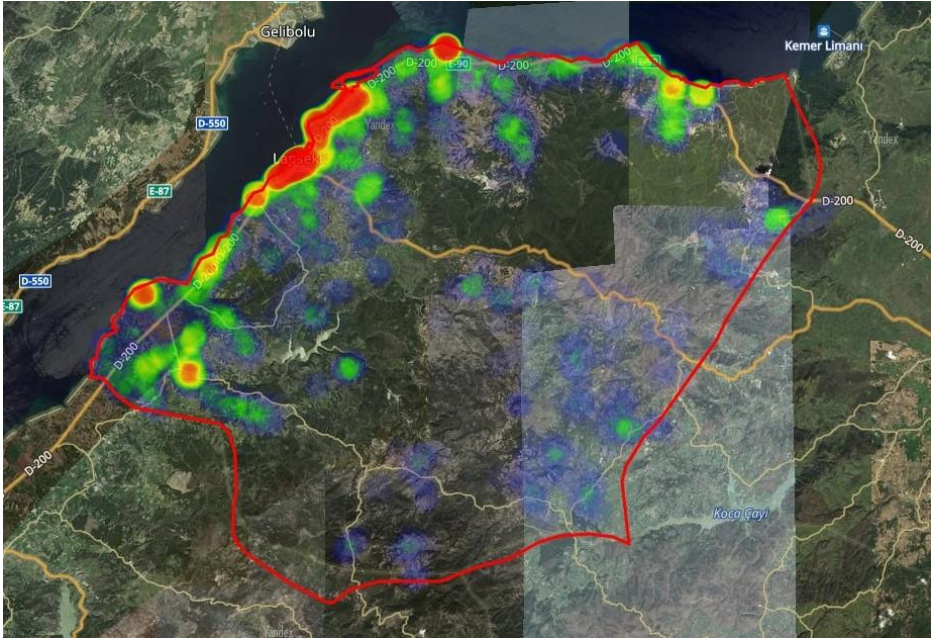
-Yolu olmayan arazilerle kıyaslamayın...” (erişim tarihi Nisan 2018)

Yukarıda örnekleri görülmekte olan satış ilanlarındaki arsa ve arazilerin ortak noktası Köprü ve deniz manzarasına sahip olmaları, ulaşım hattına yakın olmaları ve daha çok konut kullanımı için uygun yüzölçümüne -birkaç yüz metrekare ile birkaç dönüm arasında- sahip olmalarıdır. İlanlarda “yatırımlık arazi”, “imara açılacak arazi” gibi yatırım amaçlı, gelecekte değer kazanacağını vurgulayan ifadeler yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu ifadeler gayrimenkul piyasasının ihtiyaçtan ya da uygun yer seçimi kararından daha çok spekülasyon amaçlı olduğunu göstermektedir. Muhtarlarla yapılan görüşmeler Köprü ile birlikte oluşan gayrimenkul arz ve talebi ile ilgili anlamlı bilgiler sunmaktadır. Muhtarların ortak tespitleri özetle şu şekildedir (Ertuğrul, 2018);

- Köprü'nün ihalesiyle birlikte (ihale tarihi 2016) tarla fiyatlarının 10 kattan fazla arttığı (m² değerinin 50 TL'den 660 TL'ye yükseldiği),
- Köprü ayaklarının inşaatına başladığında (inşaat görünür hale geldiğinde) arazi fiyatlarının 3 kat daha artacağını tahmin ettiklerini,
- Deniz ve köprü manzarasına sahip olan yerlerin daha fazla değer kazandığı,
- Arazi alım-satımlarının daha çok kıyı bandında (Bursa-Çanakkale karayolu ile deniz arasında) yoğunlaştığı,
- Daha çok İstanbul'dan gelen şahısların tarla aldıkları,
- Daha çok küçük arazilere talebin olduğu (500.000 TL ve altı),
- Lapseki'de yaklaşık 1,5 yıldır aynı arazilerin (30-40 tane) sürekli el değiştirdiği,
- Köylünün tarımsal üretimin yapılmadığı kıyı bandındaki toprağını daha kolay sattığı,
- Tarlasını satan köylülerin Lapseki merkezden konut satın aldıkları,
- Köylünün Köprü'ye sıcak baktığını ancak köylerine tanımadıkları şahısların gelmesini de uygun bulmadıkları,

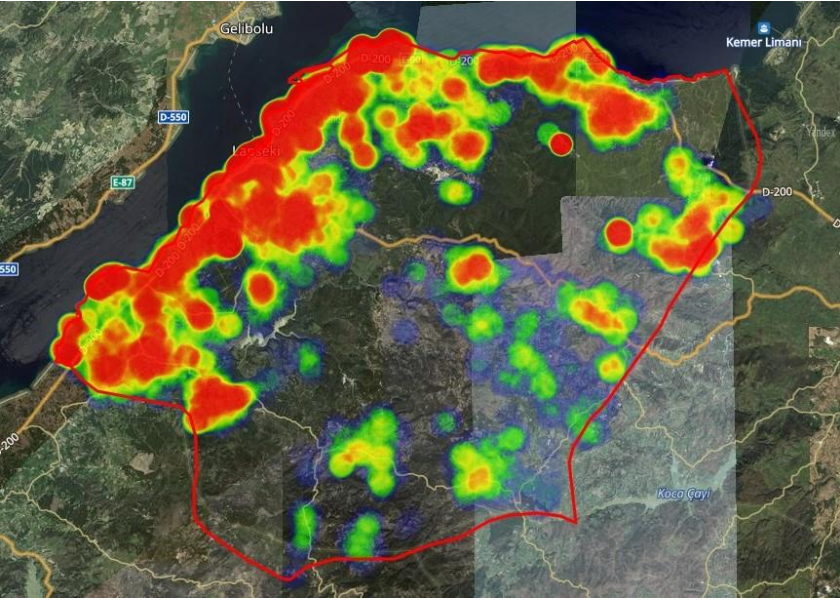
- Köy yerleşim alanlarını genişletme kararı aldıklarını, ifade etmişlerdir (Ertuğrul, 2018).

Muhtarlarla yapılan görüşmeler ve emlak sitelerinde yapılan taramalar Köprü ile birlikte arazi ve arsa satışlarında ve değerlerinde artış yaşandığını göstermektedir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden elde edilen gayrimenkul alım-satım verileri ile hazırlanan yoğunluk haritalarında bu değişim hem niceliksel hem de mekânsal olarak açık bir biçimde görülmektedir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden köy ve mahalle ölçeğinde elde edilen gayrimenkul (arazi, arsa, konut vd. tüm gayrimenkul türlerini kapsamaktadır) alım-satım sayısı verileri 2012, 2016 ve 2018 yılları için haritalanmıştır (Şekil 14, Şekil 15, Şekil 16).

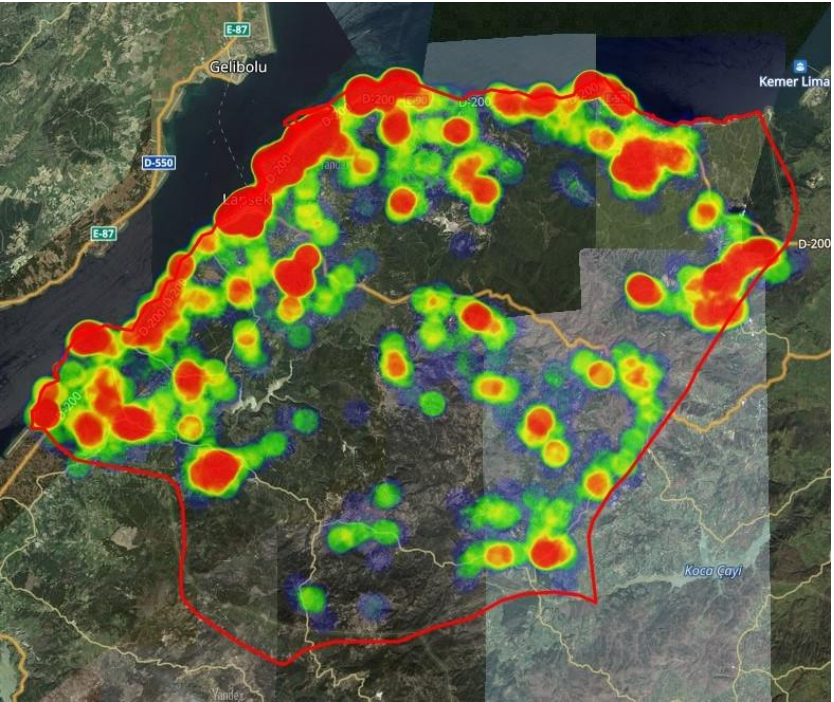
Şekil 14. Lapseki 2012 Yılı Gayrimenkul Alım Satım Yoğunluğu

Kaynak: Azdemir (2019) tarafından TKGM verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 15. Lapseki 2016 Yılı Gayrimenkul Alım Satım Yoğunluğu

Kaynak: Azdemir (2019) tarafından TKGM verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 16. Lapseki 2018 Yılı Gayrimenkul Alım Satım Yoğunluğu

Kaynak: Azdemir (2019) tarafından TKGM verilerinden hazırlanmıştır.

2012 yılı alım-satım sayıları incelendiğinde (Şekil 14), alım-satım işlemlerinin dar bir kıyı bandında gerçekleştiği ve gayrimenkul piyasasının Lapseki merkez, Çardak beldesi ve Umurbey’de yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yerler, ilçede nüfusun kırsala göre daha yoğun olduğu yerleşimlerdir. Köprü ihalesinin yapıldığı 2016 yılı alım-satım sayısı verileri kullanılarak üretilen haritada ise Köprü’nün ihale süreci ile birlikte alım-satım işlemi sayılarının önemli ölçüde artış gösterdiği ve geniş bir kıyı bandına yayıldığı, ayrıca iç kesimlere doğru da bir yayılma gösterdiği görülmektedir (Şekil 15). Başka bir ifadeyle daha önce yerleşim alanlarında yoğunlaşan alım-satım sayılarının, 2016 yılında tarımsal arazileri de kapsayacak biçimde genişlediği açıkça görülmektedir. Köprü’nün inşaatına başlandığı 2018 yılına gelindiğinde alım-satım sayılarında 2016 yılına göre kıyı bandında bir düşüş olduğu ancak alım-satım yoğunluklarının tüm kırsal alanda yaygın olarak devam ettiği görülmektedir (Şekil 16). Kıyı bandındaki piyasa düşüşünde 2018 yılında etkisini gösteren ekonomik daralmanın etkisi olması muhtemeldir. Öte yandan Köprü ihalesi öncesi yani 2012 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 2018 yılı verileri tüm Lapseki ilçesinde ve özellikle kırsalda gayrimenkul piyasasının canlılığını sürdürdüğü görülmektedir. Yıllara göre alım-satım sayılarının mekânsal olarak dağılımı ve Lapseki ilçesinde yıllara göre üretilen konut sayısı (Şekil 13) birlikte değerlendirildiğinde, Köprü’nün konuttan daha çok tarımsal arazilerin gayrimenkul piyasasına dâhil olduklarını göstermektedir.

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Ulaşım altyapısı gelişen bölgede çeşitli faaliyetler yer seçmekte, istihdam ve nüfus yapısı değişmekte ve bu değişim gayrimenkul piyasasının oluşmasına ya da genişlemesine yol açmaktadır. Ulaşım altyapısı ile mekânsal değişim ya da arazi değerleri arasındaki ilişkiyi analiz eden araştırmalar yoğunlukla kentsel alanlara odaklanmaktadır. Bu makale ise büyük ölçekli bir ulaşım yatırımının küçük ölçekli bir kentsel yerleşim ve kırsalına olan kısa vadeli etkisini ele almaktadır. Çalışma alanı olarak seçilen Çanakkale, Lapseki ilçesi, 1915 Çanakkale Köprüsü’nün Anadolu ayağına ev sahipliği yapmaktadır. 1915 Çanakkale Köprüsü’nün yatırım programına alınmasından ve yer seçimi kararının açıklanmasından itibaren, Lapseki’deki gayrimenkul piyasası bu projenin etkisi altına girmiştir.

1915 Çanakkale Köprüsü 2004 yılında yatırım programına alınmış ancak 12 yıl sonra, 2016 yılında ihalesi gerçekleşmiş ve 2018 yılında inşaatına başlanmıştır. Bu araştırmada ihale öncesini temsilen 2012 yılı, ihalenin yapıldığı yıl olan 2016 yılı ve inşaatın başlamış olduğu 2018 yıllarında Lapseki ilçesindeki tüm mahalle ve köylerdeki gayrimenkul alım-satım sayıları haritalandırılmıştır. Yapılan analiz ve haritalama sonucunda 2012 yılında yalnızca kıyı şeridinde ve kentsel yerleşimde yoğun bir gayrimenkul piyasasının olduğu, Köprü ihalesinin gerçekleştiği 2016 yılında alım-satım sayılarının kıyı kesiminde geniş bir banda yayıldığı ve kırsal yerleşimlerin de piyasaya dâhil olduğu görülmektedir. Köprü inşaatının başladığı 2018 yılında ise ekonomik krizin ve muhtemelen kıyı

bandında arazi değerlerinin yükselmesiyle alım-satım yoğunluğunun bir nebze düştüğü ancak kırsal alanlarda yayılarak ve artarak devam ettiği görülmektedir.

Lapseki kentsel ve kırsal nüfus değişimi incelendiğinde açık bir biçimde görülen ilçede kırsal nüfusun azaldığıdır. Buna karşın kırsaldaki gayrimenkul piyasasının önemli ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Kentsel alanda ise hem nüfus artmakta hem de buna paralel olarak gayrimenkul piyasası yoğunlaşmaktadır. Köprü ve boğaz manzarasına sahip konut amaçlı gayrimenkullerin daha fazla tercih edildiği ve arazi değerlerinin manzara faktörüne bağlı olarak artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bir ölçüde tahmin edilebilir bir piyasadır. Öte yandan kırsal alanlarda nüfus azalmasına paralel olarak gayrimenkul piyasasının canlanmasının tarım arazilerinin kaybı ve tarımsal üretimin azalması gibi önemli olumsuz etkileri olabilir. Özellikle verimli tarım topraklarına sahip olan ve tarımın temel ekonomik sektör olduğu Lapseki için bu durumun önemli sosyal ve ekonomik etkileri olacaktır.

Uzun yıllardır devam eden Köprü ve gelişme söyleminin bölgedeki tarım alanları üzerinde spekülâtif bir baskıya neden olduğu görülmektedir. 2000'li yılların ortalarından bu yana kamu kurumlarının politika ve plan belgelerinde Lapseki, Köprü yatırımına bağlı olarak sanayi yatırımlarının yönleneceği alanlardan biri olarak tarif edilmektedir. Bandırma-Biga-Lapseki arasında öngörülen sanayi koridorunda Lapseki, ağır sanayi olmasa da tarıma dayalı bir sanayinin gelişebilme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte Köprü projesinin hayata geçmesinin sanayi sektörünün gelişimi üzerinde henüz bir etkisi olmamıştır. Öte yandan kısa vadede gayrimenkul sektörünün gelişiminde önemli bir etki söz konusudur. Uzun vadede Lapseki' de istihdamı artıran yatırımlar olabileceği ve bu öngörü ile yatırım amaçlı gayrimenkul alımı yapıldığı da söylenemez. Muhtarlarla yapılan görüşmeler ve emlak sitelerindeki ilanlar daha çok ikinci konut yapımı amaçlı arazi ve arsa satın almaların yoğun olduğunu göstermektedir.

Büyük ölçekli ulaşım yatırımlarına bağlı olarak değişen arazi kullanımı özellikle kırsal karakterli yerleşmelerde tarımın ve hayvancılığın gerilemesine, kırsal yerleşim dokusunun "kentsel saçaklanma" ile başlayan bir süreçle kentsel alana dönüşmesine neden olabilmektedir. Kentsel kullanımların düşük yoğunlukla yayıldığı, kent ile kır arası bir yerleşim dokusu sergileyen bu tür alanlarda yerel yönetimlerin altyapı ve hizmet sunumunda zorlandığı, doğal alanların ve kaynakların tahrip edildiği bir kentleşme/yapılaşma deseni ortaya çıkmaktadır. Lapseki' de gelişen gayrimenkul piyasası da saçaklanarak büyüme desenine benzer bir yapılaşma baskısı yaratmaya adaydır. Alım-satım sayılarının özellikle ulaşım akslarına yakın kırsal alanlarda yoğunlaştıkları görülmektedir. Bir süre sonra bu tarımsal arazilerde yapılaşma ve kentsel altyapı talepleri oluşacaktır. Bu nedenlerle ulaşım yatırımının yerel ve bölgesel etkileri yakından izlenerek iyi bir arazi yönetiminin sağlanması hem doğal kaynakların korunması hem de kamu maliyetlerinin azaltılmasında son derece önem arz etmektedir.

Kaynakça

Aksoy, E. (2020). 19. ve 20. Yüzyıllarda kentsel gelişmeyi etkileyen ulaşım kararları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 74-95.

Aksoy, H. (2012). Territorial impact assessment of major transport projects: A case study on Istanbul by Tequila Model. *İTÜ, Regional Planning Programme*.
Aktuğlu-Altan, E.Ö. (2006). *Kent biçimi-ulaşım etkileşimine ilişkin (tarihsel ve güncel) yaklaşımlar ve İstanbul örneği [Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi*.

Azdemir, E. (2019). Gayrimenkul *Değerleme Dersi Dönem Ödevi* (Ders yürütücüsü Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal), ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Gayrimenkul Değerleme Yüksek Lisans Programı.

Babalik-Sutcliffe, E. (2013). Urban form and sustainable transport: Lessons from the Ankara case. *International Journal of Sustainable Transportation*, 7(5), 416-430.

Bajic, V. (1983). The Effects of a new subway line on housing prices in metropolitan toronto. *Urban Studies*, 20, 147-158.

Başaran-Uysal, A. ve Albayrak, A.N. (2019). 1915 Çanakkale Köprüsü'nün Lapseki' nin Kalkınmasına ve Sosyolojik Değişimine Etkisi Çalıştayı Sonuç Raporu (1915 Çanakkale Köprüsü'nün Lapseki'ye Etkileri: Ekonomik, Sosyal, Mekansal/Ekolojik Başlıklı Yayınlanmamış Rapor), GMKA ve Lapseki Kaymakamlığı, 12-13-14 Şubat, Lapseki.

Boarnet, M.G., Chalermpong, S. (2001). New highways, house price and urban development: a case study of toll road in Orange County, CA. *Housing Policy Debate* 12(3), 575-605.

Cervero, R. (2003). Road expansion, urban growth, and induced travel: A path analysis. *JAPA*, 69(2), 145-163.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2014). 1/100 000 Ölçekli Balıkesir Çanakkale Çevre Düzeni Planı, <https://mpgm.csb.gov.tr/balikesir-canakkale-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-i-82273>

Damm, D., Lerman, S. R., Lerner-Lam, E. ve Young, J. (1980). response of urban real estate values in anticipation of the Washington Metro, *Journal of Transport Economics and Policy*, 14(3), 15-336.

Debrezion, G., Pels E. ve Rietveld, P. (2011). The Impact of Rail Transport on Real Estate Prices: An Empirical Analysis of the Dutch Housing Market. *Urban Studies*, 48(5), 997-1015.

Dericioğlu, T.K. vd. (2006). İstanbul Metropoliten alanı'nın planlanmasında Marmara Bölgesi bağlantılı değerlendirmeler. *İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (yayınlanmamış rapor)*.

Deweese, D. N. (1976). The effect of a subway on residential property values in Toronto. *Journal of Urban Economics*, 3, 357-369.

Erdoğan, H. T. (2016). Ulaşım hizmetlerinin ekonomik kalkınma üzerine etkisi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 187-215.

Ercüt, G., Baypınar, M. B., Özgen, C. (2006). İstanbul metropoliten alanının küresel sistem ve ulusötesi bölgesel sistem içindeki konumunun analizi. *İstanbul Master Planı Çalışmaları, BİMTAŞ ve İTÜ Döner Sermaye İşletmesi*.

ERM, (2017). Paydaş Katılım Planı - 1915 Çanakkale Köprüsü ve Malkara-Çanakkale Otoyolu Projesi, Nihai Taslak, (Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi (ÇSED) Raporu). *ERM Environmental Resource Management SRL, Aralık*.

Ertuğrul, S. (2018). Gayrimenkul Pazar Analizi Dersi Dönem Ödevi, (*Ders yürütücüsü Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal*), ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Gayrimenkul Değerleme Yüksek Lisans Programı
Eryılmaz, Y. (2013). Ulaşım Altyapılarının Arazi Değer Artışına Etkileri - TEM Otoyolu İstanbul Anadolu Kesimi Örneği [Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Gerçek, H. (2011). Kentsel Ulaştırma. Vizyon 2050 Türkiye kitabı içinde, TUSİAD-T/2011-09/518, 51-58.

GMKA, (2013). TR22 Bölge Planı (2014-2023) Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GMKA, (2023). Çanakkale'de Yatırım Yapmak İçin 101 Neden. <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Canakkale-101-Neden.pdf>
Kara, M.A. ve Ciğerlioğlu, O. (2017). Türkiye ekonomisinde ulaşım altyapısının ekonomik büyümeye etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi / Marmara Geographical Review*, 35, 155-165.

Karataş, Ç. ve Oral, E. Z. (2007). Uluslararası ulaşım koridorlarında türkiye'nin stratejik rolü. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9, 55-65.

Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü (Tarihsiz). Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Savaştepe otoyolu projesi güzergâhının ve Çanakkale Boğaz geçişinin yerinin değiştirilmesi hakkında gerekçe raporu.

Kıray, M. (2006). Çanakkale Boğaz Köprüsü senfonisi. Çanakkale: Aynalı Pazar Dergisi, Çanakkale dosyası: Çanakkale mercek altında, Ed. İsmail Erten, Özel sayı, 183-185.

Ovalı, S. (2008). TRACECA Projesi ve Türkiye. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 1(1), 151-170.

Stephanedes, Y. ve Eagle, D. (1987). Highway impacts on regional employment. *Journal of Advanced Transportation*, 21(1), 67-79.

Tezer, A. (1997). Kentsel ulaşım planlamasında (KUP) arazi-kullanımı-ulaşım etkileşiminin modellenmesi: İstanbul Üzerine Bir Değerlendirme. *İTÜ*.

Waddell, P. (2000). A Behavioral simulation model for metropolitan policy analysis and planning: residential location and housing market components of UrbanSim. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 27(2), 247-263.

Yankaya, U. ve Çelik, H.M. (2005). İzmir Metrosunun konut fiyatları üzerindeki etkilerinin hedonik fiyat yöntemi ile modellenmesi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi Cilt*, 20(2), 61-79.

Yılmaz, N., Gür, E. ve Kaçan, A. (2020). Lapseki İlçesi'nin tarım potansiyeli. *ÇOMÜ LJAR*, 1(2), 83-89.

Zeybek, H. (2007). Avrupa'da ulaşım ve lojistik sektörünü etkileyen dinamikler: Türkiye'ye yansımaları. *7. Ulaştırma Kongresi, Bildiriler Kitabı, Eylül 2007*.

İnternet kaynakları

Lapseki İlçesi nüfus değişimi (<https://www.nufusune.com/lapseki-ilce-nufusu-canakkale>, erişim tarihi 01.12.2023)

Lapseki İlçesi kent ve kırsal nüfusunda yıllara göre değişim, <https://tr.wikipedia.org/Lapseki>, erişim tarihi 2.12.2023)

Karayolları Genel Müdürlüğü,

<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Projeler/UluslararasıProjeler/uluslararasıYolGuzargahi.aspx>

1915 Çanakkale Köprüsü web sayfası, <http://www.1915canakkale.com>

TÜİK, (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Temmuz-2023>, erişim tarihi 01, 12, 2023